İLYAS KARA

FEDÂİ

Cepheden Sehpaya

YAKUP CEMİL

FEDÂİ

İLYAS KARA

çatı KİTAPLARI

çatı KİTAPLARI

FEDÂİ

CEPHEDEN SEHPAYA

YAKUP CEMİL

Çatı Kitapları : 38
Eylül 2008

FEDÂİ
CEPHEDEN SEHPAYA YAKUP CEMİL
Bir İdealistin, Türk Rowan'ının
Trajik Hayat Serüveni

İlyas Kara

Kapak: Efendi Ajans
Mizanpaj: İrfan Güngörür

Baskı - Cilt:
Kilim Matbaacılık
Litros yolu Fatih San. Sit.
No.12/204 Topkapı / İstanbul
Tel. 0212 612 95 59

ISBN: 978-975-8845-92-7

İnternet Siparişi
www.kitapalemi.com

Yayıncı Sertifika No: 11803

ÇATI KİTAPLARI
Klodfarer cd. Dostluk Yurdu sk. 4/1
Sultanahmet / İSTANBUL
Tel-Fax: 0212 4589772
e-posta: info@catiyayincilik.com.tr

FEDÂİ

CEPHEDEN SEHPAYA
YAKUP CEMİL

Bir İdealistin, Türk Rowan'ının
Trajik Hayat Serüveni

İlyas Kara

İSTANBUL 2008

İÇİNDEKİLER

GARCA'YA MEKTUP **11**

SÖZBAŞI YA DA KAHRAMANLARINDAN KOPARILAN BİR KUŞAK **15**

GİRİŞ **19**

19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Türkiye 19

Sahipsiz, Fakr-u Zaruret İçinde Kıvranan Bir Millet 21

Birinci Bölüm

AYINGACI AHMET OĞLU YAKUP CEMİL

Talim Öğretmeni Binbaşı İhsan Bey ve Tüfeksiz Eğitim 31

Makedonya Dağları ve İttihat ve Terakki'ye İlk Adım 33

Herkese Anladığı Dilden Konuşmak Gerek 36

"Vardar Güneşi Apostol" Tarihin Karanlıklarına Gömülüyor .. 38

İttihat - Terakki ve Bir Fedai 42

Fedailik Demek İdealizm Demekti 47

Yakup Cemil İttihatçı Yeminini Ediyor 48

Meşrutiyet İlan Ediliyor 52

Bir Bölüğe Tek Başına Karşı Koyabilen Bir Fedai 53

Yakup Cemil İran'da 55

Silah Şov!... ve Ezilen Bir Baş!... Diz Çöken Bir Derebeyi 56

Ateş Hattı 58

İbrahim Ağa Planları Suya Düşürüyor 59

Yakup Cemil Vuruşuyor 60

Kazanımlar Elden Gidiyor mu? Yoksa: 31 Mart Olayı 61

31 Mart Çığırtkanı Kör Ali 62

Kanlı Kalkışma 31 Mart 64

Yakup Cemil Ateş Topu 65

Yakup Cemil Kale Kumandanının Evini Basıyor 66
Adana'dan Trablusgarp (Libya) Çöllerine..... 67
Papaz Muşeg Efendi ve Marifetleri(!) 68
Adana Olayları Başlıyor 69
Trablusgarp'ta Bir Fedai Libya İşgal Ediliyor 72
20. Yüzyılın Kanunu: Halk Güçlünündür 73
Çölde Bir Fedai 74
Yakup Cemil'in İlk Kurbanı: Üsteğmen Şükrü Bey 74
AhMet Samim'i Yakup Cemil mi Öldürdü? 77

İkinci Bölüm
KONGRELER... KAVGALAR...

Fırtına Adamın Yürek Sızısı: Balkan Bozgunu 87
Yakup Cemil Cepheye Koşuyor 89
Ve Öldürücü Darbe 91

Üçüncü Bölüm
DARBENİN KUDRETLİ YÜZBAŞISI: YAKUP CEMİL

Bab-I Ali Darbesinden Önceki Genel Manzara 95
Zeka ve İhtirasın Sembolü Bir İsim: Serasker Nazım Paşa 96
İttihat ve Terakki Düşmanı Bir Hükümet 98
Akıl ve Mantığı Zorlayan Bir Darbe 99
Kudretli Yüzbaşının Kurşunlarıyla Yazılan Tarih:
1913 Bab-ı Ali Darbesi 101
Fırtına Adamnın İkinci Kurbanı: Çerkez Nazım Paşa 104
Darbenin Anatomisi 107
Mahmut Şevket Paşa Hükümeti Kuruluyor 108
Sadrazam Mahmut Şevket Paşa Öldürülüyor 111
İşin İçinde İngilizler Var 113
Fırtına Adam İş Başında..... 114
İttihatçı Usulü Bir Yakalama 115

Prens Sabahattin'i Yakup Cemil'in Elinden
Talat Bey Kurtardı 118
Talat Paşa İle İpler Kopuyor 120
Teşkilatın Silahşörü Edirne'de 121
Batı Trakya'da Bir Devlet Kuruluyor 124
Operatör Cemil Paşa'yı Bekleyen Tehlike 126
Enver Bey'i Harbiye Nazırı Yapan Adam: Yakup Cemil 128
Yarbay Enver Bey Başbakan Sait Halim Paşa'yı
Tehdit Ediyor... 129
Yakup Cemil Büyük Efendi ile Karşı Karşıya... 132
Enver Bey Harbiye Nazırı Oluyor 134
Merkezi Umumi(İttihat ve Terakki Genel Merkezi)yi
Düşürme Planı 136

Dördüncü Bölüm
YAKUP CEMİL BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA

Osmanlı Birinci Cihan Savaşına Giriyor 141
29 Teşrinievvel 1330 (11 Kasım 1914)
Harp Hali Beyannamesi Resmisi 145
29 Teşrinievvel 1330 (11 Kasım 1914) Tarihli Cihad-I Ekber
(Büyük Savaş) Hattı Hümayunu Orduma, Donanmama 146

TEŞKİLAT-I MAHSUSA KURULUYOR: 149
Seferberliğin İlan Edildiği Gece İttihat ve Terakki Genel
Merkezi... 149
Teşkilat-I Mahsusa... Amaçları... İcraatları... 149

YAKUP CEMİL KAFKASYA YOLUNDA 154
Tecavüzcüye Yakup Cemil Tarzı İbretlik Bir Ceza 159
Arnavut Hıfzı, Suçunun Bedelini Ağır Ödüyor... 163
Çorum Savcısı:
"Beni Yakup Cemil'in Elinden Kim Kurtaracaktı?" 176
Yakup Cemil Trabzon'a Yaklaşıyor 177

Yavuz Ortalığı Yangın Yerine Çeviriyor 178
Rusların Borçka'ya Yaklaştığı Dedikodusu 178
Yakup Cemil Ruslar İle Karşı Karşıya 179
Yakup Cemil'in Geçirdiği Ölüm Tehlikesi 180
Teşkilatın Silahşoru Ardahan'ı Ruslardan Geri Alıyor 181
Ardahan'da Kısılı Kalmak Çok Zordu 182
Ermeni Oyunu Sonucu Yaşanan Kayıplar ve
Yakup Cemil'in Yaralanması 182
Ermeni Çeteleri Yakup Cemil'i Tanıyor 183
Tepki Çeken İdamlar 184
İki Çetin Ceviz Karşı Karşıya 185

YAKUP CEMİL IRAK CEPHESİNDE 187
Zamansız Bir Saldırı ve Kopan İpler 187
Yakup Cemil'e İstanbul Yolu Görünüyor 188
Enver Paşa-Yakup Cemil'le Halep'te Görüşüyor 189

Beşinci Bölüm
SONA DOĞRU

Yakup Cemil İstanbul'da 193
Ömer Seyfettin'in Hakkı Bey'e Uyarısı 194
Hüsrev Sami Bey De Kara Listeye Alınıyor 194
Kılıçlar Çekiliyor, Saflar Netleşiyor 197
Yakup Cemil Çekirge Kaplıcalarında 198
Harbiye Nazırı Yakup Cemil'i Oyalıyor mu? 199
Enver Paşa Yakup Cemil'den Şikayet Ediyor 202
Yapayalnız Bir Adam 205
"Ben Artık İtilafçı Oldum" 206
Yakup Cemil'in Büyük Hatası 210
Küçük Efendi Harekete Geçiyor 211
Yakup Cemil Büyük Efendi İle Görüşüyor 216
Sapancalı Hakkı Çıldırma Noktasında 218
Yine mi Darbe? 220

Yakup Cemil'e İran Görevi Çıkıyor 224
Hüsamettin Ertürk Yakup Cemil'e Neden Zorba Diyor 226
Muarızlar İş Başında 228
Kara Kemal Enver Paşa'yı Kandırıyor 230
Yakup Cemil Tutuklanıyor 236
Muarızlar Neşe ve Keyifle Ellerini Oğuşturuyor 242
Yakup Cemil'in Silahlarını Kim Alacak? 242
Albay Nafiz Bey Ölümü Teğet Geçiyor 243
Sorgu Başlıyor 247
Kara Kemal Yakup Cemil'i Ziyaret Ediyor 253
Kara Kemal'in Planlarını Bozan Raslantı 257
Mustafa Kemal'i Harbiye Nazırı Yapacaktım 259
Mustafa Kemal ve Yakup Cemil 260
"Kimse Bana Yakup Cemil Vatan Haini Dedirtemez" 262
Enver Paşa'nın Payladığı Talat Paşa Çocuklar Gibi Ağlıyor 264
Yakup Cemil'in Enver Paşa'ya Mektubu 268
"İttihatçıların Rezaletini Kimse Bilmesin" 269
Karar: İdam 270
Ölüm Geldi, Hoş Geldi!... 271
On Dört Kurşun ve Çıkmayan Can... 272
Yakup Cemil'in Ölümü Hakkında Karısı ve
Çocukları Neler Anlattı? 273

Medyada Yakup Cemil
DEMİREL MEDYAYI KARIŞTIRDI, HERKES YAKUP CEMİL'İ ARIYOR

Maalesef Basında Var 278
Üzücü Ama Tetikçilik Arttı 279
Hepimiz Yapmışızdır 280
Demirel'in Siyasi Tetikçileri 281
Tetikçi Yok Eğilim Var 281
Böyle Köşeler Var 282

İsim Veremem 282
Yakup Cemiller Kim? 283
O Kadar Uzağa Gitmeye Ne Gerek Var? 284
Yakup Cemil Tetikçi Olsa Ailesi Sefalet mi Çekerdi? 287
Köşe Yazarları Birer Yakup Cemil mi? 292
Kanlı Baskına Gönül'ün Yorumu 295

HALKIN GÖZÜNDE YAKUP CEMİL 297

KAYNAKÇA 305

GARCA'YA MEKTUP

Dünyanın en çok tanınan ve okunan makalelerinden olan bu yazı yüz milyonlarca nüsha basılmış ve yayılmıştır. Makale ilk olarak 1899 yılında Philistine dergisinde yayınlanmıştır. Bir buçuk milyon nüshası New-York demiryolları tarafından dağıtılmış, hemen hemen bütün dünya dillerine de çevrilmiştir. Bu makale Rus-Japon savaşı sırasında her Rus askerine verilmiş, Japonlar da Rus tutsakların üzerinden çıkan bu makaleyi asker-sivil bütün personeline dağıtmışlardır.

İspanya-Amerika savaşı başlayınca, Küba'da ayaklanan isyancıların lideri Garcia ile hemen temas kurmak gerekmişti. Garcia Küba'da bir dağda saklanıyordu, hiç kimse yerini bilmiyordu. Mektup-telgraf yolu kapalıydı; fakat Amerika başkanının bu adamla haberleşerek yardımını sağlaması, hem de bir an önce gerekiyordu. Çare neydi? Biri Amerikan başkanına şu fikri verdi:

—Rowan adlı bir adam var. Garcia'ya hitaben yazılan mektup, yerine ulaştırılmak üzere ona verilmeliydi.

Rowan'ın mektubu alarak deri bir muhafaza içinde göğsüne koyması, dört günde Küba sahillerine varması, ormanlara dalarak üç hafta yürüyüp Garcia'ya varması ve geri dönmesi burada uzun uzun anlatmaya gerek duyulmayan bir serüvendir.

Benim üzerinde durmak istediğim şey şudur:

Başkan Mc Kinley, Rowan'a Garcia'ya yazılan mektubu verdiğinde Rowan mektubun nereye gideceğini sormadan alıp harekete geçmişti.

Bu adamın tunç heykelini her okula dikmek gerekir. Çünkü gençlerin muhtaç oldukları şey yalnız bilgi değil irade sahibi olmak, bu iradeyle emanete sahip çıkmak, derhal harekete geçmek, enerjilerini başarı için bir noktada toplamak, yapılacak işi yapmak, kısacası mektubu Garcia'ya götürmektir.

General Garcia ölmüştür; fakat başka Garcialar vardır. Birçok elin yardımına muhtaç olan bir işi yapmak isteyen bir insan yoktur ki, yardımcılarının beceriksizliğinden, aczinden ve kayıtsızlığından şikayetçi olmasın.

Dikkatsizlik, kayıtsızlık, beceriksizlik, her yerde hüküm süren, her yere bulaşmış bir hastalık, bir kural haline gelmiştir. Kimse bir rüşvet gibi okşamadan, pohpohlamadan ya da tehdit edip korkutmadan bir yardım sağlayamaz oldu.

Farz edin altı sekreteriniz (yardımcınız) var. Birini çağırıp rica ettiniz:

—Ansiklopediye bakarak bana Correggio'nun hayatının bir özetini çıkarınız...

Sekreteriniz hemen, **"Peki!"** diyerek işe koyulur mu ? Eminim hayır. Sizi süzüp ıkına sıkıla sorularına başlar:

—Correggio da kim ?

—Hangi ansiklopediye bakılacak ?

—Ansiklopediyi nerden bulayım?

—Bu benim görevim mi?

—Bu işle Charlie uğraşsa olmaz mı?

—Bu adam ölmüş mü?

—Acelesi var mı bu işin?

—Kendiniz baksanız olmaz mı?

—Niçin bu adamın hayatını merak ettiniz?

Yine eminim ki, siz sorulara cevap verdikten sonra da görevlendirdiğiniz adam diğer bir sekreterinizden Correggio'yu bulmak için yardım ister, sonunda gelip böyle bir adamın bulunmadığını söyler. Akıllıysanız kelimenin "K" ile değil "C" ile başladığını anlatmaya girişmez, **"Tamam, işinize dönün,** "dersiniz.

Bağımsız hareket adına, bu kabiliyetsizlik, bu isteksizlik, bu manevi düşkünlük, bu irade zayıflığı her derdin başıdır. insanlar kendi işleri ve menfaatleri için dahi uğraşmazlarsa onlardan toplum için ne beklenebilir.

Mesela daktilo yazacak bir eleman aradığınızı ilan ediyorsunuz, okuma- yazma bilmeyen adamlar müracaat ediyor. Böyleleri Garcia'ya mektup götürebilirler mi ?

Son zamanlarda namuslarıyla çalışmak için iş arayan yersiz, yurtsuz zavallılar hakkında birçok şeyler işitiyoruz. İş sahipleri hakkında da bir yığın düşmanca söz edildiğini duyuyoruz.

Fakat temiz bir iş gördürmek için uğraşan becerikli çalışkan yardımcılar bulamayan iş sahiplerinin halini düşünen yok.

Her mağazada, fabrikada, iş yerinde iş sahipleri işleri ileri götürecek çalışma arkadaşları bulamamak ve aciz insanların elinde kalmak yüzünden ızdırap içindedirler.

Bazı iş sahipleri aciz kimseleri işlerinden uzaklaştırıyorlar, ama yerlerine daha iyi adamlar koyamıyorlar. Her iş sahibi en iyi elemanları çalıştırarak işini ileri götürmek ister. Onlara gerekli olan elemanlar, Garcia' ya mektup götürebilecek olanlardır.

Tanıdıklarım içinde öyleleri bulunuyor ki, parlak tarafları vardır. Fakat işi başaramadıkları gibi bunların kimseye de faydaları dokunmaz. Çünkü patronları tarafından ezildikleri-

ne dair şüpheler taşırlar. Bu adamlar emir veremedikleri gibi emir de alamazlar. Onlara Garcia' ya götürülmesi gereken bir mektup verirseniz alacağınız cevap şudur: **"Kendin götür!"**

Manevi sakatlığa uğrayan bu adamlar, maddi sakatlığa uğrayanlardan farksızdırlar. Onun için onlara da acımak gerekir.

Fakat bunlara acıdığımız sırada, büyük bir işi idare için uğraşan, çalışmak için zaman sınırı tanımayan, insafsız kayıtsızlıklar kalpsiz nankörlüklerle boğuşan, ancak bu mücadele ile işlerini yok olmaktan kurtaran adamları da unutmayalım. Meseleyi fazla şiddetle mi ileri sürdüm? Belki... Fakat hayatta başarılı olan adamın lehinde de bir söz etmek gerekmez mi ? Bir işi elde tutmak için her türlü fedakârlığı göze alan, insanları idare eden, başarınca da bir yatak, bir elbise bir yetinen adam hatırlanmaya layıktır.

Ben hem gündelikle çalışmış bir işçi, hem patronluk yapmış bir adamım. Bunun için iki taraf için de söylenecek sözler bulunduğunu bilirim. Fakirlikte iyi taraf yoktur. Paçavralar insanı güzel göstermez. Nasıl bütün fakirler fazilet sahibi namuslu kimseler değilse, bütün patronlar da el çabukluğu ile başarmış kimseler değildirler. Fakat bütün sevgim, muhabbetim, patron karşısında olsa da olmasa da azim, beceri ve vukufla işini yapan, kendisine Garcia' ya götürülmek üzere bir mektup verildiğinde aptalca sorular sormadan yola çıkan kimseye karşıdır.

Medeniyet bu çeşit insanları bulmak için yapılan uzun ve endişeli bir araştırma içindedir. Böyle bir adama ne isterse verilir. Ona her şehir, her kasaba ve her köyde, her iş yerinde ihtiyaç vardır. Bütün dünya Garcia' ya mektup götürecek adamı - dört gözle - arıyor ve bekliyor.

Elbert Hubbard

SÖZBAŞI YA DA KAHRAMANLARINDAN KOPARILAN BİR KUŞAK

Bir milletin yarınlarının teminatı olan körpe beyinlere yapılacak en büyük kötülük, onların ulusal kahramanları ile bağını koparmak olsa gerek. Dimağları gayri milli değerlerle beslenen, kendi değerleri unutturulan bir kuşaktan o ulus, yarınları için nasıl emin olabilir.

Bu tespit, Türkiye'nin son 25 yılını resmeder. İdealden yoksun, kendi kahramanlarına ve efsanelerine yabancı, her türlü milli değerine **"tu kaka"** diyen bir nesil yetiştirme çabasında birileri. Kür Şadları, Kül Tiginleri, Tonyukukları, yaptıkları filmlerle, dizilerle değnekçi, ayakçı, mafya tipi olarak günümüz gençliğine empoze eden toplum mühendisleri Zagor, He-men, Rambo, Che-Guivera gibi Türk'e yabancı, Türk kültürü ile hiç ilgisi olmayan sahte kahramanları idol yapma derdinde. Aşağıda vereceğimiz satırları kaç tane çocuğumuz biliyor acaba ?

"Yedinci asrın ilk yarısından Gök Türk Kağan sülalesi arasındaki şahsi ihtiras ve entrikalar yüzünden devlet parçalanmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve nihayet işe Çin'in fesadı da karışınca Gök Türk ülkesinin doğu kısımları 630'da Çin'in eline geçmişti. Bu arada Kieli Han da Çinliler için bulunmaz bir nimet olduğundan Kieli Han ile onun emrindekiler ve bütün Türkleri Çin'e getirdiler.

Türkleri Çin'e parça parça dağıtarak onlara milliyetlerini unutturmak, onları Çinlileştirmek siyasetini takip ettiler. Kieli Han tutsaklığı gururuna yediremedi ve üzüntüsünden öldü. Bunun üzerine Türklerden birkaçı da üzüntülerinin şiddetinden intihar ettiler. Çinlilerin Türk ırkını kökünden kurutmak üzere aldıkları tedbirleri gören Gök Türk hükümdar sülalesinden Kür Şad, Türk devletini yeniden diriltmek için 639'da gizli bir ihtilal cemiyeti kurdu. 40 Türk bu cemiyete girdi. Türk devletini yeniden kurmak için Çin imparatorunu öldürmeyi ve Çin sarayında tutsak bulunan Türk prenslerinden Holuku'yu Türkeli'ne kağan ilan etmeyi kararlaştırdılar. Kür Şad ve arkadaşları plan gereği geceleri şehri gezmeyi adet edinen Çin imparatorunu sokakta öldüreceklerdi. Fakat ihtilalin yapılacağı gece hava bozulduğundan imparator Tay-tsung sarayından dışarı çıkmadı. Kür Şad, ihtilal gecikirse işin farkına varılacağından çekinerek geceleyin imparatorun muhafızlarına saldırdı. Gayet kahramanca ve çok sert bir çarpışma oldu. Türkler azlık olduklarından çekilmek zorunda kaldılar. imparatorun ahırına hücum ederek en iyi atlara binip kaçtılar. Kür Şad bir ırmağı (Vey ırmağı) geçerken yakalandı ve öldürüldü. Bu işle hiçbir ilgisi olmayan (prens) Holuku, Çin'in güney vilayetlerine sürüldü. Fakat imparatorluğun merkezindeki bu ihtilal girişimi Çinlileri o kadar korkuttu ki, Türkleri Çinlileştirmekten vazgeçerek, onları Sarı ırmağın kuzeyine nakledip, yalnız isim olarak kendilerine tabi olmaları ile yetinmek zorunda kaldılar. Bu şekilde 681'deki Türk ihtilalinin (Kutluk İhtilali) tohumu atılmış oldu."

Evet Türk tarihinin her sayfası kahramanlar, efsane adamlar, cihangirlerle doludur. Türklüğün babası Tanrıkut Mete, masal kahramanlarını gölgede bırakan Alp Er Tunga,

İran istilasına set çeken kahraman Türk anası Tomris Hatun, Anadolu coğrafyasına 3000 atlı ile akınlar düzenleyip Ortadoğu'ya uzanan Çağrı Bey, Anadolu'yu Türk yurdu yapan Alp Arslan, insanlığın hafızasında ölümsüzlüğe eren, Papa'ya diz çöktüren Attila, Avrupa'ya medeniyet öğreten Bayan Kağan, tanklara atı, uçaklara makinalısı ile saldıran Anayurt aslanı Osman Batur, Birinci Cihan Harbi'nde İngiliz alayına tek başına karşı koyan topal bir Türk çerisi, Kurtuluş Savaşı'nda hedeflediği tepeyi zamanında alamadığı için Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği sözü tutamamanın ezikliğini yaşayıp, hiç düşünmeden beynine kurşunu sıkan Albay Galip Bey, Çanakkale Savaşı'nda İngiliz tümenine Çanakkale'yi dar eden Ezineli Yahya Çavuş ve emrindeki 60 yiğit Türk çocuğu, İngilizlerin son sistem gemilerini insanüstü bir gayretle boğazın mavi sularına gömen Havranlı Seyit Onbaşı, bebeğini vatanı için hiç düşünmeden feda eden Kastamonulu Şehit Şerife Bacı...

Şeref levhaları ile süslü şanlı tarihimizi kaç çocuğumuza anlatabildik sahi ? Orhan Şaik GÖKYAY, **"En yüksek eserler kılıçla ve düşman kanıyla yazılmış olanlardır**, "der. Dündar Taşer, **"Türk milleti filozoflar topluluğu değil, kahramanlar topluluğudur"** diye haykırır.

Evet Türk tarihinin her dönemi gibi 20. yüzyıl Türk tarihi de kahramanlar resmi geçididir. Emrindeki derme çatma birliklerle gözünü kırpmadan İngiliz ordusuna saldıran, üstün tekniklerle donatılmış olan düşmana karşı başarılı olamayınca kendini - hem de sedyede - öldüren Süleyman Askeri Bey; Irak cephesinde savaşırken tifüsten ölen İttihat Terakki'nin ünlü hatibi Ömer Naci; 30. 000 İngiliz'i esir alan Kutü'l-Amare kahramanı Halil Paşa; Lawrence'ın**"Uçan Şeyh"** dediği, düşmana Ortadoğu'yu dar eden Eşref Sencer Kuşçubaşı; Teşkilat-ı

Mahsusa'nın kurucusu, ideal adam, **"Hürriyet Kahramanı "Enver Paşa;** Makedonya'da Sırp ve Bulgar komitacılarının korkulu rüyası, milli mücadelede Mustafa Kemal'in en büyük destekçisi ve İstanbul Hükümeti tarafından kahpece şehit edilen, Nutuk'a konu olan Yahya Kaptan; Karadeniz'i Pontus krallığına çevirmek, Helenizm'i canlandırmak hayaliyle yanan Rum çetecilerin kökünü kazıyan Topal Osman... Ve Yakup Cemil...

İlyas Kara

İstanbul, Aralık 2007

GİRİŞ

1883'lerde başlayıp 1916'da biten bir hayat. Yenibahçe'de hayata gözlerini açan, 1916'da Kağıthane sırtlarında kurşuna dizilerek bu dünyadan göçen bir ideal adamı. Vatan sevgisini her şeyin üstünde tutan, bu amaç için bütün ömrünü kutsallarına adayan, ama vatan haini yaftasıyla idam edilen bir şahsiyet...

Bazılarının ittihat ve Terakki'nin bir numaralı zorbası, devlet içinde devlet olan adam diye nitelediği, bazılarının da Amerikan şeriflerine benzettiği, acıdır ki günümüzde de tarih bilgisinden yoksun, ama aydın(!) geçinen bazı zavallılarca tetikçi diye resmedilen bu Rowan karakterli adam ne yazık ki tam olarak anlatılamamış, hep kötülenmiştir. Peki kimdir Yakup Cemil ?

Yakup Cemil konusuna girmeden önce 19. yüzyıl Osmanlı'sının son çeyreğine değinmek, Devlet-i Aliyye'nin bu süreç içindeki bir kompozisyonunu vermek istiyoruz. Çünkü aykırı adam Yakup Cemil'i, onun kişiliğini ve mücadelesini, kutsalları uğrunda her şeyini adadığı ömrünü ancak bu şekilde betimleyebiliriz.

19. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE TÜRKİYE

31 Ağustos 1876 yılında Devlet-i Aliyye'nin başına Sultan II. Abdülhamit Han geçmişti. Başlarda ipler Mithat Paşa'nın elindedir. Osmanlı'nın ilk anayasası niteliğindeki Kanun-i

Esasi'yi hazırlatan Mithat Paşa, bu layihayı çiçeği burnundaki padişaha imzalatmakta pek zorluk çekmemişti. Zaten Abdülhamit Han, anayasayı kabul edeceği sözünü vermiş ve bu söze binaen tahta geçmiştir. Nihayetinde 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet ilan edilmiş, Kanun-i Esasi, Osmanlı milletinin hukuki eşitliğini, iki meclisli halk oyu temsilini, meşruti kanunlar çıkarılmasını, mecburi eğitimi zorunlu görüyor, bir anlamda Flemenk meşruti nizamını andırıyordu. Ancak Mithat Paşa'nın projesi yürürlükte fazla kalmayacak, Mithat Paşa, tam bir siyaset üstadı olan Abdülhamit tarafından kolayca saf dışı edilecektir. Sultan Hamit çok geçmeden Osmanlı-Rus savaşını sebep göstererek Kanun-i Esasi'yi yürürlükten kaldıracak, meclisi de kapatacaktır.

Bu arada Rusya ile yapılan savaş büyük bir bozgunu da beraberinde getirecek, Edirne'yi alan Rusların İstanbul üzerine yürümesini - Kıbrıs adası karşılığında - İngiltere engelleyecektir. 3 Mart 1878'de imzalanan Yeşilköy Antlaşması işin vahametini ortaya koyuyordu. Romanya, Sırbistan-Karadağ ve Bulgaristan tek tek elden çıkarken, Bosna, yeni kurulan Sırp Krallığı tarafından işgal edilmek üzereyken devreye Macar Kontu Andrasi girecek ve Devlet-i Aliyye'yi büyük bir sıkıntıdan kurtaracaktı. 3 Haziran 1878'de toplanan Berlin Kongresi ile Bosna, Avusturya-Macaristan devletine verilecek, 1896'da büyük devletlerin müdahalesi sonucu, Osmanlı'nın alabilmek için 25 yılını verdiği -Mehmetlerin kanlarının sebil gibi akıtılarak nihayetinde Deli Hüseyin Paşa'nın demir yumruğuyla Türk toprağı yapılan- Girit muhtariyet kazanacaktı. Öte yandan Makedonya kazan gibi kaynamaktaydı, bütün azınlıklar ayaklanmak için sebepler arıyorlardı. Kısacası koskoca bir devlet acınacak haldeydi.

Dışarıda bütün bunlar olurken içerisi nasıldı peki? Halk memnun muydu? Devletin kurucu unsuru Türklerin karnı tok, alnı ak, sırtı pek miydi acaba?

SAHİPSİZ, FAKR-U ZARURET İÇİNDE KIVRANAN BİR MİLLET

XIX. asrın son çeyreği Osmanlı'yı bir konfederasyon haline getirmişti. Azınlıklar Tanzimat Fermanı ile geniş haklar elde etmişler, mozaik parçalanma noktasına gelmiş, Türk olmayan her unsur – kirli emellerini **"Osmanlı'yım"** sözüyle kamufle ederek - Osmanlı'dan bir şeyler koparmanın derdine düşmüştü. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Levantenler sırtını büyük Avrupa devletlerine dayayarak güçlü cemaat organizasyonları kurmuşlardı. Bankacılık, sanayi ve ticaretin yüzde 80'i askerlik ve vergiden muaf tutulan Levantenlerin elindeydi. Osmanlı Bankası, Credit Lyonnais, Deutsche Bank, Hollanda Bankası, Avusturya Bankası, Bank of Syria Limitet, Selanik Bankası, Banko di Roma gibi finans kurumları var güçleri ile hem Türk milletini soyuyor, hem de azınlıkların hamiliğine soyunuyorlardı. Öte yandan azınlık cemaatleri kilise denen şer yuvasının rehberliğinde eğitimde örgütlenerek politikaya ve devletin kilit noktalarına eleman yetiştirmekte, kadrolaşmak için ne gerekirse yapmaktaydılar.

Acıdır ki azınlıklar kirli amaçları için Makyavelli'ye bile rahmet okutacak emellerin içindeyken, Türk eğitim kurumları çağın gerçeklerinden bihaber, ne dini ne de pozitif anlamda hiçbir şey bilmeyen zır cahil mollalar icat ediyordu. Devlet kurumlarının hiçbirisinde Türk'ün bulunmaması demekti bu acı ve yürek yakıcı tablo. İşte size somut bir örnek:

Keçecizade Fuat Paşa'nın konsolidasyon planını gerçekleştirmek üzere kurulan itfa sandığının yönetim kurulunun başkanı Mihran Düz, idare müdürü Durand Pierra idi. Bu kurulda sekreterliği Reşit Bey yaparken, denetleme kurulunda Abraham Allahverdi, Teodor Baltacı, Comando Abraham, Court Georges, Jani ve Zarifti gibi isimler yer alıyordu.

Abdülhamit Han'ın tahta çıktığı yıl başkentte yayınlanan 54 gazetenin 47 tanesi yabancıların tekelindeydi. Bunlara ilave olarak 9 Rumca, 9 Ermenice, 7 Fransızca, 3 Bulgarca, 2 İngilizce, 2 İbranice, 1 Almanca, 1 de Arapça yayın yapan gazete vardı.

Türk düşmanı sadece gazetelerle ve dergilerle kalmıyor, işin içine okullar da giriyordu. Ülkenin her tarafına yayılan Amerikan, İngiliz, Fransız ve azınlık okulları, sürekli etnik milliyetçiliği körüklüyor, misyonerlik faaliyetlerine her geçen gün biraz daha hız veriyor, dahası bu okullardaki bütün öğrenciler militarist bir tarzda yetiştiriliyor, askeri eğitim alıyorlardı. En acı olanı da bu okulların arasına Galatasaray Lisesi'nin de girmesiydi. O sıralarda bu okulun müdürü olan Ali Suavi'nin belirttiğine göre 1876'da Filibe ve İslimye sancaklarında çıkan isyanların lideri olan Bulgarlar Galatasaray Lisesi'nde okumuştu. Müslüman köylerini yakan, canlara kıyan Kaptişko Galatasaray'ı bitirmişti. Okulun öğretmenlerinden Çakmov, Rusya büyükelçisi İgnatiyef'in özel ajanı olarak buraya gelmiş, Türkiye ve Türkler aleyhinde açık açık düşmanlık yapmaktan çekinmemiş Bulgarca öğretmeni Mihalofeki ve üç Bulgar yardımcısı sürekli provokatörlük yapmışlardı.

Ali ve Fuat Paşa devirlerinde ise dış işlerinde Ermeni hegemonyası vardı. Dış işleri Bakanlığı müsteşarı Artin Dadyan, Washington büyükelçisi Aristaki Bey idi. Bunu Housep

Misakyan'ın La Haye elçiliği, Hırant Düz'ün Mesina konsolos yardımcılığı, Mihran Kavafyan'ın Nice ve Toulon konsolosluğu izleyecektir.

Köylüye gelirsek eğer: Türk'ün üretimdeki ve gıdadaki can damarı niteliğindeki bu zümre, kelimenin tam anlamıyla perişanları oynuyordu. Köylünün karşısında hem halkına sırtını dönen bir devlet, hem de Batılılarca kurulan, tefeciliğin kurumsallaşmış hali Düyûn-ı Umumiye vardı. Bu merhamet nedir bilmeyen canavar, kendine göre icat ettiği orman kanunları ile pençesini köylünün gırtlağına geçirmiş durumdaydı. Halkın her şeyine el konulmuş, üretim bitme noktasına gelmişti. İş o hale gelmişti ki, mesela bir tütün üreticisi Düyûn-ı Umumiye'nin Reji idaresi altında kendi yetiştirdiği tütünden yarım okka saklamaya kalkışsa reji kolcusu tarafından anında alnından vurulurdu. Reji ürünü tam toplayabilmek ve kaçak tütün ticaretini önlemek için bir jandarma örgütü kurmuş, bu örgüt geniş yetkilerle donatılmıştı. Yakın tarihimiz bu konuda acı hatıralarla doludur ne yazık ki. Düyûn-ı Umumiye'nin jandarma örgütü binlerce Türk köylüsünün kanına girmiş, geride gözü yaşlı kadınlar, yetim yavrular, yıkılmış yuvalar bırakmışlardır. İş öyle bir noktaya gelmişti ki, en sonunda II. Abdülhamit olaya müdahale etmeye kalkışmış, reji idaresine son vermeyi düşünmüştü; ama bu mümkün değildi. Bu hayırlı hizmet cumhuriyetimizin kurucusu **ATATÜRK'e** nasip olacak, onun idaresindeki genç Türkiye Cumhuriyeti yabancı tekel yerine devlet tekelini kuracaktır.

Kısacası Osmanlı yarı sömürge niteliğindedir. Akdeniz hakimiyetini yitiren imparatorluk, yani **"Hasta Adam"** açıkça paylaşılmaktadır. Anadolu'nun eli nasırlı, çilekeş Türk'ü Doğu'dan Batı'ya fakr u zaruret içinde, ikinci sınıf vatandaştır. Elde bir tek askeri okullar vardı. Tıbbiye, mülkiye ve hukuk

fakülteleri kendini kurtarma çabasındaydı. Askeri okullarda müspet ilimlerin yanında kahramanlık, vatanseverlik, üstlere itaat esas kuraldı. Namık Kemal'in şiirleri, piyesleri ve romanları gizliden gizliye okunuyor, emperyalizme diş bileniyordu. Erkan-ı Harbiye'nin ileri gelen komutanları ise bu duyguları daha yoğun yaşıyorlardı. Sürgünler, hapisler, kovuşturmalar bir hiç niteliğindeydi. Düvel-i Muazzama'nın planlarını bu kahramanlar bozacak, Yeni Türkiye'nin temellerini atacaklardı. **"Karanlığın en yoğun yaşandığı anlar, aydınlık bir dünyaya işarettir ", "Her zorluğun bir çıkış anı vardır "**, şuur ve inancındaki bu kadro, İttihat ve Terakki'nin temelini atacak, çok geçmeden hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Ok yaydan, kurşun namludan çıkmak üzereydi. Zulme boyun eğmek namussuzluktu; namussuzluk kara lekesi ve utancı ancak kan vererek, can vererek, kelle alarak temizlenmeliydi. Bu makus talihe birileri dur demeliydi. Bu birileri de, hem de emperyalizmin göbeğinde teşkilatını kuruyor, kıvılcım yangına dönüşüyordu. Yangın kısa sürede emperyalizmin bütün emellerini bitirecek, 50 yıla kalmadan bütün Doğu'yu bağımsızlığına kavuşturacaktı.

İşte **"Aykırı Adam", "Hedefi Vurduktan Sonra Nişan Alan Silahşor", "Garcia'nın Ulağı Rowan", "İttihat ve Terakki'nin Fırtına Adamı"** böyle bir Türkiye'de dünyaya geldi.

Eli her zaman silahlı, Sadi Borak'ın deyimiyle, **"Amerikan filmlerinde gördüğümüz harika şerifler gibi atılgan, sineği gözünden vuracak kadar nişancı, hiçbir şeyden korkmayacak kadar cesur, "**bu adam hayatı boyunca kendi bildiği doğruda hareket etti. Balat Yenibahçe'de başlayıp, Harbiye, Balkanlar, İran, Trablusgarp, Irak'ta devam eden ve Kağıthane'de noktalanan 42 yıllık bir ömür. Diktaya karşı sözünü esirgeme-

yen, sadrazamın ve bakanların odasına pervasızca damlayan, Bab-ı Ali Baskını'nın bir numaralı aktörlerinden, son devrin **"Üç Önemli Adamı"** nın, hele Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın çok şey borçlu olduğu Yakup Cemil...

Tam bir macera adamı, tehlike nedir tanımayan, devletine ölümüne bağlı, görevine şehvet derecesinde bağlı, **"İhanetin tek bir cezası vardır: Ölüm!"** diyen deli dolu bir fedai ve idealist... Bel bağladığı, ölümüne sadık kaldığı kişilerin komplosu sonucu hayata veda eden bir portre...

Elbette o da **"yanlışlık"** ve **"hata"** denen olgularla tanışmıştı. Ama ya **"sadakat"** ve **"Vatanını Canından Aziz Bilme Erdemi?"**Bütün bunlar Yakup Cemil'i aklayan, kantarda ondan yana ağır basan etmenler değil midir?

Balkanlar'dan döndükten sonra, diğer idealist subay arkadaşları gibi baskıya, istibdada kafa tutan, ülküsü uğruna silahı, imanı ve namusu üzerine ant vererek İttihat ve Terakki'nin fedai kadrosuna katılan Yakup Cemil birileri tarafından özellikle karalanan, dahası unutturulmaya çalışılan ideal adamıdır. Herkes gibi o da siyasetin albenisine kapılmış, yüzbaşılıktan istifa ederek – ya da ettirilerek- kendini bir dâvâya adayan, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucusu Süleyman Askeri Bey'in yanında önemli görevler alan, kilit operasyonlara imza atan bu **"Fedai"** nin beş kuruşsuz ölmesi, devlet malından zerre kadar çalmaması, onun büyüklüğünü göstermeye, bütün günahlarını bir anda silmeye yeter de artar bile.

Birinci Bölüm

AYINGACI AHMET OĞLU YAKUP CEMİL

Yakup Cemil'i o gece kurşuna dizdiler.
Kağıthane tepelerinde beş silah patladı...
İri gövde, sert gerdan direndi, sonra dizlerinin üzerine çöktü.
Bir süre öylece kaldı...

Yakup Cemil usulca dilini çıkardı; her şeyi çocukça
alaya alan bir erişkin usanmışlığıyla yıkıldı.
İsteseydi biraz daha direnirdi; güldü, boş verdi...
Gözleri hala açık ve uysaldı.

Fedai kanı koyudur; gecenin karanlığında görünmez.
Seyredenlerin ciğerini derin bir nefes doldurdu;
ak sarıklı hocanın dudaklarında alelacele bir Fatiha dolaştı:
Amin!

(Yılmaz Karakoyunlu/ Üç Aliler Divanı)

Yakup Cemil 1883 - 11 Eylül 1916	
Doğum Yeri:	İstanbul
Ölüm Yeri:	İstanbul
Bağlılığı:	Osmanlı İmparatorluğu
Hizmet yılları:	1903 - 1916
Rütbesi:	**Yedek Binbaşı**
Birimi	Teşkilat-ı Mahsusa

Yakup Cemil 1874 yılında İstanbul Yenibahçe'de hayata gözlerini açtı. Babası tütün ticareti ile uğraşıyordu; ama Düyûn-ı Umumiye'nin haksızlıkları, köylüyü sömürmesi dolayısı ile tütün kaçakçılığına (ayıngacılık) yönelmek zorunda kalmış, 1904'lü yıllarda da Düyûn-ı Umumiye'ye bağlı Reji idaresi'nin azınlık jandarmaları tarafından öldürülmüştür. Bu Düyûn-ı Umumiye denen acımasız ve müstemleke kurumun binlerce katliamından sadece bir tanesidir. Yakup Cemil'in annesi ise tipik bir Türk kadını olan Nazik Hanım'dır. Yakup Cemil'in Mehmet Hüsnü adında bir erkek kardeşi, Edare adında bir kız kardeşi daha vardır.

Hayatı boyunca ölümle hep randevu içinde yaşayan; ama hep bir şekilde hayatta kalan, âdetâ ölüm denen gerçeği yıldıran bu adamın çocukluğu, geleceğinin bir göstergesi, izdüşümü gibiydi. Asabi, agresif, saldırgan Yakup Cemil, mahallesinde bütün çocukları yıldırmış, onu bir anda ön plana çıkmıştır. Çocukça ruhu haksızlıklara isyan ediyor, tehlikenin üzerine yürümekte tereddüt etmiyordu. Nihayet bu ruhla askerliğe merak sardı ve kendini bekleyen kadere doğru yelken açtı. O artık savaş ve kavga adamı olacaktı.

Babası ve kardeşi Mehmet Hüsnü evi geçindirmeye çalışırken Yakup Cemil askerliğe adımını atıyordu. Çünkü vatanını seven her Türk gencinin o günkü rüyası asker olmaktı, doğal olarak Yakup Cemil de o büyüye, ideale kendini kaptırmıştı. Ohrili Eyüp Sabri, Semsi Paşa'yı ortadan kaldıran Atıf (Kamçıl), Bab-ı Ali Baskını'nda ölen Mustafa Necip, Sapancalı Hakkı, Mustafa Kemal (Atatürk), Ali Fuat (Cebesoy), Enver (Paşa), İsmet (İnönü), Kazım (Karabekir), Ali Fethi (Okyar), Rauf (Orbay), Süleyman Askeri, Yenibahçeli Şükrü gibi yakın tarihimizde çok önemli rol oynayan askerler hep onun çağdaşıydı, Yakup Cemil bu isimlerin bir çoğuyla aynı sıralarda okumuştu.

Harp okulunda sıkı bir padişah denetimi vardır, her taraf hafiye kaynamaktadır. Uygulama yapılamamaktadır, cephane ve tam donanımlı silahlar bulundurulması yasaktır. Dersler tahtaya çizilen şekiller ve maketler üzerinde işlenmektedir. Subay adayları top atışı yapmadan okulu bitirmişlerdi. Okulun avlusunda birtakım mantelli toplarla geleceğin komutanları eğitim görüyorlardı.

TALİM ÖĞRETMENİ BİNBAŞI İHSAN BEY ve TÜFEKSİZ EĞİTİM

Mekteb-i Harbiye'nin talim öğretmeni Binbaşı İhsan Bey'di. Aşağıdaki satırlar Hasan Amca'nın **Nizamiye Kapısı ve Yarıda Kalan İhtilal** adlı eserinden alınmıştır:

"O gün bütün mektebe istikamet verdi, yürüttü, koşturdu; marş mars yürüyüşe kılıcını askıya alarak kendi de katıldı. Hem talebeyi terletti, hem kendi terledi.

—Yerinde rahat, paydos!

Kumandanını alkışladıktan sonra dağılan talebenin meraklı kısmı jimnastik direklerine yöneldi, büyük kısmı talimhaneyi üç taraftan kuşatan sırtların eteklerine doğru yayıldılar. Cihat da dört beş arkadaşı ile odun stoklarının arasına kıvrılarak çayırlara uzandı.

Ali bir türlü kanmıyordu, **(Tüfeksiz askerlik mi olur?)** diyordu. **Talim resmi geçit yapmak için mi, muharebe yapmak için mi?** (Ağzını yayarak) **Sağa dön, soldan geri marş... Bir baş siperin arkasında mevzi almak da mı yok, bu askerlikte...** deyip duruyordu. Gene bu mevzuyu didiklemeye başladılar. Cihat:

—Ulan ne söyleyip duruyorsun. Tüfek müfek yok işte, diye bağırdı.

... ...

—Hâlâ Bulgaristan, diyor. Yahu bizim idaremizde bir beylik değil mi? Hem güneyi de Rumeli şarki vilayetimiz. Mümtaz da olsa bir vilayetimiz. Bulgaristan Prensi Ferdinand da ordumuzda bir müşir (mareşal) değil mi? Herifi çıkarır orta yere, söker üniformasını tard eder, geçer öte yana...

—Benim Bulgaristan'da gördüğüm bu. Neden tard etmiyor? O nasıl böyle şeyleri yapmaya cesaret ediyor? Ne bileyim!

Öteden Murat Beykoz lafa karıştı:

—Ben biliyorum, o namussuz Ferdinand, Moskof dayısına güveniyor da, ondan bu kabadayılığı yapıyor, dürzü... Hem Şevketmeap nereden duyacak? Söyler mi ona?

Bir müddet sustular, Cihat dalgın dalgın sordu:

—Acaba Ruslar kaç milyon asker çıkarır?

—Murat cevapladı:

—Üç buçuk milyon çıkarıyormuş...

—E, biz ne kadar?

—Bir buçuk!

Yakup Cemil telaşla müdahale etti:

—Ama her vakit yedi kâfire bir Müslüman. Biz gene çoğuz ondan.

Bu lâf pek yer tutmadı, tekrar derin derin daldılar.

Cihat sessizliği bozdu:

—Babam Plevne muharebesini anlatmıştı, kâfirin askeri sel gibiymiş, bir düşenin yerine beş gelirmiş. Öldürmekle baş edilmezmiş ki...

Yakup Cemil:

—Ama Ayastefanos'tan nasıl yüz geri etti, palamarı çözdü biliyor musunuz, neden? diye söze karıştı.

—Doğru buraya kadar geldi de neden döndü?

—Bilmiyorsunuz, bak anlatayım: Rus kumandanı bir sabah kalkmış, o gün hücuma hazırlanıyormuş, alaca karanlıkta bir de ne görsün? Öyle yürüyerek de değil, tepelerin,

dağların, sislerin arasından, âdetâ süzülerek, uçarak akar gibi yağız çehreli, yeşil sarıklı, kolları, pazuları sıvalı, pırıl pırıl parlayan palalarını bileyerek ileri hatlara doğru ve daha gerilere binler, yüz binlerle gözlerinden ateş fışkıran birtakım askerler... Ardı arkası belli değil. Bildiği, gördüğü Osmanlı askerinden eser kalmamış. Onların yerine hep bu kıyafetli askerler. Durmadan akıyor seller gibi.

—Ne askeriymiş bunlar?

—Şehit ordular... Cenabı-ı Hakkın ilâhi iradesi zamanı gelmiş, verilmiş, yürümüşler. Sonu mu var askerin?"

Yakup Cemil, Harbiye'den - diğer subaylar gibi - bu şartlarda mezun oldu. Onu Makedonya, devlete başkaldıran çeteler bekliyordu. Öyle ki acımasız, vahşi, insanlıktan nasibini almamış canavarlar güruhu. Hiçbir şey tahtaya çizilen, talim öğretmenlerinin anlattığı gibi değildi. Hayatın gerçekleri, Balkanların yol vermeyen, başını gökyüzüne dayayan mağrur dağları çok farklıydı.

MAKEDONYA DAĞLARI ve İTTİHAT ve TERAKKİ'YE İLK ADIM

Makedonya... Cihangirlere ev sahipliği yapan mağrur, mümbit, her metrekaresinde Türk'ün kokusunun hissedildiği coğrafya. Kışı kış gibi geçer, tipilerden göz gözü görmez olur, boran-kar yolları tıkar, ulu dağların zirvesinden çığlar kopar, önüne gelen her şeyi yutarak yolları geçilmez yapar. Kış biter, toprak uyku mahmurluğunu üzerinden atmanın, yeni bir mevsime merhaba demenin telaşıyla silkinir. Otina ırmağı, toprağın tersine kışı uyanık geçirmiştir, yeni ortamlara hazırdır. Coşkuyla, gürül gürül, geçen zamana inat, yatağından taşarcasına akar. Tabiat yeşillenmiş, kuşların cıvıltısı her yanı

sarmış, kirazları dutlar, vişne ağaçları tomurcuğa gelmiş, ekinler yavaş yavaş boy vermiştir. Selanik'te, Manastır'da, Kosova'da...

Çok geçmez ekinlerin boy, civanların soy verdiği bu coğrafyada yazın gelmesiyle hasat koşuşturmacası kendini gösterir. Ambarı dolan, bir yılını kurtaran Makedonya Türk'ünün sırtı pek, karnı toktur artık; bu kanaatkâr insanların gözlerinde uzun geçecek kışa hazır şekilde girmenin mutluluğunu, güven duygusunu okursunuz. Burada sonbaharın ömrü çok kısadır, denebilir ki Makedonya'da üç mevsim görülür. Yine kış gelmiş, insanlar evine çekilmiştir. Birbiriyle rekabet halinde, Bazı nöbetleşe iş başı yapan fırtınalara, kasırgalara, çatıları, kiremitleri uçuracak boralara, ayandonlara, kocakarı soğuklarına her hane, her fert hazır haldedir. Makedonya'nın hali budur, manzarası bellidir, ya içindeki **"Evlâd-ı Fâtihan"** nasıldır, ne haldedir?

19. asrın ikinci yarısından sonra kuzgunlar leşe konmakta, itler meydanı boş bulmanın sevinciyle ulumakta, kurtların terk ettiği mekana tilkiler damlamaktadır. Çok yakın zamana kadar buranın sahibi ve yöneticisi olan bir ırkın torunları, Devlet-i Ebed Müddet'in elini çektiği bu asırlık Türk yurdunda sahipsizdir. Boyunlar bükük, gözler yaşlı, yollar taşlı, sineler yeis ve kin doludur. Yunan, Bulgar ve Sırp komiteleri köşe başlarını tutmuş, ecdat yadigârı yurdu yaşanmaz kılmışlardır. Kimse canından emin değildir. Korku itlere bile sinmiş, onlar bile kendilerini kurtaracak eli bekliyordu. Sandanski, Yovan, Kosta, Agrita, Apostol, Skalidis, Petso, Pirlepe, Istaryalı Kamil Bey, Sarafof çeteleri meydanı boş bulmuş, mezalim üzerine mezalim yapıyordu. Ağaçlarda soluk yüzlü, dilleri yana kaymış, boynu bir yana bükülmüş zavallıların cesetlerine rastlamak alışılmış şeylerdi, sıradan hale gelmişti.

20. yüzyılın ilk yıllarıydı, Osmanlı artık ayyuka çıkan feryatlara kulağını tıkayamamış - Düvel-i Muazzama'nın itirazlarına rağmen - olaya el atmak zorunda kalmıştı. Ama izlenen yöntem yanlıştı. Acemi eller tarafından Makedonya'ya gelen seçkin subaylar, gözünü budaktan sakınmayan yiğitler, hep yanlış yönlendirme ve basiretsizlikler sonucu toprağa seriliyordu. Anadolu yaylalarının civan gibi gençleri, efe yavruları, yavuklularının, anne- babalarının gözyaşları arasında Rumeli'ye uğurlanıyor, ne hazindir ki hiçbiri geri gelmiyordu.

Domuz eti yiyen, fıçı fıçı şarap içen, pekmezlerle soğuğa meydan okuyan komitacıların karşısında Balkanların soğuğuna ve sarp geçitlerine tamamen yabancı 20'lik gençler, efeler ne yapabilirlerdi ki... Beş asra yakın süredir Anadolu'yu ihmal eden, onu sadece bir kan bankası olarak gören, kendi asli kurucusuna sırtını dönen Osmanlı'nın bu seferki kurbanı da Ege'nin sırmalı cepkenli, alacalı şalvarlı, yün çoraplı, ucu püsküllü pabuçları ve kırmızı kuşaklarıyla **"Harmandalı"** oynayan civanlarıydı.

İşte Yakup Cemil Makedonya'ya böyle şartlarda yollandı. 1903 yılıydı, Pangaltı Harbiye Mektebi'nin asık suratlı müdürü **Miralay İbrahim Bey, "Mülazım Yakup Cemil, Manastır 6. Nizamiye Piyade Tümeni Makinalı Bölük Komutanlığı'nın emrine,"** diye bağırdığında iri gövdeli, bir o kadar da atletik yapılı **Yakup Cemil'in** gözlerinde sevinç kıvılcımları peş peşe çakıvermişti.

Mezuniyet töreninde **Yakup Cemil'in** sevincine diyecek ve sınır yoktu. Künyesi, **"Ahmet oğlu Yakup Cemil; İstanbul Yenibahçe, 1319 Manastır,"** yazılıydı. Harbiye'nin cıva gibi, çakı gibi gençleri neşe doluydu. Bundan sonra Rumeli'de eşkıya takip edecekler, çeteleri hizaya getireceklerdi.

Yenibahçe'deki evine gelen **Yakup Cemil**, ailesiyle vedalaşma merasimine başladı. Geniş omuzlu, atletik yapılı, kırmızı yüzlü Yakup Cemil şimdi çok farklıydı. O delici, karşısındakini yerine mıhlayan ateşli bakışlar gitmiş, yerine munis bir adam gelmişti. Babasının ve annesinin ellerini öpmüş, kardeşlerine sarılmıştı. Havanın duygusallaşmasına mahal vermemeye çalışıyordu, çünkü böyle şeylerden hiç hoşlanmazdı. Dahası onu kutsal bir görev bekliyordu. Devletine ve milletine kurşun sıkan şakilere haddini bildirecek, ihanetin kökünü kibrit suyu dökecekti. Bu, Yakup Cemil'in, babasını son görüşü olacaktı. O, ihanetle çarpışırken, babası Türk Milleti'nin boğazına giren lokmayı çok görecek **Düyûn-ı Umumiye** adlı tefeci ve merhametsiz zihniyet tarafından katledilecekti.

HERKESE ANLADIĞI DİLDEN KONUŞMAK GEREK

Çeteler Makedonya'nın beş bölgesinde faaliyet gösteriyorlardı: İstımaco, Manastır, Pirlepe, Serez, Üsküp. Ayrıca İştib ve Menlik de komitacıların ağırlığını hissettirdiği bölgelerdi. İştib, Menlik ve Pirlepe'de Bulgar çeteleri bulunuyor, azımsanamayacak bir ağırlık taşıyorlardı. Bu komitacıların elebaşısı Sandanski idi. Bu adam çocukların rüyalarına girecek kadar hunhar ve acımasızdı.

Makedonya'daki Bulgar komitacılar iki kısma ayrılıyordu: **Virhovistler** ve **Santralistler**... **Virhovistler** adı verilen Bulgar komitacıları Makedonya'yı Bulgar toprağı yapmak, Bulgaristan'ı büyütmek emelini güdüyorlardı. Reisleri ise en küçük bir vicdan kırıntısı bile taşımayan Sarafof ve en az onun kadar zalim, yardımcısı niteliğindeki Garvanof'tu. Bulgaristan bunlara el altından başta silah ve malzeme olmak üzere her türlü yardımı sağlıyordu. Mükemmele yakın bir

donanıma sahip olan Virhovistler manliher silahlar, otomatik ve nagand tabancalar taşıyorlardı.

İkinci grup niteliğindeki Santralistler'in ise emelleri Makedonya'nın bağımsızlığıydı. Tam bir idealist olan Santralistler'in lideri, şeytana külahını ters giydirebilecek bir adamdı. Bunlar Virhovistler'in tersine lokal yardımlarla yaşıyor, desteğini kendileri gibi düşünen sivil halktan alıyorlardı. Virhovistleri hiç sevmeyen Sandanski, Virhovistler'in bilmeden Almanya'ya hizmet ettiğinden yakınıyor, ne zaman Sarafof adı geçse göbeğine kadar uzanan siyah sakalları titriyor, kan bürümüş gözleri öfkeyle kısılıyordu. Sandanski zaman gelecek, bir süre sonra meclis başkanı olacak, Köprülü Kazım Paşa isimli milli mücahit tarafından dağdan indirilecek, silahını bırakacaktı.

Yakup Cemil'in Makedonya'ya geldiği günlerde, Bulgarlar Türkleri Rumeli'den atmak için her yolu deniyorlardı. Okullarda Bulgar öğretmenler gizli örgütler kurmuşlardı. Nihayet bir yıl sonra büyük bir isyan başlayacak, bölge ateşin içine atılacaktı. İsyan büyüyecek, Manastır hükümet teşkilatı etkisiz hale getirilecekti. Bulgarların tek güvendikleri ise, Avrupa'nın başat devletleriydi. Ama evdeki hesap çarşıya uymayacak, cıva gibi attığını düşüren, sineği gözünden vuracak kadar nişancı, pulat yürekli, çelik bilekli Harbiyeliler, isyancıların korkulu rüyası olacaktı. **Süleyman Askeriler, Enver Beyler (Paşa), Halil Beyler (Paşa), Yakup Cemiller, Ohrili Eyüp Sabriler, Binbaşı Hakkı Beyler, Resneli Niyaziler (Kolağası), Sapancalı Hakkılar, İzmitli Mümtazlar, Kuşçubaşı Hakkılar, Atıf Kamçıllar, Yenibahçeli Şükrü ve Nail kardeşler, Mustafa Necipler, Filibeli Halim Cavitler...**

Makedonya'yı karış karış gezecekler, kervan geçmez, kuş uçmaz geçitleri eşkıyaya dar edecekler, müthiş bir temizlik ope-

rasyonuna imza atacaklardı. Bu, herkese anladığı dilden konuşmak demekti. İlk başta bocalayan **Yakup Cemil** ve diğer Türk subayları, gerilla savaşını ince zekâları sayesinde çok çabuk öğrenecekler, çeteleri inlerinde bastıracak ve vuracaklardı.

"VARDAR GÜNEŞİ APOSTOL" TARİHİN KARANLIKLARINA GÖMÜLÜYOR

Gömece, Selanik'in 95 kilometre kuzeyinde dağlık bir bölgedir. Halkı Türk, Rum, Romen ve Bulgarların yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. Devletin otoritesi zayıflamış, Bulgaristan'ın ve diğer Batılı devletlerin şımarttığı Bulgar çeteleri bölgeyi yaşanmaz hale getirmiştir. Osmanlı'nın bölgedeki kuvveti bir tabur nizamiye ve iki tabur redifen(yedeklik döneminde silah altına alınan asker) ibaretti. Bu taburların komutanları, askerliğinin son dönemini yaşayan binbaşılardır. Mıntıka kumandanı ise geleceğin kudretli adamı Enver Paşa'nın amcası, Kut kahramanı Kastamonulu Halil Bey (Paşa)'dir.

Halil Bey'in rütbesi henüz yüzbaşıdır, ama gözünü budaktan esirgememesi, cesurluğu, basireti onun mıntıka kumandanı olması için yeterli bir sebeptir. Yoksa komitacılar kan dökmeye devam edecektir.

"Vardar Güneşi" namını kendine veren Apostol bölgeyi haraca kesmiş, kadın, çocuk, yaşlı demeden masumların kanına girmektedir. Askeri birlikler bu muzır adama nedense bir türlü ulaşamamakta, vahşet ve mezalimi durduramamanın ezikliğini yaşamaktadır.

Apostol'u ortadan kaldırmakla görevli Halil Bey, seçme bir birlik hazırlamıştır. Bu birlikte bir de mülazım vardır: Gözünü budaktan sakınmayan, pireyi gözünden vuran,

kendinin ve başkalarının hayatına öfkeli **Yakup Cemil Bey**. Kendi suskunluğuna haykıran bu adam, Apostol'a ve onun gibi halden anlamayan şâkilere karşı kin doludur.

Yollar, geçitler aşılıyor, kurtla, kuşla dostluk kuruluyor, ama Apostol bir türlü ele geçmiyordu. Kendisini buraların kralı ilan eden çete başı ortalıkta görünmüyor, ayıların inini yurt tutuyordu. Halil Bey de **Yakup Cemil** de adı gibi emindi ki, bu adam yakayı mutlaka ele verecekti.

Yine bir gün eşkıya takibinden dönülüyordu, birden üç eşkıya ile karşılaşıldı. Eşkıya ateş ederek dere içindeki bir taşlığa sığınmıştı. Asiler **"teslim ol!"** emrine ateşle karşılık verdiğinden kendilerine anlayacağı dilden dersleri anlatılmış, Yüzbaşı Halil, **Teğmen Yakup Cemil** ve diğer gözü pek Türk yiğitlerinin kurşunları altında asiler ölü olarak ele geçirilmişti, ama bu çatışma iki tane de Türk gencinin hayatına mal olmuştu. Bu Halil Bey için büyük bir kayıptı. Dahası Teğmen Yakup Cemil'in vatan hainlerine karşı kinini biraz daha bilemişti. Ölü çetelerden birinin boynundan çıkan çanta onun Apostol'un kâtibi olduğunu gösteriyordu. Çantadan çıkan belgeler, Apostol'un çok yakınlarda olduğunu işaret ediyordu. Halil Bey, Bulgarca yazıların okunması için Selanik'ten bir tercüman istedi. Evrak Türkçe'ye tercüme edilince Yenice, Gevgili ihtilâl teşkilâtı mensubu Bulgarlar bir bir deşifre oluvermişti. Savcının sorgulamaları haftalarca sürmüş, tutuklanmalar başlamıştı. Ama yukarıdan gelen emirle sanıkların hepsi beraat ettirilmekteydi. Hukuk ve yasaların hepsi vatan hainlerinin lehine işliyordu. Bu halkın devlete olan güveninin erozyona uğraması demekti. Artık iş başa düşüyordu, oyun kuralına göre oynanacaktı. Bundan sonra Türk subaylarının ince zekası sahne alacaktı.

Halil Bey önce, Bulgar çetelerini hiç sevmeyen Etnik-i Eterya'nın başkanı Doktor Angelos'la bağlantı kurmuş, küçük bir Yunan çetesini de emrine almış, sonra da Gömece'de hiçbir işe yaramadığı gibi devlete ekonomik anlamda büyük kambur olan, gereksiz iki redif taburunu terhis ettirmiş, nizamiye taburunun büyük bir kısmını karakol görevi için Bulgar köylerine yollamıştı. Yunan çetesinin yakaladığı Bulgar bekçi de bu sırada Halil Bey'in ekmeğine yağ sürmüştü. Öyle anlaşılıyordu ki çeteciler Selanik istikametindeki ovaya doğru kaçıyordu. Derenin kıvrımındaki kumsaldaki çarık izleri eşkıyanın çok yakınlarda olduğunu gösteriyordu. Bundan sonrasını Halil Bey'den dinleyelim:

"Biraz daha ilerledim ve dere tarafındaki ağaçların arkasında sekiz on kişinin bulunduğunu fark ettim, başlarına siyah bezler bağlamışlardı. Böylece avcı olmadıkları, aradığımız eşkıyalar oldukları anlaşılıyordu. Aramızdaki mesafe elli metre var ya da yoktu.

—Teslim olunuz!

diye bağırmama rağmen bir anda sekiz on tüfek birden patladı. Biz de mevzi aldığımız için isabet kaydettiremediler ve sürekli bir müsademe başladı. Gece bastırdığı vakit ateş kesilmişti. Daha önce talim ettirdiğim eratın bir kısmı silah seslerini duyunca yedikleri tayının hakkını vermişler ve karanlıktan yararlanarak eşkıyanın arkasına sarkmışlar. Müsademe tekrar başladı, silah sesleri yavaş yavaş eksildi. Sabaha kadar tetik elde bekledik ve gün ışıyınca her ağacın arkasında bir çetecinin ölüsünü bulduk. Tam karşıdaki ağacın arkasında, elinde rovelveri ile yatan birisi vardı. Mavzerimi doğrulttum, iki el ateş ettim, kımıldamadı. Ölmüş olduğunu anlayınca yanına yaklaştım. Çetenin reisi olduğunu sonradan öğrendiğim bu eşkıya, karnından ve

bacağından yaralanmış, kaçamayacağını anlayınca çantasındaki bütün evrakı okunması mümkün olmayacak şekilde parçalamış, sonra rovelverini ağzına sokarak tetiğe basmış. Çetenin imhası çevrede ve Selanik'teki Türk makamlarında iyi bir tesir yarattı. Çünkü Türklerin yalnız Bulgarlara karşı düşmanlık besledikleri, Yunanlıları himaye ettikleri dedikodusu yayılmış bulunuyormuş. Bu başarımdan sonra rütbemden üstün bir madalya ile taltif edildim."

Yakup Cemil'in üzerinden sanki ağır bir yük kalkmış, görevini başarıyla tamamlamanın rahatlığı genç adamın iliklerine, dahası bütün hücrelerine kadar yayılmıştı. O çakmak çakmak yanan gözlerden şimdi sükûn damlıyordu. Nasıl rahatlamasın ki, kendini **"Vardar Güneşi"** ilan eden bir çete başını hak ettiği yere postalamış, milletine karşı görevini lâyıkıyla yerine getirmişti.

Yakup Cemil bununla kalmayacak, Kaptan Skalidis, Bulgar Petso, Rum Pirlepe, Arnavut Kamil Bey çetelerinin yok edilmesinde görevler üstlenecektir.

Osmanlı subaylarına, yabancı konsolosluklara, demiryollarına, köprülere, köylere, kasabalara, şehirlere, devlet kurumlarına, sabotajlar düzenleyen, saldıran; gemiler batıran; otelleri, gazinoları bombalayan; maden ocaklarını harap eden; bütün zararları da Devlet-i Aliye'ye bunun paralarını ödettiren bu kanun tanımaz caniler kısa sürede toprağın altını boylayacaklar, Makedonya bir süreliğine de olsa sulh ve sükûna kavuşacaktı.

Ama acı olan şuydu: Osmanlı Devleti bunlara lojistik destek veren kiliselere, papazların evine din adamı kılığındaki kara cüppeli papazlara, öğretmenlere, okul müdürlerine, bürokrasideki azınlık milliyetçilerine hiçbir şey yapamıyor,

bu canilere şer odaklarına karşı yaptırım gücünden bütünüyle yoksun bulunuyordu. Ne zaman bir bölücü suçüstü yakalanıp deliğe tıkılsa hemen Rusya devreye giriyor, katiller ve onun destekçileri davullarla, zurnalarla evlerine dönüyor, bunlara en parlak karşılama seremonileri düzenleniyordu. Türklerin ocağı sönmüş, masumların kanına girilmiş, eli kınalı taze gelinler dul kalmış, beli bükülmüş dedeler-neneler kanlı gözyaşı dökmüş Rusya'nın umurunda mıydı? Ağıtlarla uyutulan bebeleri, acılara boğulmuş, yıkılmış hanümanları çağdaş dünya görmüyordu. Ama bilmiyorlardı ki, arşı tutan, ayyuka çıkan feryatlar bir gün onların kanla, gözyaşıyla beslenen tahtlarını yıkacağını...

İTTİHAT - TERAKKİ ve BİR FEDAİ

İttihat Terakki'nin kökeni 1860'lı yıllara kadar uzanır. Cemiyet'in düşünsel kökeni Yeni Osmanlılara dayanır. 1860'tan 1918'e kadar uzanan süreçten sonra ittihatçılık ruhu miadını tamamlamış görünse de Cumhuriyet dönemi Kemalizm'inin ideolojisine esin kaynağı olmuştur. Biz burada örgütün mazisine fazla girmeyecek, 20. yüzyılın başındaki ittihat ve Terakki'ye ve onun yan kuruluşlarına kısaca değinmekle yetineceğiz.

Daha önce de değindiğimiz gibi Rumeli, Avrupa'nın büyük devletlerinin çıkar çatışmasına girdiği, at oynattığı bir coğrafyadır. Buna, "Emperyalizmin Rumeli Programı" demek daha yerinde olur. Bu anlamda Selanik, Türk yenilikçi hareketlerinin yeşerdiği, doğduğu bir yerdir. Öyle ya, bu kötü manzara karşısında kim eli kolu bağlı durmak ister ki?...

Selanik, canlı bir ticari hayata sahip olduğu gibi, siyasal akımları tolere edebilecek bir kentti. ittihat ve Terakki Cemiyeti Eylül 1906'da, "Beş Çınar" denen bir bahçede "Osmanlı

Hürriyet Cemiyeti" adı altında kuruldu. Kurucuların başlıcaları şunlardı: Mithat Şükrü Bleda, Askeri Rüştiye Müdürü Bursalı Mehmet Tahir Bey, aynı Rüştiye'nin Fransızca öğretmeni Naki Bey, Rahmi Bey (Geleceğin İzmir Valisi), Kazım Nami Bey (Üçüncü Ordu Müşirlik Yaveri), İsmail Canbolat Bey (Daha sonra Atatürk'e suikasttan dolayı idam edilmiştir.), Ömer Naci Bey (ittihat Terakki'nin ünlü hatibi), Yüzbaşı Edip Servet Bey ve Talat Bey (Geleceğin Osmanlısının büyük adamı, Sadrazam Talat Paşa)...

Cemiyet hücre tarzında örgütlenmişti. Hücre mensuplarının dışında kimse birbirini tanımıyordu. Cemiyete üye kaydı Masonik tarzda yapılıyordu. Önce kuruculardan biri üye yapmak istediği kimseyi merkeze tanıtıyor, merkezin bu konudaki kararını bekliyordu. Merkez gerekli incelemeleri yapıp o kişiyi üyeliğe kabul ederse, yemin merasiminin yapılacağı yer belirleniyordu. Merasimin yapılacağı yere yaklaşınca adayın gözleri bağlanıyor, şaşırtmak için aday biraz dolaştırılıyor, sonra da yemin merasiminin (buna tahlif deniyordu) yapılacağı eve geliniyordu. Evin kapısında bulunan bir yetkili, kılavuzun "Hilal" parolasını duyunca kapıyı açıyor ve aday içeri alınıyordu. içerde bir odada odaya Cemiyet'e girip girmemekte ısrarlı olup olmadığı soruluyor, onay alındıktan sonra da yemin (tahlif) merasimi başlıyordu. Aday gözleri bağlı olduğu halde bir masanın karşısındaki iskemleye oturtulup, sağ eli Kur'ân-ı Kerim'in sol eli de tabancanın üzerine konarak yemin ettiriliyordu. Tören sırasında adayın karşısında kırmızı cüppeli beş kişi vardır. Ortadaki tok ses karşıdaki adayı tepeden tırnağa süzdükten sonra sorar:

—Otuz üç senedir bünye-i milleti hain kurt gibi kemiren istibdat idaresine karşı mazlum milletin intikamını almaya hazır mısınız?

—Evet, tamamı ile...

—Verdiğiniz sözü önünüzde gördüğünüz Kur'an-ı Kerim, tabanca ve hançerle teyit ve bunların üzerine yemin eder misiniz?

—İşte Kur'ân-ı Kerim'e el basarak yemin ediyorum ki sizlere ihanet edecek olursam hançer ve tabancanıza lâyık olayım. Meşrutiyet'i istihsal edinceye kadar Abdülhamit idaresine karşı gücümün yettiği kadar fedâkârca itaat edeceğime; şayet bu mukaddes maksadın istihsalinden evvel tevkif olunursam, Cemiyet'in esrarına dair etlerim kemiklerimden ayrılıncaya kadar işkenceye maruz kalsam dahi hiçbir şey ifşa etmeyeceğime dinim, şerefim ve namusum üzerine yemin ederim."

—Yeni üye Cemiyet'e, "Kardeşim seni tebrik ederim. Bundan sonra aramızda kardeşlikten başka bir his olmayacaktır. Allah Cemiyet'imize muvaffakiyet ihsan etsin. Cemiyet'imizin nizamnamesine göre numaranız... dir" sözleriyle kabul edilir, merasim noktalanırdı. İttihat ve Terakki'ye girmek her üye için bir gurur vesilesiydi. En küçük hatanın, gafletin, ağızdan kaçırılacak bir tek kelimenin, görevi savsaklamanın, tereddüdün ölümle noktalanacağını bildiği halde hiçbir üye bu durumdan şikayetçi olmamıştır. Bu uğurda ölmek onlar için ölümlerin en şereflisiydi çünkü.

Yeni üye yemininin ardından gözleri açıldığında karşısında siyah maskeli, sadece gözleri açık, baştan aşağı kırmızı pelerine sarılmış üç kişiyi görüyordu. Artık bundan sonra çıkış yoktur. Aksi takdirde ihanetle yargılanacak, hiç tereddütsüz ölümle cezalandırılacaktır. İlk toplantıda Talat Bey'in şu sözleri İttihat ve Terakki'nin amacını, hedeflerini ortaya koyar gibiydi:

—"Cemiyetimiz baş verecek, fakat sır vermeyecektir. Netice istihsal edilinceye kadar ve ondan sonra bile herkes Cemiyet'in sırrına bağlı kalacaktır. Aksi mümkün değildir, müsaade edilmez, yani buna izin de verilemez. Cemiyete girecek arkadaş yalnız kendi rehberini ve iki arkadaşını tanıyacaktır. Diğerlerini bilmeyecek, bilemeyecektir. Bizler de bunu kimseye söylememeye yemin edeceğiz.

Şu anda birbirimizin adını unutuyoruz. Cemiyete kaydedilenler gözleri bağlı olarak tahlif odasına alınacaktır. Tahlif odasına geliş rehber vasıtası ile olacak. Yemine gelecek olan üyenin gözleri yemin yerine gelmeden çok evvel bağlanacaktır. Yani nerede yemin ettiğini bilmeyecektir. Rehber tahlif odasında yeni üyenin gözlerini açtığı vakit üye şunları görecektir: Yeşil çuha kaplı bir masa, masanın köşesinde Kur'ân-ı Kerim'in yanında bir tabanca ve bayrak. Yemin ettirecek üç aza, ki bunlar masanın gerisinde hususi kıyafetler içinde olacaklar ve yalnız gözleri görülecektir. Tahlif odasında usûlümüz gereğince yemin eden aza Kur'ân-ı Kerim'e, silaha, bayrağa el bastıktan sonra artık Cemiyet için hayatını vermeye hazır demektir. Verilecek emri tatbik etmeyerek savsaklayan veya Cemiyet'in sırlarını her ne şart altında olursa olsun anlatmaya kalkan aza, tabancanın başına sıkılmasını kabul etmiş demektir. Usûl budur."

Talat Bey'in bu nutku, sanki ittihat ve Terakki'nin manifestosu gibidir. Toplantılar çeşitli evlerde yapılıyordu. Daha sonra ise Alatini Köşkü ile Tramvay deposu arasında küçük bir ev tutuldu. Ev Ömer Naci üzerinde görünüyordu.

Cemiyet üyelerinin birbirini tanıması için bir işaret sistemi vardı. Temel ilke "Kelime-i Mukaddese: Muin, Kelime-i Mürur: Hilal" sözcükleriydi. Üye sağ elin üç parmağını bü-

küp, bir hilal halinde kalbine götürdüğünde işaret tamam sayılacaktı. Bundan sonra karşılıklı olarak **"Mim", "Ayn", "Ye"** harfleri söylenecekti. Bu harfler Arapça) **"Muin" (Yardım eden, yardımcı)** anlamına geliyordu.

Cemiyet üyelere bir numara veriyordu. İlk on numara kuruculara aitti. Yaş sırasına göre ilk on üyenin numaraları şöyle sıralanıyordu:

1	Bursalı Tahir Bey	2	Naki Bey
3	Rahmi Bey	4	Mithat Şükrü (Bleda)
5	Talat Bey	6	Kazım Nami Bey
7	Ömer Naci Bey	8	İsmail Canbolat Bey
9	Hakkı Baha Bey	10	Edip Servet Bey

Cemiyet daha sonra, Paris'te Dr. Nazım ve Dr. Bahattin Şakir tarafından kurulan İttihat ve Terakki Örgütü ile ilişki kurdu. İlişkiyi müteakip **"Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"** adını **"İttihat ve Terakki Cemiyeti"** olarak değiştirdi. Cemiyet daha sonra Anadolu'da - özellikle İzmir'de - örgütlenmeye başladı. Mustafa Kemal ve Enver Bey'in katılımlarıyla çığ gibi büyüyen Cemiyet, Osmanlı'nın paylaşımını masaya yatıran Reval görüşmelerinden sonra harekete geçti. Cemiyet'in ilk eylemi Mustafa Necip kanalı ile gerçekleşti. Nazım Bey Selanik Merkez Kumandanı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en büyük düşmanı idi. Onu Enver Bey'in (Paşa) eniştesi olması da kurtaràmamış, ölümden kıl payı kurtulmuştu.

Ardından Resneli Niyazi Bey ve Enver Bey dağa çıkmıştı. Onları takip ve ele geçirmekle görevlendirilen Arnavut Şemsi Paşa, Teğmen Atıf (Kamçıl) Bey tarafından öldürülmüştü. Bunlar ittihat ve Terakki'nin önünü açıyor, Cemiyet

halk için ümit kaynağı oluyordu. Şemsi Paşa'nın yerine gönderilen Tatar Osman Paşa'nın da Eyüp Sabri tarafından dağa kaldırılması Saray'ın sona yaklaştığını gösteriyordu. 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan ettiren, 1909'da Sultan Abdülhamit Han'ı tahttan indiren Cemiyet, 1913 Bab-ı Ali Baskını ile yönetime el koymuş ve kesintisiz 5 yıl 9 ay 7 gün Osmanlı'nın kaderine hükmetmişti.

Yurt düzeyinde örgütlenmeyi, İttihat ve Terakki kulüpleri kanalı ile gerçekleştiren Cemiyet 1908-1918 yılları arasında 4 gizli olmak üzere 9 kongre yaptı. 1909-1918 yılları arasında Cemiyet'in başkanlıklarını sırası ile Emrullah Efendi, Halil Bey, Seyit Bey, Sait Halim Paşa ve Talat Paşa yürüttü.

İlk kurulduğu günden itibaren gizliliği esas alan Cemiyet'in birçok yan kuruluşu vardı. Bunlar, günümüz Milli istihbarat Teşkilâtı'nın çekirdeği **Teşkilât-ı Mahsusa, Türk Ocağı, Köylü Bilgi Cemiyeti, Osmanlı Maarif Cemiyeti, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti, Halka Doğru Cemiyeti, Osmanlı Sanatkâran Cemiyeti, Kalaycı Esnafı Cemiyeti, Hilal-i Ahmer, Donanma Cemiyeti, Bakü Müslüman Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Türk Gücü Cemiyeti, Osmanlı Genç Dernekleri'dir**. Görüldüğü gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti toplumun her kademesine nüfuz etmiş, mükemmel bir örgütlenme örneği göstermiştir. Bunda hiç şüphe yok ki, tam bir örgüt adamı olan Talat Paşa'nın büyük rolü vardı.

FEDAİLİK DEMEK İDEALİZM DEMEKTİ

İttihat ve Terakki bir aysbergi andırır. Onun bir de görünmeyen yüzü vardı. Bu bölümün büyük bir kısmını fedai ve militanlardan oluşan kadro tamamlıyordu. **"Zabıtan-ı Fedai"** diye de anılan bu kadro ordunun genç, gözü pek subayların-

dan oluşuyordu. İdealizm ve gönüllülük bu subayların ortak paydasıydı.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın temel taşını oluşturan bu kadro **Süleyman Askeri, Sait Halim Paşa, Cevat Paşa, Dr. Nazım, Dr. Bahattin Şakir, Atıf Kamçıl, Rusül, Yarbay Hüsamettin (Ertürk), Eşref Kuşçubaşı, Sami Kuşçubaşı, Ömer Naci, Nuri Paşa (Killigil), Ohrili Eyüp Sabri, Sapancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz** ve elbette ki **Yakup Cemil'i** bünyesinde barındırıyordu.

YAKUP CEMİL İTTİHATÇI YEMİNİNİ EDİYOR

Eşkıya takibinde, çetelerin tenkilinde (yok edilmesinde), Rumeli'de huzurun sağlanması işinde canla başla çalışan, canını dişine takan Yakup Cemil, çok geçmeden ittihat ve Terakki'nin dikkatini çekecektir. idealleri uğruna en sevdiği şeyleri bile bir yana iten, Rumeli'nin namütenahi coğrafyasında pişen bu çelik karakterli, ölümle alay eden adam Cemiyet için büyük bir kazanç olacaktır. Cemiyet'in Yakup Cemil'in atıcılığına, ülküsü uğruna ateşe gözünü kırpmadan atılan demir gibi iradesine ihtiyacı vardır. Öte yandan Yakup Cemil de Cemiyet'e sıcaktır. Sıcak ta ne demek, o eline geçen ilk fırsatta Cemiyet'e girecek kadar heyecanlı ve sabırsızdır. Nitekim çok geçmez, kader arkadaşı Sapancalı Hakkı kendisine gelir ve teklifini yapar. Yakup Cemil, Sapancalı Hakkı'nın kılavuzluğunda artık Cemiyet'e girecektir.

İki arkadaş Selanik'e vardılar, yemin merasimi için geceyi beklediler. Gözleri bağlı bir halde faytonla Selanik'in dolambaçlı sokaklarında dolaştırılarak Cemiyet'in toplandığı eve götürülen Yakup Cemil heyecanlı, heyecanlı olduğu kadar da

ümit ve mutluluk doluydu. Arabadan indiğinde gözleri bağlıydı. Kapı iki kez çalındı. İçerden bir ses geldi: **"Kimsiniz?"**

Kılavuzun cevabı "Halas!" oldu. İçerdeki tok ses ikinci kez sordu:

—Nereye, niçin geldiğinizi biliyor musunuz?

—Evet, bir Cemiyet-i Mukaddese'ye vatan ve millet uğruna hizmet etmeye geldik.

—Bu cevabınızın doğruluğuna yemin eder misiniz?

—Allah, bayrak, namus üzerine yemin ederim.

Çok geçmeden kapı açıldı. Kılavuz ve **Yakup Cemil** holü geçtiler ve yemin merasiminin yapılacağı odaya girdiler. Tok, gür ve kendinden emin ses, buyruk verircesine,

—Yakup Cemil, sağ elini Kur'ân-ı Azimüşan'ın, sol elini de tabancanın üzerine koy!

Bu ürpertici ses genç teğmeni başlangıçta iliklerine kadar titretmişti, ama bu durum çok sürmemiş Yakup Cemil'in kocaman gövdesine büyük bir ferahlık yayılmıştı. İçi şimdi kıpır kıpırdı genç adamın. Verilen emri ibadet aşkıyla yerine getirmiş, elleri iki kutsalı kavramış, genç adam hatibin yardımıyla yeminini etmişti. Yeminin metni aynen şöyle idi: **"Dinim, vicdanım ve namusum üzerine yemin ederim ki esas maksadı Kanun-ı Esasi'nin tatbikine ve milletin hukuk-ı meşrua-i hürriyetini kamilen istihsale ve bilatefrik cins ve mezhep bilcümle Osmanlı akvamının ittihat esası üzerine terakki ve tealisine çalışmaktan ibaret olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine bu andan itibaren dahil oldum. Milletin izdiyad-ı şan ve şevket ile memleketin saadet ve refahını her şeye ve hatta canıma tercih eylediğime ve tevdi edilecek esrarı muhafaza eyleyeceğime ve Cemiyet'in kabiliyetime göre vereceği bütün kararlarını icrada ve uhdeme tahmil ve**

tevdi edeceği vezaifi tamamen ifada tereddüt etmeyeceğime ve Cemiyet'e duhul hususunda bir guna itiraz ve menfaat-ı hususiye beslemeyip sırf maksad-ı Cemiyet'i takip ve muhafaza edeceğime ve Kanun-ı Esasi'ye ölünceye kadar sadık kalacağıma ve şayet bunca taahhüdat-ı namuskaraneye rağmen nakzı akdedecek olursam, Cemiyet'in nefrin ve telinine müstahak olacağıma şimdiden söz veririm. Vallah ve billah."*

Gözlerindeki bağ çözülünce karşısında beş kişinin olduğunu görmüştü genç adam. Hepsi siyah peçeliydi, sadece gözleri görülebiliyordu. Cemiyet'in gizli işaretlerini, parolalarını söylediler. Yakup Cemil şimdi bambaşka bir dünyada yaşıyordu sanki. Ortadaki iri yarı adamın sözleri kulaklarında çınlıyordu:

—Yakup Cemil, verilen görevler yerine getirilmezse, Cemiyet'in sırları ifşa edilirse, en küçük bir ihanette

---

* Yeminin bugünkü Türkçe'yle söylenişi şudur: *"Dinim, vicdanım ve namusum üzerine ant içerim ki, gerçek amacı yasanın uygulanmasına ve milletin en temel hakkı olan özgürlüklerini bütünüyle uygulamaya sokmaya ve hiçbir cins ve mezhep ayrımı gözetmeksizin bütün Osmanlı halkının birlik esası üzerine ve yükselmesine çalışmaktan ibaret olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş bulunuyorum. Milletin şanının artması ve ululuk ile ülkenin mutluluk ve kalkınmışlığını her şeye ve hatta canıma tercih edeceğime; bana verilecek sırları koruyacağıma ve Cemiyet'in yeteneğime göre vereceği bütün kararlarını yerine getireceğime ve üzerime yükleyeceği görevleri hiç düşünmeden eksiksiz yapacağıma; Cemiyet'e girmem konusunda hiçbir itiraz göstermeyip ve hiçbir kişisel çıkar beslemeyip sadece Cemiyet'in çıkarlarını izleyeceğime ve koruyacağıma ve anayasaya ölünceye kadar bağlı kalacağıma; eğer bunca namus sözüne rağmen yeminimden ve sözümden dönecek olursam Cemiyet'in düşmanlık ve nefretini hak etmiş olacağıma Allah'ın adına yemin ederek şimdiden söz veriyorum."*

Cemiyet'in yüksek makamlarınca ölüme kadar uzanan cezalar verilecektir. Hem de en küçük bir haksızlığa meydan verilmeden. Bunları kabul ediyor musun

Onun için ölüm de neydi ki. Cemiyet'in kutsal dâvâsı, vatan ve millet aşkı, hürriyet ve eşitlik adına, uğruna gelen ölüme ancak **"Hoş geldin!"** denebilirdi. Hepsini hiç tereddüt etmeden kabul etti.

Ortadaki uzun boylu, cüsseli adamın sözleri bu sefer otoriter değil, baştan aşağı duygusallık kokuyordu:

—Kardeşim seni tebrik ederim. Bundan sonra aramızda kardeşlikten başka hiçbir his olmayacaktır. Allah Cemiyet'imize muvaffakiyet ihsan etsin. Aramıza hoş geldin."

Yakup Cemil şimdi çete başlarının ihanetini, özgürlük ve vatan savaşçılarına kâfir, Allahsız yaftasını yapıştıranları unutmuş gibiydi. Öfkenin, hıncın yerini sevinç, neşe, bahtiyarlık almıştı. **"Yaşasın vatan!... Yaşasın millet!... Yaşasın özgürlük!..."** diye bağırmak istiyordu. Ama o gerektiğinde, mukaddes hedefler uğruna duygularına gem vurmasını da bilirdi. Çünkü burada ciddiyet gerekiyordu, çocukça taşkınlıklara yer yoktu.

Çeteleri mahveden, attığı her mermide bir asiyi haklayan Yakup Cemil, bundan sonra Cemiyet'in fedaisiydi. Balkan Savaşları, İran hürriyetçilerine yardım, Bab-ı Ali Baskını, Trablusgarp, Cihan Savaşı onun maceralı hayatının birer parçası olacak, birbirinden zor macera ve boğuşmalar onun için savaşların en kutsalı haline gelecekti. Bir anlamda gemileri yakmış, köprüleri atmıştı İttihat ve Terakki'ye girmekle.

MEŞRUTİYET İLAN EDİLİYOR

İttihat ve Terakki gücünü iyice artırıyor, Rumeli'deki taraftarı çığ gibi büyüyordu. Cemiyete ordudan katılanların sayısı her gün katlanıyor, Yakup Cemilleri başka gönüllüler izliyordu. Müstemleke zihniyete artık dur diyecek, **"Bu vatanın sahibi biziz, burada yalnız bizim kanunlarımız yürür!"** diye haykıracak, sağduyu sahibi birileri olmalıydı. Bu misyonu üzerine alacak yegâne makam da orduydu. Saray mı?...

Saray görevini yapmadığı gibi özgürlük savaşçılarına köstek oluyor, bununla da kalmıyor, Manastır Rus Konsolosu Rostkovky tarafından nöbeti başında kamçılanan, hakarete uğrayan, gururu ayaklar altına alınan; bunun sonucu nefs-i müdâfaa uğruna bu kendini beğenmiş adamı alnının şakından mıhlayan Mehmetçik'i ve arkadaşlarını idâm etmekle yetiniyordu. Hem de uydurma bir Divân-ı Harp kararı ile... Yetmiyor, ayağına bağlanan bukağıyı söküp atmaya çalışan, bu uğurda dağa çıkan Harbiyelileri yakalamak için "Alaylılar" ını gönderiyordu. İşte bunlardan biri, **"Dağları ben yarattım"** havasındaki Şemsi Paşa'ydı. Ama unutulan bir şey vardı: Cemiyet'in fedaileri

Bunlardan biri olan Teğmen Atıf (Kamçıl) Şemsi Paşa'yı faytonunda vuruyor, Yıldız'ı korkuya veriyordu. Fedailer öyle planlı ve kusursuz çalışıyordu ki, Saray'ın bütün alaylı paşalarını ya dağa kaldırıyor ya da vuruyordu.

Şemsi Paşaların ve diğer "Alaylılar" ın kaçınılmaz akıbetinden jurnalci Manastır Alay Müftüsü de payını alacak, müftü Kolombo Oteli'nin önünde Cemiyet'in fedaisi Abdülkadir tarafından öldürülecektir.

Planlı çalışan, Reval Mülakatı'na ve Saray'ın suskunluğuna isyan eden Cemiyet ölçüyor, biçiyor, tartıyor; öfkeyi ve vatanseverliği bir potada eriterek bildiği yolda ilerliyor-

du. Enver ve Niyazi Beylerin kararlılığı, fedailerin yılmadan, çekinmeden görevini yapması, Yıldız'dan günü gününe alınan istihbaratlar sonucu aykırı seslerin susturulması Yıldız Sarayı'nı dize getirmiş, Nihayet 23 Temmuz 1908'de Padişah, Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymak zorunda kalmıştı.

Artık Rumeli ve Selanik bir bayram yeriydi, halk sokaklara dökülmüştü. Zaferin mimarı subaylar Beyazkule önü, Örtülü Çarşı, Kerim Efendi, Yalılar civarında albenili üniformaları ile dolaşıyor, halkın alkışını ve övgüsünü tevazu ile karşılıyorlardı.

Yakup Cemil de buradaki misyonunu tamamlamış, kan ve barut ortamından alnının akı ile çıkmanın hazzını bütün benliğinde yaşamış olarak İstanbul yollarına düşmüştü. Fakat kader ağlarını Yakup Cemil için farklı örmüştü. Eserini tam olarak göremeden İstanbul'u terk edecek, özgürlük için İran'a yollanacaktı. Evet herkes Meşrutiyet'in sarhoşluğunu çılgınca yaşarken o yüklendiği ağır bir sorumluluğu gerçekleştirmenin derdindeydi.

Teşkilat'ın Fedaisi, Halil Bey'in müfrezesinde, vurucu kadrosundadır. O, Halil Bey'in **"Tek başına bir bölüğü dize getirecek yiğit"**, diye hakkını verdiği, "ölünceye kadar güvenebileceği" birkaç kişiden biridir.

BİR BÖLÜĞE TEK BAŞINA KARŞI KOYABİLEN BİR FEDAİ

Rumeli'de başlayan, imparatorluğun her yanına yayılan hürriyet ateşi başkenti de sarmıştı. Halk hâlâ II. Meşrutiyet'in büyülü havasını teneffüs ediyordu. Öte yanda İttihat ve Terakki Genel Merkezi, Saray'la temasta bulunmak için Binbaşı Cemal Bey komutasındaki bir heyeti İstanbul'a göndermişti, her ihtimale karşı bu heyetin korunması gerekiyor-

du. Bu görev, Enver Bey'in amcası Halil Bey'e verilmişti. Halil Bey'in emrinde şu dört fedai vardır: **Yakup Cemil, Teğmen Hilmi, Mustafa Necip, Arnavut Ali** (Arnavut Ali aynı zamanda Halil Bey'in emir eridir.)

Halil Bey dört fedaisini yere göğe sığdıramamakta, **"... sevdiğim ve ölünceye kadar güvenebileceğim, tek başına bir bölüğe karşı koyabilecek..."** yiğitler diye nitelemektedir.

Ekip, tren istasyonunda indiğinde halk hâlâ II. Meşrutiyet'i kutluyor, özgürlüğün büyülü ortamına alışmaya çalışıyordu. Ekibin ilk gittiği yer Bahçekapı'daki Meriç Oteli'dir. Otelin sahibi bir Rum'du, patron yerlere kadar eğiliyor, bizimkileri tavlayabilmek için her yola başvuruyordu. Fedailer odaya çıktıklarında, Rum patron hâlâ peşlerindeydi. Pelerinler çıkarılır çıkarılmaz Rum patronun gözleri yuvalarından fırlamış, dili tutulmuş gibiydi, zavallı fırtınaya tutulmuş gemi gibi sallanıyordu. Beti benzi uçmuştu. Herkeste iki adet barabellum tabanca ve el bombası vardı. Sanki hepsi bir cephanelikti. Rum patron çığlıklar atarken ve topukları arkasını döverken bizimkiler normal faaliyetlerine devam ediyorlardı. Dört fedai ve Halil Bey karınlarını doyurmuşlar, sonra da hiçbir şey olmamış gibi tabancalarını başlarının altına koyup deliksiz bir uykuya dalmışlardı.

Ertesi sabah uyanan Fedâi Müfrezesi burayı fazla güvenilir bulmadıklarından olsa gerek Bab-ı Ali'deki Meserret Oteli'ne yerleşmişti. Meserret Oteli birçok tarihi olaya tanıklık etmiş bir mekândı. Fedâi Müfrezesi daha yerini ısıtmıştı ki, Halil Bey, Hicaz'da Arap isyanını bastırmak üzere hazırlanan bir alaya komutan tayin ediliverdi. Evine, çoluğuna-çocuğuna **"Allah'a ısmarladık!"** bile diyemeyen Halil Bey'e Kutsal Toprakların yolu görünmüştü.

YAKUP CEMİL İRAN'DA

İran... Binlerce yıllık İran - Turan kavgasının beşiği... Köklü devletlerin ve uygarlıkların boy verdiği, ışkın sürdüğü gizemli bir coğrafya... Akhunların, Karakoyunluların, Safevilerin hükümran olduğu, Osmanlı'yı en çok uğraştıran ülke... İran - Türkiye ilişkileri - lokal de olsa - 20. yüzyılın başlarında farklı bir karaktere bürünür. Şöyle ki:

İttihat ve Terakki, sadece Osmanlı'da kalmayan, çevre ülkeleri de etkileyen bir cemiyettir. Rumeli'de yeşeren, imparatorluğun her yanına kısa sürede yayılan özgürlük ateşi, ülke sınırlarını aşmıştır bile. Bir kısmı İstanbul'da okuyan bir grup genç, İttihat ve Terakki'den esinlenmiş, İran inkılap Cemiyeti adlı bir örgüt kurmuşlardır. İktidar olmak, emellerine ulaşmak için de Türk devrimcilerine ihtiyaçları vardır. Nitekim yardım isterler. Ne garip, bir zamanlar Anadolu'ya kendi rejimlerini ihraç etmek için varını yoğunu ortaya koyan bir milletin torunları, şimdi rejim ithal etme derdindedir.

İttihat ve Terakki Merkezi Umumi'si bu çağrıya sessiz kalamamış, Yüzbaşı Halil Bey'in komutasındaki bir bölüğe bedel fedaileri hiç zaman geçirmeden yola çıkarmıştı: **Yüzbaşı Halil, Teğmen Hilmi, Teğmen Yakup Cemil, Teğmen Mustafa Cemil ve Ömer Naci**'den oluşuyordu ilk birlik.

Bu ekibe Sapancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz, şair Mehmet Emin Yurdakul, Kuşçubaşı Eşref ve kardeşi Selim Sami, Yenibahçeli Nail ve Şükrü kardeşler de katılacak, İranlı Said Selmasi, Mehdi Bey gibi özgürlük savaşçılarının iltihakıyla ortaya büyüklüğü inkar edilemez bir fedai ve gönüllü grubu çıkacaktı.

Birlik önce deniz yoluyla Trabzon'a varmış, oradan da Erzurum'a inmişti. Erzurum'da Yüzbaşı Kâzım, Topçu Musa

ve iki üç subayla bunların seçtiği askerler, Erzurum'dan bazı gençlerin katılımı ile 30 mavzerliden oluşan bir birlik ortaya çıkmıştı.

Erzurum'da kuvvetler iki kısma ayrılmıştı: İlk grup Van civarına gönderilirken. Halil Bey de altı arkadaşı ile birlikte Beyazıt - İran sınırı üzerinden Ağrı Dağı'nın eteklerinde oturan Celâli Kürt aşiretlerini ziyaret etmişti. Halil Bey sınır boyunca ilerliyordu, çünkü İran sınırında oturan aşiretleri İran İnkılap Cemiyeti'ne kazandırmak, İran'la, İran ordusu ile yaşanacak çatışmada bu aşiretlerden yararlanmak gerekiyordu.

SİLAH ŞOV!... VE EZİLEN BİR BAŞ!... DİZ ÇÖKEN BİR DEREBEYİ...

Sınır boyunca ilerleyen Halil Bey, Yakup Cemil, Hilmi, Mustafa Necip, Ömer Naci, Hazeranlı, Haydarhanlı, Milan, Şemsiki, Takori, Yezidi aşiretleri ile temas kurmuşlar ve onların dostluğunu kazanmışlardı. İleriki günlerde bu aşiretlere oldukça ihtiyaçları olacaktır. Van'da birkaç gün kalan ve gerekli hazırlıkları tamamlayan kahramanlarımız, İran sınırını geçip Abdüvi aşiretinin reisi Simko lakaplı İsmail Ağa'ya konuk oldu. Zeki, akıllı, cesur biri olan Simko, çok iyi bir atıcıydı. Kotur deresini avucunun içine alan gösterişli bir konakta oturan İsmail Ağa, kahramanlarımıza ne kadar usta bir atıcı olduğuna dair bir gözdağı vermek ister, fakat bu ona pahalıya patlayacak, karşısında ömrü boyunca göremediği yiğitleri, ateş parçalarını bulunca hiç tereddütsüz baş eğecektir.

Bir akşam üzeridir, İsmail Ağa ve konukları konağın avlusunda çay içmektedir. Bu arada genç bir kız Kotur deresinden testilerini doldurmuş, evinin ihtiyacı olan suyu taşımaktadır. Gözlerini genç kıza diken ağa bir yandan da mav-

zerine davranmaktaydı. Simko ağanın tetiğe dokunması ve dokunmasıyla kızcağızın başının üzerindeki testi paramparça olması kaşla göz arasında oluvermişti. Zavallıcık panikle kaçmaya başlamıştı. Simko İsmail Ağa kahkahalar atarken kahramanlarımız bir anlığına birbirine bakışmıştı. Bu resmen bir meydan okumaydı. Buna iyi bir cevap gerekiyordu. İttihat Terakkicilerin, Teşkilat mensuplarının ne olduğunu artık bu derebeyine anlatmak şart olmuştu. Öyle bir şey yapmalıydılar ki, karşılarındaki mağrur adam baş eğsin, kimlerle muhatap olduğunu çok iyi anlasın. Bulgar'ı, Sırp'ı, Arnavut'u, Yunan'ı, Romen'i, dahası Yıldız Sarayı'nı dize getiren, Düvel-i Muazzama'ya kafa tutan bu kadro bir ağa karşısında sus pus kalacaklar mıydı? Şu küçücük köyden başka bir dünyası olmayan bir adam, kendini **"Cihan Hakimiyeti Mefkûresi"**ne adayan bir milletin torunları tarafından gerekli tokadı yemezse bu işin ne anlamı kalırdı ki?...

Yakup Cemil'le göz göze gelen Yüzbaşı Halil Bey, İsmail Ağa'ya döndü:

—İsmail Ağa, istersen bir atış da biz yapalım. Şu derenin kenarına bir Abdüvi külâhı koydurun da, biz de bir deneme yapalım!

Bu ses sanki, **"Sen biraz sonra atıcılığın ne demek olduğunu göreceksin. Bakalım el mi yaman bey mi yaman?"** der gibiydi.

Simko Ağa şaşırmakla beraber adamlarına emir verdi, dere kenarına testinin üçte biri kadar olan keçe külâhı dikildi. İsmail Ağa emirler verirken, neler olacağını merak ederken, beri yanda bizimkiler gözleri ile anlaşmışlar, verilecek dersin planlarını çoktan çizmişlerdi. Artık herkese anladığı dilden konuşmak gerekti.

Silahlarını kavrayan dört silahşor, kararlı adımlarla konağın önünde uzanan düzlüğe çıktılar. Simko Ağa ve çevresindekiler nefeslerini tutmuş, bekliyorlardı. Bu arada Hilmi'nin mavzeri ateş aldı, külâh bir metre sola fırladı. Daha Hilmi'nin mavzeri inmemişti ki Yakup Cemil'in mavzeri patladı... O da ne?... Külâh tekrar aynı yerine, ilk durduğu noktaya düştü. Simko Ağa ve adamları alık alık bakarken Mustafa Necip mavzerini doğrulttu... Külâh bir metre geriye uçtu. Kapanış Yüzbaşı Halil Bey'dendi. Külâh paramparçaydı.

İsmail Ağa karşısındakilere şaşkınlıkla, saygıyla bakıyordu. O kendini beğenen adam gitmiş, **"Emrinize amadeyim!"** diyen bir emir kulu gelmişti. Büyük bir saygıyla ağzından şunlar döküldü:

—İran'da bulunduğunuz süre içinde ne olursa olsun size karşı hiçbir harekette ve eylemde bulunmayacağım.

Evet, anlaşma mavzer kurşunları ile yazılmış, İran şahının en çok güvendiği isimlerden biri olan Simko İsmail Ağa kazanılmıştır. Kahramanlarımız İsmail Ağa'yı o kadar çok etkilemişlerdi ki, altı yüz atlıya sahip olan Abdüvi aşireti bundan sonra Halil Bey'e sadık kalacaktır.

ATEŞ HATTI...

Simko İsmail Ağa'ya veda eden Halil Bey, Yakup Cemil ve arkadaşları, mücahitlerin elinde bulunan Selmasi vilayetinin Delman kasabasına vardıklarında, mücahitlerin reisi Hadümille ile tanıştılar, Şah kuvvetleri hakkında bilgi aldılar. Fedai müfrezemiz İran ordusuna karşı mücahitlerin yanında saf tutacak, İran ordusunun kuşattığı Hay kalesinin geri alınmasına yardımcı olacaktı.

Yapılan plana göre önce Hay kalesini savunan mücahitler durumdan haberdar edildi, ardından hızlı bir gece yürüyüşüyle kaleye varıldı. Şahın ordusu, İstanbul'dan gelen taze kuvvetlerden habersiz, kaleyi kuşatma altında tutuyordu. Kaleyi savunan 1000 kişilik kuvvet, fedailerimize kavuşunca iyice moral kazanmış, işine biraz daha aşkla sarılmıştı.

Üç bin civarında atlı ve piyadeye sahip olan Şah ordusu üç grup halinde dağılmış, kuşatmayı sürdürüyordu. Durumu gözden geçiren, tahkimatı kuvvetlendiren Halil Bey şu karara vardı: İran ordusuna hiç beklemediği anda saldırmak, bir huruç hareketinde bulunmak...

Halil Bey çok hızlı hareket ediyor, çabuk kararlar alıyordu. Nihayet sabaha karşı İran ordusuna karşı saldırıya geçildi, şiddetli ateş Şah kuvvetlerini şaşırtmış, panikletmişti. On kadar da ölü vermeleri işin tuzu, biberi olmuş, kaçmaya başlamışlardı. Çok geçmeden Şah ordusu toparlandı ve tekrar saldırıya geçti.

İBRAHİM AĞA PLANLARI SUYA DÜŞÜRÜYOR

İbrahim Ağa, Kars'ın ileri gelenlerindendi. Halil Bey'e Erzurum'da katılmıştı. İbrahim Ağa'nın emri altındaki birlikler, Halil Bey'in planının önemli bir kısmını oluşturuyordu. O Şah kuvvetlerine karşı mücahitlerin gerisini koruyacak, gerekli tedbiri alacaktı. Ama İbrahim Ağa, hiç de hesapta olmayan bir şekilde adamlarını alıp sıvışmıştı. Yine kaledeki bir kısım piyade tek bir mermi bile atmadan teslim olmuşlardı.

Öte yandan Halil Bey'e sonuna kadar bağlı mücahitler de vardı. Halil Bey, Yakup Cemil, Mustafa Necip her attıklarında bir İran askerini vuruyor, düşmana korku salıyor, dehşet saçıyordu. Öyle ki, devlet kuvvetlerinden bir kısmı teslim

olmaya başlamıştı bile. Ama İbrahim Ağa'nın beklenmeyen ihaneti bütün planları suya düşürmüştü. Zaten İran ordusu aldığı takviye kuvvetlerle dağ tarafından köy içine girmişti. Kahramanlarımız yanlarında kalan 30 kadar mücahitle yavaş yavaş geri çekiliyordu.

YAKUP CEMİL VURUŞUYOR

Halil Bey, yanına Yakup Cemil'i alarak artçı görevi yapmaya başlamıştı. 30 kadar direnişçi geri çekilirken Yakup Cemil ateş ediyordu. Bu fiah ordusu için hiç de hoş bir durum değildi. Çünkü Yakup Cemil'in gönderdiği her mermi hedefi buluyor, ahrete yolluyordu. İbrahim Ağa'nın korkaklığını havsalası almıyor, tetiğe her seferinde biraz daha hızlı çöküyordu. O şimdi hem Şah kuvvetlerine, hem de ihanete kurşun sıkıyor, iki düşmanla vuruşuyordu. Direnişçiler Yakup Cemil'in ve Halil Bey'in koruması altında kolayca köprüye varmışlardı. Ama iki arkadaş zor durumda kalmış, düşman tarafından iyice kıstırılmışlardı. Tam hayatlarından ümit kesmişlerdi ki, karşılarına çıkan bir atla karşılaştılar. Bu, onlara Allah'ın bir lütfu idi.

Fırtına adam Yakup Cemil, kaşla göz arasında atın sırtına zıpladı, Halil Bey de kuyruğunu tuttu. Şah kuvvetlerinin şaşkın bakışları altında karşıya geçtiler. Ama mermileri de azalmıştı. Tam bu sırada bir grup asker üzerlerine gelmeye başladı. Mavzerlerine davrandılar, fakat gelenler dosttu. Müfreze kumandanları Van Başkale Mutasarrıfı Cevdet Bey olan bir grup askerdi. İki arkadaş da derin bir oh çekti .

Bir Ermeni köyünde konaklayan müfrezenin bir şehidi, üç yaralısı vardı. Said Selmasi şehit olmuş, bu herkesi derinden etkilemişti. Bu arada Şah Kuvvetleri Kumandanı Hasan

Han ile mektup trafiği yaşanmış, Halil Bey'in tehditvâri ve korkusuz üslûbu Şah kuvvetlerini korkutmuş ve geri çekilmek zorunda bırakmıştı.

Sonuç olarak Hürriyet Savaşçıları dediklerini yapıyor, İran ordusu Hay kuşatmasını kaldırmak zorunda kalıyor, Selmas mücahitlere bırakılıyordu. Bu arada Van'dan da Ömer Naci'nin bir mektubu geliyordu:

"İstanbul'da henüz mahiyeti anlaşılmayan karışıklıklar baş göstermiştir. İran'ı muvakkaten (geçici bir süre) bırakarak Van'a gelmeniz daha münasip (uygun) olacaktır."

—Ömer Naci

KAZANIMLAR ELDEN GİDİYOR MU? YOKSA: 31 MART OLAYI

Ömer Naci'nin mektubunu alan, cephaneleri mücahitlere bırakan kahramanlarımız hiç zaman geçirmeden Van'a geldiler. Karargâha geldiklerinde Talat Paşa'dan gelen şu telgrafı okudular:

"İstanbul'da ayaklanma başlamıştır. Merkez-i Umumi bu sebeple Selanik'e nakledilmiştir. İsyanın şark vilayetlerine (doğu illerine) sirayeti (yayılması) ihtimali vardır. fiark vilayetlerinin idaresini Merkez-i Umumi namına ele almanız zarureti hasıl olmuştur."

—Talat

Sahi İstanbul'da neler oluyordu?

Cemiyet Kanun-i Esasi'yi ilan, geniş özgürlükler vaat etmişti. Ama hiçbir şey nutuklardaki gibi değildi, hayatın acı gerçekleri vardı. Ülkede ekonomik kriz had safhadaydı, asayiş ve güven sorunları kendini açıkça hissettiriyordu. Alatini un fabrikasından, demiryolu ve tramvay şirketi çalışanlarına kadar geniş bir yelpaze grev yapmış, iş yerleri kapanmıştı.

Dahası Cemiyet'in sağladığı basın özgürlüğü kötüye kullanılmakta, İttihat ve Terakki'ye saldırılar had safhaya çıkmaktaydı. Eski Jön Türklerin sürgünden ya da kaçtıkları yerlerden yurda dönmeleri, İttihat ve Terakki'nin bunlara gereken yakınlığı göstermemesi Cemiyet'e karşı muhalif ağının genişlemesi anlamına geliyordu. Prens Sabahattin, Mizancı Murat, gibi toplumun önde gelenlerinin seslerini iyice yükseltmeleri Cemiyet'in işinin iyice zor olacağını gösteriyordu.

Cemiyet'in lâik yapısı, kadınlara tanınan toleranslar, bazı softa hareketlerin kıvılcımını oluşturacak, Kör Ali Olayı, İstanbul'un gündemini uzunca süre işgal edecekti.

31 MART ÇIĞIRTKANI KÖR ALİ

Kör Ali, Halıcılar Camii müezzinidir. Bu adam fırsat buldukça Fatih Camii'ne çıkıyor, İttihat ve Terakki hakkında atıp tutuyor, boyunu aşan işlere giriyordu. Bunlarla da yetinmeyen Kör Ali 7 Ekim 1908 tarihinde arkasına taktığı 50-60 kişiyle Saray'a doğru yürümüştü. **"Şeriat elden gidiyor, bu duruma ses çıkarmayanlar dinden çıkmıştır. Böyle bir durumda kılınan namazlar bile kabul olmaz!"** diyen Kör Ali, işsiz-güçsüz takımıyla birlikte Beyazıt'a gelmişti. Fatih Camii'nden başlayan kalabalık Sirkeci'den geçmiş ve Beşiktaş'a doğru yoluna devam etmişti. Hedef Yıldız Sarayı idi. Kör Ali, Sultan II. Abdülhamit Han'dan şunları istiyordu: **"Padişahım çobansız sürü olmaz. şeriat emrediyor, meyhaneler kapanmalı. İslam kadınları açık saçık sokaklarda gezmemeli, resim çektirmemeli. Tiyatrolar kapanmalı."**

İstanbul'da bu yaşananlar hemen bir şifre ile Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bildirilmişti. Özellikle genç subaylar küplere binmişler, hemen İstanbul üzerine yürü-

me kararı almışlardı. Hele Alay Müftüsü'nün icabına bakan Yüzbaşı Abdülkadir tam bir ateş topuydu, ne yapıp edip vuracaktı. **"Kör Ali'yi Osmanlı orduları üzerime gelse elimden kurtaramaz,"** diyen Abdülkadir'i Talat Bey durdurmuş, ona sağduyu ve soğukkanlılık önermişti.

Öte yandan Sultan ikinci Abdülhamit Han, Kör Ali'yi ve avenelerini uyarmış, onlara biraz nasihat çekmiş ve dağılmalarını sağlamıştı.

Beşiktaş ve Fatih'te bunlar yaşanırken bir grup provokatör de Üsküdar'da harekete geçmişti. Üsküdar Yeni Camii'nin vekil imamı Abdülkadir de arkasına bazı kimseleri takmış, Karagöz ve tiyatro sahnelerini basmış, her tarafı tahrip, perdeleri yerle bir etmişti. Yine bu arada Beşiktaş'ta bir Müslüman kızın bir Rum delikanlı ile kaçması ortamı iyice germiş, çeşitli üzücü olaylar yaşanmıştı.

İçersi kazan gibi kaynarken dışta da toprak kayıpları birbirini takip ediyor, Bosna-Hersek'e Avusturya-Macaristan sahip oluyor, Bulgaristan bağımsızlığını kazanıyordu. 1908 yılının ikinci devresi böyle talihsiz olaylarla geçmiş, dahası Eylül 1908'de Prens Sabahaddin yanlıları "Ahrar" adlı bir parti kurmuş, İttihat ve Terakki'ye karşı bir cephe daha açılmıştı.

1909'dan itibaren Osmanlı'yı zor günler beklemeye başlamıştı. Hüseyin Cahit'in sahibi olduğu Tanin dışındaki bütün gazeteler Cemiyet'e her türlü saldırıda bulunuyorlardı. Azınlıklar (Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler, Araplar, Arnavutlar vs) İttihat ve Terakki'yi merkeziyetçi politikalarından dolayı kıyasıya eleştiriyorlar, Cemiyet'in politikaları başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin hiç hoşuna gitmiyor, birileri sürekli beyinleri ajite ediyor, huzura dinamit koyuyordu.

Bir de eski istibdadın ihyasını isteyen **el Adi** ve **Protesto** gazeteleri, başyazarlığını Derviş Vahdeti'nin yaptığı **Volkan** gazetesini unutmamak lazım. Özellikle Derviş Vahdeti, İngiliz yanlısı gazetesi Volkan ve kurduğu **"İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti"** ile 31 Mart'ın bir numaralı hazırlayıcısı olacaktı.

KANLI KALKIŞMA 31 MART...

Mart ayının sonlarıydı. Volkan Gazetesi'nde bazı askerlerin İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nden yana olduğuna dair yazılar, boy boy resimler çıkmaya başlamıştı. İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti 3 Nisan 1909'da Ayasofya Camii'nde bir mevlit okutmuştu. Mevlidin çok kalabalık olması, genel merkezini açan cemiyetin gövde gösterisi anlamına geliyordu.

İttihad-ı Muhammedi'nin açılışından 3 gün sonraydı, İttihat ve Terakki'nin ateşli muhaliflerinden **"Serbesti Gazetesi"** başyazarı **Hasan Fehmi,** Galata Köprüsü üzerinde subay üniformalı bir kişi tarafından öldürülmüştü. Bütün şüpheler İttihat ve Terakki üzerinde toplanıyordu. Nitekim Hasan Fehmi'nin cenaze töreninde medrese öğrencileri ateşli sözler sarf etmişler, ipler iyice gerilmişti.

İttihad-ı Muhammedi mensuplarının propagandaları zaten gergin olan havayı iyice bulandırmış ve 13 Nisan (31 Mart) 1909'da meşhur ayaklanma başlamıştı. Rejimi korumak için Rumeli'den getirilen **"Avcı Taburları"**ndan 4. Tabur ayaklanmış, subaylarını hapsetmişti. Başlarında Hamit adlı bir çavuş bulunan isyancı askerler Ayasofya'da Meclis-i Mebusan'ın önünde toplanmışlardı. Askerlere katılanlar medrese öğrencileri ve din adamı kılığındaki asilerdi. Gittikçe çoğalan kalabalık şeriatın uygulanmasını istiyor, hüküme-

ti istifaya çağırıyordu. Hedefteki isimlerin başında Meclis-i Mebusan başkanı Ahmet Rıza Bey geliyordu. Ölüm çığlıkları atan **"Kelle isteriz!"** diye haykıran gözü dönmüş isyancılar, önce Lazkiye Milletvekili Arslan Bey'i öldürmüşlerdi. Adalet Bakanı Nazım Paşa, Süvari subayı Selahattin Bey ve on kadar devlet ileri geleni ve subay da ölüler arasındaydı, ortalık yaralı doluydu. Topluluk önüne kim çıkarsa hele hele **"Mektepli"** subayları parça parça ediyordu. İstanbul'da artık güvenlik namına bir şey kalmamış, devlet otoritesi yerle bir olmuş, herkes can derdine düşmüştü. Daha da acısı isyancıların hepsi Padişah'ın affına mazhar olmuşlardı. Öte yanda isyanın mimarı Derviş Vahdeti Meclis-i Mebusan önünde avazı çıktığı kadar **"Padişahım çok yaşa!"** diye bağırıyor, Volkan gazetesini dağıtıyordu.

İstanbul'da bu acı manzara kendini gösterirken, şehir keşmekeşe ve anarşiye teslim olmuşken, Doğu'da Yakup Cemil cephesinde ve Rumeli'de durum nasıldı peki?

YAKUP CEMİL ATEŞ TOPU...

İstanbul'daki ayaklanmadan başta Erzurum olmak üzere Doğu illerinin birçoğu da payını almıştı. Van sakindi, Erzurum'da ise **"Mektepli"** subayların bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da kaleden sürülmüştü. Bunlar olurken Yakup Cemil ve Halil Bey Van'da idiler. Olayı haber aldıklarında ikisinin de tepkisi çok sert olmuştu, ikisi de ateş topu gibiydiler, hızla Erzurum'a geçtiler. Müfreze Akif Dadaş'ı dinlerken delirme raddesine geliyordu. Meclis-i Mebusan'a, anayasaya, Türkçe eğitime, bilime karşı olan ve meydanı boş bulduklarında her türlü melaneti işleyen bu adamlara anladığı dilden konuşmak gerekiyordu.

YAKUP CEMİL KALE KUMANDANININ EVİNİ BASIYOR

Halil Bey yanına on atlı aldıktan sonra kale kumandanı Yusuf Paşa ile görüşmek için Erzurum'a varmış, Akif Dadaş'ın da yardımı ile Taş Han'da elverişli üç odaya yerleşmiştir. Atlılar yorgun, atlar bitkindir. Tabancalarını başlarının altına koyan silahşorlarımız kesiksiz bir uykuya dalmışlardı.

Halil Bey, sabahleyin doğruca Yusuf Paşa'nın konağına gitmişti, ama bir türlü çıkmak bilmiyordu. Yakup Cemil dayanamaz, ne pahasına olursa olsun Halil Bey'in yanına girecektir. Kendisine direnen bir manga askeri ve nöbetçileri aştıktan sonra konağa girmiş, Halil Bey'le Yusuf Paşa'nın oturduğu odaya yıldırım gibi dalmıştı. Genç subayın gözü o kadar dönmüştü ki, paşa maşa ona vız gelmektedir. Onun için önemli olan Halil Bey'dir, komutanının başına bir şey gelmesinden çekinmektedir. Odada sanki paşa yoktu, Yakup Cemil'in gözleri çakmak çakmaktı:

—Nerede kaldın be Halil! Sana bir şey mi oldu diye arkadaşlarla meraktan çatladık!

Mangaları dinlemeyen, nöbetçileri tınmayan, aklına geleni mutlaka yapan bu fırtına adam, Yusuf Paşa'yı oldukça korkutmuş, paşanın yüzü kireç gibi olmuş, gözleri korkudan büyümüştü.

Sonunda kendine gelebilen genç subay biraz da arkadaşının uyarısıyla Paşa'yı selamlamayı akıl edebilmişti. Olay böylece tatlıya bağlanmış, Halil Bey ve Yakup Cemil biraz oturduktan sonra da beraber çıkmışlar, Yakup Cemil Taş Han'a dönerken, Halil Bey'de Hükümet Konağı'na Tahir Paşa'nın ziyaretine gitmişti.

Ekip geceyi Taş Han'da geçirirken sabahleyin erkenden Trabzon istikametine yönelmiş, İstanbul'a yolculuk hazırlıklarına koyulmuş, vapur parasını temin edebilmek için Trabzon'da atlarını satıp, gemiye binmişti.

Yakup Cemil ve arkadaşları İstanbul'a geldiklerinde Hareket Ordusu sükûnu ve huzuru sağlamıştı. Hareket Ordusu'nda **Mustafa Kemal (Atatürk), Fethi (Okyar), İsmet (İnönü), Süleyman Askeri, Ohrili Eyüp Sabri, İzmitli Mümtaz** gibi yüzbaşılar, geleceğin ünlü isimleri bulunuyordu.

ADANA'DAN TRABLUSGARP (LİBYA) ÇÖLLERİNE...

Ateşli ve isyan dolu bir ruhun sahibiydi Yakup Cemil. İttihat ve Terakki'ye ilk girenlerdendi. Sert karakteri, tehlikenin üzerine gözü yumuk gitmesi onu Fedai Zabitanın en önemli ismi, Cemiyet'in önde gelen sayılı adamları arasına sokmuştu. Nitekim 1909'da Adana'ya atanmış, o zamanların Adana valisi Cemal Paşa'ya bile hesap sorabilecek yetkilerle bölgeye gönderilmişti. Adana o dönemde büyük çalkantılar içindeydi. Adana'da Türk- Ermeni ilişkileri iyice gerilmiş durumdaydı. Katliam kapıdaydı.

Meşrutiyet'in ilanı halkın bazı kesimini şımartmış, karışıklıklar devletin mülki amirlerini bile iş göremez, yetkilerini kullanamaz duruma sokmuştu. Düşünce hürriyeti başta basın- yayın olmak üzere kötüye kullanılıyor, herkes ağzına geleni rahatça söyleyebileceğini sanıyordu.

Adana'da nüfusun kahir çoğunluğu Türklerden meydana geliyordu. Beş yüz elli bin nüfuslu şehirde altmış bin Ermeni, yirmi beş bin Arap, on beş bin kadar Rum yaşıyordu. Yani nüfusun dört yüz altmış bini Türk'tü. Bu rakam da yüzde seksen iki demekti.

Ermeniler, 1894 yılından itibaren **Taşnaksutyon, Hınçakist ve Reforme Hınçakist** örgütlerinin çevresinde kümelenmiş, Meşrutiyet'in ilanından itibaren de niyetlerini iyice açığa vurmuşlardı.

PAPAZ MUŞEG EFENDİ VE MARİFETLERİ(!)

1909'larda Adana'daki Ermeni delegesi Muşeg Efendi adında genç bir Hristiyan din adamıydı. Bu adam şöhret düşkünü, fanatik bir Hınçak mensubuydu. Tam bir Makyavelist olan Papaz (!) Muşeg Efendi zihinleri ajite, toplumu provoke etmek için her yola başvuruyor, din adamlığına yakışmayacak eylemlerde bulunuyordu. "Monsenyör Muşeg Efendi" işi o boyuta vardırmıştı ki, valiye hakaret edebiliyor, jandarma garnizon komutanını tokatlayacağını açık açık haykırabiliyordu.

Muşeg Efendi'nin bu pervasızlığı Adana'daki Ermeni gençlerini de şımartmıştı. Ermeni gençler açık açık Papaz (!) Efendi'nin safına geçiyorlar, kendi milletlerini Türk boyunduruğundan kurtarmak için gerekirse kan bile dökebileceklerini ulu orta söylüyorlardı. Adana'ya Monsenyör Muşeg Efendi koordinatörlüğünde Avrupa'dan en modern tüfekler ve rovelvörler geliyor, Adana halkını büyük tehlikeler bekliyordu. Tabii ki, Türkler de bu durum karşısında boş durmuyor, tedbirini alıyorlardı. Bütün bunlar olurken şehirdeki yetkililer bir türlü gereken tedbiri alamıyor, elleri ve kolları bağlı olarak bekliyordu.

Adana valisi basiretten uzak, yöneticilik kumaşı hiç olmayan biriydi, fırka kumandanı Mustafa Remzi Paşa yaşlıydı, otoriteden yoksundu. Cebel-i Bereket mutasarrıfı Asaf Bey ise tam bir korkaktı. Mülki amirleri böyle olan bir Adana'nın durumu gerçekten içler acısıydı. Zaten Ermenilerin ayaklana-

cakları, Türkleri soykırıma tutacakları söylentileri de başlamış, ipler iyice gerilmişti. Olaylar her an patlak verebilirdi. Beklenen gün de nihayet gelmiş, Monsenyör Muşeg Efendi amacına ulaşmıştı.

ADANA OLAYLARI BAŞLIYOR

Takvimler 1909 yılının 14 Nisan'ını gösteriyordu. Muşeg Efendi'den talimatlarını alan fanatik Ermeniler silahlarına sarıldılar. Tarsus, Hamidiye, Misis, Erzin, Dörtyol ve Azizli'de katliamlara giriştiler. Adana'nın yetkili mercileri ise elleri kolları bağlı olarak duruyor, kolluk kuvvetlerine gerekli emirleri vermeyi bile akıllarına getiremiyorlardı. Mutasarrıf Asaf Bey de korkaklığına, beceriksizliğini de ekliyor, Kozan sancağına, "Burada Müslümanlar katliam tehlikesine maruz kaldığından, vatanını, milletini seven her Türk silaha sarılarak Cebel-i Bereket'in imdadına koşsun," diye telgraf çekince işler iyice karışıyordu. Asaf Bey korkudan makam odasından bile çıkamıyor, şehirde tam bir anarşi hüküm sürüyordu.

Dönemin canlı şahitlerinden, o tarihlerde **Adana Vilayeti Maarif Müfettişliği yapan Ahmet Faik Hurşit Günday'ın** Adana olayları ile ilgili tespitleri oldukça ilginçtir. Adana halkının, dönemin Adana Valisi Cemal Paşa'yı fazla sevmediğini dile getiren Ahmet Bey şunları dile getirir:

"—İstanbul'da 31 Mart Vakası olduğu zaman Adana vilayetinde de Ermeni ve Müslümanlar arasında haftalarca devam eden büyük bir kıtal olmuştu. Bu kıtalin hakiki sebep ve saikleri tamamen Ermenilerdir. Benim bizzat yaptığım tetkik ve tahkikatta bu kıtali Ermenilerin hazırladıkları kanaatine varmıştım. Adana Ermenileri Hınçakyan partisine mensuptular. Hınçakyanların bir nevi komünist

programı takip ettikleri ve Ermeni istiklali fikrinden bir türlü vazgeçmedikleri muhakkaktır. Meşrutiyetin ilanı üzerine bilumum(bütün) siyasi mücrimler(suçlular) ve bu arada birçok Ermeniler memlekete dönmüşlerdi. Bu şımarık insanlar Adana'da Müslüman halkı rencide edecek ve öfkelendirecek hareketlerle her gün biraz daha ileri gitmişler ve sonunda Müslüman halkın sabrı taşmış ve silahlar patlamıştı. İlk hamlede, hazırlıklı olan Ermeniler Müslüman halka fazlaca kayıp verdirmişlerse de, bölge halkı çok geçmeden Ermenilerin çiftliklerini basmış, Ermenilerin birçoğunu imha ederek bunlara kanlı bir ders vermişlerdi. Dörtyol, Kozan ve Haçin gibi yerlerde çoğunlukta olan Ermeniler kendilerini siperlerde savunmuşlardı. Bu olaylar üzerine başta İngiltere olmak üzere büyük Avrupa devletleri İskenderun ve Mersin limanına donanmalarını göndermişler, karaya asker çıkarmaya kalkışarak devletimizi oldukça zor durumlarda bırakmışlardı." *(Ahmet Faik Hurşit Günday, Hayat ve Hatıralarım, Çelikcilt Matbaası, İstanbul, 1960, sh. 35)*

Ahmet Faik Bey idam edilenler arasında ulemadan ve müftülerden birçok kişinin olduğunu vurgular, Muşeg Efendi'ye ve onun melanetlerine atıfta bulunur.

Ahmet Faik Bey'in de altını çizdiği gibi Türkler galeyana gelmiş, kadınların, çocukların ve yaşlıların da nasibini aldığı ölümler yaşanmıştı. Devlet müdahale edince olaylar durulur gibi olmuştu, ama 11 gün sonra tekrar çatışmalar başlamıştı. Günlerce devam eden olaylarda 2. 000'e yakın Türk, 17. 000 Ermeni ölmüştü. Din adamı kılığındaki bir provokatöre ve Türk düşmanına **"Dur!"** diyemeyen ve gerekli önlemleri alamayan vali ve diğer yetkililer, yaşananların ve hazin tablonun en büyük sorumlusuydu elbette. Nitekim devlet – biraz geç olsa da – duruma el koyacak, valiyi görevden alarak yerine

Yarbay Cemal Bey'i (Geleceğin Cemal Paşa'sı, imparatorluğun 3 kudretli adamından biri) atayacak, Yakup Cemil'i de geniş yetkilerle **"Genel Müfettiş"** olarak gönderecekti. Cemal Bey ve Yakup Cemil, Adana'da kurulacak Divan-ı Harp'te büyük bir tasarruf hakkına sahiptiler.

Kurulan mahkemelerde 47 Türk, 1 Ermeni idam cezasına çarptırılmıştı. İlginçtir, hem suçlu hem güçlü olan Ermeniler dünyayı ayağa kaldırmaya çalışıyorlar, yardım istiyorlardı. Gıyaben idama mahkum edilen Monsenyör Muşeg Efendi ve 740 Ermeni ise kayıplardaydı. İşte Adana halkı Cemal Paşa'yı bu tutumundan dolayı sevememişti.

Sükûneti sağlayan Cemal Bey, hemen imar ve iskân faaliyetlerine girişmiş, insanlara iş ve aş bulma derdine düşmüştü. Hükümetin açtığı 200. 000 liralık kredinin yarısını harap olan Türk ve Ermeni evlerinin yeniden yapılmasına, yarısını da iş adamları, sanatkârlar ve esnafa kredi olarak ayırmıştı Cemal Paşa. Bu kredi on yıllık süre zarfında ve uygun taksitlerle tekrar devlete ödenecekti.

Bütün bunların yanında yetim kalan Ermeni çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi için bir yetimhane açılmış, hiçbir Ermeni çocuğu mağdur edilmemişti. Cemal Bey Adana'da üç yıl kadar valilik yapmış, birçok hayırlı hizmetlere imza atarak Bab-ı Ali'ye dönmüştür. Demek ki at binicisine göre kişniyordu. Burada bir noktanın altını daha çizmek istiyoruz: Ermenilere şefkat kanadını geren, onları hiçbir Müslüman ve Türk çocuğundan ayırmayan Cemal Paşa, yine aynı Ermeniler tarafından Tiflis sokaklarında şehit edilmişti. Cemal Paşa'nın ekmeğini yiyen Karekin Lalayan ve Sergo Vartaryan adlı iki Ermeni canisinin elinden olmuştu Paşa'nın ölümü *(Şükrü Hanioğlu, Cemal Paşa (1872- 1922), TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, 1993, sh. 307).*

Cemal Bey (Paşa) şehrin yönetimi ile meşgulken Yakup Cemil de Cemiyet'in işleriyle ve teftişlerle uğraşıyordu. Gerekli kontrolleri yapıyor, Cemiyet'e üye kazandırma çalışmalarına başkanlık ediyordu. Ama bu iş hiç de ona göre değildi. Onun kalemle, yazım- çizimle işi olamazdı. O savaş ve kavga adamıydı. Bir volkanı andıran yüreğinin ateşini ancak cephenin sıcak çatışmaları söndürebilirdi. Onun için genç adam dualar ediyor, buradan bir an önce gidebilmek için can atıyordu. Yakup Cemil, Adana'da iki yıldan fazla kaldı, bu sıkıntıdan onu İtalyanların Libya'yı (Trablusgarp) işgal etme girişimi kurtardı. Fırtına Adam'ın çakmak çakmak yanan gözleri şimdi sevinçle parlıyordu. Nihayet hayatı renklenecek, savaşın doyumsuz hazzını yaşayacaktı.

TRABLUSGARP'TA BİR FEDAİ LİBYA İŞGAL EDİLİYOR

İtalya, Almanya gibi birliğini 1870'lerde tamamlayabilen, sömürge pastasından pay almaya çalışan bir devletti. Doğal olarak Osmanlı'ya yönünü çevirecek, Avrupa'nın başat devletlerinin ilgilenmediği yerlere çöreklenecekti. Bu yerlerden biri, belki de en uygunu Trablusgarp idi. İtalya önce Almanya, İngiltere ve Fransa'nın nabzını yoklamış, tepki görmeyince de rahat bir nefes almıştı. Artık buraya rahatça yerleşebilirdi.

Osmanlı'nın Trablusgarp ve Bingazi'deki sorunlarla boğuşmasından ve güçsüzlüğünden cesaret alan İtalya, önce gönderdiği ajanlarla bölge halkını Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtma, aşiretleri ayaklandırma yoluna başvurmuştu, ama bundan bir şey elde edemediği gibi, halkın birleşmesinin önünü de açmıştı. Kısacası planları geri tepmişti. Tek çare kalmıştı İtalya için: Bölgeyi açıkça işgal etmek.

20. YÜZYILIN KANUNU: HALK GÜÇLÜNÜNDÜR

İtalya 27 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı'ya verdiği ültimatomda, Osmanlı Devleti'nin Libya'nın işgaline razı olmasını istiyordu. Sonra da İstanbul'dan gelecek cevabı beklemeden bölgeye hareket eden bir İtalyan birliği önce Suriye yakınlarında bir torpidomuzu batırmış, 28 Eylül'de ültimatomu reddedilince de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti. Durum başkentte bomba etkisi uyandırmıştı, İbrahim Hakkı Paşa kabinesi düşmüş, yerine Sait Halim Paşa kabinesi kurulmuştu.

Sait Halim Paşa İngiltere Almanya ve Fransa'ya güveniyor, İtalyanların geri adım atmak zorunda bırakılacağına inanıyordu. Ama olmadı, hak güçlünündü. Hiçbir direnişle karşılaşmayan İtalya kısa süre içinde Tobruk, Derne, Humus ve Bingazi'yi ele geçirmişti. Osmanlı Devleti sadece işgali protesto edebilmişti, o kadar. İtalya ise kendinden emin olarak ilerliyor, İtalyan Afrika imparatorluğu'nun temelini attığına inanıyordu. Ama unuttuğu bir şey vardı: Koskoca bir padişahı dize getiren, Makedonya'da pişen, vatanını, şeref, onur ve namusunu her şeyin üzerinde tutan pulat yürekli subaylar, Harbiyeliler. Daha net bir ifadeyle Fedai Zabitan

Mustafa Kemal, Enver, Fethi, Rauf, Sapancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz, Süleyman Askeri, Halil, Afyonlu Ali, Kuşçubaşı Eşref Sencer, Nuri, Yakup Cemil... Bu çelik yürekli, demir bilekli, çakı gibi Türk subayları 80. 000 askere, 6. 000 ata, 103 topa, 800 kamyona, 4 uçağa sahip İtalyan ordusuna karşı yerli halkı örgütleyecek, bu vatan toprağını vermemek için her şeyi yapacaklardı. Yani bir nevi fenafiddevle(kendini devletine feda eden) kahramandı hepsi. Birilerinin dediği gibi Don Kişot değildi onlar, hepsinin ayakları yere sağlam basıyordu, ne yapacaklarının bilincindeydiler, inançlıydılar. Dahası bölge halkıyla aynı kültürü paylaşıyorlardı.

ÇÖLDE BİR FEDAİ

Yakup Cemil de her subay gibi imanla, şevkle vatanını savunmaya koşuyordu. Yanında Rumeli dağlarından tanıdığı, okul ve dâvâ arkadaşları vardı: **Binbaşı Mustafa Kemal, Sapancalı Hakkı, Ömer Naci ve Abdülkadir**. Kaderin cilvesine bakın ki Mustafa Kemal'le aynı havayı teneffüs eden, aynı dâvâya bel bağlayan Abdülkadir, gün gelecek Mustafa Kemal'e suikast suçundan idam edilecekti.

Yakup Cemil ve dört arkadaşı ekim ayının ortalarında İstanbul'dan bir Rus vapuruna binmişlerdi, amaçları Mısır üzerinden Libya'ya varmaktı. Direkt Libya'ya giremezlerdi, çünkü burası İtalyan gemilerinin işgali ve tarassudu altındaydı.

Tebdili kıyafet ve sahte kimlikler kullanan beş subaya İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nden yüz ellişer altın verilmişti.

Mısır'a varan Yakup Cemil'i ve Mustafa Kemal'i büyük bir tehlike bekliyordu: Kolera... Kimse karantina altına alınan gemiden çıkamıyordu. Dört gün sonra gemiden çıkmışlardı ki, Mustafa Kemal **"Kazıklı Humma"** hastalığına yakalanmıştı. Mustafa Kemal'i burada bırakan gönüllülerimizi 1600 kilometrelik yol, hem de deve sırtında gidilecek bir yol bekliyordu. Nihayet haftalar süren çile dolu yolculuk bitiyor, Yakup Cemil ve arkadaşları Bingazi'ye ulaşabiliyorlardı.

Enver Bey hemen işe girişmiş, Trablusgarp'a akın akın gelen subayları örgütlemeye koyulmuştu. Fedai Zabitan'ın gayretleriyle gönüllü bedevileri eğiten Enver Bey İtalyanlara darbeler vurmaya başlamıştı bile.

YAKUP CEMİL'İN İLK KURBANI: ÜSTEĞMEN ŞÜKRÜ BEY

Trablusgarp'taki Türk direnişi 6 noktadan yönetiliyordu: Humus, Mesrata, Bingazi, Tobruk ve Derne. Derne'ye Enver

Bey kumanda ediyordu. Yakup Cemil de Enver Bey'in yanındaydı. 2000'den fazla Bedevi gönüllü ve ücretli askerlerden oluşan Derne direnişi gerçekten İtalyanların beklediğinden çok daha çetindi. Yakup Cemil için düşman askerini indirmek çok kolaydı. Belki çoğu ilk defa Trablusgarp'a gelen toy İtalyan delikanlıları Yakup Cemil'in ve arkadaşlarının kurşunları ile bu dünyadan ayrılıp gidiyordu.

Askerliği bırakıp İttihat ve Terakki'nin kadrosunda önemli bir yer edinen, siyasetin kaypaklığına ve ayak oyunlarına bir türlü alışamayan, dümen kırmasını bilmeyen bu adam sadece İtalyanlara öfkeli değildi. Düşman ona göre sadece hariçte değildi, dahildekine de dikkat etmek gerekliydi.

İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etme girişimi, zaten siyasetin kirli yüzünü görünce öfkesi biraz daha katlanan bu bükülmez tabiatlı adam için bulunmaz bir fırsattı. O, canından aziz bildiği vatan toprağı için çarpışacak, barut kokusu stresine son verecekti. Ama bu his ona hatalar da yaptıracaktı. işte bunlardan biri de Üsteğmen Şükrü vakasıydı.

Derne'deki direnişçiler arasında Bandırmalı Şükrü de vardı. Rengi siyah olduğundan herkes ona **"Zenci"** diye hitap ederdi. Üsteğmen Şükrü de diğer gönüllüler gibi Trablusgarp'a koşmuş, heyecanla savaşa girmişti. Ama kendisinden hoşlanmayan birisi vardı: **Yakup Cemil...**

Yakup Cemil kendi kendine diyordu ki: **"Bu adam iki yıldan beri ortalarda yoktu, kayıplardaydı. Kendisini Harbiye'den de tanıyorum, öyle vatan sevdâlısı, idealist bir adam hiç olmadı. şimdi ne oldu da birden bire buraya koştu? Casus olmadığı nereden malum?"** Genç bir kez kuşkuya kapılmıştı, içini kemiren kurda mağlup olmak üzereydi. Bu şüphesini diğer arkadaşları ile paylaşmak istiyor, herkesin bu konuda duyarsız olduğunu görünce biraz daha çıldırıyordu.

Sonunda da bir gece kendi kendine kararını verdi: Şükrü'yü mutlaka vuracaktı.

1911 yılının son günleriydi. Bir akşam üstü Yakup Cemil çadırından çıktı. Sakin adımlarla yürüdü, sonra bir çadırın önünde durdu. Etrafına kısa bir göz gezdirdi ve yavaşça içeri süzüldü. Gözleri çakmak çakmaktı, avına atılmak üzere olan bir kaplanı andırıyordu. Gece belli ki büyük gelişmelere gebeydi. Genç subayın hedefi belliydi, avına iki üç adımda ulaşıverdi.

Üsteğmen Şükrü derin bir uykudaydı, derin derin soluyor, belki de bir İtalyan'ı vuruyor, düşmanla kıyasıya çarpışıyordu. Yakup Cemil hafifçe dürtünce Zenci Şükrü uyandı, ne olduğunu anlayamadan mahmur gözlerle karşısındakine, başka bir deyişle celladına alık alık bakıyordu. Sonra alnına dayanan soğuk demiri hissetti. **"Ne oldu?"** demesine fırsat kalmadan gecenin sessizliği bir kurşun sesiyle bozuldu. Üsteğmen Şükrü, Yakup Cemil'in **"fikr-i sabit"** ine kurban gitmişti. Bu Yakup Cemil'in ilk cinayetiydi.

Durum Enver Bey'e ulaşmakta gecikmedi, olayı duyar duymaz Yakup Cemil'in yanına gelen Enver Bey soruyordu:

—Ne yaptın Yakup, zavallının suçu neydi?

—Casuslar birer haindir, yaşamaları gereksizdir.

—Nereden çıkardın casus olduğunu? Elinde delilin var mı?

—Elbette var.

—Neymiş peki ?

—Çünkü o bir zenci. Enver Bey iyice şaşırmıştır:

—Yahu Yakup Cemil, bir insan zenci olmakla casus olur muymuş? Bunun için hiç cana kıyılır mı?

—Elbette kıyılır. O, benim gözümde bir casus, İtalyanlarla işbirliği halindeydi.

Enver Bey başka hiçbir şey söylemedi. Bu adamın üzerine fazla gitmek, belaların en büyüğüne davetiye çıkarmak

demekti. Karşısındaki fedai buraya hiç kimseden emir almadan gelen bir dik başlıydı, emir almayı sevmezdi. Dahası ne yapacağı da belli olmaz, silahına hemen davranabilirdi.

Bu olay Trablusgarp'ta büyük yankı uyandırdı, tepkiler doğurdu. Herkes onu suçlu görüyor, onun hakkında ileri geri konuşuyordu. Sonunda anladı ki, artık buranın tadı kaçmıştı, burada duramazdı. Hiç kimseye bir şey demeden, hiç kimseden emir almadan İstanbul'la dönmeye karar verdi, bütün dava arkadaşlarına kırılmıştı, özellikle Enver Bey'e. Nihayet deve, tren, vapur silsilesi ile uzun ve yorucu bir yolculukla İstanbul'a vardı. Tarihler 1912 Şubat'ını gösteriyordu.

AHMET SAMİM'İ YAKUP CEMİL Mİ ÖLDÜRDÜ?

Kamil Paşa Hükümeti'nin Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın kardeşi Ahmet Samim'in ölümüyle çalkalandı İstanbul. Ahmet Samim Prizren doğumluydu, Galatasaray Lisesi ve Robert Koleji mezunuydu. Sahibi Yorgaki Molla Hıristas olan Sada-yı Millet gazetesinin baş yazarıydı ve İttihatçılar aleyhinde sürekli ateşli yazılar yazıyordu. 26 yaşında öldürülen Ahmet Samim aynı zamanda Ahrar Partisi'nin önemli isimlerinden, bir anlamda ideologlarındandı. Bu sırada Yakup Cemil Adana'da Cemiyet'in **"Umumi Müfettişi"** olarak görevliydi, ama fırsat buldukça da İstanbul'a geliyordu.

09 Haziran 1910 gecesiydi. İstanbul yaza **"merhaba!"** demek üzereydi. Gazeteci Ahmet Samim ve arkadaşı Fazıl Aykaç kol kola girmişler, neşeyle yürüyorlardı. Tam Bahçekapı'daki Kasapyan Eczanesi'nin önüne gelmişlerdi ki, Sirkeci tiz bir mermi sesiyle yankılandı. Ahmet Samim önce sallandı, sonra döne döne yere düştü, az sonra da öldü. Refii Cevat Ulunay **"Sayılı Fırtınalar"** adlı eserinde katilin Yakup Cemil olduğunu söyler. Olayı Ulunay'ın eserinden takip edelim isterseniz,

ki iddia ne kadar gerçekçi, görmüş olalım, Ulunay anlatıyor: "Ben o zaman Ahmet Cevdet'in İkdam gazetesinde çalışıyordum. Yunus Nadi merhum sekreter, ben de yardımcısı idim. Karşılıklı gazeteyi hazırlarken muhabirlerden biri merdivenleri yıkar gibi gürültüyle çıkarak odaya girdi:

—Ahmet Samim'i vurdular !

Yunus Nadi kıpkırmızı oldu. Koşuşan mütercimler, muharrirler odaya daldılar, sual mitralyözü başladı:

—Nerede ?

—Nasıl?

—Kim vurdu?

Muhabir cevap veriyordu:

—Bahçekapı'da, tam fırının önünde... Katil yakalanamadı.

Yunus Nadi bana döndü:

—Haydi bakalım. Bu işi sen başarabilirsin.

Matbaadan çıktım, hızlı adımlarla olay yerine geldim. O zamanlar Emniyet Genel Müdürü olan albay Galip Bey olay yerine henüz yeni gelmişti. Bir elektrik lambasının ışığından yararlanarak, yerde bir şey arıyordu.

—Ne arıyorsunuz beyefendi? dedim.

Beni görünce,

—Siz misiniz? dedi. **Efendim, bazen ufak bir emare, ufak bir iz bağlantıyı katile kadar götürebilir. Mesela bir düğme veyahut başka bir şey? ...**

Doğal olarak aranılan emare, düğme veyahut başka bir şey bulunamadı.

Galip Bey sordu:

—Nereye kaldırdınız?

—Gümrük Camii'nin avlusunda...

Birlikte cami avlusuna gittik. Ortaya bir teneşir konmuş, Samim çırılçıplak, bu teneşire uzatılmıştı. Önüne ufak bir çuval parçası örtülmüştü. Başında doktor olduğu anlaşılan orta yaşlı bir adam duruyordu.

Samim'in yüzünde kan yoktu, gözlere aralık, uyuyor gibiydi. Elimi bedenine dokundurdum, bedeni daha soğumamıştı.

Doktor, emniyet genel müdürüne, kurşunun seyrini göstermek için Samim'in başını kaldırdı, elindeki teli maktulün ensesinin biraz üzerindeki bir delikten soktu ve burnunun sol tarafındaki bir delikten çıkardı.

Galip Bey orada da bazı incelemeler yaptı. Birlikte Eminönü Merkez Karakolu'na gittik, orada hala olayın şokunda olan Fazıl Aykaç, büyük bir heyecan içinde yaşadıklarını anlatıyordu. Beni görünce ağlayan bir eda ile sordu:

—Öldü, değil mi?

Tasdik anlamında başımı salladım. Fazıl'ın olay hakkında anlattığına bir isticvap şekli verilemezdi, verilemiyordu da. O sadece cinayetin şahidi, fakat hiçbir şey görmeyen bir şahidi olmuştu.

Galip Bey,

—Fazıl Ahmet Bey nasıl oldu? diye sordu. Size zahmet olacak ama, her şeyi bütün ayrıntısıyla anlatır mısınız?

—Arz edeyim efendim. Bu akşam "Sada-yı Millet"e uğradım. Samim gazete ile uğraşıyordu. Beni görünce gazetenin sekreteri Şehabeddin Süleyman için, "Çapkın, bırakmış gitmiş!" diye söze girdi."Bütün iş benim üzerime kaldı. Biraz bekle, birlikte çıkalım, gider onu buluruz." Gazetenin işi bitince birlikte kol kola, Hamidiye Türbesi yolundan tramvay yoluna çıktık. İkimiz de Şehabeddin Süleyman'dan söz ediyor, gülüşüyorduk. Bahçekapısı'na geldik, tam fırının önündeydik, fırının kepenkleri, kapan-

mış, yalnız ufak kapısı açık kalmıştı. Samim, "Onu bulacağız ve... Burnundan yakalayacağım ve..." Sözün tam bu noktasında arkamdan ve pek yakınımdan bir tabanca patladı. Samim olduğu yerde döndü, ben şuursuz bir şekilde kendimi fırının açık duran kapısından içeriye attım, fırındakiler hemen kapıyı kapattılar. Ne olmuştu, bilmiyorum. Fakat kepenklerin aralığından bakmayı ihmal etmedim: Ahmet Samim sırt üstü yere uzanmış, inleyerek başını iki yana sallıyordu, fırıncılar da ne olduğunun farkında değillerdi. Onlar bir ok gibi içeriye atılanın saldırıya uğradığını ve canını kurtarmak için buraya sığındığını sanıyorlardı. Dışarıda koşuşmalar oldu, polisler geldi. Samim'i gördüklerinde- genç adam- henüz ölmemişti.

Galip Bey samimi bir şekilde,

—Yazık! dedi. **Çok değerli bir yazardı.**

Fazıl Bey, Galip Bey'in sorularına kısa ve bazen de belirsiz cevaplar veriyordu. Belli ki bu meçhul katil onu dehşete düşürmüştü.

Kamuoyunda büyük bir sarsıntı meydana getiren bu cinayet, muhalif gazeteler için bulunmaz bir fırsattı. Mal bulmuş Mağripli gibi olaya balıklama dalan bu grup komplo teorileri üretmeye, günah keçisi aramaya başladılar.

Aşağıdaki akıl yürütmeye ve iddialara bakınca, olaya ön yargı ile yaklaşıldığını, birilerinin ne kadar art niyetli olduğunu, dahası cinayeti örtbas etmeye çalıştıklarını görmemek mümkün değildir. Diyorlardı ki:

—Samim'in katili iki kişi arasında kaynamıştır: Biri Yakup Cemil, diğeri de – İzmir Suikastı'ndaki dahilinden dolayı gıyaben idama mahkum edilen ve tam Bulgar sınırını geçeceği sırada yakalanıp asılan Ankara eski valisi- **Abdülkadir'dir.**

Şeyhülislam zade Muhtar Bey ile Galip Paşa arasında şöyle bir konuşma geçmişti, Muhtar Bey, Galip Vardar'a diyordu ki:

—Yakup Cemil'in vuruş tarzı değişmez. Öldürdüğü kurbanının cesedine sanki imzasını atar.

Galip Paşa şaşkınlıkla sordu:

—Ne gibi?

—Ne gibi olacak, Yakup Cemil bir kurşun atar, iki değil. Attığı her kurşunla da ölüm yerinden vurur. Onun tabancasını doğrulttuğu adamın hayatta kalabilmesi mümkün değildir.

—Anlayamadım!

—Köprü üstünde öldürülen Hasan Fehmi tek kurşunla gitti.

—Yanında ki Ertuğrul Şakir, o, bacağından yaralanmadı mı?

—Yakup Cemil onu Mevlanzade sanmıştı ve vurmak istemedi.

—Neden ?

—Çünkü o yazar değildir, yazamaz; ama Hasan Fehmi usta ve keskin bir kalemdi. Yakup Cemil istese, Ertuğrul Şakir'in bacağına değil, beynine sıkardı. Sonra Çemberlitaş'ta vurulan İsmail Mahir Paşa da... O da tek kurşunla öldürüldü."

Sonuç olarak Ahmet Samim olayı da yakın tarihimizin fail-i meçhullerindendir. Ahmet Samim'in katili bulunamamış, olay zamanla unutulmuş, daha doğrusu unutturulmuştur. İlginç olan, bir kaşık suda fırtınalar koparan, hükümeti eleştirmekle görevli muhalif basının bu olayda büyük rol üstlenmesidir. Kendini devletine adayan bir vatanseverin hiçbir delil olmadan zan altında bırakılması ahlakla uzaktan yakın-

dan bağdaşmadığı gibi, böyle bir itham insan haklarına da bir tecavüzdür.

Olayın canlı şahidi **Fazıl Aykaç "Kırpıntı"** adlı eserinde Ahmet Samim'e gelen tehdit mektuplarından bahseder, cinayet anını safha safha anlatır, fakat Yakup Cemil'le ilgili en küçük imada bile bulunmaz *(Fazıl Ahmet Aykaç, Kırpıntı, Arba Yayınevi, 1991, sh. 59- 72).*

İkinci Bölüm

KONGRELER... KAVGALAR.....

Dost dedi ki, sudan korkan iyi bir dalgıç olamaz,
Yılan soylu nefsi olan adil bir yargıç olamaz...
Ham demir kolay dövülür, teneke hemen eğilir;
Meylin kılıç taşımaksa, ham demir kılıç olamaz.

Gül denilen soylu çiçek, değişip alıç olamaz,
Ölümü göze alamayan baş olamaz, kıç olamaz

Bahattin Karakoç

Yakup Cemil Trablusgarp'tan geldiğinde başkentin bir kazan gibi kaynadığını görmüştü. Dört yıllık İttihat ve Terakki Hükümeti 16 Temmuz 1912'de çeşitli ayak oyunları sonucu iktidardan düşürülmüştü. Görülüyordu ki fedai, silahşor ve idealist mensuplarını Afrika'ya göndermek Cemiyet'e pahalıya patlamıştı.

Birilerinin Bizans entrikaları, toplum mühendislerinin planları Türk milletini hırpalıyor, ceremeyi millet çekiyordu. İttihat ve Terakki'nin boşluğu bir türlü doldurulamıyor, iktidarların biri geliyor, öbürü gidiyordu. Hakkı Paşa Hükümeti düşmüş, yerine Sait Paşa Hükümeti gelmişti. Ne yazık ki o da dikiş tutturamamış, yeni kabine seksenlik Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından kurulmuştu.

Tam bir İttihatçı düşmanı olan bu kabine önce, İttihat ve Terakki ile gönül bağı olduğuna inandığı valileri merkeze çekerken, ordu komutanlarının yetkilerini budamıştı. Yeni hükümet, memurları sürüyor, İttihat ve Terakki Teşkilatı'nın ağır topları için peş peşe kovuşturmalar başlatıyordu. Öyle ki, Halil (Menteşe) Bey, Almanya Büyükelçiliği'ne, Cavit Bey Fransız Büyükelçiliği'ne sığınmak zorunda kalıyordu. Teşkilat'ın bir numaralı ismi Talat Bey, Paşabahçe'deki bir bekçi kulübesine canını zor atıyor, Ürgüplü Hayri Efendi, Trabzon eski valisi Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit (Yalçın), Aka Gündüz gibi

sayılı kişiler yakayı ele veriyordu. İşte 20 Ağustos 1912'deki, Teşkilat'ın belki de en önemli kongresi bu tutuklamaların ve kovuşturmaların gölgesinde başlamıştı. Hava puslu, sinirler gergin, herkeste bir tedirginlik göze çarpıyordu.

Kongrede iki grup çekişecekti: Sapancalı Hakkı Bey'in başını çektiği ve Yakup Cemil'in de aralarında olduğu idealistler ve fedailer grubu. Yakup Cemil çok sevdiği ve gönül birliği içinde olduğu arkadaşına, desteğini açıkça veriyor, bunu yüksek sesle dile getiriyordu. İkinci grup ise tam bir politika üstatlarından oluşan Talat Bey'in grubu idi.

Kongreye üyelerden ancak yüzde onu katılabilmişti. Ayrıca Meclis-i Mubusan'da bulunan vekillerin sadece yüzde onluk kısmının kongre salonuna gelmesi gerekirken tam tersi olmuş, vekillerin hepsi kongre salonunu doldurmuştu. Politika denen kavram Yakup Cemil ve arkadaşları için hiç de hoş şeyler çağrıştırmıyordu. Bu vekillerin suratından politikanın iğrenç yüzü fışkırıyordu sanki. Vekillerden hiç hazzetmeyen Yakup Cemil, kötü şeyler döndüğünü hisseder gibiydi. Hemen Sapancalı Hakkı'nın yanına gitti:

—Ne oluyoruz Hakkı? Ne işi var bu heriflerin burada? Bunlar kürsüye çıkıp nutuk mu atacaklar? Bu işe şimdi dur demezsek ne zaman diyeceğiz? Hemen bir şeyler yapmak gerek.

Sapancalı Hakkı kürsüye çıktığında bir od ve baruttu. Yapılanların teamüllere aykırı olduğunu söylüyor, vekilleri kongre salonunu hemen terk etmeleri için uyarıyordu. Ne yazık ki, Hakkı Bey'in istekleri yerine getirilmedi ve vekillerin hepsi salonda kaldı. İlk raunt Talat Bey'indi.

Kongrenin ikinci oturumunda da Sapancalı Hakkı Bey ve Talat Bey'in adamları arasında şiddetli tartışmalar, söz düelloları yaşandı. Hatta bir ara Sapancalı Hakkı, Talat Bey'e,

"Sen diktatör müsün?"diye bağırdı, bu da tansiyonu iyice yükseltti. Öyle ki, iki taraf arasında sözlü sataşmalar ve itiş kakışlar yaşandı. Hakkı Bey, karşı grubun başına bela olup yağıyordu. Onun gür sesi salonda yankılanıyor, Sapancalı Hakkı fütursuzluğu ve ateşli konuşmaları ile muhalefetin nasıl yapılması gerektiğini gösteriyordu. Ama bu muhalefet de bir yere kadardı. Tam bir örgüt adamı ve politika kurdu olan Talat Bey her şeyi baştan planlamış, projelerini tek tek uyguluyordu. Neticede kazanacaktı da.

Talat Bey'in seçime hile karıştırması Yakup Cemil'i çıldırtmıştı. O, "Bu böyle olmaz!" diye bağırdıkça Büyük Efendi kıs kıs gülüyor, bir yandan da gelecekteki tasfiye planını şekillendiriyordu. Evet, Yakup Cemil'in defteri dürülmüştü.

Ama bütün bu olumsuzlukların yanında olumlu şeyler de oluyor, ülke bütünlüğünde bütün üye ve delegeler hem fikir olabiliyorlardı. Alınan iki tane karar oldukça ilgi çekicidir:

—Meclis dağıtılamaz, bu anayasaya aykırıdır.

—Trablusgarp ve Bingazi Osmanlı'ya aittir. Buralar ne pahasına olursa olsun elde tutulacaktır.

Ne yazık ki, İttihat ve Terakki Teşkilatı bu kararı alırken Bab-ı Ali'de çok farklı şeyler oluyor, hükümet İtalya ile Uşi Antlaşması'nı çoktan imzalıyordu. Buna göre, Trablusgarp ve Oniki Ada İtalyanlara bırakılıyor, şehit kanlarıyla sulanan bir vatan toprağı daha elden çıkıyordu.

FIRTINA ADAMIN YÜREK SIZISI: BALKAN BOZGUNU

Takvimler 16 Ekim 1912' yi gösteriyordu. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti'nin dışişleri bakanı Ermeni Gabriel Noradonkiyan diyordu ki: **"Şuna imanım kadar eminim ki,**

Balkanlar'da savaş çıkmaz." Devletin acizliğini ve istihbarattan yoksun bir ülkenin başına gelecek felaketleri gösteren böyle bir ifadenin hemen bir gün sonrası, yani 17 Ekim 1912'de Balkan ülkeleri Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ediyorlardı.

İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Avusturya gibi Avrupa'nın başat devletlerinin desteğini arkasına alan Balkan ülkeleri karşılarında aciz, beceriksiz, ufku dar devlet adamları; politika hastalığına bulaşmış subaylar; ümitsizliğin ve fakirliğin pençesinde kıvranan neferler buldular. Subaylar **İtilafçı** ve **İttihatçı** diye ikiye ayrılınca, birbirlerine diş biler hale gelince olan Mehmetçik'e oluyor, Anadolu'nun fidan gibi gençleri sapır sapır dökülüyorlardı.

Abdullah Paşa, Mahmut Paşa gibi beceriksiz, Çerkez Nazım Paşa gibi acımasız ve megaloman subayların hatası koskoca ülke için tam bir utanç manzarasıydı. Karşılarında beklemediği kadar zayıf bir ordu bulan balkan ülkeleri sürekli ilerliyor, Yunanlılar Selanik'i ele geçiriyor, Sırplar hedefini Arnavutluk olarak belirliyordu. Bulgarlar ise Çatalca kapısındaydı. Dünya iki haftada eriyen, dün efendiliğini yaptığı kapıkulları karşısında acizleri oynayan bir imparatorluğu şaşkınlıkla seyrediyordu. Dahası **Komanova Meydan Muharebesi**'ni Arnavutların arkadan vurması ile kaybeden ordumuzun ayakta kalabilen neferleri de kolera hastalığının pençesinde kıvranıyor, ortaya çıkan görüntü yürekleri parçalıyordu.

Yakup Cemil'in içinde bir sızıydı bu Balkan bozgunu. Onun, uğruna canını bile vereceği, eşkıyaları toprağa gömdüğü Rumeli elden çıkmıştı. İttihat ve Terakki'nin kurulduğu hürriyetin yeşerdiği toprak olan Selanik'i, Tahsin Paşa delinen adam tek kurşun atmadan teslim etmişti. **"Kabe-i Hürriyet"** diye anılan Selanik'te al bayrak yoktu artık, yerinde dünkü tebamızın bayrağı sallanıyordu. Alatini Köşkü'ndeki Abdülhamit

Han bile güçlükle kurtulabilmişti. Selanik'i Manastır, Üsküp, Kavala, Serez takip etmiş, on gün sonra Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmesi işin tuzu biberi olmuştu. Edirne, İşkodra, Debre, Ohri, Draç, Yanya ayakta kalmaya çalışıyor, Türk askeri her türlü zorluğa göğüs gererek düşmana direniyor, postu pahalıya satmak için ne gerekiyorsa yapıyordu.

Ordumuz sadece düşmanla savaşmıyor, aynı zamanda koleraya da direniyordu. Ama bu düşman daha çetindi, tam kırk bin vatan evladını elimizden alıyordu. Balkanlardan kaçan halk da İstanbul'a doluyor, beraberinde getirdiği hastalıkla güzel İstanbul'u cehenneme çeviriyor, yaşanmaz hale getiriyordu. Kargaşa, anarşi, orman kanunları kol geziyor, asayişin ismi bile anılmıyordu.

Enver Bey ve arkadaşları böyle nazik bir anda İstanbul'a gelmişlerdi. Vahim manzara karşısında bir şeyler yapmak gerekiyordu, hemen kolları sıvadı. Yapılması gereken ilk iş Bulgarları Edirne'den atmaktı.

YAKUP CEMİL CEPHEYE KOŞUYOR

Trablusgarp'tan dönen Türk subayları daha göynekleri kurumadan cepheye koşmuş, düşmanın karşısına dikilmişti. Mustafa Kemal ile Fethi Bey Bolayır kolordusunda, Enver Bey ile Hafız Hakkı Bey Çatalca'da sol yan kolordusunda görev başı yapmışlardı. Yakup Cemil de Halil Bey'le birlikte Hurşit Paşa kolordusunun sol kanadındaki erkan-ı harbiyede mevzilenmişti. Ama tablo gerçekten çok vahimdi: Ordu yiyecek, silah ve hayvan kıtlığı çekiyordu, düşmana öyle hemen saldırmak mümkün değildi. Lakin Yakup Cemil sabredemiyor, sıkıntıdan patlıyordu. O bir tek şey düşünüyordu: Ne pahasına olursa olsun Edirne kurtarılmalıydı. Osmanlı'nın şere-

fi ancak bu şekilde ayaklar altından alınabilir, Türk'ün içini yakan ateş ancak böyle soğuyabilirdi. Açlık, cephanesizlik, araç-gereç hiçbir şekilde mazeret olamazdı. Yakup Cemil'in karakteri bu idi çünkü.

Fırtına Adam bu düşüncesinde yalnız olmadığını çok geçmeden görmüştü. Nitekim Halil Bey, Hurşit Paşa'ya sunduğu planda, oluşturulacak bir gerilla gücü ile Bulgar ordusunun gerisine sızmak istediğini, düşmanın ancak böyle yenilebileceğini belirtiyordu. Planı kabul edilen Halil Bey, İstanbul hapishanelerinden seçtiği dört bin gönüllüyü altı haftalık bir eğitime tabi tutmuştu. En büyük yardımcıları da başta Yakup Cemil olmak üzere, Hilmi ve onun gibi sayılı fedai ve idealist subaylar idi. Eğitimde ağırlıklı olarak silah kullanmak, bomba atmak ve avcılık yapmak öğretiliyordu. Bu gönüllüler Yakup Cemil'in nişancılığı karşısında büyüleniyor, onun deyim yerindeyse iğne deliğinden geçirdiği mermileri gördükçe daha bir şevkle işe sarılıyorlardı. Bu gerilla gücü görevini layıkıyla yaptıysa, düşmana öldürücü darbeyi vurduysa, onlara nişancılık eğitimi veren Yakup Cemil bu işte en büyük paya sahipti. Kırk beş günlük eğitim ortaya imrenilecek, seçme bir gerilla örgütü çıkarmıştı

Elbise olarak ordu modeli seçilmemişti, gönüllüler eski avcı kıyafeti giyiyorlardı. Klasik cephane kutuları yerine meşin fişeklikler hazırlanmıştı. Gerilla birliği böyle hafif kıyafetlerle donatılmalıydı ki rahat ve çabuk hareket edebilsinler, amaca ulaşılabilsin.

Halil Bey, Yakup Cemil ve Hilmi'nin başkanlığındaki seçme birlik, gizlice gemilere bindi. Hepsinin bir haftalık yiyeceği, her birinin iki bin mermisi vardı. Hava kararkığında Çatalca'da idiler.

Plana göre çıkarma Kumburgaz bölgesinden yapılacaktı. Halil Bey burada üç cümlelik veciz bir nutuk attı:

"İşte gördünüz, kaptan bize ihanet etti, kaçtı. Şimdi arkamızda deniz, önümüzde Bulgarlar var, yapabileceğimiz tek hareket gizlice tepelere tırmanarak Bulgar ordusunun gerisine saldırmaktır. Onları bozduktan sonra aradaki engel kalkacağı için de kendi ordumuza kavuşacağız." Artık herkes anlamıştı ki, kurtuluşun tek yolu düşmanı yenmekten geçiyor.

Halil Bey kıtasına sağdan saydırdı, ardından da birliklerini dört gruba ayırdı. İleride üç tepe vardı. Her tepeye bir bölük gidecekti. Dördüncü birlik ise Halil Bey'in yanında kalmıştı, bunlar ihtiyat birliğiydi. Bulgarlar kendilerinden o kadar emindiler ki bir tek nöbetçileri bile yoktu.

VE ÖLDÜRÜCÜ DARBE

İki bin altı yüz silah ateş kusmaya başlayınca düşman büyük bir panik yaşamış, ardından da kaçmaya başlamıştı. Her yer düşmanın cesetleri ile doluydu, ayakta kalabilenler vadinin çukurluklarına, Sürgün köyü üzerinden Çatalca'ya doğru başıbozuk bir şekilde akıyordu. Birliklerimiz biraz daha ilerleyince ilk ciddi direnişle karşılaştı: Bulgar topçu birliği. Halil Bey soğukkanlı bir şekilde birliğini durdurdu, yığınak yapılması emrini verdi. Kıtanın sevk ve idaresi Yakup Cemil ve Hilmi'de idi. Düşman son darbeyi yemek üzereydi.

Yakup Cemil silahıyla düşmana kan kusturuyor, mermi sesleri sanki, "Burası ya Türk'ündür ya da hiç kimsenin!" dercesine yeri göğü inletiyordu. Bu arada Halil Bey yanına aldığı on kadar askerle Mimar Sinan köyü üzerindeki tepeye tırmandı. Bu tepeden, İstanbul'u savunmaya çalışan ordumuza beyaz bir bayrakla durumu bildirmek istiyordu; ama ordumuz o kadar panik içindeydi ki, dostunu da düşmanını

da ayırt edemiyordu. Nitekim top atışıyla Halil Bey'in bulunduğu tepeye doğru ateş etmeye başladılar. Halil Bey de mecburen siperlere sığındı. Artık yapılacak tek şey kalmıştı: Durumu bir pusula ile sol kanat komutanlığına rapor etmek. Raporda şöyle diyordu :

"Gönüllü müfrezesi ile dün gece Kumburgaz sahiline çıktım. Bulgar sağ kanadı gerisine yaptığımız baskında muvaffak olduk . Bulgarlar çok fena kayıplar vererek Sürgünköy-Çatalca istikametine çekildiler. Sürgünköy'e kadar takip ettim, burada Bulgarların sahra topçusu ile karşılaştım. Talim ve terbiyeleri başka harekatlara uygun olmayan elimdeki kuvvetleri, tahkim ettirdiğim tepede savunmaya çektim. Karşımızda düşman yoktur, süvari livası ile batarya süratle beni takviye için köprüden geçirtilerek sahil boyundan Kumburgaz-Bigados istikametine sevk edilmelidir."

-Halil

Evet, Bulgarlar ilk defa geri adım atmıştı. Bu da, eğer Osmanlı biraz daha direnebilseydi bu kadar büyük yıkımların ve acıların yaşanmayacağını gösteriyordu. Bu küçük başarı Osmanlı'nın şerefini az da olsa kurtardı, ama işin sonunu getiremedi. Tükenme noktasına gelen devlet sonunda anlaşma istedi. Ateşkes ile Birinci Balkan Harbi'ne nokta kondu. Yapılan anlaşma ile, Edirne, Bulgaristan'a, Yanya Yunanistan'a, Debre ve Draç Sırbistan'a, İşkodra Karadağ'a bırakıldı.

Manzara içler acısıydı, tablo utancımızı sergiliyordu. Dünkü kapı kullarımız bugün bizi dünyaya rezil ediyor, şeref, gurur ve izzet-i nefsimiz ayaklar altında sürünüyordu. Yakup Cemil bu manzaraya lanet okuyor, Türk'ün kara bahtı için ağlıyordu. Şimdi gözleri çakmak çakmaktı, yüzü her zamanki öfkeye bürünmüştü. Fırtına Adam bağırıyordu: **"Biz bu hallere düşecek millet miydik ? Bu gidişe son veremezsek yazıklar olsun bize!..."** Nitekim çok geçmeyecek, birileri bu acı gidişata dur diyecekti. Onlardan biri de Yakup Cemil olacaktı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARBENİN KUDRETLİ YÜZBAŞISI: YAKUP CEMİL

"Büyük sıçramayı gerçekleştirmek
isteyen bir adım geriye gitmek zorundadır.
Bugün yarına dünle beslenerek yol alır."

Sentolt Brecht

BAB-I ALİ DARBESİNDEN ÖNCEKİ GENEL MANZARA

Bin dokuz yüz onlar Osmanlı'nın can çekiştiği, bunalımların had safhaya çıktığı yıllardır. Afrika'daki son toprak parçası-bütün illegal çabalara rağmen – elden çıkıyor, Oniki Ada kaybediliyordu. Bütün bu olumsuzluklara üç buçuk Balkan devletine haber anlatamamak dünya karşısında yaşadığımız skandallar da eklenince ülke için için kaynamaya, vatansever subayların sinirleri iyice gerilmeye başlıyordu.

Kırkkilise (Kırklareli) bozgunu Balkan savaşının birinci safhasını sona erdirirken, Osmanlı ordusu Çatalca önlerinde olağanüstü bir savunma örneği sergiliyordu. Yoksa en küçük bir yenilgi, İstanbul'un elden çıkması demekti. Öte yandan **Lüleburgaz Meydan Savaşı** da yenilgi ile bitiyor, sürü halinde, başıbozuk bir şekilde kaçan askerimiz işin başka bir tehlikeli boyutunu sergiliyordu. Top sesleri başkentten duyuluyor, halk sonunun nereye varacağını düşünüyor, ümitsizlik, moral bozukluğu ve kargaşa İstanbul'un üzerine bir karabasan gibi çöküyordu. Durum o kadar vahimdi ki, Müşir (mareşal) Ahmet Muhtar Paşa Kabinesi daha fazla dayanamayacak, mührü padişaha teslim edecekti. Yeni hükümeti, büyük uğraşlar sonucunda- İttihat ve Terakki düşmanlığı ile tanınan - Kamil Paşa kuracak, Nazım Paşa Harbiye Nazırı olarak bu kabinede yer alacaktı. Nazım Paşa kabinenin en renkli ve yetenekli üyelerindendi. Peki kimdir Nazım Paşa?

ZEKA VE İHTİRASIN SEMBOLÜ BİR İSİM: SERASKER NAZIM PAŞA

Sert ve hırslı, cüsseli ve heybetli hali ile ilk bakışta dikkati çeken, karşısındakini tepeden tırnağa titreten Nazım Paşa, Çerkez bir aileden geliyordu. Sadrazam Ali Paşa'nın damadı da olan bu zeki ve ürkütücü adam, genç bir kurmay subay iken talih kuşu ile tanıştı. Zekası ve cesareti ile hemen kendini belli eden Nazım Paşa'ya kayın pederi Ali Paşa bir gün der ki:

—İnşallah bir gün sadrazam olursun!

Bu söz Nazım Paşa'nın hiç aklından çıkmadı, onu sadrazamlık hayali ile yaktı ve tutuşturdu. Günler günleri, aylar ayları, yıllar yılları kovaladı, Nazım Paşa devlet kademesinde sürekli yükseldi. Ama unuttuğu bir şey vardı: **Kendisini sürekli göz altında tutan Abdülhamit Han**. Bu adam hırsı ile kendini belli ediyor, doğrusunu söylemek gerekirse padişahı korkutuyordu. Abdülhamit Han sonunda onu Bağdat'a sürmüştü, ama Nazım Paşa'nın şansı yaver gidiyordu. Sürgüne gittiği Bağdat'a İttihat ve Terakki tarafından vali yapılmıştı.

Nazım Paşa'nın buradaki en büyük şansı İşkodra savunmasının mimarı Hasan Rıza Paşa gibi değerli bir komutanla çalışmasıydı. Hasan Rıza Paşa, Talat Bey tarafından izlenmekte ve çok beğenilmekteydi. Nitekim Teşkilat'a girmesi için kendisine çağrı yapılmıştı. Ama Paşa askerliği her şeyin üstünde tutan bir karaktere sahip olduğundan teklifi kibarca geri cevirmişti. İlginçtir ki Hasan Rıza Paşanın yaptığı her şey Nazım Paşa'ya mal edilmekteydi. Doğal olarak Nazım Paşa bir anda ön plana çıkmıştı.

Nazım Paşa Bağdat valisi iken İttihat ve Terakki'den seraskerlik teklifi aldı. Bu Paşa için tam bir hayal kırıklığı idi, onun

ideali sadrazam olmak, kayın pederi gibi, herkesin önünde eğileceği bir makama sahip olmaktı. Yaşadığı şoku kısa sürede atlatan Nazım Paşa, teklifi açıkça reddetmedi, Talat Bey'e,

—Bana biraz düşünme payı verin . yarın gelir düşüncemi sadrazam hazretlerine bildiririm!... demekle yetindi.

Nazım Paşa, ertesi gün Bab-ı Ali'ye geldi ve Sadrazam Küçük Sait Paşa'yı makamında ziyaret etmişti. Hal hatır sormalardan sonra hemen asıl konuya geçilmişti. Sadrazam teklifini yenileyince Nazım Paşa'nın dudaklarından şu cümleler dökülmüştü:

—Teklifiniz bana şeref verdi efendim, teşekkür ederim. Ancak bu teklifi kabul etmeden önce durumu yerinde incelemek zorundayım. İzin verirseniz belgeleri gözden geçirmek istiyorum .

Sadrazam ve Talat Bey'den onay alan paşa kendisine ihtiyaç duyulduğunu anladıkça hep üstten alıyor, kendini pahalıya satıyordu:

—Öncelikle örfi idarenin (sıkıyönetim) kaldırılmasını istiyorum. Siyasi mahkumlar için genel af çıkarılmalı, Arnavutluk'taki isyancıların takibinden şimdilik vazgeçilmeli.

Nazım Paşa'nın her isteğine **"Evet!"** demişlerdi, ama son cümlesi hepsini yerinden sıçratmıştı, İpler kopmak üzereydi. Üstelik son cümlesi yenilir yutulur cinsten değildi:

—Bu şartların yanında bir de başkumandan vekilliğini istiyorum, ancak o zaman harbiye nazırı olabilirim.

Görüşme bu şekilde bitmiş, iki taraf da anlaşamamış, bir anlamda aradaki köprüler atılmıştı. Teşkilat Paşa'yı silerken, Paşa da koyu bir İttihat ve Terakki düşmanı kesilecek, olayı kan temizleyecekti. Hem de ne kan ...

İTTİHAT VE TERAKKİ DÜŞMANI BİR HÜKÜMET

Küçük Said Paşa Hükümeti 17 Temmuz 1912'de düştü, ardından hükümet kurma görevini Katırcıoğlu Gazi Ahmet Muhtar Paşa aldı. Ama bu hükümetin ömrü de uzun olmadı. Yeni kabineyi Mehmet Kamil Paşa kurdu. Kamil Paşa İngiltere eski kralının yakın dostuydu. Bundan dolayı olacak ki, Talat Bey Kamil Paşa'ya karşıydı. Kamil Paşa da İttihat ve Terakki Teşkilatı'nı sevmiyordu.

Kamil Paşa Kabinesi 29 Ekim 1912'de iktidara gelmişti. Hükümetin başlıca üyeleri şunlardı:

Dışişleri Bakanı	Gabriel Narodokyan Efendi
İçişleri Bakanı	Ahmet Reşit Bey
Milli Eğitim Bakanı	Damat Şerif Paşa
Posta Telgraf Bakanı	Mosoroş Kikik Bey
Şeyhülislam	Cemalettin Efendi
Milli Savunma Bakanı (Harbiye Nazırı)	Nazım Paşa

Evet, ne zamandan beri Hürriyet ve İtilaf çatısı altında yuvalanan muhalefet nihayet, özlemi ile yanıp tutuştuğu iktidardaydı. İşi gücü İttihatçı düşmanlığı ve bundan nemalanmak olan bu kadro, dış politikadaki başarısızlığı ile tarihe geçmiştir. Onlara göre Balkan bozgununun bir önemi yoktu, her şeyin sorumlusu İttihat ve Terakki'ydi. Bu kafa yapısı çok geçmeden İttihatçı avını başlatacak, arkasına sığındığı hürriyet, eşitlik ve demokrasi kavramlarını rafa kaldırarak hukuku katledecekti.

Rumeli ordularının eridiği, koleranın Çatalca'daki kılıç artıklarını yere serdiği ve elde kalabilen birkaç batarya topun son mermilerini attığı şartlar Osmanlı'yı barışa zorlamış durumdaydı. Mütarekeyi Londra Konferansı takip etmişti. İttihatçılar karşısında kaplan kesilen Kamil Paşa, Batı karşısında süt dökmüş kediye dönüyordu. Edirne elden çıkıyor, halk açlıktan kırılıyordu. Tarihler 23 Ocak 1913'ü gösteriyordu, hükümet Bab-ı Ali'de toplanmıştı, büyük devletlere nota verilecekti. Notanın Fransızca'ya çevrilen metni gözden geçiriliyordu.

Üyelerden hiçbiri bilmiyordu ki, bu onların son toplantısıydı. Türk tarihinin akıl almaz, bilim kurgu filmlerine taş çıkartacak sahneleri boy göstermek üzereydi. Bab-ı Ali Darbesi'nin ayak sesleri geliyordu.

AKIL VE MANTIĞI ZORLAYAN BİR DARBE

"Hükümet Edirne'yi Bulgarlara teslim ediyor, bütün Rumeli'den vazgeçiyor!" söylentisi İttihatçı subayların çılgına dönmesi için yeterli sebepti. Ecdat kanı ile sulanmış, Evlad-ı Fatihan diye zikredilen topraklar düşmana nasıl verilebilirdi? Eşkıya boşuna mı kovalanmış, Anadolu yiğitleri bunun için mi buralara kadar gelip şehit olmuştu?" Ya devlet başa ya kuzgun leşe!" şuuruyla yetişen İttihatçıların ileri gelenleri bir toplantıya karar verdiler.

Toplantı Vefa'da İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden Emin Beşe Bey'in evinde yapıldı. Enver Bey, bir tümeni denetlemek için İzmir'e gittiğinden toplantı hiçbir karar alınamadan dağıldı.

Bu girişimin en büyük mimarı olan **Talat Bey**, toplantıda konuşulanları **İzmitli Mümtaz** aracılığı ile **Enver Bey'e** bildirmişti. Çok geçmeden Enver Bey İzmir'den döndü ve ikin-

ci toplantıya geçildi. Katılımcılar şunlardı: **Sait Halim Paşa, Talat Bey, Enver Bey, Hacı Adil Bey, Ziya Gökalp, Albay İsmail Hakkı Bey, Fethi Bey (Okyar), Mithat Şükrü Bey (Bleda), Cemal Bey (Paşa), Kara Kemal, Doktor Nazım Bey, Mustafa Necip Bey...**

Enver Bey, arkadaşlarına diyordu ki :

—Arkadaşlar! Geçen seferki toplantınızda verdiğiniz karardan haberdar oldum, ne yazık ki şaşırdım. Bin türlü bahane bularak hükümete ilişmeyi uygun bulmamışsınız. Bu karara nereden vardınız, bilmiyorum. Yalnız size bir şey soracağım: Memleketin geleceğini bu hükümetin kurtarabileceğine inancınız var mı? Cevabınız "Evet!" ise bir sorun yok, burada boş yere çene patlatmayalım. Herkes dağılsın ve işine baksın. Yok, eğer bu adamlara inanmıyorsanız, teorilere takılıp kalmayalım, icraata geçelim. Bu adamlardan kurtulmanın tek çaresi bu hükümeti devirmektir.

—Hayır, hükümete kesinlikle güvenmiyoruz!

—O halde ne duruyoruz, hemen yarın işe başlayalım.

—Fakat bu işi kim yapacak, hükümeti kim devirecek?

Enver Bey kendinden emin bir şekilde cevap verdi:

—Ben bu işi, yanıma alacağım altmış fedakar arkadaşımla rahatlıkla başarabilirim.

Karar alınmıştır, - Ziya Gökalp ve Fethi Bey'e rağmen- bir darbe ile hükümet devrilecektir. Plan yapıldı, her şey en ince ayrıntısına kadar düşünüldü, gerekli yerlere ve kilit noktalara Teşkilat'ın adamları yerleştirildi. İttihatçıları düşündüren tek kişi vardı: Çerkez Nazım Paşa... İri kıyım, sert, gaddar, hırslı, ne yapacağı belli olmayan bu adamı bertaraf etmek işin en zor yanıydı.

Darbenin günü 23 Ocak 1913'tü, saati ise on beşti. Gözü pek ve fedakar altmış yiğite haber uçuruldu, hepsi belirlenen saatte Bab-ı Ali'de olacak, baskın hükümet toplantıda iken yürürlüğe konulacaktı. Baskın çabuk olmalıydı ki, kan dökülmesin. Yürüyüş İttihat ve Terakki'nin Nuruosmaniye'deki kulübünden başlayacaktı.

KUDRETLİ YÜZBAŞININ KURŞUNLARIYLA YAZILAN TARİH: 1913 BAB-I ALİ DARBESİ

23 Ocak Perşembe, saat 13. 00... Talat Bey ve Sapancalı Hakkı, hazırlıkları denetlediler. Bab-ı Ali civarında toplanma merkezi olarak tespit edilen kahvehane, gazino, otel salonu gibi yerleri gözden geçirdiler. Nedendir bilinmez, baskın için orada bulunması gereken hiçbir militan ortada yoktu. Soğuk hava, inceden inceye yağan yağmur hakimdi Bab-ı Ali'ye.

Bu sırada Hüsamettin Ertürk, birkaç arkadaşı ile birlikte baskının sızmasını engellemek için polis müdürlüğü, merkez komutanlığı, posta ve telgraf idaresi gibi hayatı noktaları ele geçirmek için tetikte bekliyordu. Estern kablo idaresi işgal edilecek, Büyükdere Rus Konsolosluğu'nun bahçesindeki telsiz istasyonu ele geçirilecekti. Nihayet emir geldi ve Hüsamettin Bey ve ekibi harekete geçti. Öte yandan Teşkilat'a bağlı subaylar da Bab-ı Ali civarındaki devriyeleri kaldırdılar.

Öte yandan Kurmay Binbaşı Enver Bey ve arkadaşları Teşkilat'ın askeri müfettişliğinde, Talat Bey'den gelecek haberi beklemekteydiler. Yüzbaşı Yakup Cemil, Mustafa Necip ve İzmitli Mümtaz tabancalarını kuşanmışlar, Enver Bey'in yanında yerlerini almışlardı. Saat iki buçuğu geçerken Sapancalı Hakkı, Menzil Müfettişliği'ne geldi ve,

—**Haydi her şey hazır ve tamam, çıkınız!** dedi.

Bu haberi sabırsızlıkla bekleyen Binbaşı Enver Bey şimşek gibi yerinden fırladı ve kaşla göz arasında kapının önünde kendisi için bekletilen kır ata bindi. Şimdi o bir savaş kahramanı gibi heybetli ve göz alıcı görünüyordu. Aheste aheste Nuruosmaniye'den Bab-ı Ali'ye doğru ilerleyen bu aksiyon adamının iki yanında Filibeli Hilmi ve İzmitli Mümtaz vardı. Bab-ı Ali'nin tenha sokakları, kır atını üstünde tunç bir heykel gibi dikilen, masal kahramanlarını andıran, erkek güzeli bir yiğiti, geleceğin paşasını temaşa ediyordu.

Ama yolunda gitmeyen bir şeyler oluyordu. Bab-ı Ali'nin önü boştu, altmış fedakar adamdan hiç biri ortada yoktu. Az sonra Enver Bey köşeden- bugünkü İran Konsolosluğu'nun bulunduğu - sokağın başından göründü. Karşılaştığı manzara genç binbaşını hiç de hoşuna gitmedi, yanında beliren Yakup Cemil ve Mustafa Necip'e rağmen, keskin bakışlarını Sapancalı Hakkı'ya yöneltti. Sanki,

—Her şey hazır, dediğiniz bu muydu? Beni ateşe düşürdünüz, dercesine öfkeyle bakıyordu.

Çok geçmemişti ki, her yaştan insan Bab-ı Ali yokuşuna yığılmaya, kalabalık artmaya başladı. Enver Bey'in ve Yakup Cemil'in hedefi Bab-ı Ali binası, toplantı halindeki hükümettir.

Peki binayı koruyan askerler neredeydi? Bab-ı Ali'yi korumakla görevli Uşak taburu ne yapıyordu? Uşak taburu binanın önünde silah çatmış şekilde beklemektedir. Ne hikmetse geliyorum diyen tehlikeye karşı tabur kılını bile kıpırdatmamaktadır. Tabur İttihatçılar tarafından elde edilmişti. Yoksa dünya tarihinde bir olmazı gerçekleştiren darbecilerin böyle bir maceraya atılması mümkün değildi. Eğer atılsalar bile, baskın, başlamadan bitecek, başta Enver Bey olmak üzere bütün kader arkadaşları ölecekti. İttihatçılar her şeyi en

ince ayrıntısına kadar hesap etmiş, önlerine çıkacak en büyük tehlikeyi bertaraf etmişlerdi.

Enver Bey şaşkınlık içindeydi ki, imdada Ömer Naci yetişti. İttihat ve Terakki Teşkilatı'nın bu ateşli ve ünlü hatibi, Ömer Seyfettin'le beraber olay yerine gelmişti. Bab-ı Ali'nin merdivenlerinden Ömer Naci şöyle haykırıyordu:

—Vatandaşlar! Kamil Paşa Hükümeti, Edirne'yi Bulgarlara bugün resmen terk ediyor. Şu dakikada Bab-ı Ali'de notalar imzalanıyor. Büyük Türk Milleti bunu hiçbir zaman kabul etmeyecektir. İttihat ve Terakki buna ne pahasına olursa olsun izin vermeyecektir. Yaşasın Büyük Türk Milleti, yaşasın İttihat ve Terakki!

Ömer Naci kitleleri öylesine etkiliyordu ki, Bab-ı Ali yokuşu her geçen dakika biraz daha kalabalıklaşıyor, Ömer Naci'nin etrafını bu kalabalık sarıyordu. Ömer Naci devam ediyordu:

—İşte Hürriyet Mücahidi Enver Bey Bab-ı Ali'ye yürüyor. İşte kapının önünde arkadaşlarımız, yüzlerce sivil ve subay ellerinde tabanca, içeri girme hazırlığındalar. Onlarla birlik olunuz, bu beceriksizler idaresine son veriniz!...

Ömer Naci bu sefer Uşak Taburu'na hitap ediyordu: **"Evlatlar! Elinizdeki silahları millet size kullanmanız için vermiştir. Düşman Çatalca'dadır. Kutsal vatan topraklarını kirli ayaklarıyla çiğneye çiğneye oraya kadar gelmiştir. Biz milli şerefi, milli namusu korumak, mukaddes aile yurdumuzu kurtarmak istiyoruz. Siz başka türlü düşünüyorsanız, işte sinem açıktır, ateş ediniz..."**

Bu nutuk Uşak taburunu büyülemiş, askerin gözünde Enver Bey'i bir mitoloji kahramanı haline getirmişti. Enver

Bey ve yanındakiler şimdi dış kapıyı aşmış, Bab-ı Ali'nin avlusundaydı.

Manastır Askeri Lisesi'nde Mustafa Kemal'e vatan fikrini, Namık Kemal'in vatan edebiyatını aşılayan, kabına sığmaz bir yiğit adam olan Ömer Naci, gerektiğinde silahşorluk bile yapmış, İran şahına kafa tutmuş bir inanç ve ülke adamıydı. **"Kardeşlerim!"** diye haykırınca havada şimşekler çaktıran, etrafı inim inim inleten bu adamın Bab-ı Ali darbesindeki rolü inkar edilecek gibi değildir.

FIRTINA ADAMNIN İKİNCİ KURBANI: ÇERKEZ NAZIM PAŞA

Kalabalık bir çığ gibi büyüyor, Bab-ı Ali'ye doğru akıyor, Enver Bey'e yardım etmek için koşuyordu. Bab-ı Ali'nin önü tam bir ana baba günüydü. Bu arada Enver bey kapıdan içeriye girmiş, atından atlarken Doktor Abidin Bey'e, **"Kapıları hemen kapatınız. İçeriye görevlilerden başka hiç kimse girmesin!"** emrini vermiş, kalabalığın ancak böyle önüne geçilebilmişti.

Enver Bey'in yanında Yakup Cemil vardı, peşlerinden İzmitli Mümtaz, Filibeli Hilmi Mustafa Necip, Sapancalı Hakkı geliyordu. En arkada Talat Bey ve Mithat Şükrü Bleda vardı. Salonun ve holün güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Bu görevi Yakup Cemil ve Sapancalı Hakkı üstlenmişlerdi. Sapancalı Hakkı, nöbetçileri görür görmez komutunu vermişti:

—Selam dur, yolu aç ve geri çekil!

Olaylar öyle hızlı akıyordu ki, askerler komuta hemen uymuş, Enver Bey'i ve arkadaşlarını mihaniki bir şekilde selamlamak zorunda kalmışlardı. Gürültüden ve baskından ilk haberdar olan Sadaret Yaveri Nafiz Bey oldu. Misafiri ile oda-

sında çay içen Nafiz Bey masanın gözündeki tabancasını kaptığı gibi salona fırlamış, Şeyhülislam Cemalettin Efendi'nin korumalarında birinin cesedini görünce rasgele ateş etmeye başlamıştı. Nafiz Bey fazla ateş edemedi, vücuduna isabet eden kurşunlarla yere yığıldı. Bu arada Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın yaveri Kıbrıslı Tevfik Bey, Yakup Cemil'in ve İzmitli Mümtaz'ın kurşunlarıyla cansız olarak yere düşmüştü. Baskının ikinci kaybı Tevfik Bey'di. Derken bir asker daha öldü.

İttihatçıların tek kaybı ise, İzmitli Mümtaz tarafından yaralanan, ölmek üzere olan Nafiz Bey tarafından vurulan Mustafa Necip'ti.

Bab-ı Ali bir savaş alanıydı, insanlar ölüyor, her yeri kan götürüyordu. Silah seslerini duyan Nazım Paşa, karşısındakine tepeden bakan haliyle, iri cüssesiyle elleri cebinde salona çıkmıştı. Karşısında Enver Bey'i, İzmitli Mümtaz'ı, Filibeli Hilmi'yi ve Sapancalı Hakkı'yı görünce önce şaşırmış. Sonra öfkeyle bağırmıştı:

—Bu ne cüret ! Burada ne arıyorsunuz asi herifler? Aklınızca sadareti mi basacaksınız!...

Enver Bey birden kusursuz bir esas duruşa geçti, her zamanki utangaç ve nazik tavrı ile,

—Efendim, diye söze başlamıştı. **Millet Kamil Paşa Hükümeti'nin istifasını istiyor. Vatanı satanlara ordu izin vermeyecektir.**

Enver Bey sözünü bitirmemişti ki Serasker Nazım Paşa tekrar bağırmaya, karşısındakini azarlamaya başladı. İşte ne olduğuysa o anda oldu. Yakup Cemil koluyla Paşa'yı kavradı.

Paşa'nın sağ şakağına tabancayı dayadı ve ateşledi. Nazım Paşa birden düştü, ağzından kan boşaldı ve can çe-

kişmeye başladı. Yakup Cemil öyle kritik bir atış yapmıştı ki, eğer kurşun bir milim kaysa, Sapancalı Hakkı ölecekti. Herkes bir tarafa sıvışmış, ortalık boşalmış durumdaydı.

İşin ciddiyetini ilk kavrayan Enver Bey oldu, heyecanla

—Yakup Cemil ne yaptın, buna gerek var mıydı? diye bağırmıştı.

Ama Yakup Cemil serin kanlılığını bozmuyordu. **"Bu heriflere laf anlatılmaz"** demiş ve ölmek üzere olan Nazım Paşa'ya bir kurşun daha sıkmıştı. Bu sırada olay yerine Talat Bey de gelmişti, ama gördüklerinden hiç de memnun değildi. **"Arkadaşlar!"** diye söze girdi. **"Böyle olmayacaktı, kavlimizde bu yoktu. Eğer böyle devam ederse ben bu işte yokum. Her şeye bırakır, çeker giderim."** Sonunda ortalık durulur gibi oldu.

Subayların bundan sonraki ilk işi Sadrazam Kamil Paşa'yı bulmak oldu. Kamil Paşa Meclis-i Vükela (Bakanlar Kurulu) salonunda yapayalnızdı, çünkü bakanların hepsi kaçmıştı. Karşısında Enver Bey'i, Yakup Cemil'i, Talat Bey'i ve diğer isimleri gören Kıbrıslı Kamil Paşa sakin bir tarzda sordu:

—Ne istiyorsunuz evlatlarım? Sonra Enver Bey'e döndü ve konuşmasını sürdürdü:

—Eğer bu hareketi yapmasaydınız ülkemiz barışa kavuşacaktı. Bu baskın olmasaydı Bulgarlar, Sırplar, Yunanlılar işgal ettikleri yerleri geri vereceklerdi. Madem mührü istiyordunuz, alınız!...

Paşa bunun ardından istifa dilekçesini yazdı:

"Padişahın yüksek huzuruna,

Ahali ve askerler tarafından yapılan teklif üzerine istifamı yüksek huzurlarınıza arzını mecbur olduğumu yüksek bilgilerinize sunmakla ..." 23 Ocak 1913

Artık hükümet devrilmiş, darbe başarı ile tamamlanmıştır. Bundaki en büyük pay da Yüzbaşı Yakup Cemil'e aittir. Onun kurşunları olayların akışını bir anda değiştirmiştir.

Herkesin korktuğu, en büyük engel olarak görülen Çerkez Nazım Paşa onun korkusuzluğu, atıcılığı sayesinde aşılmıştır. Evet, tarihi Yakup Cemil yazıyordu.

DARBENİN ANATOMİSİ

"Bab-ı Ali baskını" diye bilenen hükümet darbesi, planlanışı ve uygulanışı açısından aklın almayacağı ölçüde cüretkar, adeta bir macera diye adlandırabilecek bir girişimdir. Eğer günümüzün en gelişmiş bilgisayarlarını kullanarak darbenin başarı şansını ölçmeye kalksaydık, her halde başarı oranı yüzde bir bile olamazdı. Kelimenin tam anlamıyla iki elin parmağını geçmeyecek sayıdaki cesur ve idealist adam bir imkansızı başarmış, yirminci yüzyıl Türk siyasi tarihinin en önemli başarılarından birine imza atmıştır. Talat Bey'in örgütçülüğü, Ömer Naci'nin kitleleri gayelana getirmesi, Enver Bey'in cesareti, Yakup Cemil'in akıllara durgunluk veren eylemi belki de darbenin başarmazsında olmazsa olmaz unsurlardır. Dahası Teşkilat'ın militan gücü olmasaydı bunlar başarılabilir miydi? Elbette ki hayır.

Başarı şansı neredeyse hiç olmayan böyle bir darbenin hiç beklenmeyen bir şekilde sonlanmasında, amaca ulaşılmasında beş tane önemli etmen görüyoruz:

a- **Kamil Paşa Hükümeti'nin bütün baskı ve yıldırmalarına karşı Teşkilat'ın inancını koruyabilmesi, ayakta kalabilmesi. Dahası fedai ve silahşorlarının Teşkilat'a ölümüne bağlılıkları.**

b- **Örgütün lider yapısının kaliteli olması.**

c- **Teşkilatının her şeyden önce iktidara gelmeyi istemesi, en zor koşullarda bile amacından sapmaması, dahası lobi faaliyetleri.**

d- **Baskının çok iyi planlanması, en küçük bir ayrıntının bile göz ardı edilmemesi. Dahası zamanlamanın iyi seçilmesi.**

e- **Teşkilat'ın eyleme yığınsal bir görünüm vermesi, kitlelerin psikolojisine hitap edecek hatiplere sahip olması.**

Her şeyden de önemlisi, Teşkilat, **"Vatanın menfaati uğruna babamı öldürmezsem namerdim!"** diyen Yakup Cemil'e sahiptir. En kritik bir zamanda, iradelerin mefluç olduğu anlarda kaç kişi silahına sarılıp, herkesin kabusu bir paşayı bertaraf edebilirdi ki .

MAHMUT ŞEVKET PAŞA HÜKÜMETİ KURULUYOR

Darbe amacına ulaşmış, Kamil Paşa Hükümeti yıkılmıştı, artık iktidar ve icraat zamanıydı. Mühürler Kamil Paşa'dan alınmış, Enver Bey ve Yakup Cemil, Yıldız Sarayı'na yönelmişti. Sabık kabinenin üyeleri göz altına alınmış, İstanbul Polis Müdürlüğü'ne Azmi Bey atanmıştı.

Sultan Reşat olayı tebessümle izliyordu, nitekim Enver Bey saygıda kusur etmiyordu. Önce Sultan'ın eli öptü ve söze girdi:

—Şevketmeab! Kamil Paşa Hükümeti ülkeyi perişan etmiştir. Bugün halkın karşısında istifa etmiştir. İstifanamesi de elimdedir ve size takdim ediyorum. Eğer Padişah'ımız uygun görürlerse yerine Mahmut Şevket Paşa kulunuzun tayinini halk ve ordu adına istirham ediyorum. Hükümet

kuruluncaya kadar Dahiliye Nezareti (içişleri Bakanlığı) işlerine Talat Bey'in bakmasının, ordu başkumandanlık vekilliğine de Müşir İzzet Paşa'nın getirilmesinin uygun olacağını takdirlerinize arz ediyorum.

Padişah biraz düşündükten sonra öneriyi kabul etti ve gerekli işlemlerin yapılmasını başmabeynci ve baş katibe emretti. Bazı kaynaklar Sultan Reşat'ın, Enver Bey'e **"Beni bu adamlardan kurtardığınız için Allah sizden razı olsun!"** dediğini yazmaktadır.

Enver Bey ve Yakup Cemil Bab-ı Ali'ye döndükleri zaman sokakların, meydanların tam bir insan seli haline geldiğini görüyorlardı. Her taraftan "Yaşasın!" sesleri yükseliyordu. Hatipler Bab-ı Ali'nin önünü doldurmuşlar nutuklar atıyorlardı. Tabi ki bütün nutuklar:

—**Yaşasın millet!**

—**Yaşasın İttihat ve Terakki!** diye bitiyordu.

Bu arada Talat Bey'de boş durmuyor, Bab-ı Ali telgraf merkezinden bütün valilere,

Padişah Reşat'ın emri ile hükümetin istifa ettiğini ve nasıl etmeleri gerektiğini bildiriyordu. Evet İttihat ve Terakki artık iktidardaydı. Darbenin üzerinden birkaç saat geçmeden Mahmut Şevket Paşa Padişah tarafından çağrılıyor, hükümeti kurmakla görevlendiriliyordu.

Mahmut Şevket Paşa "Hürriyet Kahramanı" olarak vasıflandırılıyor Hareket Ordusu Komutanlığı ve Harbiye Nazırlığı payelerini taşıyordu. Aslen Bağdatlı idi, dürüsttü, namuslu idi. İmparatorluğun kötü kaderini değiştirmek arzusu ile kıvranıyordu. İttihatçı olması, hürriyet aşığı subaylara hoşgörü ile yaklaşması muhaliflerini neredeyse çıldırtıyordu.

Mahmut Şevket Paşa, iki gün içinde kabinesini kurdu. Halk tarafından çok sevilen Mahmut Şevket Paşa'nın bütün mesai arkadaşları İttihatçıydı. Kabine şu isimlerden kuruluydu:

Sadrazam (Başbakan)	Mahmut Şevket Paşa
Şura-yı Devlet Reisi	Sait Halim Paşa
Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı)	Hacı Adil Bey
Vekaleten Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı)	Muhtar Bey
Bahriye Nazırı (Deniz Bakanı)	Çürüksulu Mahmut Paşa
Adliye Nazırı (Adalet Bakanı)	İbrahim Bey
Divan-ı Muhasebat Reisi	Rıfat Bey
Nafia Nazırı (Bayındırlık ve İmar Bakanı)	Basaryan Efendi
Maliye Nazırı (Maliye Bakanı)	Rıfat Bey
Evkaf Nazırı (Vakıflar Bakanı)	Hayri Bey
Ticaret ve Tarım Nazırı (Bakanı)	Celal Bey
Maarif Nazırı (Milli Eğitim Bakanı)	Şükrü Bey
Posta-Telgraf Nazırı (Bakanı)	Oskan Efendi

İlginçtir, hükümette Talat Bey yoktu, çünkü Paşa Talat Bey'den hoşlanmıyordu. Enver Bey'in amcası Halil Bey'i, İstanbul Merkez Komutanlığı'na getiren Paşa'yı büyük sorumlar bekliyordu: İstanbul hala düşman tehdidi altındaydı, Edirne düşmek üzereydi. Hayat pahalılığı had safhada, halk açlığın eşiğindeydi, asayişsizlik almış başını gidiyordu.

Peki Yakup Cemil ve Teşkilat için, vatanı uğruna gözünü budaktan sakınmayan kahramanlar, dava adamları ne durumdaydı? Yazık ki darbe öz oğullarını yemişti. Her dönemde var olan goygoycular, kraldan çok kralcı geçinen şahsiyetsizlerin ilk işi yeni iktidara yaranmak olmuştu. Bu gibileri biliyordu ki, Yakup Cemiller var oldukça bunlar istediği gibi at koşturamayacak, meydanı boş bulamayacaklardı. Çeşitli ayak oyunlarıyla, entrikalarla amaçlarına ulaştılar. Evet 3 Şubat 1913'te Yakup Cemil'in orduyla bağlantısı kesildi, o artık çok sevdiği üniformayı giyemeyecekti. Mahmut Şevket Paşa sadrazamlığa gönderdiği yazıda diyordu ki:

"... Öteden beri İttihat ve Terakki Cemiyeti delegeliklerinde hizmet etmek suretiyle siyasi akımlara teslimi nefs ü fikir etmiş zevattan olup kıymet ve meziyetçe hiçbir şekilde noksanları olmamakla beraber orduda hizmetleri, ordunun siyasetten çekilmesi hakkındaki emel-i katinin husulüne engel olacağına, Yüzbaşı Mehmet Nazım, Teğmen Sapanlı Hakkı, Yüzbaşı Yakup Cemil, Yüzbaşı Yusuf Musa, Teğmen Hasan Tahsin, Teğmen Hüseyin Rahmi efendilerin dahi nispet-i askeriyelerinin katı(askerlikle ilişkilerinin kesilmesi)..."

O, Mahmut Şevket Paşa, onu o noktaya götüren yiğitleri gözünü kırpmadan harcamıştır. Ama onun katillerini, o sevmediği Yakup Cemil ve arkadaşları yakalayacaktır.

SADRAZAM MAHMUT ŞEVKET PAŞA ÖLDÜRÜLÜYOR

Bab-ı Ali Baskını ile büyük darbe yiyen muhalefetin hedefi Mahmut Şevket Paşa idi. Çünkü Paşa 31 Mart Olayı'nın bastırılmasından bu yana sürekli Teşkilat'a hizmet ediyordu. Dahası yürütmenin başı ve kilit taşıydı. Bu kilit taşını oynat-

mak hem hükümeti çökertecek İttihat ve Terakki Teşkilatı'nın ordu ile olan üst düzeydeki bağlantısı kesilecek, en önemlisi temel yıkılacaktı. Komplocuların başka bir planı da yaşanacak büyük şaşkınlık anında başta Enver Bey, Talat Bey ve İttihat ve Terakki'nin diğer önde gelenlerini öldürmekti. Plan gerçekte acımasızdı, ustaca hazırlanmıştı; fakat bu iş küçük bir katiller çetesinin değil, etkin ve yaygın bir örgütün başarabileceği bir işti. Dahası bu işi gerçekleştirecek inançlı militanlar gerekiyordu, Bab-ı Ali Darbesi bütün olumsuz koşullara rağmen böyle başarılmıştı.

12 Haziran 1913

Saat 11. 30. Günlerden perşembedir.

Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, şimdi İstanbul Üniversitesi olan o zamanki Harbiye Nezareti'nden ayrılarak Bab-ı Ali'deki işlerinin başlarına varacak ve kabine toplantısına başkanlık yapacaktı. Dış kapıdan rutin merasimle uğurlanan Paşa, Beyazıt Meydanı'nda sola doğru kıvrılan Divanyolu'na girdi. Bu yolun Gedikpaşa yokuşu başına rastlayan bölümünde bulunan bir medrese, yolu iyice daraltmaktaydı. Yol bir cenaze alayı tarafından kesilmişti. Paşanın arabası bu durumda durmak zorunda kaldı. İşte ne olduysa tam bu sırada oldu Fatma Sultan Çeşmesi'nin sağında tamir edilmekte olan otomobilden bir el uzandı, Mahmut Şevket Paşa'ya ateş etmeye başladı. Paşa da yediği kurşunların etkisiyle solunda bulunan başyaveri Eşref Bey'in üzerine yığıldı. Paşa'nın vurulduğunu gören Eşref Bey çıldırmış gibiydi, tabancasına sarıldığı gibi dışarı fırladı ve katillerin üzerine ateş etmeye başladı. Aynı şekilde Paşa'nın sadık adamı Kazım Ağa da katillere cevap veriyordu.

Ateş edenlerden biri yıkık bir duvar üstündedir, öbürü de tamir süsü verilen otomobilin içindedir. Bu arada Sadrazam'ın arabasını saran kalabalık içinde bulunan katillerden birkaçı makam arabasına saldırarak orta sandalyede oturan deniz teğmeni Yaver İbrahim Efendi'yi öldürdüğü gibi Paşa'nın üzerine birkaç el daha ateş etti. Tabi Kazım Ağa'yı da unutmadılar, onu da vurdular.

İşlerini tamamlayan suikastçılar, tamir süsü verilen otomobile binip Topkapı yönüne doğru kaçarken, yıkık duvarın üstündeki ortaklarını unutmuş, orada bırakmışlardı. Bu onların bütün planlarını bozacak, yakalanan Topal Tevfik, suikastçıların hepsini ipe gönderecektir.

Mahmut Şevket Paşa'nın ölüm haberi Harbiye Nezareti'nin üçüncü katında bulunan Cemal Bey'e bildirildi. Asker ve polis teyakkuz haline geçirildi, katiller İstanbul'un her yanında didik didik aranmaya başlandı. Haber İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nde büyük heyecan ve panik havası doğurdu. Komplo açıkça Teşkilat'a yönelikti. Katiller bir an önce yakalanmalıydı, yoksa daha vahim şeyler olacaktı. İlginçtir devletin müracaat edeceği ilk isim çok yakında sırt çevirdiği Yakup Cemil ve arkadaşları olacaktı.

İŞİN İÇİNDE İNGİLİZLER VAR

Polis tarafından yakalanan Topal Tevfik, suçunu itiraf ettiği gibi helaya attığı tabancası da bulundu. Topal Tevfik'in itirafına göre Mahmut Şevket Paşa'ya ateş edenler arasında Ziya, Nazmi, Hakkı, Abdurrahman, Bahriyeli Şevki adlı tetikçiler de vardı. Olayın tertipçilerinden Gümülcineli İsmail Hakkı Bey ve Prens Sabahattin, soluğu Avrupa'da almışlardı. Olayda parmağı olanlardan biri de, Abdülmecit'in oğulların-

dan Kemalettin Efendi'nin kızlarından Müdire Hanım'ın kocası Damat Salih Paşa idi.

İstanbul Muhafızlığı Komutanı Cemal Bey ne gerekiyorsa yapıyordu. Önce Salih Paşa'yı gözaltına aldırdı, ardından tetikçilerden Ziya teslim oldu. Ziya'nın ifadesine göre olayın azmettiricilerinden biri – Yakup Cemil'in yıllarca birlikte çalıştığı – Yüzbaşı Kazım'dı. Yüzbaşı Kazım, Çerkez'di.

Yakalananların verdiği ifadelere göre durum çok ciddiydi. İşin içinde İngiliz desteği vardı. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın peşinden Enver Bey, Talat Bey, Cemal Bey, Jandarma Komutanı Mehmet Bey, Polis Müdürü Azmi Bey'de namlunun ucundaydı.

Katillerden Hakkı Galata Köprüsü'nde yakalanınca sorguya alındı ve diğerlerinin yeri öğrenildi. Beyoğlu Pire Mehmet Sokağı'nda kalıyorlardı. İngiliz vatandaşı bir kadın tarafından işletilen ve gizli gizli kumar oynanan ev polis ve jandarma tarafından sarıldı, sonunda iş çatışmaya dönüştü. İçeriden açılan ateş ne yazık ki Yaver Hilmi'nin ölümüne, iki askerin yaralanmasına yol açtı. Sonunda bu işi ancak Yakup Cemil'in ve arkadaşlarının cesareti ve dirayeti sayesinde çözüleceğine inanan devlet, durumu Yakup Cemil'e haber verdi.

FIRTINA ADAM İŞ BAŞINDA...

Pire Mehmet Sokağı'na beş kişi gitti: **Yakup Cemil, İzmitli Mümtaz, Kuşçubaşı Eşref, Kuşçubaşı Sami, Topçu İhsan.**

Kuşçubaşı Eşref devletten söz istiyordu: **"Bunların bize kolayca teslim olmaları için evi saran kuvvetlerden hiçbiri müdahale etmeyecek!"** Ve istediği sözü kolaylıkla aldı. Sonra operasyon başladı.

Kapının önü Yakup Cemil, Kuşçubaşı Sami ve Topçu İhsan binanın önünü tutarken, İzmitli Mümtaz ve Kuşçubaşı Eşref evin damına bitişik binadan atladılar. Eşref Bey, damı kazmayla deldirmeye çalışırken evin içinden silah sesleri geliyordu. Nihayet dam delindi ve iki fedai içeri daldılar. İzmitli Mümtaz hem operasyona devam ediyor, hem de bağırıyordu: **"Kazım! Ben İzmitli Mümtaz. Yanımda Eşref, Sami, Topçu İhsan ve Yakup Cemil var, gelin, inat etmeyin, teslim olun!"**

Çerkez Kazım'ın sesi yumuşamış, direnci azalmıştı. İçerden bir ses geldi: **"Tamam, madem sizsiniz, teslim oluyoruz!"**

Operasyon bu şekilde başarı ile tamamlandı. Mahkeme sonucuna göre de 12 kişi idam edilirken, 322 kişi sürgüne gönderildi.

İTTİHATÇI USULÜ BİR YAKALAMA

Mahmut Şevket paşa'nın öldürülmesinde parmağı olanlardan biri de Kavaklı Mustafa idi. Çok iyi silah kullanan, çok zeki olan Kavaklı Mustafa'nın kaçtığı ilk yer Yunanistan'dı. Kavaklı Mustafa, takip edilmek korkusu ile burada kalamadı, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde sürekli yer değiştirmeye başladı. Bu durum, Kavaklı Mustafa'yı bir türlü yakalayamayan İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinin hiç de hoşuna gitmiyordu. Bir gün İstanbul Polis Müdürü Azmi Bey'e bir bilgi ulaştı:

"Kavaklı Mustafa, bir Rus gemisi ile Moskova'ya geçecek, orada izini kaybettirmeye çalışacak. Üstelik Rusya da buna göz yumacak..."

Azmi Bey'in ilk işi geminin İstanbul'dan ne zaman geçeceğini öğrenmek oldu. Ama ortada bir sorun vardı: Bu eli kanlı adam hangi gerekçelerle ve nasıl tutuklanacaktı?

Rusların bu adamı kolay kolay vermeyecekleri muhakkaktı. Üstelik gemiye yapılacak bir baskın uluslar arası hukuka da aykırıydı. Azmi Bey işin içinden çıkamayacağını anlayınca, Teşkilat'ın ağır topu Kara Kemal'e durumu anlatmaya, ondan yardım istemeye karar verdi. Kara Kemal de kendisini İttihat ve Terakki Genel Merkezi'ne, Mithat Şükrü Bey'e götürdü. Mithat Şükrü Bey kızgındı, bir ateş topunu andırıyordu:

—Koskoca sadrazamın katillerinden biri o vapurda olacak, bize verilmeyecek? Dahası bizde o caniyi o vapurdan alamayacağız öyle mi! Adam resmen bir katil. Bu herifler katili hangi hakla ve gerekçeyle bize vermeyecek, himaye edecek? Onlar katile yataklık yaparken biz beri yanda elimiz kolumuz bağlı duracağız, bu eli kanlı herifi yakasından tuttuğumuz gibi alamayacağız! Eğer Rusya denen devletin himayesindeki bu caniyi, ilişkilerimiz bozulacak diye alamazsak bizim devletliğimiz nerede kalacak? Biz, devlet, devlet olsun diye bu işe soyunmadık mı? Boşuna mı o kadar tehlikeyle kol kola girdik? Eğer bozulacaksa, bu onların katile yataklık yapmasından kaynaklanacaktır. Eğer vermezlerse zorla, İttihatçı usulünce biz de zorla alırız. Savaş mı ilan edecekler? Yaptıkları savaştan farklı mı ki?

Öfkesi gittikçe kabaran Mithat Şükrü Bleda, Azmi Bey'e döndü ve emrini verdi:

—Azmi Bey, sen bu işin nasıl yapılacağını bilirsin, hemen tutuklama müzekkeresini yanına al, gemiye gir. Önce güzellikle iste, eğer vermezlerse İttihatçı usulü ile al. Kötüsü gelirse düşünme. O katili mutlaka derdest edilmeli. Gönüllü alamazsak İttihatçı usulü, açıkçası biraz özveri gerekecek. O da çok sürmez, gerisini bize bırak.

Evet Kavaklı Mustafa İttihatçı usulü ile yakalanacak, hak ettiği cezayı bulacaktı. Özveriyi bir görev bilen Azmi Bey, bütün önlemleri aldı, hemen bir mavna temin etti. Etrafı uyandırmamak için gemiye bu şekilde yaklaştı.

Çok geçmedi, Rus bandıralı gemi İstanbul limanına demirledi. Yanına seçme ve güvenilir adamlarını alan Azmi Bey, mavna ile gemiye girdi ve kaptanla görüşmek istediğini söyledi. Kaptan,

—Ne istiyorsunuz? Diye sordu. Azmi Bey

—Ben İstanbul Polis Müdürü Azmi Bey, diye söze girdi. Size önemli bir evrak verecektik.

Durumu henüz kavrayamayan kaptan, evrakları almak için merdivenden inerken, Azmi Bey de iki adamı ile birlikte gemiye zıpladı. Yanındaki Rusça bilen adamını kanalı ile gerçek niyetini ortaya koydu:

—Gemi de Kavaklı Mustafa denen biri var. Bu adam cinayet suçu ile aranmaktadır, onu almaya geldik. Kaptan önce "böyle birisi yok," deyince, Azmi Bey Kavaklı Mustafa'nın kamara numarasını söyledi. İyice afallayan kaptan,

—Burası Rusya toprağı sayılır, size onu verme yetkim yok. Üstelik böyle bir girişimde bulunmanız iyi sonuç vermez, Osmanlı-Rusya ilişkilerini tehlikeye sokar, diye diretmeye başladı.

Artık İttihatçı usulü devreye girecekti. **"Sen bilirsin kaptan!"** diyen Azmi Bey, yanındaki fedaileri ile hemen Kavaklı Mustafa'nın kamarasına yöneldi. Bu sırada mavnada bekleyenler de gemiye daldı.

Az sonra Kavaklı Mustafa Azmi Bey'in elindeydi. Gemi mürettebatı ve kaptan ne olduğunu anlayamadan baskın ger-

çekleşmiş, katil yakalanmıştı. Gemi kaptanı, "Bu nasıl usul?" diye sorarken, Azmi Bey gerekli cevabı hemen yapıştırdı:

—Katili kaçırmak nasıl bir usulse bu da öyle bir usul, İttihatçı bir usulüdür kaptan! Bunu hiç unutmayın. Artık katil elimizdedir, yolunuz açık olsun.

Bu durum Rusya için tam bir prestij kaybıydı, nitekim çok geçmeden Moskova'dan nota üstüne nota gelmeye başladı. Artık özveri gerekiyordu, Azmi Bey hiç düşünmeden fedakarlığı görev saydı, tayini başka bir yere çıktı. Devletin gerekçesi ise, **"Azmi Bey talimatlara uymadığı için gereken cezaya çarptırılmıştır,"** idi. Azmi Bey'in bu fedakarlığı çok sürmeyecek, itibarı kendisine iade edilecektir.

PRENS SABAHATTİN'İ YAKUP CEMİL'İN ELİNDEN TALAT BEY KURTARDI

Mahmut Şevket Paşa suikastının tertipçilerinden Prens Sabahattin soluğu yurt dışında almıştı. Onun **"Adem-i Merkeziyetçilik"** tezi ülkedeki azınlık ve gayrı Müslimlerin faaliyetleri, azgınlıkları için tam bir kılıf olmuştu. Öyle ki Ermeni patriği, **"Bizim iki milyon nüfusumuz var. Meclise en az 20 temsilci göndermemiz gerekiyor,"** diye çığlıklar koparıyor, devlete ültimatom verebiliyordu. Tabi peşindeki Avrupa devletlerine güvenerek. İş Ermenilerle kalmıyor, Rumlardan, Araplardan benzer istekler duyuluyordu.

İttihat-Terakki Genel Merkezi toplantı halindeydi. Herkes öfke doluydu. Devletin başına bin türlü gaileler açan, dökülen kanların müsebbibi, ilk fırsatta Paris'i mekan tutan bu adamın hesabının nasıl görüleceği görüşülüyordu.

Sözü önce Enver Bey aldı:

—Bu hain vücut ya ortadan kaldırılmalıdır ya da kaçırılarak buraya getirilmeli, yaptıklarının hesabını vermelidir.

Yakup Cemil ne zamandan beri susmaktaydı. Sonunda gözleri çakmak çakmak yanmaya başladı. Fırtına Adam bir gülle gibi ortaya düştü:

—Ben gider o hain vücudu ortadan kaldırır, sonra da dönerim.

Bu cümle aslında orada toplanan herkesin ortak fikriydi. Bir çoğu onay anlamında başını sallıyordu. Az sonra Talat Bey konuşmaya başladı. Talat Bey'in ağzından çıkanlar Yakup Cemil'in portesini çizer gibiydi:

—Böyle bir şeyin yapılması oldukça kolaydı. Yakup Cemil Bey gider, görevini yapıp döner. Tamam . Diyeceğim yoktur. Ama bırakalım, herif biraz daha yapacağını yapsın. Zaten Cemal Bey'in iki adamı onun peşinde. Orada attığı her adımı, yediği her haltı, bütün görüşmelerini biliyoruz. Çok aşırıya giderse, köşeye sıkışırsak Yakup Cemil gerekeni yapar. Ama şimdilik buna gerek yoktur. Onu şimdilik rahat bırakmak, hakkında bilgi sahibi olmak, yapılacak en doğru harekettir.

Evet, Prens Sabahattin, Yakup Cemil'in elinden Talat Bey sayesinde kurtuldu. Hep perde arkasında kalan, provokasyon alanında bir numara olan, Mahmut Şevket Paşa suikastının ardından kadın kıyafetine bürünerek İngiliz bandıralı Victoria gemisi ile İstanbul'dan kaçan bu adam Yakup Cemil'in öfke selinden boğulmaktan son anda kurtuldu. Talat Bey'in bu tavrı Teşkilat'a ve devlete pahalıya patlayacak, bir süre sonra kontrolden çıkan Prens Sabahattin, Avrupa'da eylemlerini her geçen gün biraz daha artırarak sürdürecekti.

Ama şurası var ki onun nasıl biri olduğunu iyi bilen Mustafa Kemal ATATÜRK, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içine Prens Sabahattin'i hiç sokmayacaktı.

TALAT PAŞA İLE İPLER KOPUYOR

Mahmut Şevket Paşa'nın yerine Sait Halim Paşa getirilmiş, ama bakanlar bir türlü seçilemiyordu. Çünkü İttihat ve Terakki Genel Merkezi ile delegeler bir türlü anlaşamamaktaydı. Delegeler arasında kimler yoktu: Yakup Cemil, Teğmen Atıf, İzmitli Mümtaz, Binbaşı Süleyman Askeri, Hüsrev Sami, Topçu İhsan, Abdülkadir, Sapancalı Hakkı...

Delegeler Talat Bey'den hoşlanmıyor, onun fevri hareketlerinden rahatsız oluyorlardı. Talat Bey'in ani değişikliği, tek adam sevdasına düşmesi delegeleri toplantı yapmaya itti. Delegelerin amacı Talat Bey'e iyi bir ders vermekti. Alınan karara göre

Talat Bey ve ekibi hükümete giremeyecek, bunun için ne gerekiyorsa yapılacaktı. Nihayet Yakup Cemil, Teğmen Atıf (Kamçıl), İzmitli Mümtaz ve Sapancalı Hakkı'dan kurulu ekip durumu bildirmek üzere Genel Merkez'e gitti. Bu arada Baba-ı Ali'ye, yani Sadrazam Sait Halim Paşa'ya uğradılar ve Talat Bey'in ekibinin hükümete girmemesi için aldıkları kararı çiçeği burnunda ki sadrazama ilettiler. Yakup Cemil ve arkadaşları az sonra partinin genel merkezine vardılar, bu durum partide şaşkınlık yaratmıştı. Atıf Kamçım alınan kararı burada tekrar açıkladı. Temsilcilere hayır diyen biri vardı. Genel Merkez'de: Mithat Şükrü (Bleda) Bey.

Tartışma sürerken içeri Talat Bey girdi. Bu durum ortamı biraz gerdi, ama Yakup Cemil'in son sözüne kimse bir şey diyebilecek halde değildi. Yakup Cemil Talat Bey'e dönerek şöyle diyordu: **"Bizim kararımız kesindir. Kabine başka türlü kurulamaz!"**

Bu cümlelerde anlayabilene çok net mesajlar vardı.

Bu olaydan sonra Talat Bey'le fedailerin, silahşorların arasında derin bir uçurum açılacak, politika üstadı, komitacı Talat Bey karşısındakileri bitirmek için uygun zamanı bekleyecek; silahşorlar da bu adama karşı hep uyanık kalmayı yeğleyeceklerdi. Ama şurası bir gerçekti: Talat Bey'le mücadele etmek öyle görüldüğü kadar kolay bir şey değildi.

TEŞKİLATIN SİLAHŞÖRÜ EDİRNE'DE

Edirne'nin kurtarılması için Enver Paşa bir plan yapmış, bu Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'ya sunmuştu. Paşa'da plana "Evet!" demiş, hazırlıklar başlamıştı. Muhalefetin,

—Biz bu kılıç artığı ordu ile bir şey yapamayız. Onun için Edirne'yi geri almaya kalkışmak maceradan başka bir şey değildir. Üstelik Avrupalı, *"Salib'in girdiği yere Hilal giremez,* "demektedir. Onun için üzerimize geleceklerdi. Edirne'yi geri almaya kalkışmak tehlikeye davetiye çıkarmaktır, çığlıkları ve teslimiyet ne Enver Bey'in, ne de ona ölesiye bağlı Teşkilat'ın Silahşoru'nun umurundaydı. Ama Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi planı bir müddet geciktirecektir.

Mahmut Şevket Paşa suikastının şokunu atlatan İttihat – Terakki Teşkilatı Edirne işini tekrar gündeme aldı. Teşkilatın seçtiği delegeler altı kişiden ibaretti: Yakup Cemil, Topçu İhsan Süleyman Askeri, Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami ve Atıf Kamçıl.

Delegelerin görevi Edirne'yi geri alma hareketini başlatmak ve bu uğurda çalışmaktı. Çok geçmeden Enver Paşa'dan da destek geldi. Enver Paşa o sırada Çatalca'da cephedeydi, yerine yaveri İzmitli Mümtaz'ı göndermişti. Delegelerin ilk görevi hükümeti ikna etmek ve harekete geçirmekti.

Bab-ı Ali'ye giden Yakup Cemil ve arkadaşlarının sözcüsü Sapancalı Hakkı idi. Sapancalı Hakkı diyordu ki:

—Aylardan beri beklediğimiz halde ordunun ileri hareketi ve Edirne'nin geri alınması için verilmiş bir emir yoktur. Efendiler! Bu durum karşısında iki görevimiz kalmıştır: Ya bu hükümeti Kamil Paşa hükümeti gibi düşürmek ya da hep birlikte bu memleketi kahpece terk edip kaçmak! Madem Kamil Paşa hükümeti'nin uygun gördüğü barış koşullarını kabul edecektik de ne diye Bab-ı Ali'yi basıp kan döktük?

Delegelerin muhatabı, eski arkadaşları, Ohrili Eyüp Sabri idi. Eyüp Sabri arkadaşlarıyla aynı görüşteydi:

—Bizim sizinle hiçbir ayrı noktamız yoktur. Sizin isteklerinizi Dahiliye Nazırı'na bin kez söyledik. Ama bizi dinlemiyor. Gidin bize söylediklerinizi ona anlatın. Gerçekten bu durumdan bizde utanıyoruz. İttihat ve Terakki'nin haysiyeti lekeleniyor.

Eyüp Sabri'nin karşısında gerçekten idealist, hür fikirli, her türlü sorumluluğu her zaman yüklenme hazır Yakup Cemil, Süleyman Askeri ve Sapancalı Hakkı vardı. Hepsi de Mahmut Şevket Paşa'nın sağlığında alınan Edirne'yi kurtarmak kararının bir an önce yürürlüğe girmesi için kıvranıyordu. Tembelliğin acı sonu ortadaydı, Arnavutluk elden çıkmıştı. Buna hiçbir vatansever dayanamazdı.

İdealist subaylar kararlıydı, eğer Sait Halim Paşa Kabinesi biraz daha tereddüt ederse, hemen harekete geçecekler, Kamil Paşa'nın başına gelenler Sait Paşa'nın da başına gelecekti. Bu arada Enver Bey ile Cemal Bey de Edirne'nin geri alınması için fikir birliğine varıyor, Yakup Cemil'e ve arkadaşlarına gereken her yardımı yapılması konusunda birleşiyorlardı.

Gençleri Bab-ı Ali'de yakalayan İstanbul Muhafızı Cemal Bey,

—Arkadaşlar vekillerin toplandığı salonun yanındaki odaya geçiniz, diye söze girdi. **Ben de gerek halkta, gerek ordu da öfkeyi, sizin hareketinizi onlara anlatacağım. Ben buraya işi sonuca bağlamak için geldim...**

Yakup Cemil ve arkadaşları Vekiller Meclisi'nin toplandığı salonun sağındaki odada bekliyorlardı. Vekiller bu arada toplantı halindeydi ve Çatalca'ya giden Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Ferik İzzet Paşa'nın dönüşünü bekliyorlardı. Aslında Meclis-i Vükela Bulgarlara 24 Haziran'da bir nota vermiş ve onun cevabı için beklenilen süre de o gün bitmişti. Notada Bulgarlar dan Midye- Enez hattına kadar Türk topraklarından çekilmesi istenmişti. Bununla hükümet aslında sadece zevahiri kurtarmaya çalışıyordu.

Tam bu sırada Meclis-i Vükela'ya Hacı Adil Bey geldi, ama kapıda Cemal Bey tarafından iyice oldurulmuştu. İşin içine Enver Bey'in mektubu da girince muhaliflerin gardı düştü. Meclis-i Vükela'ya gelen Ahmet İzzet Paşa, Yakup Cemil ve arkadaşlarını görünce istenilenleri yapmak zorunda kaldı. Nihayet yarım saat geçmeden yıldırım hızıyla savaş kararı çıktı. Hazırlıklarını tamamlayan Türk ordusu 30 Haziran 1913'de saldırıya geçti. Çok geçmeden müjdeli haber Talat Bey tarafından iletildi.

Fedailerimizin sırtında subay üniforması yoktu, ama hepsi devlete olan kırgınlıklarını unutmuş, en önde savaşıyorlardı. Ölümün üstüne giden, kurşunlardan gözünü kırpmayan, tehlikelerle alay eden, silahı eline aldığı zamanla tetiğe dokunduğu zaman arasında bir nefeslik süre bırakan Yakup Cemil, düşmana kin kusuyordu. Her mermi adresini buluyor, barutunda Yakup Cemil kini taşıyarak düşmana saplanıyor-

du. Barış ortamında ruhu sıkılan, savaşmak için yaratılan bu adam hayatından oldukça memnundu. Onun deli dalgalar gibi coşkun yüreği ancak silah sesleri ile sükun buluyor, devasa bedeni ancak kan ve barut içinde dinlenebiliyordu.

Nihayet 15 Ekim'de Keşan, 17 Ekim'de İpsala, 18 Ekim'de Uzunköprü ve 21 Ekim'de serhat şehri Edirne kurtarıldı. Müjdeli haber ülkenin dört bir yanına yayıldı, her yerde bir bayram havası hakimdi, Bulgarlara gereken dersi veren Türk ordusuna methiyeler diziliyor, duaların en güzeli yollanıyordu. Teşkilat'ın Silahşoru da bu şanlı tarihin yazıcıları arasındaydı.

Bulgarlardan temizlenen Edirne'ye ilk giren atlıların başında Enver Bey vardı. Edirne Fatihi, atının üzerinde bütün haşmetiyle dikiliyor, halk, **"Hoş geldiniz efendim!"** diye haykırıyor, geleceğin kudretli paşasını, Harbiye Nazırı'nı, Osmanlı orduları baş kumandan vekilini alkışlıyordu.

BATI TRAKYA'DA BİR DEVLET KURULUYOR

Yakup Cemil ve arkadaşları İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nden gerekli izni alır almaz, Evlad-ı Fatihan topraklarına, Batı Trakya'ya daldılar. Süleyman Askeri, Çerkez Ethem'in kardeşi Yüzbaşı Reşit, Kuşçubaşı Eşref ve Selim Sami kardeşler, Sapancalı Hakkı, Yüzbaşı Fehmi gibi mümtaz subaylarla yola giren Yakup Cemil, Meriç'i çoktan geçmişti bile. Kadınları, çocukları, yaşlıları koyun gibi boğazlayan, masumların acımasızca kanına giren, insanlık ve medeniyetten mahrum Bulgar vahşileri, karşılarındaki seçme subayları, vatanını her şeyin üstünde tutan, kellesini koltuğuna almış ülkü adamları karşısında acizleri oynuyordu. Batı Trakya'nın dağları taşları Türk'le tekrar tanışmanın ve kavuşmanın mutluluğunu taşıyordu. Son durak Serez idi, Bulgarlar ortada kalmıştı.

Harekat, **"Batı Trakya Geçici Hükümeti** "ni kurana kadar devam etti. **"Geçici"** tabiri devleti zor durumda bırakmamak için kullanılıyordu. Çünkü Avrupa devletleri bu beklenmedik durum karşısında telaşa kapılmış, Osmanlı'ya protesto üzerine protestoda bulunuyorlardı. Osmanlı Devleti de bu durumda – haklı olarak – **"Bu milis kuvvetlerin bizimle hiçbir ilgisi yoktur, bunlar Batı Trakya'nın sivil kuvvetleri,"** demek zorunda kalıyordu.

"Batı Trakya Geçici Hükümeti"nin rejimi cumhuriyetti. Bu durum Türk tarihinde bir ilkti. Devletin bayrağı üç renkten oluşuyordu: **Müslümanlığı temsil eden yeşil, aydınlığı simgeleyen beyaz, Türklüğün son asırlarda yaşadığı acıları sembolize eden siyah... Ay yıldız yeşil zeminin üzerindeydi. Yine siyah zeminin üzerinde bir yıldız daha vardı. Devletin başkenti Gümülcine'ydi. Ayrıca pul da bastırılmıştı.**

Gümülcine'de bunlar yaşanırken, İstanbul'da yoğun bir görüşme trafiği yaşanıyordu. Bulgarlar İstanbul'a gönderdikleri elçileri Naçoviç kanalı ile barış istiyorlardı. Uzun süren görüşmeler sonucunda 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması imzalandı. Buna göre, Edirne- Karaağaç da dahil olmak üzere- Doğu Trakya Osmanlı'ya bırakıldı. Ayrıca Batı Trakya'daki Türklere geniş haklar tanındı. Artık İttihat ve Terakki yere daha sağlam basacaktı. Derne'nin muzaffer komutanı, **"Edirne Fatihi"** Enver Bey halkın gönlündeki yerini almış, ulaşılmaz bir kutup yıldızıydı artık.

İstanbul Antlaşması, Batı Trakya'nın çiçeği burnundaki devletinin hiç hoşuna gitmedi, doğal olarak anlaşmayı tanımadıklarını ilan ettiler. Kolay mıydı, böyle büyük emeklerle, kan ve barutla kurulan bir devleti, doğmadan boğmak. Devlet o kadar kararlıydı ki, Bulgarlar ile savaşmak için yığınak bile

yapıyordu. Subaylar askerlerine eğitim yaptırıyor, otuz bin kişilik ordu teyakkuz haline getiriliyordu.

Ama İstanbul çok zor durumdaydı, Gümülcine'ye peş peşe emirler geliyordu. Buna rica da denile bilirdi. Sait Halim Paşa yalvarıyordu: **"Eğer kararınızda direnirseniz, hükümeti feshetmezseniz bundan bütün Osmanlı zarar görecek!"** Osmanlı'nın askere, Yakup Cemil'e, Süleyman Askeri'ye ihtiyacı vardı. Sonunda istenilen oldu, Devlet-i Aliyye'nin çıkarı ve selameti için **"Batı Trakya Geçici Hükümeti"** kendi kendini feshetti. Hayalleri yıkılan, ideallerine set çekilen Yakup Cemil'in içi kan ağlıyordu. Ama beri yanda gerçekler, Türk Dünyası'nın çıkarları vardı, yapacak bir şey kalmamıştı.

OPERATÖR CEMİL PAŞA'YI BEKLEYEN TEHLİKE

Miralay Enver Bey Harbiye Nazırlığı görevine getirilmeden önce iki defa apandist ameliyatı geçirmişti. Enver Bey'i ameliyat eden Operatör Cemil Paşa idi. Enver Bey'in ilk ameliyatı 18 Aralık 1913'te yapılmıştı. Ameliyat başarılı geçmişti, ama Cemil Paşa'yı bir tehlike bekliyordu: Yakup Cemil...

Bir zamanlar İstanbul şehreminiliği (belediye başkanlığı) de yapan, başarı ile yürüttüğü bu görevinden, İttihat ve Terakki Teşkilatı ile anlaşamadığından dolayı istifa eden Cemil Paşa'yı bekleyen tehlike bu sefer çok büyüktü. Kolay mıydı Yakup Cemil ile karşı karşıya gelmek. Peki neydi Teşkilat'ın bile çekindiği Yakup Cemil'i öfkelendiren durum?

Enver Bey'in ilk ameliyatı başarıyla geçmişti. Ama ikinci bir ameliyat gerekiyordu. Ameliyatı yapacak doktorlar Operatör Cemil Paşa ve Orhan Abdi Bey'dir. 18 Aralık 1913'te geçekleştirilen operasyondan olumlu sonuç alındı. Talat Bey,

Teşkilat'ın ileri gelenleri ve bazı vekiller de hastanedeydi. Herkes merak ve endişe içindeydi.

Tam bu sırada Cemil Paşa ile Talat Bey'in oturduğu odanın kapısı açıldı, içeriye Yakup Cemil girdi. Delişmen delikanlının elinde rovelver vardı, gözleri çakmak çakmak yanıyordu. Ölümüne bağlı olduğu Enver Bey'e bir şey olması ihtimali onu çılgına çevirmişti. Talat Bey'in varlığı onu zerre kadar ilgilendirmiyor, sanki o yokmuş gibi davranıyordu. Cemil Paşa'ya hitaben:

—Hayatımı kendi uğrunda feda etmeye yemin ettiğim Enver'e şimdi ameliyat yapıyormuşsunuz... Şayet bunun sonucunda ona bir şey olursa, onun hayatına zerre kadar bir tehlike gelirse, ameliyat yapan kim ise onu şu elimdeki silahla öldüreceğim! Bunu iyi biliniz! diye haykırdı.

Hemen araya Talat Bey girdi. Yakup Cemil'i sakinleştirme gayretiyle,

—Yakup, bir şey yok, rahat ol. Enver'in sağlığı yerindedir, panik yapma, yollu sözlerle koluna girdi, Fırtına Adam'ı dışarı çekti. Cemil Paşa Yakup Cemil'i ilk kez görüyordu. Bu kabına sığmaz, delişmen adamla karşılaşmak ona hiç yaramamış, zavallı doktorun yüzü kireç gibi olmuştu. Herkes panik içindeydi.

—Eyvah! diyorlardı. **Eğer Enver ameliyattan kalkamazsa doktorun Allah yardımcısı olsun. Zavallı hiç yoktan yere ölecek.**

Operatör Cemil Paşa hala olayın şokundaydı. Hüseyin Cahit'e döndü ve sordu:

—Kim bu subay?

—Yakup Cemil... Meşrutiyetin ilk yıllarında İttihat ve Terakki'nin delegelerindendi.

Cemil Paşa geniş bir nefes aldı. Enver Bey'i hangi şartlarda ameliyat ettiğini bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçirdi. Durumun ne kadar nazik ve vahim olduğunu yeni yeni idrak ediyordu. Oysa o bütün bilgi ve hünerini ortaya koymuş, bir can kurtarmak için varını yoğunu ortaya koymuş, elinden gelmeyeni bile yapmıştı. Ama nereden bilebilirdi ki Azrail'in etrafında kol gezdiğini...

ENVER BEY'İ HARBİYE NAZIRI YAPAN ADAM: YAKUP CEMİL

Edirne'nin kurtarılışı geleceğin paşası Enver Bey'in şanına yeni halkalar, yeni haleler ekledi. Hürriyet Kahramanı Enver Bey, şimdi Edirne Fatihi olarak anılıyordu. Meclis kapalıydı, iktidarda Enver Bey'in İttihat ve Terakki Teşkilatı vardı. Başbakan Sait Halim Paşa ise İttihat ve Terakki ne derse onu yapıyordu.

Artık bütün kapılar Enver Bey'e sonuna kadar açıktı. Naciye Sultan'la evlenip saraya damat olacak, böylece konumunu sağlamlaştırarak planlarını ve ideallerini tek tek gerçekleştirecekti. Enver Bey'e göre Balkan yıkımının yaralarını sarmanın yolu orduyu gençleştirmekten geçiyordu. Ama bunu yapabilmesi için Harbiye Nazırlığı koltuğuna oturması gerekiyordu. Mutlaka paşa, yani Genel Kurmay Başkanı olması elzemdi. Otuz üç yaşındaki bir subay için bunlar şimdilik çok zor, deyim yerindeyse bir ütopya idi, zamana, yıllara ihtiyacı vardı. Enver Bey derin derin düşünüyordu. Odada volta atıyor, kendi kendine, **"Ama niçin olmasın, burası benim hakkım değil mi?"** diye mırıldanıyordu. Bunu ne pahasına olursa olsun başaracaktı. Çevresinde beli tabancalı subayları, silahşorları, dahası Teşkilat'ın bile korktuğu Yakup Cemil yok

muydu? Enver Bey'in gözleri sevinçle parladı, dünya gözünde biraz daha güzelleşti. Evet bu iş olacaktı.

Enver Bey, İstanbul'a dönmüştür. İttihat ve Terakki'nin fiili lideri Dahiliye Nazırı Talat Bey'le görüşmesi, bu kurnazlığı ve sempatikliği ile bütün ipleri elinde toplayan politika cambazı ile görüşmesi gerekmektedir. Onun gözünde Prens Sait Halim Paşa'nın fazla bir önemi yoktur, hedefleri için aşması gereken tek engel Talat Bey'dir. Enver Bey'in göz koyduğu makamda ise Arnavut Ahmet İzzet Paşa oturmaktadır. Siyasetin oyunlarından bihaber Ahmet İzzet Paşa, Enver Bey için oradan indirilmesi gereken bir kişidir. Enver Bey'e, onun gibi hırslı bir rakip daha vardır, daha doğrusu söylenen budur: Yarbay Cemal Bey. Fakat Enver Bey bunu önemsememekte, o şimdiden Talat Bey engelini nasıl aşacağını düşünmektedir. Genç subay eğer Dahiliye Nazırı'nı ikna edebilirse, pekala emeline de ulaşabilirdi. Görünen o ki bu iş Yakup Cemil'in üzerine kalacaktı.

YARBAY ENVER BEY BAŞBAKAN SAİT HALİM PAŞA'YI TEHDİT EDİYOR...

Binbaşı Süleyman Askeri Bey'e,

—**Kuzum Enver,** diyordu. **Böyle bir zamanda Türk ordusunun başına geçmek zorundasın. Ahmet İzzet Paşa gibi içi geçmiş bir adamın, Osmanlı ordularına istenilen ruhu vermesi mümkün değildir. Bu makama gerçekte İstanbul Muhafızı Cemal Bey'in de çok şiddetli arzusu vardır. Ama kim ne derse desin bu makam, Edirne Fatihi Enver Bey'e çok görülmemelidir. Aklın yolu birdir.**

Süleyman Askeri, Enver Bey'e gönülden bağlı bir askerdi, görevini de hakkıyla yapan biriydi. Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk

reisi bu binbaşıyı Enver Bey çok seviyordu. Onun içten bir şekilde kullandığı bu cümleler genç yarbayın gururunu okşamıştı. Artık beklemenin bir alemi yoktu. Hiç zaman geçirmeden Bab-ı Ali'ye geldi ve Sait Halim Paşa'yı resmi üniformasıyla selamladı, sonra da oturdu. Enver Bey'in heyecanlı hali, tehdit dolu sert sesi sadrazamı korkutmuşa benziyordu. Enver Bey,

—**Paşa Hazretleri,** diye söze girdi. **Makamınızı böyle zamansız rahatsız ettiğim için affınıza sığınıyorum. Ama durum çok önemli ve hayatidir. Edirne'nin geri alınması sırasında ordunun içinde, başında bulunduğum sırada bir halet-i ruhiye vardır. Baştakilerin ihmalini, kendi çıkarlarına düşkünlüğünü, ordudaki küçük rütbeli subaylar hiç de hoş karşılamıyorlar. Takdir edersiniz ki, bu memleketteki her şey ordudan başlar. Osmanlı tarihi buna benzer birçok olayla doludur. Ordu, başta, sevilen ve sayılan ateşli ve hareketli insanlar ister. Böyle yaşını başını almış, miadını doldurmuş, her türlü hareketten aciz bu insanlarla bu ülke yönetilemez...**

Sait Halim Paşa, konuya tam vakıf olamasa da, ortada fevkalade bir şeylerin döndüğünü anlamış, yakışıklı subayı büyük bir sabırla dinliyordu. Enver Bey'in sesi şimdi daha toktu ve gürdü:

—**Paşa Hazretleri, bunlardan dolayı Harbiye Nazırlığı görevine bizzat talibim. Ülkem için çalışmak ve hizmet etmek istiyorum. Hem bu olursa Alman imparatorunun en samimi dostu sıfatı ile devletime eşsiz faydalar kazandıracağımı bilmenizi isterim...**

Enver Bey'in kendinden emin, pervasız ve üst perdeden konuşması karşısında Prens Sait Halim Paşa şaşırmış, koltu-

ğuna yapışıp kalmıştı. Odada derin bir sessizlik hüküm sürdü. Paşa kendini toparlamakta gecikmedi. Muhatabını yatıştırma ve zaman kazanma yolunu yeğleyerek,

—**Güzel söylüyorsunuz albayım**, diyerek konuşmasına başladı. **Ama daha çok gençsiniz, etrafınızda ve yanınızda sizden çok yaşlı ve rütbe olarak çok üstün komutanlar bulunacaktır. Bu durum, orduda gözetilmesi şart olan hiyerarşiye ve emir komuta zincirine karşı bir ciddiyetsizlik sayılmaz mı? Eğer biraz daha sabrederseniz bir gün o fırsat da elinize geçmiş olacak.**

Enver Bey, bu cevabı beklemiyordu, öfkeyle sadrazama cevap verdi:

—**Paşa!** diyen sesinden öfke ve tehdit akıyordu. **Osmanlı ordusunun kökten düzeltilmesine, yeni sistemde talime ve terbiye edilmesine ihtiyacı vardır. Bunu ne kadar geciktirirseniz o kadar korkunç ve telafisi mümkün olmayan bir suça ve yanlışlığa imza atacaksınız. Yarın şahsınızı vatana ihanet etmekle suçlarlarsa hiç şaşırmayınız. Herkes ordumuzun en mükemmel bir şekilde düzenlenmesini istiyor, bunu da sadece ben başarabilirim. Benim bir gün Harbiye Nazırı olup Türk ordularının başına geçmeme hiç kimse engel olamayacak, hiçbir güç de buna dur diyemeyecek. Sizleri duygularınız ve fikirlerinizle baş başa bırakıyorum. İzninizle!...**

Enver Bey, asker gibi girdiği odadan yine bir asker gibi çıktı. Sadrazam Sait Halim Paşa'nın yüzü kıpkırmızıydı. Sıradan bir subay bu cesareti nereden alabiliyordu. Hemen Dahiliye Nazırı Talat Bey'i aradı ve makamına çağırdı.

Talat Bey, ortada Sait Halim Paşa'yı rahatsız eden bir şeylerin döndüğünü anlamakta gecikmemişti. Sait Halim Paşa,

Enver Bey'le aralarında geçen konuşmayı kelimesi kelimesine Talat Bey'e anlattı ve sözünü,

—Bu durum karşısında ne yapacağımı şaşırmış durumdayım. Ne dersiniz?... diye bağladı.

Teşkilat'ın Büyük Efendi'si tedbirli ve sağduyuyla hareket etmesini bilen bir devlet adamıydı. Kelimeler ağzından tane tane dökülmeye başladı:

—Çok yerinde hareket etmişsiniz Paşa Hazretleri. Enver Bey henüz çok genç ve tecrübesizdir. Cesur ve vatanperver olmak yetmez. Ordu şimdi değerli bir baş bulmuştur. Ferik Ahmet İzzet Paşa'nın şahsiyetinde bilgili, dürüst bir komutana ve insana kavuşmuştur. Bundan başka türlü hareket edilemez.

Büyük Efendi ile Sadrazam Sait Halim Paşa'nın arasındaki görüşme bu şekilde noktalandı. Enver Bey ve etrafındaki arkadaşları idare edilecek, hiçbir şeye izin verilmeyecekti. Ama Yakup Cemil ve Süleyman Askeri faktörünü göz ardı etmek gibi bir yanlışa düşüyorlardı.

YAKUP CEMİL BÜYÜK EFENDİ İLE KARŞI KARŞIYA...

Enver Bey, evine yeni dönmüştü ki arkadaşları ziyaretine geldiler. Yakup Cemil'in ve arkadaşlarının tek isteği Miralay Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı koltuğuna oturmasıydı. Türklük ancak onun cevvalliği, korkusuzluğu ve organizatörlüğü sayesinde eski şaşaalı günlerine kavuşabilecekti.

Enver Bey, her şeyi arkadaşlarına tek tek anlattı, sonra da,

—Sizler, dedi. **Fırkanın her eyleminde ortaya çıkmış insanlarsınız. Mümkünse Talat Bey'i görün, görüşlerinizi söyleyin . onu ikna edebilirseniz önümüz açılır. Yok ikna**

edemezseniz, Talat Bey kararında direnirse o zaman ciddi şekilde mücadeleye mecbur kalacağız!...

Bu konuşmanın ardından Enver Bey'in Akaretler'deki evinden çıktılar ve Dahiliye Nazırı'nın makamına yöneldiler. Ekipte Yakup Cemil'in dışında Süleyman Askeri, Sapancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz, Topçu İhsan ve Atıf Kamçıl vardı. Talat Bey, karşısındaki kadronun buraya hangi niyetle geldiklerini anlayacak kadar zeki bir kişiliğe sahipti. Bu gözü pek ve Enver Bey'e ölümüne bağlı silahşor ve idealist adamlarla çatışmanın hiç de iyi sonuçlar vermeyeceğini iyi bildiğinden, onları gayet nazik bir şekilde karşıladı. Söze Atıf Kamçıl girdi:

—Sizi, partinin en sadık ve vefakar reisi olarak tanıyoruz. Biz gençler, ordu mensupları Enver Bey'i Harbiye Nazırı olarak görmek istiyoruz. Ordunun ıslahı buna bağlıdır. Ne diyorsunuz?

Talat Bey, soğukkanlı olmaya çalışıyordu. Atıf Bey'in emreder tarzda konuşması, sinirlerini bozmuşa benziyordu, biraz da alay yollu,

—Biz, dedi. **Hükümet olarak Ahmet İzzet Paşa'dan çok memnunuz. Bugün için onun, makamından ayrılması yakışık almaz, şık değildir. Yalnız Enver Bey için ileride daha uygun fırsatlar ortaya çıkacaktır.**

Talat Bey'in mudarasızca konuşması Yakup Cemil'in parlaması için yetti de arttı bile. Söze öyle bir girdi ki, Talat Bey dahil herkesi susturdu. Kibarlığı da, resmiyeti de bir kenara bırakmışa benziyordu. Sokaktaki bir insanla konuşur gibiydi.

—Bak Talat, diyen öfkeli sesi salonda yankılanıyordu. **Sözün kısası biz kararımızı verdik. Enver Bey Harbiye Nazırı olacak, o kadar!... Unutma ki, sizler bu koltukları bizim sayemizde kazandınız. Biz canımızı hiçe sayarak,**

kellemizi koltuğumuza alarak, arkamızdan ağlayanları düşünmeden Baba-ı Ali'ye yürümeseydik hiçbiriniz burada olamayacaktınız. Üstelik sen hala Merkez-i Umumi'de çene çalacaktın...

Yakup Cemil'in yenilir yutulur cinsten olmayan sözleri Dahiliye Nazırı'nı koltuğa çivilemiş gibiydi. Artık bu kadarı da fazla idi. Ayağa kalkarak,

—Ne yaparsanız yapın, benim düşüncemi öğrendiniz, dedi. Görüşme bu şekilde tatsızlıkla noktalandı. Yakup Cemil ve arkadaşları da selam bile vermeden odadan çıktılar.

Bu son görüşme Talat Bey ve Yakup Cemil arasındaki köprüleri atıyor, Talat Bey, Teşkilat'ın Silahşoru'nun üzerini kırmızı bir kalemle çiziyordu. Talat- Enver savaşına, şimdi de Talat –Yakup Cemil savaşı eklenmiş, saflar netleşmişti. Yakup Cemil korkusuzluğu ve Enver Bey'e bağlılığı ile Harbiye Nazırı'nı belirliyor, ne yazık ki kendi sonunu hazırlıyordu. İlginç ve düşündürücüdür ki, Enver Bey kendisine ikbal kapılarını açan Yakup Cemil'e sahip çıkmayacak, bir anlamda onun ipini çekenlerin başında gelecekti.

ENVER BEY HARBİYE NAZIRI OLUYOR

Enver Bey'in ameliyatının bir hafta sonrasıydı. Yakup Cemil, Süleyman Askeri, Sapancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz, Topçu İhsan, Atıf Kamçım, Enver Bey'in Akaretlerdeki evin delerdi. Ona önce geçmiş olsun dileklerini ilettiler, sonra da asıl konuya girdiler. Geç saatlere kadar uzayan görüşmeler, şu cümlelerle noktalandı:

—Enver Bey mutlaka Harbiye Nazırı olacaktır. Buna kim muhalefet ederse mevkii konumu, makamı ne olursa olsun ortadan kaldırılacaktır.

Kastedilen kimseler bellidir: Dahiliye Nazırı Talat Bey ve İstanbul eski muhafızı Yarbay Cemal Bey. Bu liderler Teşkilat'taki konumları ne olursa olsun öldürüleceklerdi.

Teşkilat'ın bu genç subayları Talat Bey'e karşı açtıkları savaşın dozajını günden güne artırıyor, kararlılık içinde yollarına devam ediyorlardı. Bu baskı sonuç verdi ve Büyük Efendi geri adım atmak zorunda kaldı. Talat Bey Yakup Cemil ve grubunun gücünü bilecek kadar tecrübeli bir devlet adamıydı. Yine biliyordu ki hiç de hoş şeyler olmayacaktı

Bir gün Enver Bey'in evinin telefonu çaldı. Arayan Talat Bey'di :

—**Tebrik ederim kardeşim**, diyordu Talat Bey. **Karar çıktı, Ahmet İzzet Paşa istifa etti, yarın makamına oturacaksın.**

Olmaz denilenin olduğu bir süreçten geçiniyordu: Harbiye Nazırı olacak kimse en aşağı mirliva rütbesini taşımalıydı. Enver Bey ise henüz miralaydı. Üstelik terfi etmesi için önünde yıllar vardı. Hemen bununda çaresi bulundu. Bingazi ve Balkan Harbi'ndeki hizmet ve başarıları kıdem zammı olarak görüldü, Miralay Enver Bey Mirliva Enver Paşa oldu. 1 Ocak 1914 tarihinde Enver Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa oldu.

Yakup Cemil muradına ermişti. Bu iş onu çok yormuştu, ama doğrusu buna değmişti de. Keyifle sigarasını yaktı ve derin içine çekti. Taparcasına sevdiği ve kader arkadaşlığı yaptığı Enver Bey'e artık **"Paşam!"** diyecekti. Bundan sonrası kolay, Türk Milleti'nin önü açıktı, koltuk ehil olana verilmişti.

Teşkilat'ın Silahşoru ne kadar haklıydı, bunu zaman gösterecekti.

MERKEZİ UMUMİ(İTTİHAT VE TERAKKİ GENEL MERKEZİ)Yİ DÜŞÜRME PLANI

Talat Bey gerek hükümet içinde, gerek Teşkilat'ta dediğini yaptırıyordu. Her sözü kanun olan Büyük Efendi'nin çekindiği Fethi Bey (Okyar), Sofya'ya büyükelçi olarak gönderilmiş tam bir tasfiye hareketine başlanmıştı. Öyle ki, Talat Bey'den habersiz kuş bile uçmuyor, her şey onun iki dudağı arasında bitiyordu. Bunlara ilk tepki doğal olarak Yakup Cemil'den ve arkadaşlarından geldi. Bunca yılın çabaları sonucu elde edilen birikimler bir müstebitin keyfiyetine nasıl bırakılabilirdi.

Bir pazar günü Yakup Cemil, Sapancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz, Atıf Kamçım, Miralay Ali (daha sonra Afyon milletvekili ve İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Çetinkaya), Binbaşı Süleyman Askeri, Topçu İhsan, Hüsrev Sami, Çerkez Ethem'in kardeşi Reşit ve Kuşçubaşı Eşref İstanbul'un zenginlerinden Kemal Bey'in Beşiktaş'taki evinde toplandılar. Hararetli konuşmalar ve görüşmeler sonunda şu karar alındı: **"Genel durum olağanüstü tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Halbuki İttihat ve Terakki Genel Merkezi bu tarihi zamanda bu önemli kararı almaktan çok uzaktır. Talat Bey herkesi korkutmuştur, sanki herkes onun emrindedir. Bu durum Teşkilat'ın geleceğini tehlikeye atmaktadır. O halde Genel Merkez üyeleri hemen istifa etmeli ve taşra sorumluları ile sorumlu katipler, toplanarak yeni bir Genel Merkez kurulu seçmelidirler."**

Genç subaylar bu karara vardıktan sonra hedeflerine ulaşmak için iki yol buldular:

Birincisi Talat Bey'e baskı yapmak ve onun aracılığıyla Genel Merkez'in istifasını sağlamaktı. İkinci yol ise daha

kestirmeydi ve bu fikir Yakup Cemil'den çıkmıştı. Yakup Cemil öfkeliydi ve diyordu ki:

—Nasıl ki Baba-ı Ali'yi bastık, Kamil Paşa Kabinesi'ni dağıttık, bu sefer de aynısını yaparız. Hep birlikte gideriz, onlar Çarşamba günü toplanırlar. Toplantı salonuna girer, tabancalarımızı çeker, hepsinin istifasını alırız.

Buna İzmitli Mümtaz'ın bir itirazı vardı:

—Yalnız bizim kader arkadaşımız Ohrili Eyüp Sabri'ye karşı bunu yapamayız. Eğer izin verirseniz onu ben dışarı çağırtır, biraz konuşarak oyalarım, siz de içerde yapacağınızı yaparsınız.

Söze hemen Topçu İhsan girdi:

—Çocuklar, dedi. **Yalnız kan dökmeyelim, zaten adımız eşkıyaya, komitacıya çıkmış. Aslın da Merkezi Umumi üyeleri uysal, ne yaptığını bilen insanlardır, daha ilk uyarımızda yelkenleri suya indireceklerdir.**

Uzun tartışmalardan sonra Talat Bey'e baskı yapmaktan çok Genel Merkez üyeleri üzerinde etkili olmak, onları markaja almak yolu tutuldu. Çok iyi biliyorlardı ki, Büyük Efendi inatçıdır, kolay kolay ödün vermez. Çok daha kötüsü planlarını bozabilir, karşı tedbirler alabilirdi. Bu da işi –maazallah– kan dökmeye kadar götürebilirdi.

Genç subaylar Çarşamba günü buluşacakları saati belirledikten sonra Tüccar Kemal Bey'in evinden ayrıldılar.

Ama plan yürürlüğe konulamadı, çünkü Talat Bey'e çoktan ulaşmıştı. Enver Bey de mecburen olaya müdahale etmek zorunda kalmış, Yakup Cemil ve arkadaşlarının planı suya düşmüştü.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAKUP CEMİL
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA

"Tarihler geçmişten geleceğe haber götürücüdür.
Görünüşte bir hikaye sanılır,
fakat gerçekte ilimlerin en yükseği olan tarih,
devlet idaresinin en büyük yardımcılarındandır.
Bir milletin tarihi bilinmez ise, yaşamasına,
ilerlemesine ve de gerekli olan sebeplerin varlığı
ya da yokluğu o zaman nereden öğrenilecek?"

Namık Kemal

OSMANLI BİRİNCİ CİHAN SAVAŞINA GİRİYOR

20. yüzyıl bir anlamda "Hak güçlünündür" ilkesi yürürlükte olduğu asırdır. İngiltere, Fransa, İtalya Osmanlı yurdunu parsellemiş, Afrika elden uçup gitmiştir. Rusya'nın emelleri Balkanlar'ı avucumuzdan çekip almıştır. Çok geçmeden bu devletlere, özellikle İngiltere'ye yeni bir rakip çıkar: Almanya.

Bismark gibi bir dahinin başbakanlığında birliğini tamamlayan Almanya'nın gözü İngiltere'nin sömürgelerinde, özellikle Hindistan'dadır. Almanya'nın bu hırsı olayı İngiltere- Almanya rekabetine dönüştürür. Tabi ki peşinden de Birinci Dünya Savaşı gelecek, milyonlarca insan ve kaynaklar bu bitmez tükenmez hırsın kurbanı olacaktır.

Savaş başladığında Osmanlı tarafsızdır. Ama Almanya İslam Birliği'nin ve Yakındoğu'nun önemini çok iyi kavradığından Osmanlı'ya sürekli baskı uygulamaktadır. Almanya planlarını yıllar önceden yapmıştır. Nitekim Friedrich Nauman 1889'da şunları yazmıştır:

—Dünya Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu dağılmadan çıkması mümkündü. Böyle olunca İstanbul'daki halife cihat bayrağını açacaktır bir kez daha. Hasta Adam son defa toparlanıp Mısır, Sudan, Doğu Afrika, İran, Afganistan ve Hindistan'a şöyle haykıracaktır: "İngiltere'ye karşı savaş !"

Hasta Adam yatağında bu çığlığı atarken onu kimin desteklediğini bilmek hiç de önemsiz sayılmaz.

Ama Osmanlı'da Enver Paşa faktörü vardı. Son on yılda İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı üzerinde oynadığı oyunlar ve bunun sonucunda elimizden çıkan topraklar, Rusya'nın Ortodoks kitle üzerindeki hesaplar, dahası parası verildiği halde Osmanlı Devleti'ne iade edilmeyen savaş gemileri Enver Paşa'yı ve İttihat Terakki'yi Almanya'nın yanına itmişti. Almanya gibi güçlü bir ortak varken İngiltere ve Fransa'nın gasp ettiği topraklar niçin geri alınamasın, Balkan devletçiklerine niçin haddi bildirilemedindi. Dahası üç yüz milyonluk İslam dünyası da devreye girince emperyalistlerin bütün menhus planları bozulacaktı.

Zaman gittikçe ilerliyor, dünya, ateş, kan ve barut üçgeninde dönerken, Osmanlı da sınırlarına doğru gelen savaşın ayak seslerini hissediyordu. 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna Suikastı ile kıvılcımı tutuşturulan savaş dört ay sonra Devlet-i Aliyye'yi de içine çekti.

Hüsamettin Ertürk, savaşa nasıl bir oldu bitti ile girdiğimizi **"İki Devrin Perde Arkası"** adlı eserinde şöyle anlatıyor:

"Teşkilat-ı Mahsusa'da çalıştığım bu dört harp yılında, Enver Paşa ile görevim gereği pek sıkı ilişkilerde bulunduğum için, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili sıfatlarını şahsında birleştirmiş olan İttihatçı ve cesur kumandanın hemen hemen bütün düşünce ve maksatlarını çok iyi biliyordum. Enver Paşa'nın maksadı, savaş başlamadan evvel Çarlık Rusya'sı ile samimi bir anlaşmaya varmaktı. O, Balkan Savaşı'nı bir türlü hazmedemiyor, Rumeli'nin kaybına çok üzülüyor, doğduğu yer olan Makedonya'nın bir köşesi Manastır'ı asla unutamıyordu. Kaç defa bana:

—Hüsam, demişti. Ecdat kanı ile sulanmış o ovaları, o yaylaları insan nasıl unutabilir! Tam dört yüz sene, Türk akıncılarının at koşturdukları o meydanları, camilerimiz, türbelerimiz, tekkelerimiz ve kalelerimizle onları dünkü uşaklarımıza bırakmak ve Rumeli'den kovularak Anadolu'ya geçmek, insanın tahammül edemeyeceği bir şeydir. Bulgarlardan, Yunanlılardan, Karadağlılardan öç almak için ömrümün bundan sonraki yıllarını seve feda etmeye hazırım.

Evet, Enver Paşa bunları söylerken heyecanlanıyor, yüzü al al oluyor, gözlerinden şimşekler çakıyordu. Gerçekten Balkan Savaşı'nın öcünü almak istiyordu. Bunun için de her şeyi göze alıyordu. Fakat yine de çok iyi biliyordu ki, bunun için Almanya ve Avusturya'nın yanında savaşa girmek gerekiyordu. Ancak o zaman bu küçük devletlerin hamisi sıfatı ile ahde vefa etmiş olan İngiliz ve Fransızlarla da çarpışmak mukadderdi. Şayet Rusya ile anlaşabilirse Kafkasya'daki kıtaları batıya nakledecekti. O zaman da

Alman kurmay subaylarını gemilere bindirip gönderecek, bir süre tarafsız kalacaktı. Enver Paşa bu amaçla Rus büyükelçisi ve Ataşemiliteri ile gizlice görüşüyordu; hatta bazı noktalarda anlaşmaya bile varmıştı. Bu durumdan Sadrazam Sait Halim Paşa'yı da haberdar ediyordu.

Alman büyükelçisi bunu öğrenince, durumu imparatoruna telsizde bildirmiş ve bir oldu bittiye gerek görülmüştü. İşte Alman savaş gemilerinin yurdumuza sığınması bu planın gereklerini uygun icra edilmişti. Goblen ve Breslav bir defa İstanbul limanına girip de bizi içinden çıkılmaz bir duruma sokunca, Alman Amirali Soşon da gemileri enterne etmeye yanaşmayınca Talat Paşa'nın bulduğu bir formülle ancak muvakkaten tarafımızdan kiralanmış olan bu savaş gemileri ile, Alman subayları ve leventleri Osmanlı İmparatorluğu emrine girmişlerdi.

Rus, İngiliz, Fransız elçilerinin defalarca Osmanlı Devleti'ne yaptığı başvurular, protestolar para etmeyince elçiler ülkemizi terk etmişlerdi. İşin vahim boyutunu gören ve bizim olası bir anlaşmamızın önüne geçmek isteyen Amiral Soşon, donanmamızın manevrasını bilinçli olarak Karadeniz'e nakletmiş ve Türk bayrağı altında seyreden bu savaş gemilerine bir Rus nakliye gemisini batırmış, sonra Rus torpidosunu takiben Sivastopol savaş limanını bombardıman etmişti. Bu Karadeniz faciası vuku bulmakla Alman Genel Kurmay'ının, Türkiye'yi zorla kendi tarafında savaşa sokma düşüncesi, kuvveden fiile çıkmış, olanlar olmuştu. Savaş önce bir Kurban Bayramı'nın arifesinde 29 Aralık 914'te Rusya ile aramızda başlamış, buna Rusya'nın müttefikleri sıfatı ile İngiltere ve Fransa da katılmıştı. Fakat tarihlerde görülen, bunu Enver Paşa'nın düşündüğü ve dostu Alman İmparatoru İkinci Vilhelm'e bir güzellik olsun diye Osmanlı İmparatorluğu'nu kasten savaşa soktuğu şeklindeki değerlendirmenin, tamamen yanlış ve yalan olduğunu söylemek zorundayım. Sivastopol'un bombardıman edildiği haberinin Harbiye Nezareti'ne geldiği gün, en çok hiddetlenen ve şaşıran yine Enver Paşa olmuş,

—Bunu niçin yaptılar? Buna niye meydan verildi? Diye bağıra bağıra odasında bir aşağı bir yukarı gezinmişti."

Evet, Almanlardın dediği olmuş, 29 Ekim 1914 tarihinin sabahında Türk bayrağını çeken iki Alman gemisi Odesa ve Sivastopol limanını bombalamış, Devlet-i Aliye kendisini savaşın içerisinde bulmuştu. Artık yapacak bir şey yoktu, savaşılacaktı. Şairin deyimiyle savaş bizim için düğündü, bayramdı. Osmanlı Devleti 11 Kasım 1914 tarihli Padişah Mehmet Reşat imzasını taşıyan beyanname ile resmen savaşa girdi. Aynı gün yine padişahın imzası ile Cihad-ı Ekber de ilan edildi.

29 TEŞRİNİEVVEL 1330 (11 KASIM 1914) HARP HALİ BEYANNAMESİ RESMİSİ

Şehri halin 16. günü donanma-yı hümayunun bir kısmı tarafından Karadeniz'de manevra icra edilmekte olduğu sırada Karadeniz Boğazı'na torpil dökmek vazifesiyle hareket ettiği bilahare anlaşılan Rusya donanmasının birtakım mezkür manevralarını ihlal ve müteakiben izharı muhasama ile Boğaz'a doğru hareket etmeleriyle donanma-yı hümayun tarafından mukabele olunmakla beraber şayanı teessüf olan şu hadise hakkında hükümet-i seniyyece Rusya Devleti'ne müracaatla tahkikat icrası ve vakıa-ı esbabının zahire ihracı teklif ve bu suretle bitaraflığı muhafazaya ihtimam edilmiş olduğu halde Rusya devleti müracaat-ı vakıaya cevap vermeksizin sefirini geriye celp ettiği gibi kuvve-i askeriyesi de Erzurum hududunun halt-ı muhtelif eden tecavüz etmiş ve bu sırada Fransa ve İngiltere devletleri dahi sefirlerini geriye çağırdıktan başka İngiliz ve Fransız donanmaları müştereken Çanakkale'ye ve İngiliz kruvazörleri Akabe'ye top atmak suretiyle bilfiil muhasamata iptidam ve ahiren de düvel-i mezkureye Devlet-i Osmaniyece müsteinen bittevfikati Allah-ü Teala mezkur üç devletle hal-i harp ilanını irade eyledim.

22 Zilhicce 1332 ve 29 Teşrinievvel 1330
Mehmet Reşat

Dahiliye Nazırı ve Maliye Nazırı Vekili
Talat

Harbiye Nazırı	Şeyhülislam ve Evkaf Nazırı	Nafıa Nazırı
Enver	**Hayri**	—
Maarif Nazırı ve Posta T. T. Nazırı Vekili	Bahriye Nazırı	Adliye Nazırı ve Şurayı Devlet Reis Vekili
Şükrü	**Cemal**	**İbrahim**

Ticaret ve Ziraat Nazırı
Ahmet Nesimi

29 TEŞRİNİEVVEL 1330 (11 KASIM 1914) TARİHLİ CİHAD-I EKBER (BÜYÜK SAVAŞ) HATTI HÜMAYUNU ORDUMA, DONANMAMA

Düveli muazzama arasında harp ilan edilmesi üzerine her daim nagihani ve haksız tecavüzlere uğrayan devlet ve memleketimizin hukuk ve mevcudiyetini fırsatçı düşmanlara karşı icabında müdafaa edebilmek üzere sizleri silah altına çağırmıştım. Bu suretle müsellah bir bitaraflık içinde yaşamakta iken Karadeniz Boğazı'na torpil koymak üzere yola çıkan Rus donanması, talimle meşgul olan donanmamızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açtı. Hukuk-ı beynelmilele mugayyir olan bu haksız tecavüzün Rusya tarafından tashihine intizar olunurken gerek mezkur devlet ve gerek müttefikleri İngiltere, Fransa devletleri sefirlerini geri çağırmak suretiyle devletimizle siyasi ilişkilerini kestiler. Müteakiben Rusya askeri, hududumuza tecavüz etti. Fransa ve İngiltere donanmaları müştereken Çanakkale Boğazı'na, İngiliz gemileri Akabe'ye top attılar. Böyle yekdiğerini takip eden hainane düşmanlık asarı üzerine öteden beri arzu ettiğimiz sulhü terk ederek Avusturya- Macaristan ve Almanya devletleriyle müttefikan menafi-i meşruamızı müdafaa için silaha sarılmaya mecbur olduk. Rusya devleti üç asırdan beri Devlet-i Aliyye'mizi mülken pek çok zararlara uğratmış, şevket ve kuvve-i milliyemizi artıracak intibah ve teceddüt asarını harple ve bin türlü hilelerle her defasında mahva çalışmıştır. Rusya, İngiltere ve Fransa devletleri zalimane bir idare altında inlettikleri milyonlarca ehl-i İslam'ın diyanete ve kalben merbut oldukları hilafeti muazzamamıza karşı hiçbir vakit su-i fikir beslemekten fariği olmamıştır ve bize müteveccih olan her musibet ve felakete müsebbib ve muharrik bulunmuşlardır. İşte bu defa tevessül ettiğimiz Cihad-ı Ekber ile

bir taraftan şanı hilafetimize, diğer taraftan hukuki saltanatımıza karşı ika edile gelmekte olan taarruzlara inşaallahü teala ilelebet nihayet vereceğiz. Avn-i inayeti bari ve meded-i ruhani –i Peygamberi ile donanmamızın Karadeniz'de ve cesur askerlerimin Çanakkale ile Akabe ve Kafkas hududunda düşmanlarımıza vurdukları ilk darbeler hak yolundaki gazamızın zaferle televvüç edeceği hakkındaki kanaatimizi tezyit eylemiştir. Bugün düşmanlarımızın memleket ve ordularının müttefiklerimizin pay-ı celadeti altında ezilmekte bulunması bu kanaatimizi teyit eden ahvaldendir.

Kahraman askerlerim,

Din-i mübininiz, vatanı azizimize kasteden düşmanlara açtığımız bu muzafferiyetinize bağlıdır. Mescitlerde, camilerde, Kabetullah'ta huzur-ı Rabbülalemin'e kemali vecdi istiğrak ile müteveccih üç yüz milyon masum ve mazlum mümin kalbinin dua ve temenniyatı sizinle beraberdir.

Asker evlatlarım,

Bugün uhdenize terettüp eden vazife şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu vazifeyi ifa ederken bir vakitler dünyayı titretmiş olan Osmanlı ordularının hayrü'l-halefleri olduğunuzu gösterdiniz ki, düşmanı dini devlet bir daha mukaddes topraklarımıza ayak atmaya, Kabetullah'ı ve merkad-i münevvere-i nebeviyi ihtiva eden arazi-i mübareke-yi Hicaziye'nin istirahatını ihlale cüret edemesin, dinini, vatanını, namusu askerisini silah ile müdafaa etmeyi padişah uğrunda ölümü istihkar etmeyi bilir bir Osmanlı ordu ve donanması olduğunu düşmanlarımıza müessir surette gösteriniz.

Hakkıadil bizde, zulmü avdan düşmanlarımızda olduğunda düşmanlarımızı kahretmek için Cenab-ı Adil-i

Mutlak'ın inayeti gurrası ve Peygamber-i Zişan'ımızın inayeti manevisi bize yar ve yaver olacağına şüphe yoktur.

Bu cihattan mazisinin zararlarını telafi etmiş şanlı ve kavi bir devlet olarak çıkacağımıza eminim. Bugünkü harpte birlikte hareket ettiğimiz dünyanın en cesur ve muhteşem iki ordusu ile silah arkadaşlığı ettiğimizi unutmayınız. Şehitlerimiz şüheda-yı salifeye müjde-i zafer götürsün . sağ kalanlarınızın gazası mübarek, kılıcı keskin olsun gaza ve cihat yolunda bir an evvel azm ü sebatları ve fedakarlıktan ayrılmayınız. Düşmana aslanlar gibi savlet ediniz. Zira hem devletimiz hem fetva-i şerife ile davet ettiğim üç yüz milyon ehl-i İslam'ın hayat ve bekası sizlerin.

22 Zilhicce, 29 Teşrinievvel 1930
Mehmet Reşat

TEŞKİLAT-I MAHSUSA KURULUYOR:

SEFERBERLİĞİN İLAN EDİLDİĞİ GECE İTTİHAT VE TERAKKİ GENEL MERKEZİ...

Seferberliğin ilan edildiği 11 Kasım gecesi İttihat ve Terakki Teşkilatı Genel Merkezi'nde tarihi bir toplantı vardı ve üyelerin hepsi hazırdı. Toplantı önemli bir karara gebeydi: Enver Paşa'nın önerisiyle Teşkilat-ı Mahsusa'nın temelleri atılacaktı. Alınan kararda şöyle deniliyordu: "İster savaşa katılalım, ister katılmayalım ordularımızın ileride düşman topraklarındaki hareketlerini kolaylaştırmak için bir Teşkilat-ı Mahsusa kurulmalıdır. Bu teşkilat sayesinde silahlandırılacak çeteler savaş sırasında düşman topraklarına girecekler, düşmanın hareketi ve sayısı hakkında ordularımıza gerekli bilgiyi vereceklerdir."

TEŞKİLAT-I MAHSUSA... AMAÇLARI... İCRAATLARI...

Teşkilat-ı Mahsusa yaptıkları, en zor şartlarda bile imza attığı inanılmaz eylemlerle bir döneme mührünü vuran bir örgüttür. Teşkilatın kuruluş tarihi hakkında çeşitli görüşler vardır: Cemal paşa hatıralarında teşkilat-ı Mahsusa'nın 1913 yılında Batı Trakya'daki faaliyetlerinden söz eder. Doktor Philip Hendrick Stoddard da Ağustos 1914'te Teşkilat-ı

Mahsusa'nın illegal olarak çalıştığını 5 Ağustos 1914'te resmi bir kimliğe büründüğünü belirtir. Kaynakların ortak görüşü ise şudur: Teşkilat-ı Mahsusa Enver Paşa'nın ve mesai arkadaşı Binbaşı Süleyman Askeri'nin yönettiği ve İttihat Terakki Genel Merkezi'nin Batı Trakya ile ilgili kararlarını uygulamakla görevli bir örgütün büyüyüp gelişmesiyle oluşmuştur. Kuşçubaşı Selim Sami ve Eşref kardeşler, Çerkez Reşit, Hüsrev Sami gibi isimlerin aktif olarak çalıştığı teşkilat, yakın tarihimizin en başta gelen gizemli bir örgütüdür.

Teşkilat'ın kuruluş amacı şuydu: Bütün Müslüman Alemi'ni bir bayrak altında toplamak, yani İslam birliğini gerçekleştirmek. Bunun yanında bütün Türk Dünyası'nı da siyasi bir birliğe kavuşturmak, yani Turan Ülküsü'nü gerçek kılmak. Önemli bir İslam büyüğü Emiri Efendi ve Türkçülük'ün ideologu Ziya Gökalp Teşkilat'ın fikirlerinden esinlenmiş, Teşkilat-ı Mahsusa Osmanlı coğrafyasında geniş bir yelpazeye yayılmış, büyük bir ümit kaynağı olmuştur,

Teşkilat-ı Mahsusa başlangıçta oldukça iyi işler yapmış, ama Arap isyanları ve İngiliz altınları zamanla bütün dengeleri değiştirmiştir. Balkanlar'da ve Osmanlı'nın değişik yörelerinde İttihat ve Terakki'nin fedakar subayları sayesinde ayaklanmalar çıkmış, İtilaf Devletleri'ni oldukça uğraştırmıştır.

Enver Paşa'nın emri ile Teşkilat-ı Mahsusa'nın başına geçen Kurmay Binbaşı Süleyman Askeri'nin emrinde seçme subay ve askerlerden oluşan Osmancık Gönüllü Alayı vardı. Yüzbaşı Hayri, Filibeli Halim Cavit, Yüzbaşı Lütfü, Piyade Teğmeni Şehreminili Sadık gibi mümtaz subaylar, Binbaşı Süleyman Askeri Bey'in işini oldukça kolaylaştırıyordu. Burada Teşkilat-ı Mahsusa emrinde çalışan ve yakın tarihimizde önemli işler yapan bazı subayların listesini vermeyi faydalı buluyoruz:

1- Yüzbaşı Yakup Cemil
2- Emir Abdülkadir el-Cezayir'in oğlu, Meclis-i Mebusan İkinci Başkanı Emir Ali Paşa
3- Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi Abdülkadir Gannavi
4- Dr. Abdurrahman Bey
5- Yüzbaşı Ali
6- Müstakbel İstiklal Mahkemesi Başkanı ve Cumhuriyet Dönemi Nafia Nazırı Miralay Ali (Çetinkaya)
7- Müstakbel Başbakan Binbaşı Ali Fethi (Okyar)
8- İşkodralı Ali Rıza
9- Teğmen İskeçeli Arif
10- Teğmen Atıf (Kamçıl)
11- Binbaşı Mısırlı Aziz Ali
12- Padişahın saray görevlilerinden Besim Ağa
13- Gazzeli Cemal Bey
14- Mustafa Kemal'in yaverlerinden Cevat Abbas
15- Yüzbaşı Hacı Emin
16- Geleceğin Harbiye Nazırı Enver Bey (Paşa)
17- Enver Paşa'nın kardeşi Nuri (Killigil)
18- Enver Paşa'nın kayınbiraderi Yarbay Nazım
19- Enver Paşa'nın amcası Kurmay Binbaşı Halil (Kut)
20- Enver Paşa'nın yaveri İzmitli Mümtaz
21- Trablus Mebusu Ferhat Bey
22- Sapancalı Hakkı
23- Müstakbel Türk Hava Kurumu Başkanı Binbaşı Fuat (Bulca)
24- Deli Fuat Paşa'nın oğlu Teğmen İslam
25- Deli Fuat Paşa'nın oğlu Şehit Reşit

26- Topçu Yüzbaşı İsmail Hakkı

27- Jandarma Yüzbaşı Kadri

28- Kuşçubaşı Eşref

29- Miralay Neşet

30- Ünlü Hatip Ömer Naci

31- Müstakbel Sağlık Bakanı Dr. Refik (Saydam)

32- Şeyh Salih eş-Şerif et-Tunusi

33- Trablusgarplı Süleyman el-Baruni

34- Müstakbel Askeri Temyiz Mahkemesi Başkanı Bingazili Yusuf Şetvan

35- Halepli Ethem Paşa

36- şeyh Abdülaziz Şavaş

37- Yarbay Çorumlu aziz

38- Teşkilat-ı Mahsusa Siyasi Büro Müdürü Dr. Bahaeddin Şakir

39- Teşkilat-ı Mahsusa Siyasi Büro Müdürü Mithat Şükrü Bleda

40- Dördüncü Ordu Müftüsü Esat Şukayr Efendi

41- Ohrili Eyüp Sabri

42- Ünlü Komitacı Fuat Balkan

43- Süvari Binbaşı Eyüplü Hüsamettin Ertürk

44- Manastırlı Hüsrev Sami (Kızıldoğan)

45- Topçu Yüzbaşı İhsan

46- Türkistan'daki Teşkilat-ı Mahsusa harekatının idarecilerinden Kuşçubaşı Selim Sami

47- Kolağası Trabzonlu Rıza

48- Balkan Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinden İsmail Canbolat

49- Müstakbel TBMM üyesi Edremitli Necati Bey
50- Yüzbaşı Kırkkiliseli Ali Rıza
51- Yüzbaşı Üsküdarlı Muhtar
52- İstiklal Savaşı paşalarından Dağıstanlı Nuri
53- Çerkez Ethem'in kardeşi Tevfik
54- Eğinli Hasan Rıza
55- Meclis-i Mebusan Bursa Mebusu Talip Bey
56- Müstakbel TBMM üyesi Yüzbaşı Giritli Ruşeni
57- Fas'ta Ticani Hücresi Reisi Hoca Abbas
58- Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba'nın Babası Şerif Burgiba
59- Arabistan'nın ünlü şeyhlerinden İbnü'r-Reşit
60- İstiklal Marşı Şairi Mehmet Akif Ersoy
61- Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mareşal Mustafa Kemal (Paşa)*

---

* Bu isimler Stoddard' ın Teşkilat-ı Mahsusa adlı eserinden alınmıştır. Geniş isim listesi ve ayrıntılar eserde mevcuttur.

YAKUP CEMİL KAFKASYA YOLUNDA

Savaş başlamış, cephelerde bütün acımasızlığı ile sürüyor, insanlar müstemleke zihniyetin kurbanı olarak can veriyorlardı. Ama bunları düşünmek artık gereksizdi. Savaşmak şarttı. Şiddetli çarpışmaların yaşandığı cephelerden biri de Doğu Cephesiydi. Ruslar Kafkasya'ya girmiş, burada ordumuza taze kan ve takviye ihtiyacı doğmuştu. Bu amaçla- Teşkilat-ı Mahsusa'nın stratejisi gereği de- Yakup Cemil'e Kafkasya'ya gitmesi emri geldi.

Hareket emri o kadar ivedi idi ki, genç adam ailesiyle vedalaşmak imkanı bile bulamadı. Yakup Cemil'in emrinde 2000 kişilik bir müfreze vardı. Elemanların çoğu cezaevi mahkumuydu. Teşkilat'ın Silahşoru'nun yolda yaşadıkları bile başlı başına bir maceraydı ve roman konusuydu. İşte bir örnek:

Yakup Cemil'in emrindeki caniler, ünü bütün imparatorluğa yayılmış ve günümüze kadar da gelmiş olan Sinop Zindanlarından devşirilmiştir. Hepsi birbirinden belalı, hepsi birbirinden tehlikeli iki bin adam. **"Berberler bir adım öne çıksın"** der, Yakup Cemil. Komutlar komutları izler: **"1 leşi, 2 leşi, 3 leşi, 4 leşi, 14 leşi olan bir adım öne çıksın."** Sonunda bir kişi kalır hem berber olan hem de 14 leşi bulunan, yani 14 cinayeti olan, yani 14 adam öldüren. Yakup Cemil 14 leşli berberi şöyle bir süzer tepeden tırnağa ve sonra, **"Getir bir san-**

dalye ve beni tıraş et, seni özel berberim tayin ettim" der. Berberin gözü kanlı, Yakup Cemil'in gözü kara. Usturanın sapı katilin elinde, ağzı Yakup Cemil'in gırtlağında. Ölümle liderlik arasındaki süre saniyeden de kısa. 14 leşli özel berber Yakup Cemil'in yüzünü sabunlamada, 2 bin kanlı katil sahneyi izlemede ve Yakup Cemil sandalyede ayak ayak üstüne atmış tütününü tüttürmede. O sandalyenin üstünde, o usturanın ucunda ve o 2 bin kanlı katilin huzurunda liderlik sınanmada, daha doğrusu insanlara liderlik dersi verilmede.

Birinci Dünya Savaşı'nda kanlı katillerden bir alay teşkil edildi. Bütün zindanlar boşaltıldı ve içeridekiler, Yakup Cemil'e teslim edilmek üzere yola çıkarıldı. Refii Cevat Ulunay, **"Sayılı Fırtınalar"** adlı eserinde olaya geniş yer verir:

"Hayatımda gördüğüm pek çok şeylerin arasında bu zindanın boşalışını görmek, uzak bir maziye rağmen belleğimden silinmeyen bir hatıradır. O tarihte Sinop'ta bulunuyorduk. Mahkumların sevk edileceği haberi üzerine zindanın cümle kapısına biz de yığıldık.

Zindan kapısının bir tarafında süvari jandarmaları bekliyordu.

Kapıdan dört kişi çıkarıldı. Dördünün de boyunlarında lale diye isimlendirilen demir tasmalar vardı. Bu laleler zincirlerle birbirlerine bağlanmış, ayaklarına pranga vurulmuş ve bütün bu zincirler ellerindeki kelepçelerde kümelenmişti. Sinoplular bunları tanıyorlardı.

Mahkumlar, kapıdan göründükleri zaman, o civarda sertlikleri ile meşhur olan ve özellikle bir iş için görevlendirilen Kırşehir süvari jandarmalarından dördü, gruptan ayrılarak kapıya yaklaştılar.

İlk çıkanlar arasında beyaz sakallı biri de bulunuyordu. Yanımızdakiler bunlar hakkında bilgi verdiler:

—Şu sağ taraftaki orta boylu, tıknaz Arnavut Halil Beydir. Yüz on beş seneye mahkumdur. Buraya on beş sene mahkumiyetle geldi, üst tarafı içeride öldürdükleriyle doldurulmuştur.

Arnavut Halil Bey, kafesinden çıkarılmış bir kaplan gibi, kanlı gözleriyle etrafına bakınıyor, zincirli kelepçeli elini yüzüne kadar kaldırarak bıyıklarını büküyordu.

Sorduk:

—Aha şu karşıki?

—Ona İzmirli Nail derler, tam yüz otuz seneye hüküm giymiştir.

—Ya şu beyaz sakallı?

—Buna Elbasanlı Ramazan derler. Söylesem güleceksiniz... Ne gibi?

—Bunun mahkumiyeti iki yüz seneyi geçer.

Elbasanlı Ramazan dediği mahkum, korkunç bir şeydi. Kır kaşlarının altındaki gözlerinden kan fışkırıyor gibiydi. İnsan oğlu canavarlaşırsa müthiş şey oluyor.

—Ya öbür uçtaki?

—Ona Kürt Haydar derler. Onun da mahkumiyeti yüz elli seneyi geçer,

Dördü de zincirlerini şangırdatarak, bir sıraya dizilen dört süvari jandarmanın arkasına sıralandılar, hemen dört süvari daha geldi, arkalarına geçti.

Dört kişilik ikinci bir grup daha çıktı, bunların da boyunlarında lale, ayaklarında pranga, bileklerinde kelepçe vardı.

Resmi takdim başladı.

—Bunların dördü de insan şeklinde birer canavardır. Her birisinin mahkumiyeti yüz seneden fazladır.

Bunlar da ilerlediler. Dört süvari daha arkalarını aldı. Artık mahkumiyetlerini sormuyorduk, çünkü bunlarda mahkumiyet ortalama iki yüz sene idi.

Böylelikle Sinop zindanının kalbur üstü mahkumları, besili hayvanlarının üzerinde eğer kaşlarına koydukları tüfekleri, gülmek bilmeyen esmer yüzleri ile mahkumlar kadar korkunç jandarmaların arasında ilerliyorlardı.

Boyunlarından ayaklarına kadar zincirlenmiş olan mahkumlardan sonra ikinci sınıf, yirmi, otuz, kırk seneye mahkum olanlar çıkarıldı. Bunlar da boyunlarında lalelerle birbirlerine bağlı idiler. Yalnız ayaklarında pranga yoktu.

Hapishanelerin içini dışını bilen adama sorduk: Bunların eşyaları yok mu? Bu kadar uzun yola böyle üstlerindekilerle mi gidecekler?

—Hepsinin eşyası vardır. Uşakları taşır.

—Bunlar da mahkum mu?

—Evet, hepsi adam öldürmekten mahkumdurlar. Bu beylerin hizmetlerini görürler, çamaşırlarını yıkarlar, yemeklerini pişirirler. dışarıdan öteberi aldırırlar. Okuma yazmaları olanlar efendilerine kitap, gazete okurlar, hayvanlarına bakarlar.

—Ne hayvanları?

—Beylerin kedileri, köpekleri, kanaryaları, papağanları vardır.

Kafile hareket etmişti. Bazılarının sırtlarında bavullar, ellerinde kafesler, sepetler, kucaklarında kediler, köpekler vardı. Doğdukları günden beri zindan duvarlarından başka bir şey görmeyen bu hayvanlar etraflarına hayret ve dehşetle

bakıyorlardı. Bir papağan, bütün tüylerini kabartmış mütemadiyen ıslık çalıyordu.

Mahkumların taşınmasını seyretmek için toplananlar arasında bulunanlardan bazıları kafiledekilere sesleniyorlardı:

—Uğurlar Olsun Ahmet!

Mahkum demir lale içindeki boynunu sesin geldiği tarafa çeviriyor, cevap veriyordu:

—Eyvallah...

—Nereye gidiyorsunuz?

—Bilmiyoruz. Şimdilik Boyabat'a... Oradan ötesini Allah bilir.

Bazıları sokularak para vermek istiyorlar, jandarmalar,

—Sokulma ulan! diye bağırdılar. Mahkum yakınlarından bazıları ucu düğümlü bir mendil uzatarak,

—Aman jandarma ağa... Al da şu mendili emmime verivver, içinde beş on para var,

diyorlardı.

Jandarma, sert bir tavırla,

—Ver bakalım!

diyor, mendili alarak mahkumun kelepçeli eline tutuşturuyordu.

Mahkumların çoğu yalınayaktı, gidecekleri yolun uzaklığını düşünerek daha rahat yürümek için pabuçları kuşaklarına sokmuşlardı.

Yaşlı bir ana hıçkırarak sesleniyordu:

—Mehmet! Yavrum. Al, şu çıkını...

Mahkum:

—İstemem ana... Kendimi götüremiyorum. Bana bir de çıkın mı taşıtacaksın?

—Gittiğin yerden bana haber ulaştır.

Boyunlardaki lalelere, ellerdeki kelepçelere, ayaklardaki bukağılara rağmen yüzlerinde elem ve yeis eseri yoktu. Her şeye rağmen ümit doluydular .

Yürüdükleri yol hürriyet yolu değildi, belki muhakkak bir ölüme gideceklerdi, fakat ölüm tesadüfle gelirse, ne de olsa kurtulmak ümidi vardı.

Bu korkunç kafile bir korkulu rüya gibi geçti. Son mahkumların arkasında dört süvari jandarma, sırımı serçe parmaklarına taktıkları Çerkez kamçılarını hayvanların yanında sallandırarak ilerliyorlardı. Tüfeklerini sol bacaklarının altından geçirmişler, meşin heybelerini azıkla doldurmuşlardı.

Jandarmaların arkasından baş örtülü, çatal donlu kadınlar, ellerinde bakraçlar, su destçileri ile koşuşuyorlar. Sesleri ile süvari ve jandarmaların duvarını aşarak babalarına, kardeşlerine, kocalarına tavsiyelerde . yelerde bulunuyorlardı.

Kafileyi bir alay çocuk da takip ediyordu. Jandarmalar, arada bir bu serçe sürüsünü ürkütmek için:

—Dağılın ulan. Ne geliyorsunuz? Tiyatora mı oynuyor burada? diye kamçılarını savuruyorlardı. Bu azılı mahkumlar nereye kadar gittiler? Orasını bilmiyoruz Fakat Kastamonu'da Yakup Cemil, başka hapishanelerden getirilen mahkumlarla beraber bunları da teslim aldı."

TECAVÜZCÜYE YAKUP CEMİL TARZI İBRETLİK BİR CEZA

Teşkilatını yaparak bu canavar sürüsünün başına geçen Yakup Cemil'in işi çok zordu, bu adamları disipline etmek mesele idi. Ama bu işi yapabilecek, bu canavarlara söz geçirebilecek tek şahsiyet Yakup Cemil idi. Onun elinde tabanca, bir otuz üçlü tespih gibiydi.

Kafile, geçtiği her yerde yürek çarpıntıları bırakarak gidiyordu. Bu vahşiler sürüsünün öyle efendi efendi gitmeye niyeti yok gibiydi, hepsi potansiyel bir tehlike idi. k. Sungurlu köylerinden birinde ilk olay yaşandı. Yüz senelik mahkumlardan biri misafir olduğu bir köylünün yetişmiş kızını, kadınsız geçen uzun yılların verdiği açlık ile berbat etti ve kaçtı. Baba kız, Yakup Cemil'e gelerek tecavüzü anlattılar.

Yirmi kişilik bir birlik kısa bir takipten sonra suçluyu yakaladı. Mahkumu Yakup Cemil'in karşısına çıkardılar. Kızla babası da orada idiler. Yakup Cemil, artık zincirleri çözülen canavar sürüsünü köyün meydanında bir halka oluşturacak şekilde topladı.

—**Ulan!** dedi. **Sen benim kim olduğumu bilmiyor musun?**

Herif, başına geleceklerden habersiz, cevap verdi:

—**Biliyorum heyim.**

—**Söyle bakalım, kimim ben? .**

—**Elbette ki beyimizsin, yani Yakup Cemil Bey?**

—**Anlaşıldı. Bilmiyorsun. Ben sana anlatayım: Bende yürek taştır, damarlarımdaki kan da ateştir.**

Ondan sonra mahkuma doğru yürüdü:

—**Bre köpek!** dedi. **Seni evinde misafir eden bu adamın kızını nasıl bu hale koyarsın?**

—**Ben bir şey yapmadım.**

—**Niçin kaçtın öyleyse... Bana doğrusunu söylersen senin canını bağışlarım.**

—**Cahillik ettim beyim.**

—**Ha şöyle... Aferin sana. Böyle doğrusunu söylemeli.**

—**Allah ömür versin beyim!**

—**Dur. Ben seni öldürecektim. Doğru söylediğin için öldürmeyeceğim, ama seni sigortaya almak lazım. Sen biraz**

uçkuruna zayıfsın... Bir de bakarsın başka bir yerde de yine bir cahillik edersin, iyisi mi? Ben seni bir daha kimseye zarar veremeyecek bir hale sokacağım.

Herif anlamadı, sordu:

—Ne yapacaksın beyim?

—Onu şimdi görürsün.

Yakup Cemil:

— **Muhafızlar!** diye bağırdı. **Bağlayın şu adamı. Hemen kollarını çevirdiler, sımsıkı bağladılar.** İki muhafıza da:

— **Sıkı tutun...**

emrini verdi. Üçüncüsüne:

— **Çıkarın şu herifin poturunu, donunu...**

— Mahkum, kaşla göz arasında soyuldu. Yakup Cemil belinden ustura gibi keskin, gümüş saplı bir söğüt yaprağı bıçak çıkardı.

— Herif anlamış, kıvranıyor, bağırıyordu:

— **Aman beyim... Ben ettim, sen etme... Acı bana.**

— Yakup Cemil gülüyordu:

— Sana demin söyledim. Bende merhamet yok, dedim. Ulan teres!Ben sizi zindanlardan elalemin kızını kısrağını beceresiniz diye mi çıkardım?

— Herif, dehşetten gözleri büyümüş, feryat ediyor, onu korku ile seyredenlere haykırıyordu:

— **Arkadaşlar! Bana bu zulmün yapılmasına razı mısınız? İmdat!...**

— Yakup Cemil onlara döndü:

— **Bak ne diyor? Sizden yardım istiyor. Haydi onu kurtarsanıza...**

— Yakup Cemil soğuk bir gülümseme ile:

— **Bak!** dedi. **Görüyorsun ya... Hiçbirisi ses çıkarmıyor. Neden biliyor musun: ' Çünkü onar beni senden daha iyi tanırlar.**

— Mahkum, ayakta duramayacak halde olduğu için yere yığılmıştı. Korkudan utanma denen bir duygusu kalmamıştı, her tarafı meydanda idi. Kuruyan ağzından hırıltıya benzeyen sesler çıkıyordu. Yakup Cemil,

— **Ulan!** dedi. **Amma da ödlek adammışsın be... Sen sünnet olmadın mı? Bu da bir nevi sünnet işte.**

— Kan kokusu almış bir kaplan gibi döndü:

— **Kaldırın şu herifi...**

— Mahkumu ayağa kaldırdılar.

—Bunda sünnetçiliği ben yapacağım. Eksik artık olursa hakkın helal et, bu işi ilk defa yapıyorum, acemiliğime ver.

Birden herifin uzvunu sol eli ile kavradı, söğüt yaprağı bıçak işini gördü.

İnsan sesine benzemeyen bir çığlık koptu. Kan, patlamış bir borudan fışkıran su gibi fışkırıyordu. Yakup Cemil, kıpkırmızı kesilen elinden bu et parçalarını fırlattı.

—Çekin şu teresi bir hendeğe... Geberecekse orada gebersin.

Sonra diğerlerine döndü:

— İnşallah beni bir daha ye sünnetçiliğe mecbur etmezsiniz. Herkes yerine gitsin.

— Kanlara bulanan adamın yanındakiler sordular.

— **—Yarasını bağlayalım mı? Çok kan akıyor.**

— **—İstemez! Köpek gibi yalaya yalaya iyi etsin.**

— Mahkum, pek tabii olarak kan kaybından öldü ve ölüsü ile kimse ilgilenmedi.

ARNAVUT HIFZI, SUÇUNUN BEDELİNİ AĞIR ÖDÜYOR...

İkinci olay Çorum'da yaşandı: Bu seferki uçkur macerası değildi... Katmerli cezalılardan bir Arnavut, yetiştirdiği meyve bahçesinin bir tarafındaki evinde oturan adı zengine çıkmış bir adamı öldürmüş, para bulamamış, parayı çıkarması için karısına, kızına işkence etmişti.

Olay jandarmaya aksetti, jandarma kumandanı da olayı araştırması için Yakup Cemil'e başvurdu. Yakup Cemil, maiyetinde bulunanları saydı, eksik yoktu. Jandarma kumandanına:

—Bizim canavarların sayısı tam, dedi. **Böyle bir iş yapan nasıl olur da kaçmaz.**

Elebaşılarını çağırttı:

—İçinizden biri para için bir adam öldürmüş. Kimden şüpheleniyorsunuz? diye sordu. Hepsi:

—Kimseden şüphemiz yoktur.

dediler. Yakup Cemil, jandarma kumandanına

—Eğer bunu bizimkiler yaptılarsa ben onu çabuk bulurum, dedi. **Siz bana kadınla kızı getirin.**

Bir kaç saat sonra öldürülen adamın karısı ile kızını getirdiler.

Onların ağzından olayı tekrar dinledi

—Bu adam nasıldı? Ağzını yüzünü bana bir tarif edin bakayım.

Kadın:

—Ufak tefekti, diye cevap verdi.

—Esmer mi idi, sarışın mı idi?

—Sarışındı, ince bıyıkları vardı, gözleri çakırdı.

—Görseniz tanır mısınız?

—Tanırız.

—Tanırız.

—Peki... Fakat katilin benim adamlarımdan olduğunu nereden biliyorsunuz?

—Kendi söyledi.

—Ne dedi?

—Biz dedi, ne istersek yaparız, bize kimse karışmaz, dedi. Eğer beni haber verirseniz gelir sizi de öldürürüm, dedi.

Yakup Cemil bir iskemle getirtti, oturdu. Kadınla kız yanında oturuyorlardı. Mahkumlar birer birer önlerinden geçiyorlardı, Sıra zayıf bir Arnavut'a geldi, ikisi birden:

—Nah işte bu!

dediler. Yakup Cemil sordu:

—Bu mu?

İkisi tekrar ettiler:

—Evet, budur.

Arnavut hiçbir şey söylemiyor, dimdik duruyordu. 1.

—Senin adın ne?

—Hıfzı

—Nerelisin?

—Debreliyim.

—Bu kadının kocasını öldürmüşsün.

Hıfzı, soğukkanlılıkla cevap verdi:

—Haşa beyim, iftira ediyorlar.

—Sana neden iftira etsinler?

—Ne bilirim beyim?

—Bunu niçin yaptın, her şeyi dosdoğru anlat. Zanlı soğukkanlılıkla kendini savunuyordu:

—İşin doğrusu budur be paşam.

—Hıfzı... Ben seni söyletmesini bilirim!...

—Ne söyleyeceğim beyim? Yapmadığım bir işi yaptım mı diye!...

—Sen bu işi yaptın, saklıyorsun.

—Beyim... Sen erkek bir adamsın. Böyle karıların lafına nasıl inanırsın?

—Burada bu kadar adam var, bunların hiçbiri için söylemiyorlar da senin için neye söylüyorlar?

—Ne bilirim be heyim? Kadın aklı bu...

Yakup Cemil ince bıyıklarını asabiyetle büküyordu. Muhafızlara:

— Bunu alın, dedi, demirlere vurun.

— Muhafızlar, Arnavut'u götürdüler. Yakup Cemil kadınlara,

—Haydi siz gidin... Ben yapacağımı bilirim, dedi.

Katile itiraf ettirmek için en etkili çarenin ne olacağını düşünüyordu. Dayaktan bir şey çıkmayacaktı. Arnavut için itiraf etmek ölümlerin en müthişi ile ölmek olduğu için günlerce dayak yese ağzını açmayacağını Yakup Cemil de biliyordu.

Tırnakla et arasına kamış sokmak, donuna kedi koyup dışarıdan kediyi dövmek, zorla su içirmek, hafif ateşe tabanlarını koymak gibi işkence metotlarını biliyordu, fakat Arnavut'un bunlara direnmesi ihtimali vardı. O, öyle bir işkence istiyordu ki, patırtısız, gürültüsüz, feryatsız figansız bülbül gibi söyletsin.

Birden gözleri parladı.

—**Hiç de hatırıma gelmemişti,** dedi. Sonra katil karşısında imiş gibi:

—**Ulan Arnavut! Yarın sabah görüşeceğiz. Bakalım, dayanabilecek misin?**

O gün akşama kadar Hıfzı'ya vereceği cezayı beyninde kurguladı. Akşam yemeğini yedi ve erkenden yatağına uzandı, dünyanın en mutlu adamı gibi sabaha kadar deliksiz bir uyku uyudu.

Bu adam bu kadar haydut arasında kendisini nasıl emniyette hissediyordu? Onların üzerinde korku ile karışık nasıl bir tesir bırakmıştı ki hayatı hiç mesabesinde tutan bu adamlar ona karşı en ufak bir itaatsizlikte bile bulunamıyorlardı?

Yakup Cemil, gün ışırken uyandı, giyindi, hizmetini gören mahkuma emretti:

—**Git. söyle... Arnavut Hıfzı'yı getirsinler!**

Çok geçmeden katil, Yakup Cemil'in karşısında idi. Yakup Cemil karşısındakine ürperti veren bir sesle:

—**Arnavut!** dedi. **Sana son defa söylüyorum. Bana bu adamı nasıl öldürdüğünü söyle.**

Hıfzı yine sakin bir şekilde konuştu:

—**Ben öldürmedim... Ne söyleyeyim beyim.**

—**Demek son sözün bu?**

—**Yalan mı söyleyeceğim?**

—**Peki!.**

Muhafızlara döndü:

—**Bana Berber Cafer'i çağırın.**

Berber Cafer, geldi, bir pata çaktı. Yakup Cemil:

—Cafer!dedi. **Sana iş çıktı.**

—**Tıraş mı olacaksın beyim, yoksa saç mı keseceğim?**

—**Saç keseceksin ama benim saçımı değil. Aha şu Arnavut Hıfzı'nın saçını keseceksen. Daha doğrusu tıraş edeceksin.**

—**Edelim beyim.**

Katil, ne olduğunu anlamıyordu Çehresinde bir şaşkınlık ve özellikle bir endişe havası vardı. Yakup Cemil,

—**Otur bakalım şu iskemleye...** dedi. Hıfzı iskemleye oturdu. Yakup Cemil, valizinin üzerinde duran bir kangal ipi işaret etti.

—**İpi alın. *Şunu* koltuk altlarından geçirerek kollarını, bacaklarını sımsıkı bir iple bağlayın, kıpırdayamasın.** Yakup Cemil, teneke kutusunu katilin tepesine koydu, berbere:

—**Cafer!** dedi. **İşte tam bu kapağın örteceği kadar yeri tıraş edeceksin, dışarısına dokunma... Hem sinekkaydı perdah isterim ha!**

Cafer, cebinden bir ustura çıkardı. Beline sardığı kayışı çözdü.

—**İzin verirseniz ibrikle leğeni getireyim!** dedi.

—**O kadar önemli değil ki!Avuç içi Kadar yer.**

—**Yürümez beyim. Bıçak yürümez**

—**Git, getir.**

Biraz sonra, Arnavut'un tepesi sabunla ıslatıldı. Kapağa uygun bir şekilde tıraş edildi. Yakup Cemil kararlıydı:

—Hıfzı! dedi. **Seni *söyleteceğim*. Fakat şunu iyi bil, yapacağıma dayanamayıp söylersen sonra seni çok kötü şekilde öldüreceğim.**

Arnavut:

—Ne istersen yap beyim. Çiğ yemedim ki karnım ağrısın.

—Peki öyle olsun.

Hıfzı iskemlede sımsıkı bağlı bekliyordu. Tıraş işi bittikten sonra Yakup Cemil yanındakilerden birine emretti:

—Git, bana beş on tane bit getir.

Adam anlamadı.

—Ne getireyim efendim?

—Bir... Bit... Hani "Pire itte, bit yiğitte" dedikleri bitten... Bizim

yiğitlerde de elbette vardır. Haydi çabuk ol.

Adam gitti, biraz gecikerek de olsa geldi. Bu süre içinde kimsenin ağzını bıçak açtığı yoktu. Hıfzı, Yakup Cemil'in görmeyeceği bir işaretle çevresindekilere ne yapılacağını soruyor, onlar da bir dudak büküşle bir şey bilmediklerini anlatıyorlardı.

Elinde bitlerle gelen adam, Yakup Cemil'e dönerek:

—Getirdim beyim! dedi.

Yerinden kalkan Yakup Cemil, bitleri tenekenin boş yerinden zanlının kafasına boşalttı. Bu arada da söyleniyordu:

—Ulan köpek... Şimdiye kadar bunca adam öldürmüşsün. Seni, geberinceye kadar yatacağın zindandan çıkardım. Şimdi senin yaptığına bak!

Arnavut başlangıçta renk vermiyordu. Yakup Cemil karşısındakine bakıp:

—Herhalde bizimkiler çok aç değil, ama merak etme, seni az sonra göreceğiz!diye söyleniyordu.

Nitekim çok geçmeden Hıfzı terlemeye, az sonra da kıvranmaya başladı. Arnavut çırpınıyor, inliyor, Yakup Cemil'e yalvarıyordu. O ise kayıtsızca:

—Sus be! dedi. **İşiten de bir şey sanacak. Etinden et mi koparıyorlar. İnatçı Arnavut acınacak haldeydi.**

—Ne olur beynime bir kurşun sık da öleyim! Yakup Cemil:

—Yook! dedi. Böyle laf istemem. Ben zalim değilim, suçsuz adamı niye öldüreyim ki! Benim bütün öldürdüklerim suçlu idi .

Oradakiler bu garip ve korkunç manzarayı şaşkınlıkla ve ürpererek izliyorlardı. Bu küçücük hayvanların rolü ne olabilecekti? Zanlı son bir gayretle:

— Paşam. Ben suçlu değilim, diyebildi.

— Yakup Cemil duyarsızca,

—Suçlusun. Bu adamı sen öldürdün, diye cevap verdi.

Yakup Cemil, Hıfzı'nın yüzünü inceliyordu. Hıfzı'nın ağzından salyalar akıyor, gözleri fıldır fıldır dönüyordu.

—Aman beyim... Beynim oyuluyor.

—Yok canım. İşi o kadar büyütme...

Bu minnacık hayvanlar zanlının beynini oyarken az önceki mağrur ve korkusuz adam gitmiş, yerine zavallı biri gelmişti. Hıfzı'nın boğazından hırıltılar çıkıyor, ne dediği anlaşılmıyordu, rengi sapsarı idi. Yakup Cemil oturduğu sandalyeden,

—Ulan Arnavut! İyi dayanıyorsun be... Ben bunu bir iki kişide denedim hepsi de beş dakikada bülbül kesildiler, diye alay ediyordu.

Katil inliyor, ağzından köpükler geliyordu. Yakup Cemil, yanına yaklaştı.

—Kutudakiler yoruldular galiba... dedi. **Yirmi tane daha eklemeli. Ne dersin yapayım mı?**

Hıfzı'nın kaşları yukarıya kalktı.

—Yapmayayım... Öyle mi? Peki... Demek söyleyeceksin.

Kutuyu tutan çevrenin düğümünü kendi eliyle çözdü, kapağı kaldırdı, tıraşlı yer mosmordu. Yanındakine kapağı uzattı. Hıfzı'nın kafasını işaret ederek,

—Hepsini kutuya koy... Belki yine gerekebilir. Katilin başı önüne düştü. Körük gibi soluyordu.

—Ey! Söyle bakayım.

Hıfzı'nın acı ve korku maskesi haline gelen yüzünde bir teslimiyet havası dolaştı... Yutkundu:

—Söyleyeceğim!

—Ha şöyle... Bizi hayli üzdün. Kendini de berbat ettin. Biraz dinlen bakalım.

Katil:

—Su!

diye inledi. Muhafızlar Yakup Cemil'e baktılar.

—Ne bakıyorsunuz? Biraz su verin.

Birisi, matarayı Hıfzı'nın ağzına dayadı.

—Kollarımı çözün!

Muhafızlar Yakup Cemil'e baktılar.

—Çözün...

Hıfzı'nın kolları çözüldü. Katil geniş bir nefes aldı. Elini başından geçirdi, bitlerin dişledikleri yerleri kaşıdı.

—Bir sigara verin, dedi. Yakup Cemil, bir sigara uzattı.

—Yak bakalım.

Hıfzı yorgunluğunu ve çektiği acıları sigara ile geçiştirmek istiyormuş gibi sık sık sigarasını çekiştiriyor, dumanı olduğu gibi yutuyordu.

Herkes bekliyordu. Yakup Cemil,

—**Ey Hıfzı,** dedi. **Şimdi söyle bakalım. Seni dinliyorum.**

Katil,

—**Ne söyleyeyim...** dedi. **Siz sorunuz, ben cevap vereyim...**

—**Herifi sen öldürdün, değil mi?**

Hıfzı biraz düşündü, başına geleceği biliyormuş gibi hüzünle başını salladı:

—**Evet,** dedi. **Ben öldürdüm.**

—**Neden öldürdün?**

— **Parası için öldürdüm.**

— **Parayı ne yapacaktın?**

— **Memlekete kaçacaktım?**

— **Kaçabilecek miydin?**

— **Cebimde para olduktan sonra elbette kaçarım.**

— **Sen bugün ülkeyi savunmak için buradasın. Nasıl kaçarsın?**

—**Memlekette kan davamız var.**

—**Anlat bakayım. Nasıl öldürdün?**

—**Bıçağı yer yemez yıkıldı. Üstünü aradım, bir şey bulamadım.**

Yakup Cemil, yanındakilere,

—**Alın, götürün,** dedi. **Ayağından demiri almayın.**

Hıfzı'yı götürdüler. Yakup Cemil, muhafızlardan birine emretti:

—Şehre git, nalburlara uğra, bana bir kangal sağlam tel getir, kaç kuruşsa parasını ver.

Tel geldi. Yakup Cemil, öğleden sonra mahkumların karargah kurdukları yerden dışarıya çıktı. Yol boyundaki telgraf direklerini birer birer gözden geçirdi. En düzgününü seçti, tekrar karargahına geldi, elebaşlarını çağırttı.

—Emriniz altındaki adamlarla yolu takip ediniz. Benim bulunduğum yere geliniz...

Sonra muhafızlara:

—Şu Arnavut'u da oraya getirin, emrini verdi. **Yavaş adımlarla seçtiği yere gitti.**

Bütün mahkumlar, takım takım geldiler. Muhafızlar Hıfzı'yı da getirdiler.

Hıfzı başına gelecekleri anlamış gibiydi, muhafızlara sordu:

—Ne yapacaksınız? Beni kurşuna mı dizeceksiniz?

Yakup Cemil'in korkusundan kimse cevap veremiyordu. Katil direğe bağlandıktan sonra emir geldi:

—Yukardan aşağı telle sımsıkı sarın... Katilin boğazı boğulmayacak kadar bir gevşeklik bırakılarak bütün gövdesi sımsıkı sarıldı. Arnavut bağırıyordu:

—Bana ne yapacaksınız?

Yakup Cemil:

—Seni diri diri yakacağım, öyle geberteceğim, diye bağırdı.

Hıfzı anladı. Artık yalvarmanın, merhamet dilenmenin hiçbir yararı yoktu, sövmeye başladı.

—Bre alçak! Bre namussuz, zebani herif! Yakup Cemil gülüyordu. Hıfzı, kendisini dehşetle seyredenlere de küfrederek:

—Bre herifler... Ne durursunuz? Bu kerhaneci hepinizi birer birer öldürecek. İçinizde göbeğinden işeyen kimse yok mu? Hepiniz de orospu kanlar mı oldunuz? Tepeleyin şu pezevengi!

Yakup Cemil de onunla bağırıyordu:

—Öyle ya... Ne duruyorsunuz? Ben yapayalnız bir adamım. Hanginiz bu teresin yaptığını yaparsa onu da daha kötü ölümle öldüreceğim... Bak hepinize söylüyorum. Duyduk duymadık demeyin.

Hıfzı korkudan çıldıracak gibi olmuştu. Boğuk bir sesle feryat ediyordu:

—Can kurtaran yok mu? Adam öldürüyorlar... Adam yakıyorlar...

Muhafızlardan biri:

—Sus bre Hıfzı! dedi.

Arnavut:

—Ne susacakmışım? Ölüm ölüm bir ölüm...

Yakup Cemil:

—Bırak bağırsın... Biraz sonra daha üst perdeden bağıracak... Ulan Hıfzı! Biraz daha sesini çıkar. Belki bir duyan olur da gelir seni kurtarır.

— İmdat bu memlekette mahkeme yok mu?

Yakup Cemil:

—Ne şikayet ediyorsun? Mahkemeni yaptık ya!...

Hıfzı, ana avrat bırakmıyordu.

—Söyle Hıfzı söyle... Biraz içini dök. Ferahlarsın.

Katil bütün kuvvetiyle bağırıyordu:

—İmdat... İmdat... Adam yakıyorlar. İmdat!

Katil telgraf direğine sımsıkı sarılmıştı. O haldeydi ki, ya korkudan ölecek veya çıldıracaktı.

Birdenbire sustu. Yakup Cemil sordu:

—Ne o geberdi mi? Geberdi ise yazık olacak. Donanma yapamayacağız.

Hıfzı ölmemiş, fakat artık ölümü kanıksamıştı. Yakup Cemil yanına yaklaştı.

—Ne oldu? Sesin çıkmıyor...

Hıfzı ağzını oynatıyor. Fakat hiçbir ses çıkmıyordu. Ses sinirleri felce uğramıştı. Yakup Cemil:

—Ne oldu be? dedi. **Nezle mi oldun?**

Hıfzı bu alaya karşı Yakup Cemil'in suratına tükürmek istedi. Ağzı kuruduğu için yalnız:

—Tul!...

diyebildi. Yakup Cemil muhafızlardan birine:

—Dediğimi getirdin mi? diye sordu.

Bir ibrik uzattılar.

—Şunu başından aşağı yavaş yavaş dökün.

Hıfzı'yı benzinle karışık gazyağı ile suladılar. Benzin, yüzünden, göğsünden dizlerine doğru akıyor, oradan ayaklara doğru süzülüyordu. Keskin bir petrol kokusu ortalığı sarmıştı.

Yakup Cemil, sigara paketini çıkardı. Bir kibrit çakarak sigarasını yaktı, sonra da katile yaklaştı, ardından Arnavut'un paçasını hedef aldı.

Yakıcı mayiin petrol kısmı benzin kadar çabuk yayılmamıştı. Fakat benzin Hıfzı'nın her tarafını kaplamıştı. Birden

ateş aldı. Sarımtırak dumanlar arasında alev, katili bir canlı meşale durumuna soktu.

Hıfzı'nın bedeni, son bir hamle ile kıvrandı, vücudunu sımsıkı saran telleri koparacak kadar istem dışı bir hareketle dikeliyor, bükülüyordu. Kül rengi dumanların arasında parıldayan alevler bütün vücudunu sarıyordu. Yavaş yavaş esen rüzgar dumanları dağıtarak katilin yüzündeki acı dolu kıvrımları gösteriyordu

Yakup Cemil, sigarası ağzında, elleri arkasında telgraf direğinde yanan adamı büyük bir soğukkanlılıkla seyrediyordu. Yüzünde en ufak bir acıma duygusu yoktu.

Her birisinin üzerinde en aşağı bir kaç katilin yükü bulunan bu adamlar, Yakup Cemil dehşeti ve gerçeği karşısında ezilmiş gibiydiler. Hiç birisi ağzını açıp bir şey söyleyemiyor, hepsi çaresizlik ve teslimiyet içinde bu insan yangınını seyrediyorlardı. İçlerinden biri silahını Yakup Cemil'e çevirip ateş edebilirdi. Bu şekilde ölen arkadaşlarının dediği gibi, belki kendilerini bekleyen ölümden kurtulabilirlerdi, fakat yapamıyorlardı

Yakup Cemil bu vahşi adamların yüzünde gördüğü teslimiyet karşısında biraz daha rahatlamışa benziyor, alev alev yanan Hıfzı'yı seyrediyordu. Arnavut son çırpınışlarını yapıyor. Ölüme her geçen saniye biraz daha yaklaşıyordu. Ortalığa kızartılmış bir et ve yağ kokusu yayılıyordu. Katilin bağlandığı telgraf direği de yanmaya başlamıştı.

Yakup Cemil. Hıfzı'ya uyguladığı cezanın herkes tarafından yeterli derecede görüldüğüne inanmıştı. Onlara doğru döndü:

—**Haydi, yerinize gidiniz,** diye emir verdi.

ÇORUM SAVCISI:

"Beni Yakup Cemil'in Elinden Kim Kurtaracaktı?"

Olay sırasında Çorum savcısı atla bir keşiften dönüyordu. Uzaktan bu kalabalığı ve ortasında yükselen dumanları gördü. Arkasındaki atlı jandarmaya:

—Onbaşı! Nedir bu kalabalık? Atını sür, sonra gel bana haber ver, diye emretti. Jandarma, hayvanını sürdü. Olay yerinin yakınına kadar geldi. Telgraf direğine bağlı adamın cayır cayır yanmakta olduğunu gördü. Mahkumlardan birine sordu:

—Ne var? Ne oluyor?

Mahkum, cevap vermekten bile korktu.

Yakup Cemil jandarmayı görmüştü. Uzaktan:

—Ne var, bir şey mi istiyorsun? diye sordu. Jandarma:

—Bir şey istemiyorum beyim. savcı bey ne olduğunu anla, dedi de...

—O uzaktaki sarıklı mı sordu?

—Evet efendim.

—Ona söyle. Yakup Cemil Bey bir adam yakıyor de... Haydi, bas!

Jandarma, tekrar hayvanını dört nala sürerek, atının eşkin adımları ile yaklaşan savcının yanına geldi.

—Efendim, dedi. **Yakup Cemil Bey, bir adam yakıyormuş.**

Savcı:

—Yaaa!...

diyebildi, atının başını başka bir yöne çevirdi ve kendisi de o tarafa hiç bakmayarak hayvanı sıkı bir rahvanla sürdü, gitti.

Bu olaydan on beş yirmi gün sonra Çorum'a gelen ve olayı duyan bazı kimseler savcıya, olay karşısında niçin aciz kaldığını sorduklarında savcı şu cevabı verecekti:

—Siz ne söylüyorsunuz ? Olayın yaşandığı yere uğramadım bile... Herifin şakası yok. Öbür direğe de savcıyı sarın dese ne yapacaktım, beni kim kurtarabilecekti?

Evet, Yakup Cemil bu vahşiler sürüsünü bu şekilde Kafkasya cephesine götürdü. Hepsi müebbet hapis cezası alan bu insanları ancak bir demir yumruk idare edebilirdi, o da Teşkilat'ın Silahşoru Yakup Cemil idi.

YAKUP CEMİL TRABZON'A YAKLAŞIYOR

Yakup Cemil'in Trabzon'a yaklaştığı günlerde burada müthiş bir otorite kavgası yaşanıyordu: Teşkilat-ı Mahsusa'nın delegeleri ile bölgenin mülki amirleri arasında yetki karmaşası son haddine ulaşmıştı. Eyüp Bey'in Borçka'ya gelmesi epeyce karışıklıklara yol açmıştı. Bir kere orada Cemal Ferit Bey, kaymakamlık yaptığından bu yeni durumdan dolayı oldukça kırılmıştı. Hareket noktasının belirlenmesi ve kendisine talimat verilmesi için Rıza Bey'e başvurduğu zaman Rıza Bey, bir şey yapamayacağını ve İstanbul'dan gelen emre uymak zorunda olduğunu söylemişti. Bu sırada Trabzon valisi Borçka karargahına çektiği bir şifrede Rıza Bey'in maiyetini sevindirecek bir haber göndermişti. Gelen bu telgrafta Yakup Cemil'in iki bin kişilik bir birlikle Trabzon'a çıktığı bildiriliyordu. Üstelik çete silah yönünden oldukça iyi donatılmıştı. Yakup Cemil'in ekibinde geleceğin ünlü isimleri vardır: Binbaşı Asım, geleceğin Deli Halit Paşa'sı Yüzbaşı Halit, geleceğin İktisat Bakanı Şakir (Kesebir), Çerkez Ethem bunlardan sadece ilk akla geleniydi.

Rıza Bey de bu habere oldukça sevinmiş, Maradidi cephesine gelerek incelemelere başlamıştı. Gelen telgrafta Batum'un Yavuz'un da yardımıyla kolaylıkla geri alınabileceği vurgulanıyordu.

Bu sırada uzaktan bir savaş gemisinin Batum'a yaklaşmakta ve bacalarından dumanlarını savurarak süratle yol almakta olduğu görülmüştü. Bu gemi, Yavuz'du. Yavuz da çok geçmeden Batum önünde boy gösterdi.

YAVUZ ORTALIĞI YANGIN YERİNE ÇEVİRİYOR

Yavuz'un gelmesi Rıza Bey'i sevindirmişti, ama gerekli hazırlık yapılmadığından gemiden yeterince yararlanılamayacaktı. Buna rağmen Yavuz Batum'u bombardıman altına almış, şehri yangın yerine çevirmişti. Batum'da durum hiç de iyi değildi:

Mermilerin düştüğü yerlerde yangınlar çıkıyor, panik halindeki halk kaçışıyordu. Ruslar çaresizdi ve manzarayı seyretmekten başka bir şey yapamıyorlardı. Bombardıman bir saat kadar sürmüş, Batum bir enkaz yığınına dönmüştü.

Rıza Bey'i üzen ikinci bir olay ise çok bel bağladığı Yakup Cemil'in Borçka'da kalmayıp, Doktor Bahaeddin Şakir Bey'e katılmak üzere Artvin'e gitmesiydi . Rıza Bey'in düşüncesi Yakup Cemil ile bir olup Batum'u geri almaktı. Ama ne yazık ki devletin emri buydu, Yakup Cemil ona yar olmayacaktı.

RUSLARIN BORÇKA'YA YAKLAŞTIĞI DEDİKODUSU

Rıza Bey Yakup Cemil olayının hayal kırıklığını yaşarken, Rusların Borçka'ya doğru yaklaştığı haberini aldı. Üstelik şehri savunacak güçleri de çok azdı. Dahası olaydan Yakup Cemil'in haberi yoktu. Hemen Murgul Kaymakamı Etmem

Bey'i arayarak durumdan Yakup Cemil'in haberdar edilmesini ve yardıma ihtiyacı olduğunu bildirdi . Ethem Bey'den gelen haber ise bunun mümkün olmadığı yolunda idi.

YAKUP CEMİL RUSLAR İLE KARŞI KARŞIYA

Yakup Cemil'in çetesi, başka bir deyişle müfrezesi Borçka'ya yaklaşmıştı. Kendisi ve kurmayları atlı, arkadan gelen müfreze ise yaya idi. Yakup Cemil'in bir gözü, bir zamanlar geçirmiş olduğu bir kazadan dolayı bir bezle sarılı idi. Yanındaki kurmay heyetinde-daha sonra ekonomi bakanı olacak – Şakır Bey, İttihat ve Terakki Trabzon Milletvekili Sudi Bey, Mustafa Paşa, Binbaşı Asım Bey, geleceğin Deli Halit Paşa'sı Yüzbaşı Halit Bey, Abdülhamit'in korumalarından Teğmen Ethem Bey gibi devrin önemli isimleri bulunuyordu. Yakup Cemil'in müfrezesine daha sonra bir istihkam bölüğü daha eklenmişti.

Rıza Bey Yakup Cemil'i oldukça sıcak karşıladı. Gece yarısı olduğunda da baş başa kaldılar ve durumu masaya yatırdılar. Rıza Bey, Yakup Cemil'den gitmemesini Borçka'da kalmasını istiyordu. Böylece Ruslar daha kolay yenilebilir, Batum alınabilirdi. Ama Yakup Cemil bu teklifi kabul etmiyor, Ruslar ile görülecek hesabı olduğunu söylüyor, biran önce cepheye gitmek için yanıp tutuştuğunu dile getirmekten çekinmiyordu. Rıza Bey ne yaparsa yapsın Yakup Cemil'i kararından döndüremeyeceğini anlamıştı, artık üstelemenin bir anlamı yoktu.

Yakup Cemil, ertesi gün yola çıktı. O biliyordu ki, Enver Paşa Rusya'ya karşı Sarıkamış Harekatı'nı yapacaktı, bunun için bir an önce çok sevdiği kader arkadaşının yanında bulun-

malıydı. Yolda Yakup Cemil'e Yüzbaşı Rauf Bey de katılınca genç adamın gücü iyice arttı.

Yakup Cemil Artvin'e doğru ilerlerken Ruslar da Artvin ile Oltu arasında bulunuyorlardı. Bu esnada Ruslar'ın karşısındaki çete birliklerine Doktor Bahaettin Şakir Bey komuta ediyordu. Bahaettin Şakir Bey vatanı için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan yüksek karakter sahibi bir devlet adamıydı. Teşkilatçılığının yanında dürüstlüğü ve devlet malını korumaktaki titizliği ile kendini gösteren Bahaettin Şakir Bey;eline geçen bütün parayı Trabzon ve Artvin'deki kuvvetlerin donanımına harcıyordu. Öyle ki;bir Ermeni'nin kurşunuyla Avrupa'da can verdiğinde üzerinden on para bile çıkmamıştı.

Yakup Cemil, Bahaettin Şakir Bey ile Artvin'de birleşti. İlk hedef Artvin'de konuşlanarak Sarıkamış taarruzunu kolaylaştırmak, akabinde de Rusya'nın içlerine doğru ilerlemekti.

YAKUP CEMİL'İN GEÇİRDİĞİ ÖLÜM TEHLİKESİ

Yakup Cemil, Ardahan'a saldırmadan önce kendisine beyaz bir at hediye etmişlerdi. Ama Yakup Cemil hediyeyi kabul etmekle birlikte bu ata binmemiş, kendi atını tercih etmiş, çatışma sırasında bu atı başka bir arkadaşına vermişti. İlginçtir bu ata binen adam çatışma sırasında şehit olmuş, olay bazı şüpheleri de beraberinde getirmişti. Acaba olay Ruslar'ın bir komplosu olabilir miydi?

Yakup Cemil'in Ardahan çatışmalarında bu ata binmemesi bir tesadüf eseriydi. Belki de onun ömrünü bir yıl daha uzatmıştı. O ölümün üzerine gittikçe sanki Azrail ondan kaçıyor gibiydi.

TEŞKİLATIN SİLAHŞORU ARDAHAN'I RUSLARDAN GERİ ALIYOR

Ruslar her yönden güçlü idi. Yiyecekleri tam, giyecekleri haddinden fazla, cephaneleri gani idi. Ruslarla boğaz boğaza sıcak çatışmalar yaşanıyor, iki taraf da bütün gücüyle saldırıyordu. Ruslar sonunda baş edemeyeceklerini anlamışlar, geri çekilmişlerdi. 1914 Kasım'ında başlayan çatışmalar birkaç saat sürmüş, Türk tarafının şiddetli saldırılarına dayanamayan düşman, sonunda Ardahan'ı da terk etmek zorunda kalmıştı. Evet Ardahan Ruslardan geri alınmıştı. Ardahan halkı Yakup Cemil'i ve müfrezesini büyük tezahüratlarla ve coşkuyla karşıladı. Her taraf Türk ordusuna, Yakup Cemil'e ve onun müfrezesine alkış ve övgülerle inliyordu.

Yakup Cemil buruk bir sevinç yaşıyordu: Coduroğlu Hamit gibi bir yiğit, Yakup Cemil'in yakın arkadaşları Ethem Bey ve Binbaşı Asım şehitler arasındaydı. Özellikle Binbaşı Asım Bey'in şahadeti başta Bahaettin Şakir olmak üzere herkesi derin üzüntüye boğmuştu. Öyle ki, Bahaettin Şakir Bey, Meclis-i Mebusan'a çektiği telgrafta,

—**Ardahan'ı aldık, ama Asım'ı kaybettik!**diyecek kadar derin bir üzüntü içindeydi.

Birliklerimiz şehre girdiğinde gördükleri manzara korkunçtu: Halk açtı, soğuktan donuyordu, yiyeceği ve giyeceği yoktu. Dahası Ruslar şehri terk etmeden önce bütün cephanelikleri ateşe vermişlerdi. Kısa aralıklarla patlayan mermiler ve toplar halkı panik ve endişenin kucağına itiyordu. Bu yaraları sarmak uzun bir zaman alacaktı.

ARDAHAN'DA KISILI KALMAK ÇOK ZORDU...

Ardahan alınmıştı ama asıl sorun bundan sonra başlıyordu. Stange Bey ve Bahaettin Şakir Bey'le birlikte şehre yerleşen Yakup Cemil, durumu iyi görmüyor, Ruslardan her an bir saldırı bekliyordu. Kış şartları hep düşmanın lehinde işliyor, Osmanlı'nın durumu hep kötüye gidiyordu. Sarıkamış'ta eriyen ve şehit olan binlerce Mehmetçik'in haberi Ardahan'a ulaşmış, Enver Paşa ile birlikte Ruslara karşı çarpışmak, Turan coğrafyasında at oynatmak hayaliyle yanıp tutuşan Fırtına Adam için tam bir hayal kırıklığı olmuştu. Dahası 10. Kolordu'nun saf dışı olmasıyla birlikte daha rahat hareket eden Rus kuvvetleri, yavaş yavaş Ardahan'a doğru yaklaşıyordu.

Durum Yakup Cemil, Bahaettin Şakir ve Binbaşı Stange'yi acilen bir toplantı yapmaya sevk etti. Stange "Teslim olalım!", Bahaettin Şakir ve Yakup Cemil "Savaşmak zorundayız!" diyordu. Sonunda Türk tarafının dediği oldu ve savaş kararı çıktı. Gece yarısı harekete geçilecek, bir huruç harekatına girişilecekti.

ERMENİ OYUNU SONUCU YAŞANAN KAYIPLAR VE YAKUP CEMİL'İN YARALANMASI

Çöken yoğun sis Yakup Cemil'in ve kuvvetlerimizin lehineydi, ilerlememizi kolaylaştırıyordu. Kuvvetlerimiz biraz ilerlediğinde Rus tarafından bir grup öne çıkarak kendilerine doğru geldiğini gördüler. Gelenler, **"Ateş etmeyin sakın, biz de Türk'üz!"** diyorlardı. Birliklerimiz bu söz üzerine tedbiri elden bırakıp ayağa kalktılar. İşte o anda olanlar oldu ve askerlerimiz kurşun yağmuruna tutuldu. Bir sürü şehit vermiştik.

Askerlerimiz tekrar sipere yattığında, karşı taraftan tekrar, **"Durun arkadaşlar, bir yanlışlık yapmayın, biz de Türk'üz!"** sesi yükseldi. Yine aynı senaryo, yine şehitler...

Bu Ruslar'ın öncülüğünü yapan Ermenilerin bir tuzağı ve hilesiydi. Yakup Cemil beş yüzden fazla kuvvetini şehit verirken, bir bombanın isabet etmesi sonucu sağ elinin baş parmağından yaralanmıştı. Üstelik Stange Bey de neredeyse taburunun yarısından fazlasını kaybetmişti.

Kafkasya'da kar vardı, boran vardı, tipiden göz gözü görmüyordu. Osmanlı ordusu Allahüekber Dağları'nda Ruslara değil, karakışa, borana, Kafkasya'nın acımasızlığına yeniliyordu. Dahası Balkanlar'da koleradan kırılan Mehmetçik, burada tifüse teslim oluyordu.

ERMENİ ÇETELERİ YAKUP CEMİL'İ TANIYOR...

Ardahan'da kalmak ve tutunmak Yakup Cemil için her gün biraz daha zorlaşıyordu. Nitekim geri çekile çekile Erzurum'a kadar gerilemek zorunda kalmış, müfrezesinin mevcudu dört yüze kadar düşmüştü. Yakup Cemil Erzurum'da Harbiye Nazırlığı Müsteşarı Miralay Mahmut Kamil Bey'le muhatap olacak, hatta aralarında ufak çaplı sürtüşmeler bile yaşanacaktır. Yakup Cemil'in ödün vermez kaya gibi karakteri Mahmut Kamil Bey'i yıldıracak, Teşkilat-ı Mahsusa'ya karşı hoşgörülü davranmaya zorlayacaktır.

Mahmut Kamil Bey, Yakup Cemil'in namını duymuştu, biliyordu ki bu adam verilen her görevi layıkıyla yapacaktı. Mahmut Kamil Bey'in Fırtına Adam'a verdiği görev şuydu: Osmanlı ordusunu arkadan vuran Ermeni çetecileri ile mücadele etmek, ordunun gerisinin güvenliğini sağlamak. Ruslar

tarafından büyük destek gören bu çeteler ordumuza büyük kayıplar verdirmekteydiler.

Bir zamanlar Meclis-i Mebusan'da mebusluk yapan, insan hakları, demokrasi, adem-i merkeziyet ve insan hakları şövalyesi(!) Karakin Pastırmacıyan tarafından örgütlenen ve Rusya'nın desteğini arkasına alan Ermeni çeteleri ordumuza kayıplar verdirmekle kalmıyor, eli silah tutan gençleri cepheye koşan köylere saldırıyor, kadın, yaşlı, çocuk demeden masumların kanına giriyor, genç kızlara tecavüz ediyorlardı. Bu duruma birileri dur demek zorundaydı. Mahmut Kamil Bey'in gözünde bu işi yapabilecek ender fedailerden biri de Teşkilat'ın Silahşoru idi. Bunların dilinden ancak o anlayabilirdi.

Yakup Cemil bir taraftan, "Ulan Karakin, ben seni zamanında vuracaktım, Talat Paşa'ya dua et!" derken, bir yandan da son hazırlıklarını tamamlıyordu. Çok geçmeden de silahına davrandı. Drolar, Keriler, Antranikler karşılarında bu attığını vuran, gördüğünü yaşatmayan, hainlere dünyayı dar eden bir adam ve güç görünce önce bocaladılar, ardından da birçoğu bu dünyayı terk ettiler. Rusya'nın desteği, son model silahlar, cesaretin ve vatanseverliğin karşısında aciz kalıyor, ancak masumları katleden vahşiler sapır sapır dökülüyordu. Ermeniler Yakup Cemil'i tanımışlardı, ama bu onlara pahalıya patlamıştı... Nihayet Devlet-i Aliye olaya el koymuş, son çare olarak **"Tehcir Kanunu"** nu yürürlüğe koymuştu.

TEPKİ ÇEKEN İDAMLAR

Ajanlık Yakup Cemil'in gözünde suçların en büyüğü idi, bunu yapan kim olursa olsun öldürülmeliydi. Bu duygu bazen ona hata yaptırmıyor da değildi... Böyle bir olay Hasankale'de yaşandı. Çevresindekiler bir jandarma erinin Ruslarla anlaş-

tığını, Ruslar adına bilgi topladığını ona ilettiler. Dahası, jandarma düşmandan aldığı para ile zengin bile olmuştu. Durum Yakup Cemil'i çıldırtmaya yetip artmıştı, hemen sorguya başladı ve ölüm mangaları oluşturdu. Jandarma erini ve onunla birlikte çalıştığından şüphelendiği on altı köylüyü sorguya çekti. Karar kısa sürede çıktı: Hepsi kurşuna dizilecekti.

Yakup Cemil'in bu eylemi geniş yankılar uyandırdı ve büyük tepki çekti. Herkes Yakup Cemil'i suçluyor, onun bir an önce cezalandırılmasını istiyor, nedense kimse bölgede yuvalanan ajanları, düşmanla işbirliği içinde olanları görmek istemiyordu.

Olay Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmut Kamil Paşa'ya aksetti. Mahmut Kamil Paşa hem suçlu hem güçlü Ermenilerin çeşitli yaygara ve yalanlarla dünya kamuoyunu Türkler aleyhine kışkırtmasından olacak ki biraz çekingen kalıyor, sertliğe başvurmak istemiyordu. Paşa doğal olarak Yakup Cemil'e kızdı ve onu Bitlis Alay Kumandanlığı'na sürdü. Yakup Cemil burada –geleceğin İstiklal Mahkemeleri Reisi Ali Çetinkaya- Alay Kumandanı Ali Bey ile karşı karşıya gelecek, tatsız olaylar yaşayacaktır.

İKİ ÇETİN CEVİZ KARŞI KARŞIYA

Ali Bey oldukça sert, disiplinli, ne yaptığını bilen komutandı. Yakup Cemil'in nasıl ele avuca sığmaz, kafasına koyduğunu mutlaka yapabilecek bir kişiliğe sahip olduğunu çok iyi biliyordu. Üstelik savaştan önce beraber çalışmışlar, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olması ve Talat Paşa'nın İttihat ve Terakki'deki tekelini kırmak için Yakup Cemil'le omuz omuza mücadele vermişlerdi. Yakup Cemil'in nasıl bir çetin ceviz

olduğunu belki de en iyi bilenlerden birisi Ali Bey idi. Onun için ne yapıp etmeli bu adamı disipline etmeliydi.

Mizaç ve sertlik bakımından birbirlerine benzeyen bu iki "kaya" Bitlis'te karşı karşıya geldi. Ali Bey cesur, atılgan ve gözü pek olmasına rağmen Yakup Cemil'e nazaran daha muvazeneli, tedbirli, vuracağı zamanı bilen bir adamdı.

Bir gün Yakup Cemil'i kumandanlık odasına çağıran Ali Bey ona aynen şunları söylüyordu:

—Bana bak Yakup Cemil! İkide birde tabancaya sarılmakla iş olmaz. Ordu nizamlarına uymazsan seni bitiririm. İflahını keser, mahvederim seni. Gözünü aç, edebinle otur.

Şimdi fırtına kopacak, iki taraf da silahlarına davranacak, daha tetik davranan hayatını kurtaracaktı. Fakat öyle olmadı. Bu durum karşısında Yakup Cemil hayatında ilk defa sustu. Niçin şimşek gibi tabancasına sarılmamış, niçin o anda Ali Beyin beynini masanın üzerine akıtmamıştır. Yakup Cemil'in nişan aldığı hedefe isabet ettiremeyişi vaki değildi.

O halde niçin duruyordu? Yakup Cemil korku nedir bilmezdi? Yakup Cemil gururuna çok düşkün ve korkusuz bir kişiliğe sahip olmanın yanında ne yaptığını bilen bir karaktere de sahipti. Biliyordu ki, Ali Bey ona bu kadar korkusuzca hitap ediyorsa önlemini de baştan akmıştı. Dahası onu Rumeli'deki eşkıya takibinden de tanıyordu. Onun için sustu ve bir subaya yakışır tarzda selamını çaktı ve odadan dışarı çıktı. Hem o daha Türk ordusunu arkadan vuran Ermeniler ile hesabını bitirmemişti, bu adamlara cezalarını mutlaka vermek zorundaydı.

Ali Bey Yakup Cemil'i iyi tanıyordu, bu adamla beraber çalışmak çok zordu, ya bir gün onu da dengine getirip vurursa ne olacaktı? Sonunda kararını verdi ve Yakup Cemil'i Bağdat'ta bulunan Altıncı Ordu merkezine Halil Bey'e gönderdi.

YAKUP CEMİL IRAK CEPHESİNDE

ZAMANSIZ BİR SALDIRI VE KOPAN İPLER...

Halil Paşa Yakup Cemil ile birlikte defalarca çalışmış, birçok operasyonlara katılmıştı. Onun için Fırtına Adam'ı tanıyor ve ona çok güveniyordu, ona geniş yetkiler verdi. Yakup Cemil artık çete kumandanı değil, muntazam ordu birliklerinden bir taburun kumandanıdır. Irak cephesinde, kuvvetlerinin başında, İngilizlerin karşısındadır. Fırtına Adam sonunda sıcak çatışmaya girecektir.

Ama çok geçmeden görevini yadırgamıştır ve durum hoşuna gitmemektedir. Çünkü günler geçiyor, ne saldırı için emir veriliyor, ne de İngilizlerde bir kıpırdanma görülüyordu. Yakup Cemil buraya siperler içinde gece gündüz uyumaya mı gelmişti? Onun fırtınalı ruhu bu sessizlikten hoşlanmıyordu.

Siperler içinde her an taarruz bekleyen Yakup Cemil bu sakin hayattan korkunç bir can sıkıntısı duyuyordu. Bir yere saldırmadan rahat edemiyordu. Kendini bir türlü frenleyemeyen Yakup Cemil her an taarruza geçmek, düşman hatları içine dalmak, kan, barut kokuları içinde yoğrulmak için sabırsızlanıyordu... Sabırsızlanıyor ama askerliğin yasaları sert... Üst makamdan emir alınmadıkça bir tabur kumandanı kendi kendine taarruza kalkamaz...

İngilizler de saldırmıyor ki Yakup Cemil için hayat anlam kazarısın. Oturmak ve beklemek onun için yaşarken ölmek demekti.

Bir sabah karar verdi: Hiç kimseden buyruk almadan taburunu saldırıya geçirtecek, sömürgeci, Türk ve İslam düşmanı İngilizlere dünyanın kaç bucak olduğunu gösterecekti. O kadar sıkılmıştı ki, Halil Paşa ne derse desin umurunda değildi.

Ve bir sabah... Ortalık ışımak üzereyken Yakup Cemil'in gür sesi duyuldu: "Hücum!" Ama bu saldırı zamansızdı. Her şeye hazır olan İngilizler Yakup Cemil'in taburuna şiddetli bir mitralyöz ateşi ile karşılık verdiler, çok geçmeden de taburun büyük bir kısmı şehit oldu. Olay iki tarafta da büyük şaşkınlık yarattı.

YAKUP CEMİL'E İSTANBUL YOLU GÖRÜNÜYOR...

Yakup Cemil'in bu çıkışı Halil Paşa'yı çok kızdırmış, kelimenin tam anlamıyla küplere bindirmişti. Herkes, **"Şimdi ne olacak?"** diye birbirine soruyordu. Yakup Cemil'i asacaklar mı, kesecekler mi?

Halil Paşa küplere binmişti ama bu mesele yüzünden bu **"Fırtına Adam"** la karşı karşıya gelmek istememişti. Zemberek gibi kurulu, dokunulsa boşalmaya hazır bu **"Gergin Adam"** ı bir an evvel başından savmak istiyordu.

Yeğeni Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa ile uzun uzun haberleşti ve Yakup Cemil'in yanından alınması için ısrar etti. Nihayet bir gün beklediği emir geldi. Hemen Yakup Cemil'i karşısına aldı ve:

—Yakup Cemil Bey, dedi. **Şimdi Harbiye Nezareti'nden bir emir aldım. Sizi oradan istiyorlar. Hemen hareket ediniz!**

Yakup Cemil böyle bir emir beklemiyordu. Bir an durakladı. Acaba yine mi atlatılıyordu? Sebeplerini araştırmak istedi. Fakat Halil Paşa, usta bir manevra ile bu İstanbul işinin Yakup Cemil'in terfii ile ilgili olduğunu göstermeye ve onu ikna etmeye muvaffak olmuştu. Yakup Cemil inanmış görünmekle birlikte beynindeki şüphelerle Halil Paşa'nın yanından ayrıldı. Artık İstanbul'a gitmekten başka çaresi yoktu.

ENVER PAŞA-YAKUP CEMİL'LE HALEP'TE GÖRÜŞÜYOR

Halil Paşa'nın emriyle İstanbul yolunu tutan Yakup Cemil Halep'e geldiğinde Enver Paşa ile karşılaştı. Enver Paşa Bağdat cephesine gidiyordu. İki eski dost karargahta bir araya geldi, karşılıklı hoş beş ve iltifattan sonra Yakup Cemil başladı konuşmaya. Doğu cephesindeki hatıralarından bahseden Yakup Cemil, Mahmut Kamil Paşa'dan, Halil Paşa'dan, Ali Çetinkaya'dan yakınıyor, yanlışları hiç çekinmeden ortaya koyuyordu. Ve iş döndü dolaştı, Yakup Cemil'in ne zamandır gönlünde yatan aslana geldi:

—Ben bir tümen kumandanlığı istiyorum! Enver Paşa şaşırmışa benziyordu:

—İyi de Yakup, tümen kumandanı olmak için senin rütben uygun değil ki!...

—O zaman beni paşalığa terfi ettir.

—Bu mümkün değil, ihtiyat zabitleri(yedek subaylar) en fazla binbaşı olabilir. Her şey, kanunlar ortada.

—Peki, öz kardeşin Nuri, bu kanunlar sayesinde paşa olmadı mı?

—Nuri'ninki fahri, sen ise muvazzaf rütbe istiyorsun, bu nasıl olur?

Yakup Cemil Enver Paşanın konumuna da, rütbesine de aldırmıyordu. Karşısında sanki harbiye nazırı yoktu bir arkadaşı vardı. Sonra Enver Paşaya hesap sormaya, üst perdeden konuşmaya devam etti:

—Fahri paşalıktan, muvazzaf paşalıktan söz ediyorsun. Bu bir sebep değildir. Aklına eseni bey, hoşuna gideni paşa yapıyorsun, ama sıra bana gelince karşıma kanunları çıkartıyorsun. Seni bu makama oturtan kimdir, önce bunu düşün.

Yakup Cemil'i Enver Paşa çok iyi tanıyordu. Onun için bu eski arkadaşının suçlamalarına cevap vermemeyi yeğledi, tartışmayı uzatmanın bir anlamı yoktu. Alttan alarak şöyle dedi:

—Hele sen bir İstanbul'a git, biraz dinlen yorulmuşsundur. Ben İstanbul'a gelince çaresine bakarız.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONA DOĞRU

"Para yitirdin, hiçbir şey yitirmedin, çalışır, gene kazanırsın.
Onur yitirdin, çok şey yitirdin, ama uğraşır gene kazanırsın...
Umut yitirdin, her şeyi yitirdin, keşke doğmaz olaydın..."

Goethe

YAKUP CEMİL İSTANBUL'DA

Teşkilatın Silahşoru İstanbul'a geldiğinde gördüğü manzaradan hiç de hoşlanmadı. Savaşın açlık ve sefaleti hüküm sürüyordu. Temel ihtiyaç maddeleri karaborsaya düşmüştü. Birileri vurgunu vuruyor, servetine servet katıyordu. Rüşvet her yeri sarmış, asayiş kaybolmuş, sokaklar güvenilir olmaktan çoktan çıkmıştı.

Durum genç adamın yüreğini burkuyor, Türk'ün makus talihi içini parçalıyordu. İşte bu haleti ruhiye içinde Sapancalı Hakkı'yı buldu. Artık bundan sonrası dönülmez bir yoldur. Bu süreç Yakup Cemil'in sonunu hazırlayacak, Enverci kadronun tasfiyesine başlangıç teşkil edecektir. Dahası Yakup Cemil bir anlamda kendi sonunu kendi eliyle hazırlayacak, cephe gerisinde kalmak bu ele avuca sığmaz adama yaramayacaktır.

Yakup Cemil, Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami, İzmitli Mümtaz gibi Teşkilat'ın gözü kara adamlarının bir araya gelmesi, dahası Yakup Cemil'in İstanbul'a gelmesi, başta Büyük Efendi olmak üzere birilerinin keyfini kaçırmışa benziyordu. Büyük Efendi'nin zaten Yakup Cemil'le geçmişten kalan bir hesaplaşması vardı. Talat Paşa Yakup Cemil'e sürekli diş biliyor, onun ve yakın arkadaşlarının bir açığını arıyordu. Bunu fark edenlerden biri de Ömer Seyfettin olmuştu.

ÖMER SEYFETTİN'İN HAKKI BEY'E UYARISI

Ömer Seyfettin Bey, Hakkı Bey'in çocukluktan beri arkadaşıydı, deyim yerindeyse yedikleri içtikleri bir yere gidiyordu... İkisi de ortaokul, lise ve hap okulunu aynı sıralarda okumuşlar ve buradan birlikte mezun olmuşlardı. Yıllarca süren bu uzun arkadaşlık hayatı, vefakarlık, karşılıklı güven şeklinde sürüp gidiyordu.

Ömer Seyfettin Bey Hakkı Bey'i görünce dedi ki:

—Senin ve diğer arkadaşlarının arkasından ayak oyunları dönüyor, dikkat ediniz, durum hiç de iyi değil!...

Ömer Seyfettin Bey'in bu sözleri boş değildi. Çünkü Ömer Seyfettin Bey, o tarihlerde Genel Merkez'de Ziya Gökalp Bey ile birlikte düşünce üretiyor, yazılar yazıyor, özellikle Genel Merkez'in tercüme işleriyle ilgileniyordu. Onun için Genel Merkez'de dönen her şeyden günü gününe haberdar oluyordu.

Ömer Seyfettin Bey'in bu uyarısı ile artık her şey gün yüzüne çıkmaya başlıyordu. Şimdi aleyhlerinde hükümet kanadında ve Genel Merkez'de olup biten şeylerden günü gününe haberdar olmak için dikkatli hareket etmek gerekiyordu. Genel Merkez'de dönen dolapları da en iyi Ömer Seyfettin Bey vereceğine göre onunla ilişkileri sıkı tutmak tek çare idi.

Ömer Seyfettin Bey'in bu uyarısından sonra artık kendisi ile arkadaşları aleyhinde hazırlanan oyunlar er geç kapılarına dayanacaktı. Ancak bu tehlikeye meydan vermemek, Talat Bey'e ve ekibine fırsat tanımamak başvurulacak tek yol idi .

HÜSREV SAMİ BEY DE KARA LİSTEYE ALINIYOR

Genel Merkez'in tasfiye politikasına hedef olan yalnız Hakkı Bey değildi. Diğer arkadaşlarının da aynı düşmanlı-

ğa hedef olacağı ve ilk fırsatta tasfiye edileceği muhakkaktı. Kendisi ve Yakup Cemil'in dışında Genel Merkez'in hedefindeki isimlerden biri de Hüsrev Sami Bey'di. Hüsrev Sami Bey ne yapmıştı da kara listeye alınmıştı peki?...

Trabzon'da İttihat ve Terakki müfettişi olan Hüsrev Sami Bey, Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Talat Bey'e Trabzon'daki yönetim boşluğunun ve kargaşanın, önüne geçilemez bir boyuta geldiğini, eğer bu durum devam eder ve en kısa sürede önlem alınamazsa bu bölgede **"İttihat ve Terakki"** aleyhinde önü alınamayacak bir başkaldırı ve ihtilal patlayacağını açıklamış, uzun uzadıya şikayette bulunmuştu. Hüsrev Sami Bey, bu yönetim boşluğunun ve kargaşanın özellikle Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'in ihmalinden ve beceriksizliğinden çıktığını vurgulamış ve Cemal Azmi Bey'in görevden alınmasının altını çizmişti .

Hüsrev Sami Bey bu uyarılarının dikkate alınmadığını görünce Büyük Efendi Talat Bey'i çok ağır bir dille suçlamış ve çektiği bir telgrafla Trabzon İttihat ve Terakki müfettişliğinden istifa etmişti.

İstifa ettiği gün Trabzon'dan Samsun'a gelen Hüsrev Sami Bey savaştan dolayı deniz yolu kapalı olduğundan Samsun'dan Ankara yolu ile İstanbul'a dönmüştü. Hüsrev Sami Bey'in bu şekilde istifa ettikten sonra diğer arkadaşları ile birlikte İstanbul'da yerleşmesi Büyük Efendi'yi ve Genel Merkez'i hiç de memnun etmemişe benziyordu. Bunların, İstanbul'da bir olay çıkarmak üzere birlikte hareket etmeye karar verdikleri düşüncesi ve şüphesi Büyük Efendi'yi ve yandaşlarını iyice rahatsız ediyordu.

Hüsrev Sami Bey'in, hükümet ve Genel Merkez gözünde şüpheli konumuna düşmesi, yalnız Trabzon'dan çektiği istifa

telgrafı üzerine birdenbire İstanbul gelmesinden ibaret değildi. Dahası o, son zamanlarda iyice öne çıkmış, Teşkilat içindeki muhalifler arasında önemli bir noktaya yükselmişti, bu hiç de iyiye işaret değildi.

Bundan bir yıl önceydi, Küçük Efendi, Genel Merkez'de bir ramazan akşamı, Teşkilat içindeki muhaliflerin görüşlerini iyice anlamak için, Sapancalı Hakkı, Mümtaz, Hüsrev Sami, Nail Bey gibi ileri gelenleri Nuruosmaniye Kulübü'nde iftara çağırmıştı.

Görüşme sabaha kadar sürmüş, Teşkilat işlerinden ülke sorununa kadar her şey masaya yatırılmıştı. Hüsrev Sami Bey, öfkeliydi, sert eleştirilerde bulunuyor, gördüğü her hatayı açıkça dile getiriyordu. Ona göre, ülkede uygulanan sıkıyönetim anlamsızdı, dahası, halka zulmediliyordu, millet açtı, her şeyini kaybetmek üzereydi. Buna Anadolu'daki güvenlik ve düzenin yok olması da eklenince, iş iyice çığırından çıkıyor, devletin geleceği tehlikeye giriyordu. Çok daha korkunç olanı da basına uygulanan sansürdü. Basın hürriyetinin engellenmesi Teşkilat'ın ilkeleriyle çelişiyor, parti, güvenilirliğini kaybediyordu. Muhalefete malzeme vermemek gerekiyordu. O halde çare neydi, ne yapılabilirdi? Elbette ki kongreydi. Parti bir an önce kongre için toplanmak zorundaydı, kan değişikliğine ihtiyaç vardı. Kongrede halkın gıdası ve temel ihtiyaç malzemeleri sorunu masaya yatırılmalı, sorumlulara hak ettiği cezalar hemen verilmeliydi. Tabi ki başta Talat Bey uyarılmalı, suçu varsa gerekli işlemler yapılmalıydı. Hüsrev Sami Bey Talat Bey hakkındaki sert eleştirilerinde ve ülke sorunları hakkındaki görüşlerinde yalnız değildi, bütün arkadaşları ona katılıyorlardı.

Kara Kemal Bey politikayı çok iyi bilen birisiydi, hepsini sabırla dinliyor, onlara katıldığını ifade ediyor, bir yandan da karşısındakileri kara listeye alıyordu. İşte bu toplantı baş-

ta Hüsrev Sami Bey olmak üzere bütün arkadaşlarının ipini çekecekti.

Talat Bey, Kara Kemal'den gelen haberle küplere binmiş,

—**Bu adamlar ne yaptığını sanıyor?** diye bağırmış, onu ve arkadaşlarını izletmeye başlamıştı.

KILIÇLAR ÇEKİLİYOR, SAFLAR NETLEŞİYOR

Sapancalı Hakkı Bey Bükreş'ten İstanbul'a dönmüş, ofisi bütün eski arkadaşlarının toplantı yeri haline gelmişti, herkes Talat Bey'den yakınıyordu. Bu durum Yakup Cemil'in Irak cephesinden dönüş günlerine denk geliyordu. Hüsrev Sami ve Nail Boyler'in de Trabzon'dan İstanbul'a gelmeleri üzerine Talat Bey ve Genel Merkez bu gözü kara adamların ve ittihatçıların ortak bir amaçta buluşmaları ve harekete geçmeleri ihtimalinden rahatsız oluyor, bunlara karşı bazı önlemler almak gereğini duyuyor ve hepsinin peşine adamlar koyuyorlardı.

Öte yandan Hüsrev Sami Bey Trabzon'dan İstanbul'a geldikten sonra gerek Trabzon ve civarında, gerek yolda iken geçtiği yerlerde gördüğü durum ve manzarayı önüne gelene anlatıyor, hükümetin beceriksizliğinden dolayı memleketin günden güne daha kötüye gittiğinden söz ediyordu.

Hüsrev Sami Bey dava arkadaşlarına ve önüne gelen herkese bu şekilde dert yanıyor, bu da günü gününe Talat Bey'e gidiyordu. Durum bu şekilde iken bir gün Yakup Cemil eski arkadaşını görmek üzere Hakkı Bey'in yazıhanesine geldi. Burada İzmitli Mümtaz Bey de vardı.

Yakup Cemil seferberliğin başlangıcından bu yana neler yaptığından, katıldığı savaşlardan söz ettikten sonra dedi ki:

—**Ben artık siyasetten çekildim, particiliği başkalarına bıraktım. Eğer şartlar olgunlaşırsa savaştan sonra belki**

düşünürüm . Şimdi savaştayız, ülke savunması her şeyin önünde gelir. Halep'te Enver Paşa ile görüşerek buraya geldim, Paşa İstanbul'a dönünce beni kaymakamlığa yükselteceğini ve fırka kumandanlığına atayacağını söyledi, şimdi kendisini bekliyorum. Geçenlerde Hüsrev Sami ile görüştüm, bana siyasetten, ülkenin gittikçe uçuruma doğru yuvarlandığından söz etti. Trabzon müfettişliğinden niçin istifa ettiğini anlattı. Hüsrev de siyasetten vazgeçmiş, ticaret yapacakmış. Bana da ticarete atılmamı tavsiye etti. Hüsrev, bütün söylediklerinde haklıdır. Benim kararı hepinizin malumu olduğu üzere bellidir Paşa'dan söz aldım, fırka kumandanı olacağım sırada başka bir şeyle ilgilenemem.

Her şey ortadaydı, Yakup Cemil, savaşacaktı, mücadelesini cephede sürdürecekti . Ama ne yazık ki zaman kendisinin aleyhine işleyecek, emeline ulaşamayacaktı. Teşkilat'ın Silahşoru bilmiyordu ki, cesaret ve yiğitlik bazı şeyler için yeterli değildi, ayak oyunlarını da iyi bimek gerekiyordu.

İstanbul'da bunlar dönerken Enver Paşa henüz İstanbul'a gelmemiş, denetlemelerine devam etmekteydi.

YAKUP CEMİL ÇEKİRGE KAPLICALARINDA

Enver Paşa'nın gereğinden fazla gecikmesi Fırtına Adam'ın canını sıkmaya başlamıştı, genç adam can sıkıntısından ne yapacağını bilemiyordu. Hele savaşın böyle en şiddetli anında cephede olamamak, İstanbul'da böyle işsiz güçsüz bir şekilde dolaşmak genç adam için katlanılır gibi değildi. Onun bütün düşü, bir an önce Enver Paşa'nın İstanbul'a gelmesi ve kendisini cephe görevine vermesiydi.

Yakup Cemil, Harbiye Nazırı'nın dönmesi gecikince Bursa kaplıcalarına gitmeye karar verdi. Fakat o, bu yolculuğa yalnız çıkmak istemiyordu. Hüsrev Sami Bey de o gün-

lerde İstanbul'da bulunuyor, özel hayatını yoluna koymak için çabalıyordu. Yakup Cemil, Hüsrev Sami Bey'e ısrar etti, kendisi ile birlikte banyo yapmayı ve Bursa'nın Çekirge kaplıcalarına gitmeyi önerdi. Yakup Cemil ve Hüsrev Sami'nin Bursa macerası yaklaşık on gün sürdü. İki arkadaş Çekirge kaplıcalarında bol bol ülke sorunlarını memleket konuştu, görüş alışverişinde bulundu.

Trabzon'dan ayrıldığı günden beri Genel Merkez'e, özellikle Büyük Efendi'ye ve Kara Kemal'e karşı öfkeli ve dargın olan Hüsrev Sami Bey, Çekirge'de boş durmadı, Yakup Cemil'i hükümet ve Genel Merkez aleyhine doldurmak için ne gerekiyorsa yaptı. Ülkenin günden güne battığı böyle bir zamanda bu hükümetin emellerine körü körüne hizmet etmenin Osmanlı'ya kötülükten başka bir şey getirmediğinden dem vuran, Yakup Cemil'i arzularından, heveslerinden vazgeçirmek için varını yoğunu ortaya koyan Hüsrev Sami Bey, onun da hayatını kazanmak için zaten muvazzaf olmadığı askerliği bırakarak ticarete atılmasını ve kazanacaklarını anlattı.

Yakup Cemil, aslında öteden beri Talat Bey'den ve yanındakilerden hoşlanmazdı, doğal olarak arkadaşının birçok görüşüne katılıyor, gidişatı beğenmiyordu. İki arkadaş Çekirge'de uzun uzun konuştular ve değişik kişilerle temaslarda bulundular.

HARBİYE NAZIRI YAKUP CEMİL'İ OYALIYOR MU?

Yakup Cemil Bursa'dan döndüğü zaman Enver Paşa da Bağdat'tan gelmiş bulunuyordu. Bu haberi alan genç adam derhal harbiye nezaretine koştu, hemen Enver Paşa'nın huzuruna çıktı ve ona dedi ki:

—Sizi bugüne kadar bekledim, Halep'teyken bana söz vermiştiniz. Benim fırka kumandanlığım işi ne oldu?

Enver Paşa'nın o sırada zaten işi başından aşkındı, Yakup Cemil'le uzun uzadıya uğraşıp ona durumu açıklamak çok zordu. En iyisi Yakup Cemil'i baştan savmaktı, eski arkadaşına dedi ki :

—Özel Kalem Müdürü Şevket Bey'i gör, kendisine durumu anlat, seni bir yere tayin eder.

Genç adamın gözleri sevinçle parladı, demek ki gerçekten fırka kumandanlığına tayin edilecekti, hemen Şevket Bey'in odasına girdi, Şevket Bey'e Enver Paşa'nın sözlerini söyledi. Şevket Bey, Harbiye Nazırı'ndan böyle bir emir almamıştı. Biraz düşününce Enver Paşa'nın Yakup Cemil'i oyaladığını anlamakta gecikmedi. Durum ciddi idi, ne pahasına olursa olsun amirini idare etmeliydi. Karşısında Yakup Cemil vardı, Teşkilat'ın Silahşoru vardı, kolay değildi. Yakup Cemil'e durumun henüz belli olmadığını ve birkaç gün sonra kendisine tekrar uğramasını söyledi. Ama o birkaç gün çok çabuk geçecek, Fırtına Adam Şevket Bey'in yanına tekrar uğrayacaktır.

Yakup Cemil ile yüz yüze gelmek, Şevket Bey'in hiç de hazzetmediği bir şeydi, bu adama ne cevap vereceğini düşünüyor, soğuk soğuk terliyordu. Ama yapacağı bir şey yoktu, her şeyi açıkça ifade edecekti, sonu ölüm olsa bile. Bir iki kez yutkundu ve dedi ki :

—Enver Paşa fırka kumandanlığınız için bana bir şey söylemedi. Benim böyle bir şeyden haberim yok!...

Şevket Bey'in cevabı genç adamın hiç de beklemediği bir şeydi, tüylerinin diken diken olduğunu, odanın sanki üzerine doğru göçtüğünü hisseder gibi oldu. Şevket Bey'i korkudan titreten bir ses yankılandı odada:

—Bu buyruk Enver Paşa'dan gelmişti, o beni fırka kumandanlığına tayin atadığını söyledi, bu görevi de size ver-

di. Bakıyorum da siz işi savsaklıyorsunuz... Ben sizin şahsınızdan bir şey istemiyorum. Siz verilen emri yerine getiriniz yeter. Susmayın Şevket Bey, cevap veriniz?...

Durum Şevket Bey için gittikçe kötüleşiyordu, artık bu adamı daha fazla idare edemezdi, her şeyi dobra dobra söyleyecekti:

—Sizin hakkınızda yapılmış bir işlem yok ki geciktireyim Yakup Bey. Ben ne yapayım? Paşa'yı görüp anlatınız, benim bir şeyden haberim yok...

Şevket Bey'in odasından çıkan Yakup Cemil resmen yıkılmıştı, dahası öfke doluydu. Harbiye Nazırı'na hitap eden sesi şaşkınlık ve sitem doluydu:

—Siz bana Şevket Bey'i görmemi emrettiniz. Ben de gittim, kendisine anlattım. Birkaç defa gidip geldim. Şimdi de benim hakkımda yapılan bir işlem olmadığından dem vuruyor. Bu nasıl şey?...

Yakup Cemil'in tavırları bu eski dava arkadaşına karşı oldukça soğuktu . Enver Paşa arkadaşını çok iyi tanıyordu, ona vereceği ters bir cevap hiç de istenmeyecek şeylere zemin hazırlayabilirdi. Biraz da alttan alarak arkadaşına cevap verdi:

—Senin ordu ile bağlantın kesilmiştir. Bugün ihtiyat subayısın. İhtiyat subayının yükselebileceği en son nokta binbaşılıktır, benden daha fazlasını bekleme Yakup. Yasalar izin vermezse ne yapabilirim ki. Eğer yine de cephede bulunmak, savaşmak istiyorsan seni Erzurum cephesine göndereyim. İzzet Paşa'ya da tavsiye edeyim. Orada istediğin gibi çalışırsın... Çalışmak istemiyorsan, git evinde otur! Sana başka bir iş buluruz...

ENVER PAŞA YAKUP CEMİL'DEN ŞİKAYET EDİYOR

Enver Paşa'nın odasını terk eden Yakup Cemil kırgındı, öfkeliydi. Demek insan bu kadar çabuk satılabiliyordu. Harbiye Nazırı kendisini kelimenin tam anlamıyla bir kenara atmıştı, hem de uğrunda canını bile vermekten çekinmeyeceği Enver Paşası... Genç adam şimdi ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini bilemiyordu... İçindeki ses soruyor, haykırıyor, isyan ediyordu:

—Enver Paşa'nın bu son sözleri ne demekti? Sen bunu hak edecek ne yaptın arkadaş!... Demek ki Harbiye Nazırı seni aldatmış, oyalamış!... Hem bu hakkı ona kim veriyor?... Yakup sen buna katlanamazsın!... Madem ki yasa engelmiş, yasada değişiklik yapılamaz mı?... Ayet mi ki bu dokunulamasın!... İşlerine gelince istedikleri değişiklikleri yapsınlar, sana gelince yasaları engel göstersinler, çifte standart bunun adı!...

Yakup Cemil öfke doluydu, kırgındı, derdini anlatacağı birini arıyordu. Çok geçmeden Galata'da, Sapancalı Hakkı Bey'in yazıhanesindeydi. Öfkeden yüzü kıpkırmızı kesilen, göz kapakları açılan, bıyıkları dimdik olan arkadaşını görünce şaşıran Hakkı Bey sordu:

—Yakup ne oldu, hayrola kötü bir durum mu var?

—Şimdi Harbiye Nezareti'nden geliyorum. Paşa, kaymakam olacağımı, beni fırka kumandanı yapacağını söylemişti. Halbuki şimdi yasaların buna izin vermediğinden söz ediyor. Bu nasıl şey, anlamadım, gitti... Bu ihtiyat yasasının değiştirilmesi artık şart oldu. Enver o koltuğu tek başına mı hak etti, o beğenmediği ihtiyatların yardımıyla oturmadı mı o koltuğa?... Şimdi bize sırt çeviriyorlar, bizi tanımıyorlar...

Yakup Cemil patlamaya hazır bir volkan gibiydi, konuştukça kızgınlığı bir kat daha artıyordu. Hakkı Bey, arkadaşını iyi tanıyordu, biliyordu ki, Yakup Cemil'in böyle anlarında kendisine bir şey söylemek hiçbir yarar getirmeyecekti. Kızgın bir Yakup Cemil'e ne söylense boştu.

Arkadaşını sabırla dinleyen Hakkı Bey dedi ki:

—Yakup, şimdi böyle lafların sırası değil... Sen aklı başında bir adamsın... Haydi kalk, evine git... Üzülme bakalım, ne yapacaksak sonra düşünürüz. Başka gün gel, durumu tekrar değerlendirelim.

Yakup Cemil, Hakkı Bey'in aklı başında biri olduğunu bilir, ona güvenirdi, onun sözünü dinlerdi, yine öyle yaptı ve:

—Peki, senin dediğin gibi olsun, sonra gelirim, konuşuruz, diyerek arkadaşının ofisinden çıktı. Öfkesi biraz yatışmış, kendisini toparlamış gibiydi.

Olayın bir gün sonrasıydı, Enver Paşa'nın yaveri Mümtaz Bey, Harbiye Nezareti'nden Hakkı Bey'e telefon açtı :

—Buraya, bana biraz gelir misin?

Hakkı Bey, bir saat sonra Harbiye Nezareti'ndeydi. Mümtaz Bey biraz tedirgin gibiydi :

—Paşa, bizimle görüşmek istiyor.

Enver Paşa iki arkadaşı sıcak bir ortamda karşıladı, çok geçmeden de söze girdi:

—Dün Yakup geldi. Tümen komutanı olmak istiyor. Halbuki yasalar buna izin vermiyor, ben bu durum karşısında ne yapabilirim?... Kendisine söyleyiniz, gönüllü hizmet etmek isterse, İzzet Paşa'nın yanına göndereyim. Eğer kabul etmezse, ticaret yapsın, evinde otursun. Ben ona

yardım ederim. Siz kendisini çağırınız, öğüt veriniz, aklını başına toplasın. Artık bu taşkınlıkları bıraksın, olur olmaz şeylere karışmasın!...

Enver Paşa ile görüştüklerinin ertesi günü Hakkı Bey haber gönderdi ve Yakup Cemil'i ofisine çağırdı. Öğleden sonra Yakup Cemil sivil kıyafetleriyle geldi. Son görüşmelerindeki sinirli adam gitmiş, yerini sakin bir adama bırakmıştı. Acaba Yakup Cemil, Enver Paşa'nın kendi hakkındaki son görüşlerini öğrendikten sonra kararından caymış, oldu bittiyi kabul mü etmişti?

Arkadaşını tepeden tırnağa süzen Hakkı Bey, Yakup Cemil'in biraz durulduğunu gördükten sonra dedi ki:

—Yakup, geçenlerde çok gergindin, sağlıklı düşünemiyordun. Arkadaşlarla düşündükten sonra şu karara vardık: Tuttuğun yol yanlış, duygularınla hareket ediyor, öfkeni frenleyemiyorsun! Paşa, seni kaymakam yapmak istedi; fakat yasalar bu duruma bir türlü izin vermiyor. Sen, fırka kumandanı da olsan, paşa da olsan Yakup Cemil'sin!... Nefer de olsan yine Yakup Cemil'sin!...

Eğer bizi dinlersen, az çok hatırımız varsa bu sevdadan vazgeç! Bizler, bir çok siyasi olaylara karışmış insanlarız. Bir kere mimlenmişiz, bizi bundan sonra kimse orduya almaz, biliyorsun ki orduyla ilişkimiz kesilmiştir. Bundan sonra, kumandanlık, terfi gibi şeylere sarılma. Memlekete hizmet etmenin başka yolları var, merak etme her şeyin sırası gelecektir. Bak Mümtaz da emekliliğini istedi. Böyle şeyleri düşünmüyor bile. Biz bundan sonra ne kaymakam olabiliriz, ne de tümen kumandanı... Bizim devrimiz doldu Yakup!

YAPAYALNIZ BİR ADAM

Yakup Cemil, bu iki arkadaşının böyle birden ağız değiştirmesine şaşırsa da sustu, sonra da onaylar gibi başını salladı. Onun tavır ve davranışlarında görülen bir değişiklik iki eski dava arkadaşını rahatlatmışa benziyordu. Ama arkadaşlarının tatmin olmadığını, tam anlamıyla yatışmadığını da görmüyor değillerdi. Genç adam düşünüyordu:

Şimdiye kadar ülkesinin yararına, teşkilatı ve partisi adına az mı özveride bulunmamıştı. Meşrutiyet inkılabındaki hizmetleri, meşrutiyetten sonra siyasi etkinlikleri, özellikle Bab-ı Ali baskınında o zaman başkumandan vekili ve harbiye nazırı olan Nazım Paşa'yı öldürmesi ve bunun sonucunda İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesi, Edirne'nin geri alınmasındaki rolü, Enver Paşanın harbiye nazırı olması için Talat Paşa ve ekibiyle yaptığı mücadele, son savaştaki cesaret ve yararlıkları varken şimdi bu görevi kendisinden nasıl esirgiyorlardı? Kaymakamlık kendisinin hakkı değil miydi. Arkadaşları, en başta Enver Paşa yükselmiş, birçoğu kilit makamlara, Enver ise harbiye nazırlığına yükselmemiş miydi?

Yakup Cemil görüyordu ki, yapayalnızdı, en yakın arkadaşları bile kendisine sırt çevirmişti. Ondan susması, kendisine reva görülen bu muamelelere ses çıkarmaması isteniyordu, Hakkı Bey'in yanından ofisini bu duygularla terk etti...

Onun şimdi yapacağı tek şey vardı: Amacına ulaşmak için Genel Merkez'i kendi lehinde müdahale ettirmek. Aslında kaymakamlığa terfi ederek tümen kumandanlığına tayin edileceğinden daha bazı arkadaşlarına, bu beyanda Genel Merkez üyelerinin bir kısmına da söz eden Yakup Cemil, işe Genel Merkez'in karışması ile, İttihat ve Terakki'nin resmi bir aracılığı ile Enver Paşa'nın yola getirileceğine inanıyordu. Bu

düşünceyle ertesi gün doğruca Genel Merkez'e gitti. Üyelerin çoğu Genel Merkez'deydi. Yakup Cemil'in beklemeye tahammülü yoktu, salona girer girmez dedi ki:

—Benim durumum ne olacak? Niçin kaymakam, tümen kumandanı olma hakkım elimden alınıyor?...

Üyelerden biri cevap verdi:

—Ne yapalım?... Biz Enver Paşa'ya söyledik, fakat dinletemiyoruz... Sen kendin git, anlat! Kendi derdini bile anlatamayan bizler senin için ne yapabiliriz ki?...

Genel Merkez'den de bu cevabı alan Yakup Cemil, her geçen saat yalnız kalıyor, kapıların yüzüne kapandığını görüyordu. Evet, Fırtına Adam yalnızdı. Ama pes edecek bir adam değildi o, mutlaka bir şeyler yapacaktı, zaten ruhu engellenemeyecek yeni bir serüvene atılmak için çırpınıyordu. O, bu hükümeti ve adamları gerekirse bir darbe daha yaparak devirecekti. Hayatı pahasına da olsa bu işi götürecekti. Fırtına Adam şu anda karma karışık duygular içinde yüzüyor, sadece Harbiye Nazırı'na değil; hükümete, İttihat ve Terakki'ye de isyanla doluyor, paçavra gibi bir kenara atılmak canını sıkıyordu.

"BEN ARTIK İTİLAFÇI OLDUM"

Enver Paşa Yakup Cemil çekişmesinin sıcaklığını koruduğu günlerdi. Sirkeci'deki ofisinde İzmitli Mümtaz, Hüsrev Sami ve Yenibahçeli Nail ile birlikte oturan Hakkı Bey'in yüzünden düşünceli olduğu hemen okunuyordu. Bu sırada içeriye Yakup Cemil girdi, genç adam içeriye girer girmez dedi ki:

—Ben artık itilafçı oldum!

Dört arkadaş şaşkınlıkla,

—Nasıl itilafçı?... diye sordular.

—Bu Almanlardan bize bir fayda yok!. Bu savaştan bir şey çıkmayacak! İtilaf devletler ile anlaşmak ve barış imzalamak tek çare... Görüştüğüm herkes aynı şeyi söylüyor.

Bir kaç gün öncesine kadar savaştan ve askerlikten başka bir şeyi dilinden düşürmeyen bir adamdaki bu değişiklik hepsini şaşırtmışa benziyordu. Hepsi biliyordu ki Yakup Cemil gibi bir savaş ve kavga adamının böyle birdenbire barıştan söz etmesi hiç de inandırıcı değildi.

Hakkı Bey, şimdi Yakup Cemil'in bu tarzda konuştuğunu görünce, bu konuya girdi ve Romanya'daki temasları hakkında arkadaşlarına açılmaya karar verdi. Hakkı Bey diyordu ki:

—Ben Romanya'da iken Fransa ve İngiltere'nin bizimle barış yapmak istediklerini gördüm. Hatta bazı kimseler, bana da geldiler, hükümet ve Genel Merkez nezdinde bu işe aracılık yapmamı rica ettiler, ama ben kabul etmedim. Bunlar, propaganda mahiyetinde midir, yoksa ciddi bir girişim mi tam bilmiyorum. Demek ki artık barış eğilimi ağır basmaya başladı ve bu eğilim hatırı sayılır bir boyuta yükseldi.

Hakkı Bey'in bu sözleri Yakup Cemil'i fazlasıyla memnun etmişti. O zaman üzerinde çok durulmayan bu konu sadece Yakup Cemil'in değil, birçok kişinin başını ağrıtacaktı.

Yakup Cemil Sapancalı Hakkı'nın ofisinden ayrılırken kendisini biraz daha rahatlamış gibiydi, demek zaman kendisini haklı çıkaracaktı, dahası kendisiyle aynı görüşü paylaşanların sayısı artıyordu. Çok daha önemlisi Fırtına Adam'ın darbe planları olgunlaşırken hükümet gittikçe güç kaybedecekti. Hakkı Bey'in ofisini terk eden Yakup Cemil, doğruca Erenköy'deki evine gitti. Artık gergin ve öfkeli değil rahattı, ümit doluydu. Hakkı Bey'in kendisine sözleri hala kulaklarında çınlıyordu: "Fransa ve İngiltere bizimle barış yapmak istiyorlar..."

Yakup Cemil kararını vermişti: Elinde böyle bir koz vardı, bunu iyi değerlendirecek, Enver Paşa'yı, Talat Bey'i, hükümeti ve Genel Merkez'i tehdit edecek, onlar da kendisinden ürkecekler, ona istediği görevi vereceklerdi. Önce kardeşi Seyit Mehmet Bey'i çağırdı :

—Şimdi Genel Merkez'e git, bu savaş hepimizi felakete sürüklüyor, ülke yıkımın eşiğinde... Ben, sulh-ı münferit yapmak için harekete geçeceğim. Razı etmezlerse dünyayı hepsine dar edeceğim! Git, durumu anlat, bakalım ne diyorlar, görüşlerini öğren!...

Seyit Mehmet Bey görüyordu ki ağabeyi çok ciddiydi, kararlıydı, böyle anlarda ona karşı çıkmak mümkün değildi, beklemeden evden çıktı ve doğruca Genel Merkez'e gitti.

Partinin ileri gelenlerinin hepsi neredeyse İttihat ve Terakki Genel Merkezi'ndeydi, Seyit Mehmet Bey hepsine döndü ve şöyle dedi :

—Yakup delirdi, saçma sapan şeyler söylüyor, "sulh-ı münferit" diyor... Bu, böyle olmayacak, şu adamı çağırın, biraz öğüt verin!...

Bu cümleler orta yere bir bomba gibi düştü, yüzlerde endişe ve panik havası dolaşmaya başladı. Doğal olarak da en çok kaygılanan Sapancalı Hakkı idi. Yakup Cemil'le aralarında geçen son görüşme duyulursa hakkında hiç de hayırlı şeyler olmayacaktı.

Ne yazık ki Yakup Cemil'in bu planı da tutmayacaktı. Tehdidinin de bir sonuç vermediğini, hala tümen kumandanlığı ve kaymakamlık emeline ulaşamadığını kendini iyice yalnız hissetmeye başlamıştı!. O şimdi dertleşecek birini arıyordu, en güvendiği ve içindekileri açabileceği kişi de Hakkı Bey'di. Ve bir gün evinden kalkarak doğruca Hakkı Bey'in

ofisine gitti. Şimdi iki eski dava arkadaşı baş başa ve yalnızdı. Yakup Cemil dertliydi, ümitsizdi: .

—Artık benim kumandanlığım suya düştü, anlıyorum... Fakat artık bu kumandanlık da boşa gidecek!... Çünkü her tarafta barış yanlılarının arttığını görüyorum... Herkes bana barışın ne kadar gerekli olduğundan söz ediyor...

Hakkı Bey arkadaşıyla aynı görüşte değildi:

—Sen hükümete söz dinletemezsin. Sana söylemiştim kumandanlıktan, terfiden vazgeç, böyle şeyler için ısrar etme diye. Bir şeyin daha altını çizmek istiyorum: Barış antlaşması imzalamak öyle senin sandığın kadar kolay bir şey değildir. Devletin politikasını ve ne yapmak istediğini hiçbirimiz bilmiyoruz.

Sonra konu Hakkı Bey'in Romanya gezisi sırasında Havas Ajansı Muhabiri M. Motu ile İngiltere'nin Bükreş büyükelçiliği müsteşarının, Hakkı Bey'e müracaatına dayandı. Hakkı Bey sağduyusuyla hareket edebilen, geleceği görebilen kişilikte bir İttihatçı idi. Sanki yaşanacakları görüyor gibiydi:

—Fakat hala bilmiyorum, geçen gün de sana söylemiştim. Bana yapılan bu teklifler propaganda mıdır, ciddi midir, bundan emin değilim... Ben bunları hükümete anlatamam, derhal bunda bir art niyet ararlar... Çünkü biliyorsun ki seni, beni, hepimizi mahvetmek için fırsat bekliyorlar!... Onun için gereğinden fazla dikkatli olmamız gerekiyor. Görmüyor musun, hepimizin arkasında casuslar var... Bunu düşünerek, benim sana anlattığım Romanya'daki temaslarımdan hiç kimseye bir şey söyleme! Aman dikkat et Yakup, ötede, bende gevezelik etme! Yapacak işlerimiz var... Hatta artık şurada burada fırka kumandanlığı, kaymakamlık için Enver Paşa'nın, hükümetin aleyhinde atıp tutma, adımlarını çok dikkatli at kardeşim!...

YAKUP CEMİL'İN BÜYÜK HATASI

Yakup Cemil Sirkeci'den ayrılır ayrılmaz Hakkı Bey'in ağzını sıkı tutması için yaptığı hususundaki tembih ve uyarıyı unutmuştu. Hükümete ve Genel Merkez'e karşı derin bir öfkeyle hareket eden genç adamın ilk işi Kara Kemal'i aramak olmuştu. Bu, sona giden yolun başlangıcı olacak, hasımları "Şah mat" dedikçe o hata yapacaktı. Telefon ahizesini eline aldı ve bir numara söyledi. Aradığı yer Genel Merkez'di. Odada Yakup Cemil'in tok sesi yankılandı :

—Kemal Bey sen misin?... Seninle önemli bir durumu görüşeceğim, hemen buraya gel...

Kara Kemal cevap verdi:

—Nereden arıyorsun?...

—Erenköy'deyim, evden.

—Ben hastayım. Beni mazur gör, gelemeyeceğim. Söyleyeceğin şey çok mu önemli?

—Evet.

—Öyleyse şimdi sana Memduh Şevket Bey'i göndereyim.

—Pekala!...

Memduh Şevket Bey bu görüşmeden bir kaç saat sonra Yakup Cemil'in Erenköy'deki evindeydi.

Hoş beşin ardından söze Memduh Şevket Bey girdi:

—Efendi hasta olduğu için gelemedi. Kendilerine önemli şeylerden söz edecekmişsiniz. Eğer sakıncası yoksa bana anlatabilir misiniz?

Yakup Cemil cevap verdi:

—Sizi buraya kadar yorduğum için beni mazur görünüz Memduh Bey. Fakat, anlatacağım şey memleket adına haya-

ti öneme haizdir. Size şunu söyleyeyim ki ben, sizlerden ayrıldım, itilaf devletleri taraftarı oldum! İşte bakınız: (Harita üstünde Osmanlı'nın çeşitli noktalarını göstererek) Düşman buralara kadar geldi... Savaş artık bu ülkenin çocuklarına pahalıya mal olmaya başladı! Tek çare Almanya ile yolları ayırmak; İtilaf devletleri ile sulh-ı münferit yapmak. Zaten onlar da bizimle barış antlaşması imzalamak istiyorlar... Aslında Çanakkale'de büyük bir zafer kazandık; düşmana haddini bildirdik. Bu da bizim askerlik şerefimizi yükselten büyük bir başarıdır. Siz ne derseniz deyin, ben buna karar verdim. Sulh-ı münferiti ne pahasına olursa olsun hayata geçirmeye çalışacağım...

Memduh Şevket Bey rolünü iyi oynuyor, kendisine Genel Merkez'den verilen talimatlara harfiyyen uyuyor, Yakup Cemil'i konuşturmak için gereken her şeyi yapıyordu:

—Vallahi çok iyi düşünüyorsunuz, buna katılmamak mümkün mü? Fakat bir kere gidip Efendi'ye anlatayım. Umarım ki Kemal Bey de bu fikri uygun bulur. Şunu biliniz ki ben de sulh-ı münferit için çalışacağım!

Evet, Yakup Cemil hayatının en büyük hatasını işlemiş, hasımlarına büyük bir koz vermişti. Bu durum Kara Kemal ve Talat Bey için bulunmaz bir fırsattı.

KÜÇÜK EFENDİ HAREKETE GEÇİYOR...

Memduh Şevket Bey odaya girer girmez Kara Kemal sordu:

—Ne haber? Yakup Cemil'i gördün mü?

—Onun evinden geliyorum. Bana bir Osmanlı haritası açtı: "Ben itilaf hükümetleri taraftarı oldum, sulh-ı münferit yapmalıyız. Barış için uğraşacağım. Savaşa artık taham-

mülümüz yoktur," dedi ve düşman tarafından ele geçirilen yerleri harita üstünde gösterdi.

Kara Kemal karşısındakine son uyarısını çekti :

—Peki, şimdilik bundan kimsenin haberi olmasın!

Yakup Cemil'in görüşlerini öğrenen Kara Kemal, keyiften dört köşeydi, hemen o gece Talat Bey'i ziyaret etti ve her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlattı. Kara Kemal'i dikkatle dinleyen Talat Bey durumdan memnun görünüyordu. Küçük Efendi'ye verdiği son talimat belki de Yakup Cemil'i ipe götürecek mahiyetteydi:

—Tamam... Çok iyi! Şimdi fırsat, bu fırsattır... Sen Yakup Cemil'e telefona et! Çağır, hastalığını sebep göster... Yakup gelince sen bizzat inceden inceye konuş. Bak ne diyor? "Sulh-ı münferit" derken neyi anlatmak istiyor? Kimlerle çalışıyor? İyiden iyiye anla, ağzını ara!

Talat Bey'in günlerce aradığı bu fırsat, işte bugün Yakup Cemil'in eli ile ayağına kadar gelmişti. Bundan sonra Yakup Cemil'den her şey öğrenilebilir, kendisi için tehlike oluşturan bu fedai ve silahşorların hepsinin işini bitirebilirdi. Çünkü şimdiye kadar yapılan bütün önemli işlerde partide en büyük rakip ve muhalif grup Yakup Cemil ve arkadaşları değil miydi? İşte şimdi Hakkı Bey'in Romanya yolculuğu, Yakup Cemil'in sulh-ı münferit propagandası ve diğer taşkınlıklar ile bunlar çok rahat tasfiye edilebilirlerdi.

Talat Bey'den bu talimatı alan Kara Kemal, ertesi sabah derhal Erenköy'e Yakup Cemil'e telefon etti ve dedi ki:

—Seninle görüşmeye oraya kadar gelemeyeceğim, hastayım. Sen buraya gelsen nasıl olur?

Genç adam iki saat içinde Kara Kemal'le görüşmek üzere, İttihat ve Terakki'nin Nuruosmaniye kulübündeydi.

Yakup Cemil'in geleceği saati öğrenen Talat ey de daha önce kulübe gelmiş ve Kara Kemal'le Yakup Cemil'in görüşecekleri salonun yanındaki odaya girmiş, oturmuştu. Buradan içerideki salonda geçecek görüşmeyi dinleyecekti.

Kara Kemal, muhatabına çok sıcak ve candan davranıyor, övgüler yağdırıyordu :

—Hoş geldin, safalar getirdin... Nasılsın?... Sonra da hemen konuya girdi:

—Memduh Şevket Bey'e bazı şeyler anlatmışsın... Pek iyi anlayamadım, ya nedir bunlar?...

Yakup Cemil'in cevabı kesin ve netti:

—Artık bu savaşa son vermenin zamanı gelmiştir! İtilaf devletler ile anlaşalım, sulh-ı münferit yapalım. Savaş, günden güne kötüye gidiyor!

Kara Kemal, muhatabının sözlerini onaylıyor görünüyordu:

—Çok haklısın, vallahi ben de bu görüşteyim. Ancak bakalım İtilaf devletleri bizimle barış yapmak isterler mi?... Bunu anlamak gerek... Acaba İtilaf devletleriyle görüşmüş bir arkadaş var mı?... Önce bunu bilelim...

Yakup Cemil hemen onayladı. Bu hasımlara ikinci bir kozun daha verilmesi, bu işlerle uzaktan yakından ilgisi olmayan Sapancalı Hakkı'nın da başının yanması demekti. Yakup Cemil hiç düşünmeden soruyu yanıtladı:

—Var...

—Kimdir?

Yakup Cemil cevap verecekti ki birden durdu ve:

—Şimdi söyleyemem!... dedi. Kara Kemal çok zeki bir devlet adamıydı. Bu ismi öğrenmek için daha fazla üstelediği takdirde Yakup Cemil'i şüphelendireceğini biliyordu. Ama

onun için bu kadarı da yeterliydi. Düşmanla temasa geçen kişinin Hakkı Bey olduğunu tahmin etmişti. Çünkü Sapancalı Hakkı Yakup Cemil'in en yakın arkadaşlarından biriydi. Sonra Hakkı Bey'in Romanya gezisi hakkında yeteri kadar bilgileri vardı.

Yakup Cemil cesurdu, yiğitti, silahşordu ama politikanın kurallarından, ayak oyunlarından habersizdi. Kara Kemal'in oyununa gelmiş, düşüncelerini ortaya koymak için harbiye nezareti müsteşarlığına gidiyordu, zannediyordu ki tehditlerle dediğini yaptırabilecekti.

Müsteşar Mahmut Kamil Paşa önündeki belgelerle uğraşıyordu, karşısında Yakup Cemil'i görünce hemen şaşırmışa benziyordu:

—O... Ne haber Yakup Bey?... Sen buralara gelir miydin?

Mahmut Kamil Paşa, Erzurum'da emrinde çalışan bu öfkeli, ele avuca sığmayan adamın nasıl birisi olduğunu çok iyi biliyordu, dolayısıyla genç adamın yine kabul edilemeyecek bir istekle geldiğini düşündü.

Yakup Cemil tane tane konuşuyordu:

—Size niçin geldiğimi biliyor musunuz?... Ben artık, memleketin daha fazla savaşmaya tahammülü olmadığını anladım ve barış yapmamız gerektiğine karar verdim! Bu kararımı bir çok kimselere söyledim. Genel Merkez'e gittim, Kara Kemal'e durumu anlattım. Görüşlerime katıldı ve benimle aynı fikirde olduğunu söyledi, hatta beni buraya gönderen de kendisidir. Benim gibi düşünen bir sürü insan var memlekette. Hükümetin barışa karşı olduğunu biliyorum...

Yakup Cemil'in sesi bu sefer ürkütücüydü:

—Ama bunların benim gözümde önemi yoktur, önce işe bu hükümeti devirerek başlayacağım, ondan sonrası

artık kolay... Ancak sizin de görüşünüzü almak istiyorum: Ordu böyle bir barış işine nasıl bakıyor?...

Mahmut Kamil Paşa, Yakup Cemil'e ret cevabı verdiği takdirde hiç istenmeyen şeyler olacak, belki de karşısındaki adam hemen silahına sarılacaktı. Durum gerçekten nazik ve ürkütücüydü. Hemen Yakup Cemil'e baştan savma bir cevap verdi:

—Ya öyle mi?... Hele dur bakalım, biraz düşünelim, durumu yerinde inceleyelim. Sen şimdi evine git, rahatına bak!

Yakup Cemil tam evine gidecekti ki fikrini değiştirdi: Sadrazamı görecekti. Sadaret dairesine gelen Yakup Cemil'i, Sait Halim Paşa reddedemedi. Sait Halim Paşa bu İttihatçı hakkında yeteri kadar bilgiye sahipti, dahası kendisi de bizzat onun birçok olaylarına şahit olmuştu. Sadrazam, Bab-ı Ali baskınında Nazım Paşa'yı öldüren, Kamil Paşa Kabinesi'ni Enver Paşa ile birlikte düşüren Yakup Cemil'in nelere muktedir olduğunu çok iyi biliyordu.

Sait Halim Paşa biliyordu ki, Mahmut Şevket Paşa'nın ölümünden sonra sadarete tayin edildiği günlerde Talat Bey'in kabineye girmemesi için kendisine ısrar eden ittihatçılar arasında Yakup Cemil vardı, Enver Paşa'yı harbiye nazırı yapan irade Yakup Cemil'in zoruyla bu işe evet demişti.

Sait Halim Paşa Yakup Cemil'i ilk kez bu kadar yakından görüyordu. Onunla yalnız ve baş başa kalmak gerçekten ürkütücüydü. İçeriye tam bir asker gibi giren bu İttihatçı öyle kolay yutulur bir lokma değildi, onun karşısında kim olursa olsun cümlelerini dikkatli sarf etmek zorundaydı.

—Paşa hazretleri, diye söze girdi genç adam. **Ben cepheden geldim, savaşın gidişatı hiç de iyi değil, ordularımız çok zor durumda, moraller çok bozuk. Bundan dolayı**

herkes barış istiyor. Genel Merkez'de de birçok üye benim düşündüğüm şeyleri düşünüyor. Doğru olan şudur ki, artık Almanya'dan ayrılmalı ve mutlaka barış yapmalı! Ben kendimi bu işe adadım! Eğer barış imzalanmazsa darbe yapacağım!...

Sait Halim Paşa ne diyeceğini şaşırmıştı, bir süre düşündükten sonra Yakup Cemil'i hem yatıştıracak hem de başından savacak bir cevap verdi:

—Memleketin yararına uygun olan bir barış yapmayı hepimiz isteriz. İnşallah bunu başaracağız, rahat olunuz! Siz en iyisi Talat Bey'le görüşünüz!...

YAKUP CEMİL BÜYÜK EFENDİ İLE GÖRÜŞÜYOR

Talat Bey, Yakup Cemil'i İstanbul'a geldiği günden bu yana bütün adım adım izletmiş, genç adamın yaptığı her şeyden haberdar olmuştu. Talat Bey, bir defa da bizzat kendisi Yakup Cemil'i söyletmek istiyordu. Ama bunu çok planlı yapmalı, kimseyi kuşkulandırmamalıydı.

Bir gün Talat Bey, yanında Damat Selahaddin Ali Bey olduğu halde Erenköy civarında bir at gezintisi yapıyordu, karşısına apansızın Yakup Cemil çıktı. Büyük Efendi için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Yakup Cemil'e selam verdikten sonra:

—O Yakup, dedi. **Ne yapıyorsun bakalım?... Ne var, ne yok?...**

Yakup Cemil hemen konuya girdi:

—Zaten ben de seninle görüşmek istiyordum Talat Bey! Seninle önemli şeyler konuşacaktım...

Yakup Cemil sözüne devam etti. Ama bundan sonra kullandığı kelimeler onun sonunu hazırlar nitelikteydi:

—Artık bu savaş çok uzadı, herkes bıkmış durumda. Bu savaştan bir şey kazanamayacağız. Bir çok yerimiz düşman eline geçti! Geçen yıl Çanakkale'de büyük bir zafer kazandık, burada şerefimizi kurtardık! Bu zaferden başka yüzümüzü ağartacak bir başarımız yok!... Herkes barış istiyor. Almanlar barışa yanaşmazsa biz sulh-ı münferit yapalım.

Talat Bey rolünü çok iyi oynuyordu. İçinden, ne zamandan beri diş bilediği güçlü ve dişli bir rakibini tongaya bastırmanın sevincini yaşıyordu. Muhatabına usturuplu bir cevap verdi:

—Haklısın! Fakat Enver Paşa'ya kim söz anlatacak?... O ne pahasına olursa olsun savaşmak yanlısı...

Talat Bey sözünü daha fazla uzatmadı ve Yakup Cemil'e selam verdi ve ayrıldılar.

Talat Bey —Yakup Cemil görüşmesinin bir hafta sonrasıydı. Sabahın erken saatlerinde Sapancalı Hakkı'nın telefonu çaldı. Arayan Yakup Cemil'di:

—Alo, sen misin Yakup?... Ne var?

—Bugün seni Abdullah Efendi lokantasında acele bekleyeceğim. Ben şimdi İstanbul'dayım; lokantaya gidiyorum. Sen de oraya gel.

—Yine ne var?

—Çok önemli; her şeyi sana genişçe anlatacağım.

Yakup Cemil'in son günlerde neler yaptığından haberi olmayan Hakkı Bey, bu duruma bir anlam verememişti.

SAPANCALI HAKKI ÇILDIRMA NOKTASINDA

Hakkı Bey lokantadan içeriye girdiği zaman Yakup Cemil'in kendisini beklemekte olduğunu gördü. Yakup Cemil Bey arkadaşını görür görmez memnuniyetle dedi ki:

—Hakkı, bizim arkadaşların İstanbul'a gelmelerine gerek yok, biz seninle burada her şeyi başaracağız...

—Neyi başaracağız?

—Ben her şeyi hazırladım. Memduh Şevket Bey'le, Kara Kemal'le, Mahmut Kamil Paşa ile görüştüm. Sonra sadrazamı da gördüm, hatta Talat Bey'le de konuştum. Sulh-ı münferit hakkındaki görüşlerimi anlattım!

Hakkı Bey şaşırmış, kızmıştı. Öfkeyle bağırdı:

—Ne yaptın?... Sen deli misin? Bu görüştüklerinin hepsi bizim rakiplerimiz ve düşmanlarımız... Sen bunlara büyük bir koz vermişsin!... Bunların hepsi "Bunlar zaten tepelenecek adamlardır!" diye bizi bu fırsattan yararlanarak mahvetmeye çalışacaklar!. Sen hükümeti devireceğini söylüyorsun? Zaten hükümet dediğin bunlar değil mi?...

Yakup Cemil kendinden emindi:

—Bunların ne önemi var?... Ben, hepsini mahvederim!

Hakkı Bey iyice kızmıştı. Bağırarak dedi ki:

—Sersemliğin, ukalalığın gereği yok!... Bunlar barış yapmak isterlerse kendi kendilerine yaparlar... Sana, bana ne ihtiyaçları var?... Sen Allah'tan belanı arıyorsun, deliliği bırak!

Olay bununla da kalmadı, Yakup Cemil'in son cümleleri Hakkı Bey'i iyice küplere bindirdi. Yakup Cemil sigarasından bir nefes çekerken ekledi:

—Şimdi iki arkadaş daha buraya gelecek.

Hakkı Bey sordu:

—Kimler?

—İnzibat bölük kumandanı Nevzat Bey ve Divan-ı Harp Reisi Nafiz Bey'in yaveri Murat Bey.

—Niçin buraya gelecekler?

—Ben kendilerine sulh-ı münferiden söz etmiştim... Bunlar bana, "Sen bu işi yapacağını söylüyorsun, çok iyi de fakat hani diğer arkadaşlar?... Senden başka ortada kimseyi görmüyoruz..." dediler. Bana güvenmediklerini görünce senin ismini vererek, "Hakkı da bu fikirdedir!" dedim, seninle görüştürmek üzere buraya gelmelerini söyledim. Şimdi nerede ise gelirler... Ben bununla, bu girişimlerimde yalnız olmadığımı onlara göstereceğim!...

Sapancalı Hakkı Bey'in cinnet geçirecek noktaya gelmişti. Arkadaşına haykırırcasına bağırdı:

—Sen deli misin, budala mısın?... Bu yanlışın bizi mahvedecek. hepimiz pusuya düştük... Bana bak Yakup, ben buraya kim gelirse gelsin, gelenlerle kesinlikle görüşmeyeceğim!. Sen de şurada burada ağzını açma, doğru evine git; başımıza bela getireceksin!... Bu iş, burada kalsın. Sakın bir daha yanlış yapma! Dikkat et, tehlikedeyiz!... Sana tekrar ediyorum: Böyle hareketlerinle sen yalnız kendini felakete sürüklemiyorsun, bütün arkadaşlarını yakıyorsun!...

İşte tam bu sırada Nevzat ve Murat Beyler lokantadan içeriye girdiler. Hakkı Bey derhal ayağa kalktı. Gerek gelenlere, gerek Yakup Cemil'e selam bile vermeden çıkıp gitti.

Sapancalı Hakkı şunu iyi hissetmişti: Bundan sonra hükümetin, zaten aylardan beri devam eden kendileri aleyhindeki takibatı artık büsbütün şiddetlenecek, canlarını çok ya-

kacaktı. İçinden, "Ne yaptın be Yakup, hepimizin yarınları ile oynadın!" yollu bir isyan yükseliyordu.

Öte yanda Yakup Cemil hükümete kin ve nefret doluydu, bu duygu onda duyguları ön plana çıkarıyor, genç adamı acı sona biraz daha yaklaştırıyordu.

YİNE Mİ DARBE?

Abdullah Efendi lokantasında Hakkı Bey'le yaptığı tartışmadan sonra, Yakup Cemil Bey; Murat ve Nevzat Beylerle ve daha bazı kimselerle temasını artırmış ve son hükümeti devirmek, hükümet aleyhinde fili bir nümayişe girişmek üzere bütün bu tanıdıkları ve kendisini sevenlerlerle Bab-ı Ali caddesinde Meserret otelinde toplanmaya ve buradan hep birden çıkıp Bab-ı Ali'ye saldırmaya karar vermişti. Darbenin tarihi bile belliydi: **23 Eylül 1916**

Bu kararı veren Yakup Cemil, artık darbenin olgunlaştığına ve çevresindekilerle birlikte hükümete karşı kuvvetli bir konuma geldiğine inanıyordu. Genç İttihatçı arkadaşlarından bir kısmını otelin odalarına çıkarmış, bir kısmını da kahvesinde toplamıştı. Bundan başka inzibat bölük kumandanı olan Nevzat da birliğindeki inzibat neferlerinden on kişiyi de beraberinde getirmişti. Yakup Cemil kendinden ve başarısından o kadar emindi ki, karşısına çıkan tanıdığı dostlarına:

—Buraya şu gördüğün arkadaşlarla niçin geldiğimi biliyor musun?... Şimdi, biraz sonra Bab-ı Ali'ye giderek hükümeti basıp devireceğiz!... diyebiliyordu.

Ne yazık ki, genç İttihatçı, Teşkilat'ın Silahşoru her geçen gün yeni bir hata yapıyor, bilenen kini, gerçekleri görmesini engelliyordu. Eğer biraz dikkat etse ve uyarılara kulak verse Meserret Oteli'nin her yanının hafiye kaynadığını, sivil polislerin ortalıkta cirit attığını görebilecekti.

Bu zor zamanda Yakup Cemil'i düşünen bazı dostları da vardı. Bunlardan en başta geleni Yenişehirli Ali Haydar Bey'di. Yakup Cemil'i defalarca uyaran, ama bu uyarıları kulak ardı edilen bu vefalı dostun aklına hemen Sapancalı Hakkı geldi. Ona göre Yakup Cemil'i bu yanlıştan döndürecek biri varsa o da en yakın arkadaşlarından Hakkı Bey'di, durumu hiç zaman geçirmeden Hakkı Bey'e bildirmeliydi. Derhal otelin müdür odasına girdi ve Hakkı Bey'in telefonunu çevirdi :

—Hakkı Bey, dedi. **Hemen buraya, Meserret'e gel! Yakup Cemil çevresine bazı kimseleri toplamış . Bana, "Hükümeti şimdi basacağım!" diyor. Otel, memurlarla, polislerle sarılmıştır! Aman durmadan, derhal yetiş!... Büyük bir tehlike içindeyiz!...** Hakkı Bey, Yakup Cemil 'in işi bu dereceye getireceğini hiç düşünmemişti. Durum çok vahimdi. Bir şeyler yapmalıydı. Hakkı Bey şöyle düşünüyordu:

"Bu durum üzerine hemen kalkıp Meserret oteline gitse, ya bu anda, zabıta kuvvetleri derhal oteli basarlarsa... O zaman kendisi de suçüstü yakalanacaktı. Bu resmen devlete isyandı ve sonuçları çok ağır olacaktı. Eğer duruma uzaktan seyirci kalarak otele koşmasa, o zaman da yine tehlikeden kurtulmuş olmayacaktı. Çünkü bu kadar cüretli davranan Yakup Cemil, mutlaka kendi başına harekete geçecek, ayaklanacaktı! Ama doğal olarak ona bu fırsatı vermeyecekler, onu suçüstü yakalayacaklardı. Sonuç olarak durum her halükarda kötüydü..."

Hakkı Bey sonunda kararını verdi: Ne olursa olsun otele gidecek ve durumu yakından görerek işin bir çaresine bakacaktı. Binaenaleyh daha fazla tereddüt ederek vakit kaybetmek doğru değildi. Nitekim bir arabaya atladı ve yarım saat içinde Meserret Oteli'nin önüne geldi.

Otel kapısı önünde arabadan inen Hakkı Bey'i önce Yenişehirli Ali Haydar Bey karşıladı :

—Durumu görüyorsun ... Her taraf polislerle sarılı!. Yakup Cemil yukarıda... Nevzat, Murat Beylerle, daha tanımadığım bir takım kimseler de hep burada. Hakkı Bey otele gelirken alınan sıkı önlemlere şahit olmuş, bunun hep Yakup Cemil'den kaynaklandığını görmüştü.

Yakup Cemil'in ekibi ortalıkta yoktu. Hakkı Bey, durumun ne kadar nazik olduğunu görmüştü, aklına ilk gelen tedbiri uygulamaya karar verdi: Bab-ı Ali'deki muhafız kuvvetlerini ikna etmek. Hiç zaman geçirmeden otelin müdüriyet odasına girdi, ardından da eski arkadaşlarından olan Bab-ı Ali muhafızı jandarma yüzbaşısı Hasan Bey'e telefon açtı :

—Hasan Bey, hükümeti devirmek için bazı tertibat alındığı hakkında bir dedikodu duydum Eğer Bab-ı Ali'ye böyle bir maksatla gelen olursa gerekeni yap, bunların içinde ben de olsam, hiç tereddüt etmeksizin hepimizi süngüle!

Hakkı Bey, telefonu kapattığı gibi odadan fırladı, yanında Ali Haydar Bey olduğu halde merdivenlerden yukarıya çıktı ve Yakup Cemil'in bulunduğu odaya girdi. Hakkı Bey odaya girdiği zaman Yakup Cemil elinde silahı bir yatağa uzanmıştı. Hakkı Bey:

—Sen ne yaptığını sanıyorsun ?... diye bağırdı. **Sen delirdin mi? Bir defa pencereden aşağıya bak, durumu göreceksin. Bel bağladıklarının hepsi bizim aleyhimizdeler. Senin çılgınlığın yüzünden burada basılacağız; önlem alınmış, yukarıda bekliyorlar ki tam Bab-ı Ali'nin önünde bizi suçüstü yakalayacaklar! Hemen vazgeç bu sevdadan Yakup. Şimdi doğru evine gideceksin, ben de diğerlerini odalarından çıkaracağım... Anladın mı?...**

Yakup Cemil şaşırmışa benziyordu, arkadaşının bu kararlılığı karşısında mecburen:

—Peki! dedi. **O halde arkadaşlara telgraf yaz, hemen buraya gelsinler... Bu telgrafları çekmezsen hiçbir yere gitmem!...**

Hakkı Bey cevap verdi. :

—Peki şimdi yazıyorum...

Hakkı Bey, masanın başına geçti, İzmitli Mümtaz'a, Hüsrev Sami'ye ve Nail Bey'e şu telgrafı çekti:

"Hemen acele olarak İstanbul'a geliniz !"

Yakup Cemil'in yapacak bir şeyi yoktu, oteli terk etmek zorunda kaldı.

Yakup Cemil otelden çıkarken Hakkı Bey, otelde Yakup Cemil'in emrini bekleyen herkesi dağılmaları konusunda uyardı, onlar da beklemenin hiçbir anlam ifade etmediğini görüp çıkıp gittiler...

Hakkı Bey'in müdahalesi Yakup Cemil'e kurulan komployu bir süreliğine de olsa ertelemişti, ne yazık ki genç adamın güvendiği Murat ve Nevzat Beyler Talat Bey'in ve Kara Kemal'in adamlarıydı, onu ilk fırsatta yalnız bırakacaklardı.

Nitekim hükümet her şeyden haberdardı, baskına katılacakların çoğunu tutuklamıştı, böylece ikinci bir Bab-ı Ali baskını girişimi suya düşmüş oluyordu.

Hakkı Bey'in ilk işi Kara Kemal'i görmek ve durumu ona anlatmak olmuş, doğruca Küçük Efendi'nin yanına gitmişti. Kara Kemal her şeyden en ince ayrıntısına kadar haberdar olmasına rağmen, hiçbir şey bilmiyormuş ayaklarına yatıyordu. Hakkı Bey'i dinledikten sonra:

—Bu dediklerinizden haberim yok, dedi, **Bunları ilk kez sizden duyuyorum Hakkı Bey. Doğrusu çok şaşırdım.**

YAKUP CEMİL'E İRAN GÖREVİ ÇIKIYOR

Hakkı Bey'in Kara Kemal'den sonraki durağı Enver Paşa olacaktı. İzmitli Mümtaz, Hüsrev Sami ve Yenibahçeli Nail ile durumu değerlendirdikten sonra Yakup Cemil'i bir görevle İstanbul'dan uzaklaştırmak isteyen Hakkı Bey'in aklına hemen Enver Paşa gelmişti. Bu duruma mutlaka bir çare bulunmalıydı, yoksa bu deli çocuk hepsinin başını yakacaktı.

Arkadaşlarının olurunu alan Sapancalı, hiç zaman geçirmeden Enver Paşa'nın Kuruçeşme'deki yalısına gitti. Hakkı Bey Harbiye Nazırı'nı görünce dedi ki:

—Efendim, Yakup Cemil son günlerde büsbütün çılgınlaştı. Kendisine tümen kumandanlığı sözü vermişsiniz. Buna yasaların izin vermediğini hep biliyoruz, ama o kimseyi dinlemiyor, kendisini bir yere tayin etseniz de buradan uzaklaşıp gitse, hayırlı olacak. Yoksa bir sürü insanın başını yakacak bu delişmen çocuk!...

Enver Paşa, biraz düşündükten sonra dedi ki:

—Sen yarın Mümtaz ile beraber Yakup'u alıp bana getir. İran'da bir askeri teşkilat kuracağım, kendisini oraya göndereyim, bu iş onun için biçilmiş bir kaftan.

Ertesi günü Hakkı Bey, ofisinde Mümtaz Bey'le beraber Yakup Cemil'i bekliyordu, az sonra Yakup Cemil içeri girdi. İlk konuşan Hakkı Bey oldu:

—Enver Paşa seni istiyor, bugün hemen git, mutlaka kendisini gör... Korkma, istediklerin oluyor!.

Fırtına Adam'ın yüzü aylardan sonra ilk defa gülüyordu, adeta haykırdı:

—Gerçekten mi?... Nasıl?... Nereye gidiyorum?...

—Biz fazla bir şey bilmiyoruz, Paşayı gör, o sana her şeyi anlatır.

Yakup Cemil, hiç beklemeden harbiye nezaretine koştu. Enver Paşa, bu eski ihtilal arkadaşını hemen kabul etti. Paşa Yakup Cemil'in beklediğinin tersine kızgındı, sesi öfke doluydu:

—Ne yapmaya çalışıyorsun Yakup?..."Hükümeti devireceğim!" diyormuşsun! Sen utanmıyor musun?... Biz seninle kader arkadaşlığı yapmadık mı?... Sana hiç yakıştıramadım. Benden mutlaka bir görev istiyorsun öyle mi?... Seni İran'a göndereyim... Orada yeni bir teşkilat kurmak istiyorum. Sen onun başına geç! Kurulacak bu teşkilat, tümen değil, kolordu yetkisini taşıyacaktır. Şimdi seni oraya tayin ediyorum... Teşkilatını burada, Bekirağa'da yap. Müsteşara emir verdim, teşkilatın için ne gerekiyorsa ondan iste, sana her şeyi verecektir. Burada mahpuslardan, gönüllülerden büyük bir kıta topla, yirmi gün içinde hazırlığını yap ve hemen buradan hareket et!

Yakup Cemil'in beklemediği bir şeydi bu durum, sevinçle ayağa kalktı, askerce selamını verirken :

—Emredersiniz Paşam, dedi. **Buyurduğunuz gibi hemen işe başlarım ve teşkilatımı bitirir, bitirmez derhal hareket ederim...**

Hakkı Bey'in ofisinde soluğu alan Yakup Cemil mutlu ve müsterihti, bir an önce yeni işine başlamak istiyordu. Önce Mahmut Kamil Paşa'yı gördü, harbiye nazırının kendisine verdiği talimatı açıkladıktan sonra yeni kuracağı bu teşkilat için neler yapması gerektiğine dair bilgi istedi.

Yakup Cemil'in ihtiyaçlarını öğrenen müsteşar, Yakup Cemil'e İstanbul'da teşkilatını yaptıktan sonra karargahını önce Afyon'a taşıması gerekeceğini, gerek İstanbul'da, gerek

Afyon'da mahpuslardan ve iltica eden firarilerden bir kuvvet kurar kırmaz İran'a doğru yola çıkabileceğini, ancak son yirmi güne kadar karargahın Afyon'da kurulması gerektiğini söyledi.

Enver Paşa, Yakup Cemil'in teşkil kuracağı teşkilatın tam olması için İzmir, Afyon ve diğer şehirlerdeki asker kaçaklarından da yararlanmasının mümkün olacağını düşündü, bu görevi de Hüsrev Sami'ye verdi. Yakup Cemil'in eski arkadaşlarından olan Hüsrev Sami, kendisine sığınan kaçakları, İzmir ve civarından Afyona, Yakup Cemil'in emrine gönderecekti.

Bu teşkilat bir milis kuvveti niteliğinde olacağı için müfrezede hizmeti kabul edecekler, bir çeşit gönüllü durumunda bulunacaklardı. Bunun için Enver Paşa'nın emri ile Hüsrev Sami'ye sıfat ve yetkisini gösterir bir belge verildi.

Yakup Cemil, bir yandan İstanbul'da silah, cephane ve diğer malzemeleri hazırlarken, müfrezesinin subay kadrosunu oluştururken, Hüsrev Sami Bey de doğruca İzmir'e gidecek ve bölgedeki kaçakları toplayarak Afyonkarahisar'a sevk edecekti.

Yakup Cemil teşkilatını bir an önce kurmak için bütün gücüyle çalışmaktaydı. Nitekim çok geçmeden birkaç gün içinde bir çok gönüllü bulmuş, mahkumlar arasından beğendiğini seçmeye başlamıştı bile. Müfreze günden güne daha da olgunlaşıyor, subay sayısı her geçen gün artıyordu.

HÜSAMETTİN ERTÜRK YAKUP CEMİL'E NEDEN ZORBA DİYOR

Hüsamettin Ertürk Teşkilat-ı Mahsusa'nın önemli isimlerindendir, Galip Vardar'ın deyimiyle bu ülkeye önemli hizmetler vermiş bir askerdir. Kavgadan çok bir beyin adamı olan Hüsamettin Bey, "İki Devrin Perde Arkası" adlı eserinde

Yakup Cemil'den zorba, devlet içinde devlet diye söz eder. Aslında Hüsamettin Bey, Yakup Cemil'le hiç de hoş olmayan bir hadise yaşamıştı. Neydi peki bu durum?

Yakup Cemil İran yolculuğuna hazırlanmakta, harıl harıl çalışmaktadır. Onun ilk gittiği yerlerden biri Harbiye Nezareti Levazım Şubesi Başkanlığı'dır. Şube başkanı durumdan haberdardır, Yakup Cemil'e:

—Emrinizde bulunan subayların, neferlerin ve gönüllülerin listesini Teşkilat-ı Mahsusa Dairesi'ne onaylatınız, ona göre istediklerinizi verelim, der.

Yakup Cemil hiç zaman geçirmeden söylenilen yere yönelir. Hüsameddin Bey(Ertürk) yerinde yoktur, Merkez Kumandanlığı'ndadır. Hemen oraya yönelir. Çünkü zaman onun için çok değerlidir Yakup Cemil hemen cebindeki listeyi çıkarır, muhatabına uzatır ve:

—**Bunu onaylayınız,** der.

Listeye şöyle bir göz atan Hüsamettin Bey :

—**Bu iş ayak üstü olmaz Yakup Cemil Bey, daireye zahmet ederseniz orada inceleriz,** karşılığını verir. Zaten Yakup Cemil akşama kadar koşturmuş, bazı işler dediği gibi olmamıştı. Üstelik zorluk da çıkarılıyordu. Hemen tabancasını çeker ve Yarbay(kaymakam) Hüsamettin Bey'in şakağına dayar.

—**Sana çok yüz vermişler, bu listeyi ben nerede istersem orada tasdik edersin,** diyen ses ölüm kokmaktadır. Hüsamettin Bey'i Yakup Cemil'in elinden ancak Nevzat Bey kurtarır. Yakup Cemil gürlemektedir:

—**Nevzat Bey, şimdi bunu odada hapsedeceksin, ikinci emrime kadar nezaret altında kalacak.** Hüsamettin Bey'i bu zor durumdan Merkez Kumandanı Albay Kızanlıklı Cevat Bey kurtarır.

MUARIZLAR İŞ BAŞINDA

Yakup Cemil'e böyle bir görevin verilmesi bazı çevreleri rahatsız etmişe benziyordu, böyle giderse bütün planları suya düşecekti. Görünen o ki, son olaylar da Enver Paşa'nın Yakup Cemil'e olan güvenini sarsmamış, dahası Harbiye Nazırı ona yeni görevler vermişti. Böylece Yakup Cemil yeniden hedef tahtasından çıkıyor, Harbiye Nazırı'nın koruması altına girmiş oluyordu. Kara Kemal Talat Bey'e diyordu ki:

—Bu sefer de bu işi kaybettik!

Beri yanda Sapancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz, Eskişehirli Hüsrev Sami, Yenibahçeli Nail toplanmışlar, durumu değerlendiriyorlardı: Enver Paşa birkaç gün sonra İstanbul'dan ayrılacak, Yakup Cemil İran'a gidecek, hükümet tarafından aleyhlerinde hazırlanan tehlike bertaraf edilecekti . Yine de Hakkı Bey'in içini bir kurt kemiriyordu, arkadaşlarına dedi ki:

—Göz önünde bulunmamız doğru değil, hasımlarımız hiç boş durmuyor. Bunun için fazla bir araya gelmememiz lazım. Gerekirse tekrar birleşir, toplanırız.

Hakkı Bey'in bu teklifine hepsi katıldı, ardından da dağıldılar.

Hüsrev Sami Bey'in asker kaçaklarını toplayarak Yakup Cemil'in müfrezesine yetiştirmekle görevlendirilmesi Talat Bey ve arkadaşları için bulunmaz bir fırsattı ve Talat Bey bu fırsatı kaçırmak istemedi; Trabzon İttihat ve Terakki müfettişliğinden istifa ederken çok ağır bir dil kullanan Hüsrev Sami için İzmir valisi Rahmi Bey'e şu telgrafı çekti:

"Hüsrev Sami Bey, arkadaşları ile birlikte yapacağı hükümet darbesine kuvvet toplamak için buradan hareket etmiştir. Hakkında en şiddetli takibatın yapılması ve bu durumdan bakanlığın haberdar edilmesi..."

Talat Bey'in bu telgrafını alan ve eski bir ittihatçı olan Rahmi Bey, hayretler içinde kaldı. Parti içindeki kavgaları çok iyi bilen Rahmi Bey, Hüsrev Sami Bey'in, arkadaşları Hakkı, Mümtaz, Yakup Cemil ile birlikte eleştirinin dozunu çok kaçırdıklarına defalarca şahit olmuştu. Rahmi Bey, Talat Bey'in bu telgraf ile duygularına yenik düştüğünü anlamakta gecikmemişti. Rahmi Bey böyle şeylere alet olmayı sevmeyecek kadar kişilikli bir insandı ve hemen işin doğrusunu öğrenmek için Hüsrev Sami'yi makamına çağırdı, telgrafı göstererek neler olup bittiğini sordu.

Talat Bey'i çok iyi tanıyan ve geçmişte kendisine karşı izlediği düşmanca politikayı unutmayan Rahmi Bey, Hüsrev Sami Bey'i dinledikten sonra bu oyuna alet olmadı. Talat Bey İlk raundu kaybetmişti.

Talat Bey öyle hemen pes edecek yapıda bir insan değildi, bu sefer aklına Doktor Nazım geldi. Doktor Nazım, İzmir'e gelir gelmez derhal gizliden gizliye işe başladı. Özellikle Hüsrev Sami Bey'in kaçakları nasıl toplamaya başladığını izliyordu. Doktor Nazım'ın gelişi her şeyi ortaya koyuyordu: Hüsrev Sami Bey, artık bir defa daha anlamıştı ki Talat Bey ve ekibi kendisiyle arkadaşlarını harcamak için her şeyi yapacaktı. Peki İzmir'de bunlar olurken Yakıp Cemil İstanbul'da neler yaşıyordu.

Yakup Cemil için yolun sonu yavaş yavaş görünüyordu. İstanbul'dan bir an önce hareket etmesi hem kendisi, hem de arkadaşları için tek çıkar yoldu. Ama nedendir bilinmez, her gün görünmez bir engel çıkıyor, genç adamın İstanbul'dan hareketini iyice zora sokuyordu.

Bu görünmez el hep Talat Bey'in yanında oluyordu. Büyük Efendi'nin tek amacı Yakup Cemil hakkında yeterli

delil toplamaktı. Bunun için her çareye baş vuracaktı. Planın özü şu idi: Yakup Cemil'in aleyhinde bir propaganda kampanyası başlatılacak, Yakup Cemil'in Enver Paşa'yı hedef aldığı empoze edilecekti. Böylece Yakup Cemil Enver Paşa'nın dostluğunu kaybedecek, yalnız kalacak, Teşkilat'ın Silahşoru imha edilecekti.

KARA KEMAL ENVER PAŞA'YI KANDIRIYOR

Talat Bey ve ekibi entrikalar peşinde iken Yakup Cemil bunlardan habersizce teşkilatını kurmak ve bir an önce yola çıkmak için çabalıyordu. Yakup Cemil'in maiyetine girmek üzere her taraftan gelen gönüllüler o kadar çoktu ki, bunları Bekirağa bölüğünün koğuşlarına yerleştirmek ve orada barındırmak iyice zorlaşıyordu.

Yer sorunu yaşayan Yakup Cemil, çareyi gönüllülerden bir kısmını harbiye nezaretinin Mercan tarafındaki kapısı yanındaki iki dükkana yerleştirmiş, bu dükkanlara girip oturmalarını tembih etmişti.

Yakup Cemil için bu durumun tek olumsuz tarafı vardı: Gelen gönüllülerden çoğunun askeri talim ve terbiye görmemiş, askeri disiplini henüz tanımamış olmaları. Bu itibarla bunlar, ilk bakışta askerden çok başı boş bir serseri ve çete mensubu imajını veren bu gönüllüler, Yakup Cemil muarızları için fırsatların belki de en büyüğü idi. Kısacası Yakup Cemil'in bundan sonra yapacağı en küçük bir yanlış onun için hiç de iyi sonuçlar vermeyecekti. Zaten Parti Genel Merkezi Yakup Cemil'in yaptıklarını günü gününe izlemekte, sivil polisler her tarafta cirit atmaktaydılar.

Bir süre sonra da Kara Kemal harekete geçmeye karar verdi. Ama ortada başaracaklarına dair kesin bir kanıt yoktu,

işte bu canlarını sıkıyordu. Kara Kemal önce Talat Bey'le görüşmeye karar verdi. Kara Kemal çabuk olması gerektiklerinin farkındaydı, yoksa kuş ellerinden uçup gidecekti. Hemen dahiliye nezaretine geçti, Talat Bey kendisini bekliyordu. Son günlerde yaşananları anlattıktan sonra dudaklarından şu cümleler döküldü:

—Gelen raporlara göre Yakup Cemil'in adamları şurada burada başı boş, ellerinde silah olarak geziyorlarmış. Adamlar disiplin ve otorite tanımıyorlarmış, kimse bunlara dur diyemiyormuş. Bizim arkadaşlardan bazıları bunlardan şikayet edildiğini bana söylediler.

Yakup Cemil'in son çılgınlığından yeterince yararlanamayan ve bunun üzüntüsünü yaşayan Talat Bey, şimdi Kara Kemal'den gelen bu son haberle tekrar ümitlendi.

—Çok güzel!... diyen Büyük Efendi ellerini sevinçle ovuşturdu. **Şimdi her şey daha kusursuz olacak gibi. Mesrret oteli toplantısı, Sapancalı'nın Romanya gezisi, Yakup Cemil'in bu müfrezeyi kırması için Hakkı'nın Enver'e nasıl başvurduğunu biliyorsunuz. Sen hemen yarın Bahaeddin Şakir ve Doktor Nazım'ı yanına al, Enver Paşa'yı ziyarete git ve durumu anlat. Elinizden ne geliyorsa, aklınıza gelen her şeyi anlatınız, ki Enver'i Yakup Cemil ve arkadaşları aleyhinde doldurasınız.**

Talat Bey'le kararlaştıkları gibi Bahaeddin Şakir, Doktor Nazım ve Kara Kemal hep birlikte Enver Paşa'nın Kuruçeşme'deki yalısına gitmek üzere yola çıktılar. Üç arkadaş, Enver Paşa'yı Teşkilat içindeki eski arkadaşlarına karşı nasıl kışkırtacaklarını düşünüyorlardı.

Ansızın çıkagelen Teşkilat'ın bu üç ağır topu Enver Paşa'yı oldukça şaşırtmıştı. Dahası Enver Paşa son zamanlarda olup bitenleri bilmiyor, çevrilen dolaplardan, Talat Paşa ve Kara Kemal'in planlarından bihaberdi. O Yakup Cemil'in en kısa sürede İstanbul'u terk edip İran'a gideceğini biliyor, ona güveniyordu. Her şeyden habersizce bu eski arkadaşlarını makamına kabul etti...

Kara Kemal zaman geçirmeden söze girdi:

—Bugün sizi önemli bir konuda aydınlatmaya geldik Paşam. Hemen konuya girmek istiyorum: Sizin için hazırlanan büyük bir suikast tertibi ile karşı karşıyayız!...

Enver Paşa şaşırmış ve meraklanmıştı. Hemen sordu:

—Nasıl suikast?... Kimin tarafından?...

Kara Kemal cevap verdi:

—Sizden önce Talat Bey'le görüştük. Aldığımız haberleri, elde ettiğimiz bilgileri size anlatmamızı söyledi.

Kara Kemal ve arkadaşları amaçlarına ulaşmak için oldukça usta hareket ediyorlardı. Küçük Efendi sözlerine şöyle devam etti:

—Durumu henüz yeni öğrendik, fakat en küçük ayrıntısına kadar vakıfız. Öncelikle şunu belirteyim ki bu seferki suikast girişimi, bizim eski muhaliflerin, İttihat ve Terakki düşmanlarının hazırladıkları bir hareket değil, bizzat kendi içimizdeki bazı arkadaşların tertibatıdır. Oldukça usta ve planlı hareket eden bir şebeke, silahlı bir örgüt karşısındayız!... Şaşırmayınız Paşam, ne yazık ki bu suikastı hazırlayanlar sizin eski yaveriniz İzmitli Mümtaz, Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami ve Yakup Cemil'dir. Allah korusun eğer durumdan haberdar olmasaydık hiçbirimiz şimdi hayatta olmayacaktık.

Enver Paşa kelimenin tam anlamıyla şok olmuştu:

—Ciddi mi söylüyorsun?... Tertibatın başında bizim arkadaşlar mı var?

Kara Kemal, Enver Paşa'nın bütün şüphelerini giderecek tarzda konuştu:

—Evet, aynen öyle. Yaptığımız araştırma doğrudur. Mümtaz, Hakkı ve Hüsrev Yakup Cemil'i kışkırtmışlar, öne sürmüşlerdir!...

Harbiye Nazırı duydukları karşısında oldukça sinirlenmişti. Üstelik Kara Kemal konuşurken Doktor Nazım ve Bahaeddin Şakir de arkadaşlarının sözlerini teyit ediyorlardı. Kara Kemal devam etti:

—Hakkı'nın Romanya'ya gittiğini biliyorsunuz. Hepimiz oraya onun ticaret için gittiğini sanıyorduk, ama Hakkı'nın amacı başka imiş. Şimdi, şu bir iki gün içinde öğreniyoruz ki Romanya'da iken İngilizlerle bağlantı kurmuş, sulh-ı münferit yapmak için onlarla anlaşmış. İngilizler barış masasına oturmak için bizim devrilmemiz gerektiğine dair Hakkı ile anlaşmışlar, o da buraya gelir gelmez çalışmalarına başlamış.

Enver Paşa şaşkınlıkla sordu:

—İngilizlerle anlaşmış mı?

Harbiye Nazırı, duyduklarına inanamıyordu. En güvendiği insanların, arkadaşlarının, kendisinin de içinde olduğu bir hükümeti devirmek için bunları yapabilecekleri inanılır gibi değildi.

Kara Kemal bire bin katarak uydurma senaryolarla Harbiye Nazırı'nı kandırdıktan sonra Sapancalı Hakkı'nın Meserret Oteli olayındaki çektiği telgrafı gösterdi:

"—Hemen acele olarak İstanbul'a geliniz."

-Hakkı

Gördükleri Enver Paşa'yı biraz daha inandırmıştı. Demek ki yıllardır omuz omuza verdiği dostları onu sırtından vuracaklardı!... Kara Kemal, Harbiye Nazırı'nın suratındaki ifadeyi gördükten sonra Enver Paşa'yı çıldırtacak son cümleleri söyledi:

—Şunu da ekleyeyim ki Hakkı, Romanya'dan geldiği günden bu yana gerek yazıhanesini, gerek evini siyasi bir klüp haline getirmiş, evinde ve yazıhanesinde hükümet aleyhinde tertibat alınmak üzere toplantılar yapılmış... Bunu da şimdi anlıyoruz...

Kara Kemal'den sonra sözü Doktor Nazım Bey aldı:

—Bakınız efendim, size bir şeyi daha söylemek istiyoruz. Yakup Cemil'in sizin kurmak istediğiniz teşkilatın başına getirilmesi için Hakkı Bey'in size başvurması da bu oyunun bir parçasıdır. Çünkü hükümeti devirebilmeleri için böyle bir güce ihtiyaçları vardı.

Doktor Nazım Bey Mümtaz, Hakkı, Hüsrev Sami ve Yakup Cemil aleyhinde daha bir çok sözler söyledi. Fakat ortada bir sorun vardı: Enver Paşa her şeye inanıyor, ama yaveri Mümtaz'ın kendisine ihanet edeceğine bir türlü inanmak istemiyordu.

Enver Paşa'nın Mümtaz Bey aleyhine döndürülemeyeceğini anlayan Doktor Nazım Bey, daha fazla ileriye gittiği takdirde Enver Paşa üzerinde bir aksi tesir yapacağından korktu ve susmayı yeğleyerek sözü yine arkadaşı Kara Kemal'e bıraktı.

Kara Kemal :

—Yakup Cemil sizden müfreze kurma görevini alınca hemen işe başladı, diyerek söze girdi. **Müfrezeye dahil olanlardan iki bin kişinin çoğu şüphelidir. Bunlar, hapishaneden, şuradan, buradan toplanmış serserilerdir. Bunların içinde öyleleri var ki en müthiş cinayetleri işlemeye, en kü-**

çük bir işaretle büyük serüvenlere atılmaya hazır olan katil, eşkıya bozuntusu adamlardır.

Hüsrev Sami'ye gelince o başka bir alem... İzmir'de, şurada burada kaçakları toplamayı bırakmış, hükümet darbesi için işe yarayacak adamları toplamakla meşguldür.

Paşam, şimdi zat-ı alinize arz edelim ki Yakup Cemil ve arkadaşları bugün büsbütün hazırlanmış, bütün bu tertibatı almış bulunuyorlar... Çok sürmez, harekete geçeceklerdir.

Nitekim Yakup Cemil, bu kuvvetlerden yirmi kişilik bir müfreze ayırmış, bu kuvvetleri Bakırcılar içindeki dükkanlara yerleştirmiştir. Bu yirmi kişi size suikast düzenlemekle görevlendirilmiştir. Bunun için Yakup, bu müfrezeye özellikle en cesur ve attığını vuran silahşorları seçmiştir. Siz, nezarete giderken daha çok Mercan yokuşundan çıkıyorsunuz. Bunu düşünen Yakup böyle bir tertibat almış ve bu seçme birliğini dükkanlara sokmuştur. Siz Mercan'dan harbiyeye çıkarken bu kuvvetle sizi yaylım ateşi ile öldürecek, ardından da Bab-ı Ali'ye saldıracak ve bütün vekilleri öldürecek, hükümeti devirip arkadaşları ile birlikte idareyi ele alacaklar. Bundan sonra da hemen boğazları açarak düşman donanmasını içeriye sokacaklar ve sulh-ı münferit girişiminde bulunacaklardır. Yakup Cemil'le arkadaşları, sizin ve arkadaşlarınızın sulh-ı münferit yapamayacağına, hatta yetkiniz bulunmadığına inanmaktadırlar.

Gördüğünüz gibi tam bir komplo karşısındayız ve tehlikedeyiz. Paşam, biz bundan sonra konuşmak istemiyoruz ve her şeyi bilginize sunduk. Ne yapılacaksa, şimdi hemen yapılmalıdır. Siz bilirsiniz ama zaman kaybetmek hepimizin aleyhinedir.

Kara Kemal'in anlattıkları Enver Paşa'nın moralini allak bullak etmiş, beynini şüpheler kemirmeye başlamıştı.

Küçük Efendi'nin ve Talat Bey'in oyunu tutmak üzereydi. Suçlananlar Enver Paşa'ya yıllarca sadakatle hizmet etmişler, gerektiğinde onun için ölümü bile göze almışlardı. Enver Paşa eğer bu koltukta oturuyorsa bunu Yakup Cemil'e ve insafsızca suçlanan çamur atılan bu isimlere borçluydu. İşte böyle bir birliktelik çökmek, komita ustası Büyük Efendi muradına ermek üzereydi.

Neler hissettiğini karşılarındakilere belli etmek istemeyen Harbiye Nazırı, Kara Kemal'e dikkatle baktıktan sonra:

—Bu hizmetinizden dolayı hepinize teşekkür ederim! diye söze girdi. **Gereken ne ise en kısa sürede yapılacaktır.**

YAKUP CEMİL TUTUKLANIYOR

Kara Kemal ve yanındakiler izin isteyerek Paşa'nın makamından çıktılar. Yüzleri gülüyordu. Nasıl gülmesindi ki, en çok çekindikleri, korkulu rüyaları Yakup Cemil'in ipi çekilmek üzereydi. Bir zamanlar karşılarında kaya gibi dikilen, inandığı dava uğruna ölüme giden, gerektiğinde Talat Bey'e bile meydan okuyan bir silahşor artık namlunun ucundaydı. Evet, görevlerini başarıyla yerine getirmişler, rollerini çok ustaca oynamışlar, büyük bir operasyonun ve tasfiye hareketinin tohumunun atmışlardı. Talat Bey'in ve ekibinin ikinci b ir kazancı daha vardı: Rakipleri Enver Paşa kader birliği yaptığı arkadaşlarını kendi elleriyle tasfiye edecek ya da edilmesini seyredecek, farkında olmadan Teşkilat içinde yapayalnız kalacaktı. Buna bir taşla iki kuş vurmak denirdi herhalde... Hepsinin sevinçten etekleri zil çalıyor, haberi Talat Bey'e vermek için yanıp tutuşuyorlardı.

Kara Kemal ve yanındakilerin Enver Paşa'nın yalısını terk etmelerinin ardından Harbiye Nazırı öncelikle Yakup Cemil'in Mercan kapısındaki dükkanlara kendi müfrezesinden bir kısmını yerleştirip yerleştirmediğini anlamak için Merkez Kumandanı Cevat Bey'e telefon açtı:

—Bakırcılar içindeki dükkanlarda bir müfreze var mıdır? Bunlar kimdir? Bu müfrezeyi buraya kim koymuştur?

Cevat Bey derhal cevap verdi:

—Evet efendim, orada bir müfreze var. Yer bulunamadığından dolayı bunlar buraya Yakup Cemil tarafından konulmuştur.

Cevat Bey'in bu cevabı her şeyi ayan beyan ortaya koyuyordu: Demek ki Kara Kemal'in sözleri asılsız değildi. Demek ki Yakup Cemil, bu dükkanlara bir müfreze yerleştirmişti. Yer sorununu bahane edip silahlı bir birliğin buraya yerleştirilmesindeki amaç apaçıktı. O halde daha fazla beklemenin bir anlamı yoktu, gereken ne ise hiç zaman geçirilmeden yapılmalıydı.

Kararını veren Enver Paşa, Kuruçeşme'deki yalısından süratle nezarete geldi ve ilk iş olmak üzere Merkez Kumandanı Cevat Bey'i çağırdı. Enver Paşa, odasından içeriye giren Cevat Bey'e şu emri verdi:

—Hemen şimdi Yakup Cemil'i tutuklat. Ama tutuklanacağını belli etme, dikkatli ol!

Cevat Bey için bu buyruk yeterliydi, komutanını selamladı ve:

—Baş üstüne efendim, tutuklatır, ne gerekiyorsa yaparım! dedi ve dışarıya çıktı.

Yakup Cemil, teşkilatını kurmaya, birliğinin eğitim işlerini yoluna koymaya çalışıyordu. İnzibat memurlarından biri yaklaştı ve selam vererek dedi ki:

—Efendim, Merkez Kumandanı Cevat Bey şimdi sizi görmek istiyor, "Biraz buraya kadar gelebilir mi?" diyor.

Yakup Cemil davetten hiç şüphelenmemişti. O, Cevat Bey'in kendisiyle rutin bir görüşme yapacağını, çalışmaları hakkında bilgiler isteyeceğini sanıyordu, nereden bildindi ki o hiç korkmadığı, hep alay ettiği ölüme doğru koşar adım gittiğini.

Fırtına Adam kendinden emin adımlarla ve iri cüssesiyle merkez kumandanlığının kapısından girdi, Cevat Bey'in emrini kendisine ulaştıran nefer de hemen arkasındaydı. Merkez kumandanlığının merdivenlerini çıkan Yakup Cemil koridorlardaki subayları kendisini dikkatle izlediğini ve teyakkuz halinde olduklarını görmeyecek kadar dalgındı, onun zihni şimdi, kurmak üzere olduğu teşkilatla ve İran'da yapacakları ile meşguldü. Aleyhinde döne dolaplardan habersiz olan Yakup Cemil doğruca Merkez Kumandanı Cevat Bey'in odasına girdi...

Yakup Cemil, Cevat Bey'i askerce selamladıktan sonra:

—Beni çağırmışsınız ! dedi.

Cevat Bey'in sesi soğuktu:

—Evet Yakup Cemil Bey, Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan aldığım buyruk üzerine bu dakikadan itibaren tutuklusunuz!... Dışarıda sizi bekleyen inzibat subaylarından birine teslim olunuz!...

Yakup Cemil, böyle bir durumu hiç beklemiyordu. Önce bir şaşkınlık yaşasa da bunu çabuk atlattı. Genç adam şaşılacak derecede sakindi. Cevat Bey'in kapısı önünde bekleyen merkez kumandanlığı inzibat subaylarından birinin:

—**Buyurunuz, beraber gideceğiz!** sözleri duyuldu.

Evet, Yakup Cemil tutukluydu. Ama kimse kendisine yaklaşamamış, üzerindeki tabancasını almaya cesaret edememişti. Kolay mıydı öyle Teşkilat'ın Silahşoruna yaklaşmak, onun üzerini arayabilmek. Bu her babayiğidin harcı değildi. Yakup Cemil için silah namus demekti. Nitekim tabancasını uzun süre vermeyecek, Büyük Efendi ve avenesinin karabasanı olacaktı.

Yakup Cemil'in çocukluğundan beri bütün hayatını dolduran olay ve maceralarında silah tek yoldaşıydı. O, bir an bile silahsız gezdiğini, silahtan ayrıldığını hatırlayamıyordu...

Genç adam tutuklandığını Cevat Bey'den işittiği zaman ilk defa olarak aklına silahı gelmiş ve silahını teslim etmek zorunda kalacağını düşününce ruhunun derinliklerinden gelen dayanılmaz bir acı ile sarsıldı. O tutuklanmaktan çok silahını kaybetmekten korkuyordu. Ama kimsenin yanına yaklaşamaması onu rahatlatmışa benziyordu, derin bir oh çekti.

İnzibat subayı ile dört beş inzibat askeri tutuklu ihtilalciyi ortalarına alarak Bekirağa Bölüğü'ne doğru yürüdüler.

Yakup Cemil'in böyle birdenbire merkez kumandanlığınca tutuklanması çok geçmeden İstanbul'da duyulmaya başladı, bütün şehir artık bu haberle çalkalanıyordu. Şehir bu olayla meşgul olurken, öte yanda Yakup Cemil'in hasımları sevinç ve mutlulukla ellerini ovuşturuyor, amaçlarına ulaşmanın bahtiyarlığını yaşıyorlardı.

Yakup Cemil tutuklanırken Hakkı Bey cephesinde neler oluyordu peki? Sapancalı Hakkı gündemi iyi takip edebilen, olayların varacağı noktayı az çok tahmin edebilen akıllı birisiydi. Çok iyi biliyordu ki, Yakup Cemil ile uğraşanlar onu ve diğer arkadaşlarını da hedef alacaktı. Onun için hemen arka-

daşlarıyla bir araya geldi ve durumu masaya yatırdı. Yapılacak tek şey sular durulana kadar başkenti terk etmekti. Arkadaşları Anadolu'nun çeşitli yerlerine, o da Avrupa'ya gidecekti. Nitekim Mümtaz Bey de ona katılmış olacak ki, kendisine:

—Hakkı, sen bir pasaport al, Avrupa'ya git! Ben bu işleri burada idare ederim. dedi.

Bu uyarıdan sonra Sapancalı Hakkı, Hollanda'ya gitmek üzere pasaport almış ve trene binmek üzere Sirkeci istasyonuna gelmişti. Hakkı Bey'i uğurlayanlar arasında Mümtaz Bey de vardı.

Ama o gün Sirkeci'de hiç olmayan bir şey oldu, Avrupa treni beş dakika geç hareket etti. İşte tam bu sırada Sirkeci istasyon komiseri, Hakkı Bey'e yaklaştı. Oldukça saygılı bir eda ile Hakkı Bey'e yaklaşan komiser:

—Efendim, diye söze girdi. **Dahiliye Nazırı Talat Bey sizinle şimdi mutlaka görüşmek istiyor. Binaenaleyh aldığım bu emir üzerine bu trenle hareket edemeyeceğinizi size bildirmek zorundayım.**

Hakkı Bey, durumu kavramakta gecikmedi. Talat Bey mutlaka kendisini tutuklatacaktı. Hemen Mümtaz Bey'e döndü ve:

—Sen buradan doğruca git, Talat Bey'le görüş, ben de Enver Paşa'ya gidip durumu anlatayım, dedi.

Sapancalı Hakkı zaman geçirmeden bir arabaya atladığı gibi doğruca dahiliye nezaretine gitti, ama Talat Bey yerinde yoktu, söylenene göre maliye nezaretindeydi. O da maliye nezaretine gitti. Talat Bey makamında çalışıyordu Ama nazır kendisini kabul etmedi, girişimi akim kaldı. Artık yapacak bir şeyi yoktu, kaderine teslim olacaktı. Doğruca merkez kumandanlığına gitti, sonunda da tutuklandı.

Bekirağa Bölüğü Yakup Cemil'den sonra şimdi Sapancalı Hakkı'ya da ev sahipliği yapacaktı. Ama ikisi de ayrı ayrı odalarda idi, görüşemiyorlardı, dahası kimseyle de görüştürülmüyorlardı. İkisinin de kapılarının önüne süngülü birer nöbetçi vardı. Talat Bey ikinci dişli rakibini de, İttihat ve Terakki'nin ikinci bir ağır topunu saf dışı etmenin rahatlığını yaşıyordu.

Tutuklamalar ve kovuşturmalar birbirini takip ediyordu, yirmi dört saat geçmeden yeni tutuklular Bekirağa Bölüğü'nün soğuk duvarları ile tanıştı. Bu yeni simalardan belki de en ilginci Mustafa Kemal'in Nutuk'una konu olacak Yahya Kaptan idi. Tutuklananlardan biri ise Prens Sabahaddin'in katibi Satvet Lütfi idi.

Yakup Cemil, Satvet Lütfi ile Bursa'da görüşmüş, Talat Bey'in yanlışlarını gördükçe ruhunu bir isyan kaplamıştı. Satvet Lütfi'nin başını yakan belki de Yakup Cemil ile olan bu görüşmesiydi. Yakup Cemil öyle bir kızgın soba idi ki ona dokunan yanıyordu. Bunlardan birisi de İsmail Hakkı Bey'di.

Tasfiye operasyonu bununla da kalmadı. Sırada Hüsrev Sami vardı. Divan-ı Harp Reisi Nafiz Bey'in imzası ile İzmir valisi Rahmi Bey'e şöyle bir telgraf çekildi:

"Divan-ı Harp'çe görülen lüzum üzerine Hüsrev Sami Bey'i ilk vasıta ile İstanbul'a gönderiniz!"

Rahmi Bey'in yapacak bir şeyi yoktu, yanına bir sivil memur vererek, ama kollarına kelepçe vurdurmadan Hüsrev Sami Bey'i İstanbul'a yolladı. Rahmi Bey, devletine bu kadar hizmet eden birisinin kollarına kelepçe vurduramamıştı. Yakup Cemil'in arkadaşlarının içinde belki de en rahat olanı İzmitli Mümtazdı. Mümtaz Bey, suçlanmış, ama Enver Paşa'ya yakınlığından dolayı kendisine dokunulamamıştı.

MUARIZLAR NEŞE ve KEYİFLE ELLERİNİ OĞUŞTURUYOR

Yakup Cemil'in muarızı bulunan ittihatçılar, bir taraftan bu durumun sevincini yaşarken diğer yandan Bekirağa Bölüğü'nün soğuk ve sessiz duvarları arasına sokulan bu ihtilalciden kurtulmanın yollarını arıyorlardı. Onlara göre Yakup Cemil'in peşinde hala hatırı sayılan bir güç vardı, bu tehlikeli adam her an hapisten çıkarılıp kaçırılabilirdi. Onun için bu adamdan bir an önce kurtulmak gerekliydi. Böyle bir durumda ise hepsinin sonu gelecek, bu acımasız adamın intikamı korkunç olacaktı. Anlaşılan Yakup Cemil ismi bile birilerinin uykusunu kaçırıyordu. İşte bu korku yüzünden Bekirağa Bölüğü'nün her karışı, her köşesi asker kaynıyordu.

Hükümette Yakup Cemil korkusu o kadar had safhaya varmıştı ki, onu sinirlendirmemek için ne gerekiyorsa yapılıyor, bu ihtilal adamının bir dediği iki edilmiyordu. Tutuklandığının üzerinden bir iki saat geçmeden yatak, yorgan ve çamaşır gibi eşya getirtilmiş, fakat o, hiçbirine el sürmemişti.

Fırtına Adam hep tedirgindi, kimseye güveni yoktu, ilk geceyi yatağına hiç girmeden, dahası uyumadan geçirdi. Uyumaması korkusundan değildi. Hak etmediği bir muameleye maruz kalmasından ve korkusuz yüreğinin bu haksızlığa isyanından ileri geliyordu bu durum...

YAKUP CEMİL'İN SİLAHLARINI KİM ALACAK?

Olayla ilgili soruşturmaya başlanmıştı. Tutuklular arasında ilk sorgulanacak kişi Yakup Cemil'di. İlginçtir mahkeme heyeti onu bırakmış, Murat Bey, Nevzat Bey, Yahya Kaptan gibi tutukluları gündeminde tutuyordu. Evet silahlı Yakup Cemil'e hiçbir kuvvet yaklaşamıyordu. Divan-ı Harb'in ku-

ruluşundan bu yana ilk kez bir tutuklunun üzerinden silahları alınamıyordu. Tam anlamıyla bir skandal yaşanmaktaydı. Durum böyle devam ederse Devlet-i Aliyye'nin bütün saygınlığı yerle bir olacaktı. Devletin itibarının ayaklar altından alınması ve mahkemenin güven dolu bir ortamda yapılabilmesi için Yakup Cemil'in silahlarının alınması şarttı. Fakat bu nasıl yapılacaktı, bunu başarabilecek bir yiğit mevcut muydu?

ALBAY NAFİZ BEY ÖLÜMÜ TEĞET GEÇİYOR

Yakup Cemil tutuklandığı andan beri tabancasını bir an bile bırakmamıştı. Ona şimdi hukuktan, kanundan söz etmek boş şeydi, imkansızdı. Ama ne olursa olsun bu iş halledilmeliydi. Savcı Vehbi Bey, bu durumu Divan-ı Harp Reisi Nafiz Bey'e açtı:

—Yakup Cemil'in sorgusunu bir an önce yapmak zorundayız. Bu durum daha fazla süremez. Siz hem asker, hem Yakup Cemil'in arkadaşlarındansınız. Size karşı saygılıdır. Bana göre onun silahını alabilecek tek kişi sizsiniz.

Vehbi Bey'in sözleri yerindeydi, hiç zaman geçirmeden Yakup Cemil'in tutuklu bulunduğu odanın kapısını hafifçe tıklattı.

Yakup Cemil sinirli bir şekilde ortasında bir sandalyeye oturmuş, asık bir çehre ile düşünüp duruyordu. Sokaktan geçen birisi çevrilse, Yakup Cemil'i görünce bir tutukluyu değil, derebeyini, mağrur ve muzaffer bir kumandanı gördüğünü sanırdı. Bu durum onu bekleyen askerlere de yansımıştı. Onlar, bir tutukluyu beklemiyor, sanki bir kumandanın kapısında nöbet tutuyorlardı!...

Nafiz Bey oda kapısını çaldığı zaman, Teşkilat'ın Silahşoru her zamanki gibi yıldırım hızıyla ayağa kalktı, saldırıya hazır

bir kaplan gibi avını beklemeye başladı. Gelen Nafiz Bey'di, o halde bir tehlike yok demekti. Karşısındaki albayı biraz süzdükten sonra oturması için sandalyeyi gösterdi.

Yakup Cemil biraz şaşırmakla beraber, Nafiz Bey'in gayri resmi surette kendisini sorgulayacağını sanmıştı. Nafiz Bey, gayet sudan konulara giriyor, sadede bir türlü gelemiyordu. Nafiz Bey haklıydı, Yakup Cemil'le böyle bir ortamda baş başa kalmak işkencelerin en büyüğü idi. En küçük bir yanlışlık ölüme davetiye çıkarmak demekti. Korkuyu yakından tanıyan Nafiz Bey bir türlü asıl konuya gelemiyordu, dahası yaşadığı sıkıntılarla terlemiş, gözlüğünün camları buğulanmıştı. Bir aralık gözlüğünü silmek için elini cebine attı. Nafiz Bey, henüz elini cebine atmıştı ki, Yakup Cemil'in tabancası şakağına dayandı. Fırtına Adam'ın sesi buz gibiydi, sanki ölümü çağrıştırıyordu:

—Ufak bir yanlış yaparsan ölürsün, elini cebinden çıkart!

Nafiz Bey, ölüme ilk kez bu kadar yaklaşıyordu. Azrail'le burun burunaydı, birdenbire şaşırdı, beti benzi sarardı, neredeyse dili tutulmuştu. Kekeleyerek :

—Aman Yakup Bey ne yapıyorsun? dedi. **Terledim, gözlüğüm buğulandı, camını silmek için cebimden kağıt çıkarıyordum.**

Nafiz Bey, büyük bir tehlike atlatmıştı. Başka bir deyişle ölümü teğet geçmişti. Anlamıştı ki bu adamdan silah almak öyle sanıldığı gibi kolay değildi. Artık burada daha fazla durmanın bir anlamı yoktu. Yakup Cemil'in odasından kendini dışarı dar atan Divan-ı Harp reisinin alnında boncuk boncuk terler birikmişti.

Ertesi gün mahkeme heyeti tekrar toplandı, sorunu halledememenin sıkıntısı hepsinin yüzlerine yansımıştı. Bu du-

rumu ne pahasına olursa olsun halletmek zorundaydılar. Sonunda bu görev Bekirağa Bölüğü subaylarından İhsan ve Vasfi beylere verildi.

İki subay da biliyordu ki, görevleri çok zor ve tehlike doluydu, ama emir demiri kesiyordu, bu işi yapmak zorundaydılar. Uzun uzun düşündükten sonra bir plan yaptılar. Plan gereğince Yakup Cemil tuvalete giderken arkasından sessizce üzerine çullanacaklar ve zorla silahlarını alacaklardı. Bunun için de güçlü, kuvvetli ve cesur inzibat neferlerinden üç kişi bu işte kendilerine yardımcı olacaktı. Bu işi yapabilecek isimler çok geçmeden bulundu: Bekirağa Bölüğü başgardiyanlarından Ömer Çavuş, inzibat askerlerinden Pehlivan Kara Emin ve yine bir inzibat askeri Ali Ahmet.

Çok geçmeden Yakup Cemil tuvalete çıkmış, askerlerin önünde her zamanki mağrur haliyle yürüyordu. Askerlerin peşine saklanan yukarda ismi geçenler kendisini dikkatle izliyor, fırsat arıyorlardı. Nitekim bu fırsatı buldular ve hep birlikte genç adamın üstüne atıldılar. Genç adam bunu hiç beklemiyordu, doğal olarak dengesini kaybetti ve yüz üstü yere kapaklandı. Dahası günlerdir gözlerini hiç yummamıştı, yorgundu ve bedeni hiçbir şeye tepki veremez haldeydi.

Genç silahşorun üzerinden üç tane otomatik tabanca çıktı. İlginçtir, genç adam bu zor anında bile soğukkanlıydı, üzerine saldıranları uyarmayı ihmal etmedi:

—Aman dikkat edin! Namluda kurşun vardır, bir kaza çıkmasın!

Gerçekten tabancaların üçünün de hem şarjörlerinde, hem de namlularında kurşun vardı. Yakup Cemil bu zor anında bile karşısındakilerin bir emir kulu olduklarını unutmamış, zavallıların bir kazaya kurban gitmelerine gönlü el vermemiş olacak ki üzerine düşenleri fazlasıyla yapmıştı.

Sanıldığının aksine bu olay onu çok üzmemişti, sanki üzerinden ağır bir yük kalkmış gibiydi, kendisini bir tüy kadar hafif hissediyordu. Daha da önemlisi devletin iradesi ve kararlılığı karşısında etkilenmişti. Bu beğenisini şöyle dile getirdi :

—Aferin!... Hükümetimi böyle görmek isterim!...

O devletinin güçlü, iktidar sahibi olmasını isteyecek kadar vatanperver ve idealist bir silahşordu. Devletin gücünü kanıtlayan her şey —velev ki kendi aleyhine olsun —onun göğsünü kabartıyordu. Gözleri sevinçle parlayan bu aykırı adam şimdi mutlu ve müsterihti. Hemen yatağına uzandı ve derin bir uykuya daldı.

Mahkeme Yakup Cemil olayını bir an önce sonuca bağlamak, yargılama işine hemen başlamak istiyordu. Alınan karar gereğince de Yakup Cemil'in silahlarının alınışının ertesi günü mahkeme başlatılacaktı, hazırlıklara hemen başlandı.

Mahkemenin amacı Yakup Cemil'in çevresinde dönen olaylardan çok, muhalif akımları bulmak ve gizli kalan şeyleri ortaya çıkarmaktı.

Yakup Cemil'i huzuruna çağıracak soruşturma heyeti, sorgulamadan önce derinlemesine bir araştırma yapmış, gerekli bilgi ve belgeleri toplamaya çalışmıştı.

Biliyorlardı ki karşılarında Yakup Cemil vardı, o şimdiye kadar hiç rastlamadıkları bir tipti, başka bir deyişle "nevi şahsına münhasır" nadir yaratılışta insanlardan biri idi.

Yakup Cemil'e ve arkadaşlarına isnat edilen suç çok ağır ve önemliydi, Talat Bey'den gelen emre göre olay bir an önce sonuca bağlanmalıydı. Nihayet bütün hazırlıklar bitti ve iş sorguya kaldı, Yakup Cemil çağrılacaktı. Zaten Yakup Cemil de o gün mahkeme huzuruna çıkarılacağını tahmin ediyordu.

Yakup Cemil süngülü nöbetçilerin ortasında tutuklu olarak bulunduğu odadan çıkarıldı ve sorgu odasına getirildi. Odanın ortasına büyük bir masa konmuş ve masanın başına Savcı Vehbi Bey geçmişti. Diğer üyeler de birer koltukta oturuyorlardı.

Yakup Cemil, silahlı muhafızların ortasında sorgu odasına giderken hala gururlu ve ağırbaşlıydı. Nasıl olmasındı ki, o Bab-ı Ali Baskını'nın kudretli yüzbaşısı, Ardahan Fatihi, Teşkilat'ın Silahşoru değil miydi?

Sandalyeye kurulan Yakup Cemil'in gözlerinde alay, karşısındakini küçümseme havası vardı. Vehbi Bey'e dönen genç adam şöyle diyordu:

—Bana bak savcı! Ben İttihat ve Terakki'nin birinci derecede önde gelenlerindenim, ama sen üçüncü derecede bir İttihatçısın, beni yargılama yetkisine sahip değilsin?

SORGU BAŞLIYOR...

İlk soru savcıdan geldi:

—Arkadaşlarını Meserret otelinde toplamışsın. Elde edilen ipuçları bu toplantının hükümet aleyhine bazı girişimlerde bulunmak maksadından ileri geldiğini gösteriyor. Meserret otelinde niçin toplandınız?

Yakup Cemil kendinden emin ve mağrur bir eda ile konuşuyordu:

—Ben öteden beri hükümetin ve Genel Merkez'in izlediği politikayı hiç beğenmedim, bunu başta kongreler olmak üzere sırası geldikçe her zaman dile getirdim. Bu durum savaş başlayana kadar sürdü. Savaş başlayınca beni emrime verilen bir müfreze ile Ardahan, Erzurum, Bitlis ve Van cephesine gönderdiler, sonra Bağdat'tan İstanbul'a geldim.

İstanbul'a gelince de yaptığım ilk şey hakkım olan fırka kumandanlığı ile kaymakamlığa atanmam için Enver Paşa'ya, Müsteşar Mahmut Kamil Paşa'ya baş vurmak oldu; fakat Enver Paşa sözünde durmadı ve hakkımı vermedi. Dahası Genel Merkez'deki bazı eski arkadaşlarımın bana düşman kesildiğini gözlemledim.

Halbuki bir zamanlar Talat Bey istemediği halde, Enver Paşa'nın harbiye nazırı olmasını ben sağlamıştım. Paşanın bu itibarla bana karşı büyük bir sevgisi vardı. Başta Talat Bey olmak üzere beni çekemeyenler yalan yanlış bilgilerle Enver Paşa'yı kandırarak kendilerinin bana olan sevgisini azalttılar. Bunun da nedeni Talat Bey'in dahiliye nazırı oluşuna ve kabineye girişine karşı çıkmamdı. Ben Talat Bey'e hiç güvenememişimdir. Talat Bey ikiyüzlü biridir.

Vehbi Bey'in sulh-ı münferit hakkındaki ikinci sorusu sıradaydı:

—Pekala, şu sulh-ı münferiti nasıl yapacaktın? Bunun için ne düşünüyordun?

Bu soru Yakup Cemil'e kurulan bir tuzaktı, ama o bunu düşünmedi, dobra dobra konuştu:

—Bugünkü iktidar ne yazık ki, barışa bütünüyle karşıdır. Yapılacak tek şey kalıyordu geriye: Bu hükümeti değiştirmek...

—Bu nasıl olacaktı peki?

—Meserret otelinde arkadaşlarla toplanmıştık. Benim emrime giren inzibat yüzbaşısı Nevzat, Divan-ı Harp yaveri Murat, Yahya Kaptan ve bazı kimseler vardı. Otelden hep birlikte çıkacaktık. Onlar dışarıda kalacak, ben tek başıma Bab-ı Ali'ye girecektim. Orada Bab-ı Ali muhafızı Hasan Hoca beni selamlayacaktı, bu ara ben de vekillerin odasına

girecek, silahımı çekerek hepsini istifaya davet edecektim. Önce Talat Bey bana boyun eğecek, sonra da diğer vekiller dediğimi yapacaktı. Son hedefim ise Enver Paşa idi... Vuruşmamız kaçınılmaz olacaktı. Allah ya ona verecekti ya bana... Bu dünya ikimizden birine fazlaydı...

Fakat tam planı uygulayacaktım ki Bab-ı Ali'ye doğru yürüyeceğim sırada Hakkı otele geldi, beni durdurmak için ne gerekiyorsa yaptı, arkadaşları dağıttı. Halbuki beni bu harekete teşvik eden kendisiydi. Her şey bundan ibarettir.

Vehbi Bey, hemen sordu:

—Bunları Hakkı Bey'in yüzüne söyleyebilir misin?

—Elbette söylerim...

Yakup Cemil'in ilk sorgusu böylece tamamlanmış oluyordu.

Mahkemenin yaptığı ilk iş doğal olarak Yakup Cemil ve Sapancalı Hakkı'yı yüzleştirmek oldu. Hakkı Bey odaya girer girmez, sorgu heyeti Yakup Cemil'e yöneldi:

—Biraz önce, "Beni teşvik eden Hakkı Beydir," demiştiniz. Aynı sözleri tekrar edebilir misiniz?

Yakup Cemil hemen ayağa kalktı, hiç tereddüt etmeden konuşmaya başladı:

—Evet bana sulhten söz eden Hakkı Bey'dir. Daha önce de size söylemiştim. Kendisi Romanya'da bazı yetkililerle görüşmüş, bana sulhün gereğinden söz etti. Ben de buna göre hazırlığa başladım. Ben düşmanların sulh yapmak istediklerini Hakkı'dan öğrendim.

Sonra Hakkı Bey'e dönerek:

—Hakkı, bunda ne var? Saklanacak bir şey yok. Bunların ne önemi var? Çekinme, söyle! dedi.

Savcı Vehbi Bey, bu sefer Hakkı Bey'e döndü:

—Yakup Cemil Bey'in söylediklerini işittiniz ya... Siz sulh-ı münferitten, Romanya'daki temaslarınızdan söz etmişsiniz. Yakup Bey bundan sonra hükümeti düşürmek için hazırlıklara başlamış, ne dersiniz?

Hakkı Bey, soğukkanlıydı:

—Evet, bir zamanlar Romanya'daki ikametime dair söylediklerim doğrudur. Yalnız Yakup Cemil sözlerimi yanlış anlamış, ben ona sulh-ı münferidin gereğinden hiç söz açmadım, o bana konuyu açtı. Hatta kendisi, bana her tarafta sulh ihtiyacından dem vurulduğunu ve kendisinin de buna taraftar olduğunu söylediği zaman ona, "Ben Romanya'da iken bu tarz propagandalar yapılmakta idi. Burada da bir Avrupalı elçinin bu iş için çalıştığını sanıyorum, bunlara kulağını tıka!" dedim.

Sapancalı Hakkı'nın ifadesine böyle başladı, sonra da her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlattı.

Yakup Cemil Hakkı Bey yüzleştirilmesi ve Sapancalı'nın sözleri işin seyrini bir anda değiştirdi. Durum karışacağa benziyordu. Savcı Vehbi Bey, Hakkı Bey'in ortaya attığı bu yeni iddia üzerine Yakup Cemil'e döndü:

—Hakkı Bey'in dediklerine katılıyor musunuz?

—Evet doğrudur, Hakkı Bey'in her sözüne katılıyorum.

Sonra da başa döndü ve her şeyi büyük bir vakar içinde hikaye etmeye başladı.

Yakup Cemil'in anlattıkları mahkeme heyetini şaşkınlıktan şaşkınlığa itiyor, gerçekler yavaş yavaş su yüzüne çıkıyordu. Ardından İzmitli Mümtaz çağrıldı, ama onun arkasında Enver Paşa vardı ve Mümtaz Bey dokunulmaz biriydi. İlk kez

mahkeme huzuruna çıkan Mümtaz Bey bir suçlu gibi değil, tanık gibi ifade verdi ve çıkıp gitti.

Mümtaz Bey'in mahkemedeki şu sözleri Talat Bey'in ve ekibinin hiç de hoşuna gitmeyecekti:

—Yakup Cemil Bey, "sulh-ı münferit" yapmak için harekete geçeceğini hükümet erkanına, merkez-i umumiye, Talat Bey'e bildirdiğine göre kendisinin bu çılgınca hareketlerine daha o zaman ilgisiz kalınmaz, set çekilebilirdi.

Yakup Cemil Bey, bizim ne kadar arkadaşımızsa, Genel Merkez üyelerinin, özellikle Talat Bey'in de o kadar fırka ve siyaset arkadaşı idi. Onlar arkadaşlık duygusu ile hareket etmiş olsaydılar Yakup Cemil'in bu taşkınlıklarına çok rahat engel olabilirlerdi. O zaman ortada bir sorun kalmaz, bugün burada olmazdık. Her şeyi geçtik, madem ki hükümeti ı basmak bir suçsa ve buna da girişildiyse Bab-ı Ali'ye 200 metre mesafede bulunan Meserret otelindeki toplantıyı öğrenen hükümet burasını polislerle sardırdığı halde neden bu işe el koymadı? Yakup Cemil ve arkadaşları o zaman niçin tutuklanmadı acaba?

Yakup Cemil'in Meserret oteli toplantısını, isnat edilen bu cürme sebep göstermek çok yanlıştır. Çünkü Yakup Cemil, kendi itirafına göre hükümetin ileri gelenlerine ve Genel Merkez üyelerine karşı böyle bir harekete geçeceğini daha önce söylemişti. Bunlar bir suçsa harekete geçilemez miydi?

Bu işin asıl faillerinin kim olduğu ve bize bu cürmü isnat edenler tarafından Yakup Cemil'in nasıl kışkırtıldığı ve başta Yakup Cemil olmak üzere bizleri mahvetmek için neler yapıldığı muhterem heyetiniz tarafından rahatça ortaya çıkarılabilir. Meserret oteli olayının perde arkasında yatan sebep şudur:

Yakup Cemil'i kışkırtanlar Hakkı Bey'in birdenbire gelerek orada toplananları dağıtacağını tahmin etmiyorlardı. Onlar, Yakup Cemil'in otelden çıkıp Bab-ı Ali'ye doğru yürümesini beklediler. Toplantı yapıldığı halde olayı seyretmeleri de buna delildir. Yakup Cemil gerçekten otelden çıkarak Bab-ı Ali'ye saldırmış olsaydı, kendisini hemen suçüstü yapacaklardı. Bab-ı Ali önünde gerekli önlem alınmış olduğuna göre zaten asıl amaçları da bu idi... Fakat Hakkı Bey'in gelmesi bütün hesapları bozdu...

Mümtaz Bey'in bu sözleri, Sapancalı Hakkı ve Yakup Cemil'in ifadelerinin örtüşmesi Büyük Efendi'nin hiç beklemediği bir durumdu. O artık Mümtaz Bey'i de bertaraf etmek zorundaydı. Çok daha kötü olan ise Yakup Cemil, kendisini tutuklatan Enver Paşa hakkında en küçük bir kinayede bulunmadığı gibi her seferinde ona olan hürmetini açığa vuruyordu.

Öte yandan Enver Paşa Yakup Cemil olayı ile yakından ilgileniyor, alınan ifadeleri okumaktan geri kalmıyordu. İfadeler Kara Kemal'in kendisine anlattıklarından çok farklıydı. Kara Kemal'in anlattığı suikast olayıyla ilgili en küçük bir ibare bile geçmiyor, Harbiye Nazırı'nın içine bir kurt düşüyordu. Yoksa aldatılmış mıydı?

. Enver Paşa, o dakikadan itibaren büyük bir entrika karşısında kaldığını keşfetti. Özellikle Talat Paşa ve ekibinin kendisine verdiği her bilgiden şüphe etmeye başladı.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi olayların gidişatından endişeye kapılan Talat Bey'in yaptığı ilk iş ekibini toplamak oldu. Yürürlüğe hemen yeni bir oyun konacaktı. Oyun şu idi: Her şeyi dobra dobra konuşan Yakup Cemil'den faydalanarak İzmitli Mümtaz ve Hüsrev Sami Bey tutuklanarak içeri attırılacaktı. Kara Kemal bir yolunu bularak içeri girecek ve

Yakup Cemil'le konuşacaktı. Dışarıda dolaşan Hüsrev Sami Ve İzmitli Mümtaz'a karşı kışkırtılan Fırtına Adam, ifadelerine bu iki ismi de karıştıracak, bu durumda Sami de Mümtaz da içeri attırılacaktı. Eğer emellerine ulaşamazlarsa belki de Yakup Cemil salıverilecek, intikam hisleriyle dolu olan bu yaman adam karşılarına dikilecekti. Bunu düşünmek bile hepsinin tüylerini diken diken ediyordu.

KARA KEMAL YAKUP CEMİL'İ ZİYARET EDİYOR...

Tutuklu bulunduğu odada hiç kimse ile görüşmeksizin tek başına oturan Yakup Cemil, silahlarının alınmasının ardından neşe doluydu. Geceleri rahat rahat uyuyor, yemeklerini daha bir iştahlı yiyor, hayatından memnun görünüyordu...

Fırtına Adam çok iyi biliyordu ki oldukça ağır bir cezaya çarptırılacak, belki de bu bir idam olacaktı. Ama o ölümden korkacak bir adam değildi. Zaten hayatı boyunca ölümle haşir neşir olmamış mıydı? Hayatında ölümle sık sık karşılaşan, kendi elleri ile bir çok ölümlere karışan bu eski ihtilalci, ölümü - adeta sırrına nüfuz etmiş gibi - bir oyuncak sayıyordu.

Yakup Cemil, onun emriyle tutuklanmasına ve sorgulanmasına rağmen, Enver Paşa'ya hala içten bir sevgi ile bağlıydı. Yapayalnız kaldığı bu günlerde hep ondan bir yardım ve ümit bekliyordu. Ama beyhudeydi, her geçen dakika ümitleri silip süpürüyor, genç adamın hayallerinin üzerine bir kabus gibi çöküyordu.

Saatler gecenin ikisini gösteriyordu... Bekirağa bölüğünün nöbetçileri tam uyku ile boğuşurlarken birdenbire bir ses duyuldu. Yakup Cemil'in hücresinin önünde nöbet bekleyen süngülü neferler hemen kendilerini topladılar ve havanın sı-

caklığından ve uykunun tahakkümünden kendilerini kurtarmaya çalışarak esas duruşa geçtiler.

Önde subay, arkada sivil Yakup Cemil'in kapısının önüne geldi ve kapıyı iki defa vurdu, yatağında sessiz ve müsterih uyuyan genç ihtilalci, yatağından yıldırım gibi fırladı, ardından da kapıyı açtı.

Yakup Cemil, hiç beklemediği bir dakikada, bu iki kişiyi kapısının önünde görünce, bir an için irkildi. Ama bu çok sürmedi ve genç adam hemen toparlanmasını bildi:

—Oo, buyurun! Ne haber?

Kara Kemal Beyle arkadaşı odaya girdiler; Yakup Cemil, birisine yatağını, diğerine odadaki tek sandalyeyi gösterdi, söze Kara Kemal başladı:

—Yakup Bey, dedi. **Seninle biraz dertleşmek, biraz kardeşçe görüşmek istiyorum. Uygun musun?...**

Bu söz Yakup Cemil'i şaşırtmışa benziyordu. Alaycı bir şekilde dudaklarını büzdü ve:

—Benim gibi bir adamla dertleşme mi? dedi. **Ne münasebet! Kemal Bey, ben ihtilattan men edilmiş bir maznunum. Sizin benimle görüşmekliğiniz, benden ziyade size zarar verir! Çünkü ben ne olacaksam olmuşum artık. Bundan fazla bana daha ne zarar gelebilir, ne iyilik... Fakat anlamıyorum, nasıl buraya kadar sokuldunuz?...**

—Yakup Bey, burada dört duvar arasında kapanıp kalmışsın. Dışarıda dönen entrikaları bilmiyorsun. Biz Talat Bey'le durumu enine boyuna tartıştık, sonra da seninle görüşmeye başına gelen kötü durumu, seni bekleyen tehlikeyi sana anlatmaya karar verdik. Divan-ı Harp'teki bazı arkadaşların onayını aldık, işte onun için gecenin bu saatinde seni ziyarete geldim. Maksadım, bu ziyaretten kim-

senin haberdar olmaması, benim bu saatte buraya kadar geldiğim hiç kimse tarafından bilinmiyor. Ben, seni ziyaret ederken hayatımı tehlikeye attığımı, özellikle öğrenirse Enver Paşa'nın bana karşı büyük bir düşmanlık güdeceğini bilmez değilim. Onun için diyeceklerime iyi kulak ver.

Kara Kemal, bu sözleri bitirir bitirmez, subay dışarı çıkarak onları yalnız bıraktı.

Yakup Cemil, karşısındakinin **"İttihat ve Terakki"** içinde şimdiye kadar kendisinin hep kuyusunu kazmaya çalıştığını çok iyi biliyordu. Kara Kemal'e güvenmiyordu, ama madem ki gecenin bu saatinde her türlü tehlikeyi göze alarak yanına gizlice gelmişti, demek ki ortada önemli şeyler dönüyordu. İlk konuşan Yakup Cemil oldu:

—E, anlat bakalım. Bu dediğin entrikalar nedir?

Kara Kemal devam etti:

—Azizim, biz senin şimdiye kadar savcıya verdiğin ifadeye çok şaşırdık doğrusu! Sanki her şeyi sen yapmış gibiydin, bütün sorumluluğu üslendin. Önce, "Beni teşvik eden Hakkıdır," dedin. Sonra sulh-ı münferit için bana, Talat Bey'e ve diğerlerine ne şekilde baş vurduğunu boş yere anlattın, durdun...

Kara Kemal sözünü tamamlayamamıştı ki, Yakup Cemil öfkeyle gürledi:

—Yalan mı söyledim? Sizlere gelip baş vurmadım mı? Yoksa bundan korkarak mı buraya kadar geldin?...

Kara Kemal, büyük bir gaf yaptığını anlamakta gecikmemişti. Ama durumu kurtarması gerekiyordu:

—Yanlış anladın Yakup Bey?... Ben sana, "Olanı biteni açıkça söyledin" demek istemiyorum... Şüphesiz ki yargıç

karşısında her gerçeği söylemek, hele senin gibi mert bir adamın bildiklerini inkar etmemesi gerekiyor. Ancak sen de daha iyi bilirsin ki böyle, mahkeme huzuruna çıkan her zanlının biraz da kendisini koruması gerekiyor. Benim maksadım, senin bilmediğin şeyleri sana anlatmak, unuttuklarını hatırlatmaktır. Böyle bir günde birbirimize yardım etmek zorundayız. Biz İttihat ve Terakki'de bunu öğrendik.

—Unuttuklarımı öğrenmek isterim? Anlat!...

—Enver Paşa sana çok kızgın, o kadar ki yüzünü görmek istemiyor... Hele senin Bab-ı Ali'yi basıp da Enver Paşa ile vuruşacağını söylediğin günden beri seni affetmeye bir türlü yanaşmıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse Yakup Bey, Enver Paşa seni asmak istiyor. Ama öte taraftan Hakkı'yı, Mümtaz'ı ve Hüsrev'i affedecek.

Kara Kemal yine yapacağını yapmış, Yakup Cemil'in içine bir kurt düşürmüştü. Enver Paşa için her şeyini vermeye hazır bu adam, şimdi ciddi ciddi düşünüyor, içinden bir şeyler kopuyordu.

Kara Kemal amacına ulaştığını sezer gibiydi. Son darbeyi vurmaya hazırlanan Küçük Efendi:

—Biz senin kurtarmanın çaresini arıyoruz.

—Neymiş bu çare?

İçin için sevinen Kara Kemal:

—Kolayı var, diye söze başladı. **Sen bütün suçu üstlenmekle kendini yakıyorsun Yakup Bey. Öbür arkadaşların da suçlu değil mi? Onların da suçunu ortaya serersen bu ağır beladan kurtulursun...**

Yakup Cemil tekrar öfkelendi ve:

—Yani sen benden öteki arkadaşlarıma çamur atmamı mı istiyorsun? diye muhatabının sözünü kesti.

Kara Kemal yeni bir pot daha kırdığını fark etmiş olacak ki, utana sıkıla konuşmaya başladı:

—Hayır canım ne münasebet... Fakat bazı gerçekler var ki onları söylersen iş senin lehine halledilir.

Kara Kemal'in bundan sonraki hedefinde Sapancalı Hakkı ve Hüsrev Sami ve İzmitli Mümtaz vardı. Tek amacı bu üç ismi hakkında Yakup Cemil'den laf almak ve onları saf dışı etmekti.

Sonra da yanında Divan-ı Harp Reisi Nafiz Bey olduğu halde Yakup Cemil'in odasından çıktı, tabi ki amacına ulaşamamış olarak.

KARA KEMAL'İN PLANLARINI BOZAN RASLANTI

Küçük Efendi'nin bu ziyareti bekleneni vermediği gibi, planlanan oyunu da bozmuştu. Şöyle ki:

Talat Bey'in emriyle Bekirağa'ya gelen Kara Kemal, Yakup Cemil'le görüşürken, Yakup Cemil'in hemen yanındaki odada kalan Sapancalı Hakkı tuvalete çıkmıştı. Hakkı Bey hiç adeti olmadığı halde Yakup Cemil'in odasının önünden geçerken başını kaldırmış, gördükleri karşısında şaşırmıştı. Kara Kemal'le Yakup Cemil yanlarında Nafiz Bey olduğu halde ateşli ateşli konuşuyorlardı. Bu inanılır gibi değildi. Tutuklu ve herkesle görüşmesi yasaklanmış birisi, hem de muhalif bir grup tarafından gecenin bu saatinde ziyaret ediliyordu.

Hakkı Bey'in ilk işi Tahkik Heyeti'ne baş vurmak ve Mümtaz Bey'le önemli bir şey görüşmek istediğini söylemek olmuştu, zira bu görüşme mahkemenin seyri için oldukça önemliydi. Bu istek doğal olarak kabul edildi. Görüşme Tahkik Heyeti'nin huzurunda gerçekleşti. Hakkı Bey kader arkadaşına şunları söyledi:

—Ben dün gece tuvalete gitmek üzere nöbetçi ile odamdan çıkarken Yakup Cemil'in tutuklu bulunduğu oda kapısındaki camdan içerisini gördüm. Odada partinin İstanbul teşkilatı reisi Kemal Bey'le Yakup görüşüyorlardı. Nafiz Bey de odada idi. Başkalarıyla görüşmesi yasaklanmış bir tutuklu nasıl gece yarısı böyle ziyaret edilir? Bunları bil, ona göre ne gerekiyorsa yap...

Mümtaz Bey başta olmak üzere bütün heyet şaşkınlık içindeydi. Mümtaz Bey:

—Bu çok önemli bir durum, dedi. **Ben şimdi Paşa'yı görür, her şeyi anlatırım.**

İzmitli Mümtaz soluğu hemen Enver Paşa'nın yanında aldı. Kara Kemal'in ve arkadaşlarının çevirdiği ayak oyunlarını ve entrikaları noktasına virgülüne kadar duduğu kadarıyla anlattı.

Enver Paşa duydukları karşısında neredeyse küçük dilini yutmak üzereydi. Bunlar aklın ve mantığın kabul edemeyeceği şeylerdi. Hemen Nafiz Bey'i çağırttı. Ona ilk sözü şu oldu:

—Dün gece Kara Kemal'i Yakup Cemil'le görüştürmüşsünüz. Bu emri kimden aldınız, benim haberim ve iznim olmadan bunlar nasıl olabiliyor?

Nafiz Bey bunu hiç beklemiyordu, kekeledi bazı şeyler mırıldandı. Nafiz Bey biliyordu ki, artık Enver Paşa için bitmiş, onun gözünde zerre kadar değeri kalmamıştı.

Hakikaten Enver Paşa çok öfkeliydi, öyle ki Merkez Kumandanı Cevat Bey'i ve Nafiz Bey'i hemen görevden almayı düşündü, ancak bunun uygun kaçmayacağını düşünerek bu kararından vazgeçti. Ama yine de mahkemeyi daha yakından izleyebilmek için istihbarat müdürü Seyfi Bey'i gözlemci olarak Divan-ı Harb'e tayin etti.

MUSTAFA KEMAL'İ HARBİYE NAZIRI YAPACAKTIM

Yakup Cemil kan döken, kutsal bildiği değerler uğruna gerektiğinde hiç gözünü kırpmadan adam öldüren, ideallerine canı ve kanı pahasına bağlı biriydi. Dahası yalan söylememek, başkalarına iftira atmamak ve mertlik onun şahsında kişilik bulmuş erdemlerdi. Onun için Büyük ve Küçük Efendilerin planları iflas noktasına gelecek, bu iki komitacının uykularını kaçıracaktı.

Mahkeme devam ediyor, şahitlerin biri geliyor diğeri gidiyordu. Önce Yakup Cemil'in sorgusuna devam edildi. Fırtına Adam açık açık konuşuyordu:

—Duruma göre hareket edecektim. Planım şu idi: İki ya da üç kabine kuracaktım. Birine Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa'yı, diğerine ya Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Bey'i veya Sofya Büyükelçisi Fethi Bey'i sadrazam yaptıracaktım.

Bu takdirde Cemal Paşa sadrazam olmazsa başkumandan vekili ve bahriye nazırı olacaktı. Mustafa Kemal veya Fethi Beyler sadrazam olmazlarsa, memleketi Çanakkale'de kurtaran Mustafa Kemal Bey ordunun başına geçerek harbiye nazırı ve başkumandan olmalı idi. Fethi Bey, sadrazam olsun, olmasın, hariciye için oldukça uygun bir isimdir. Fethi Bey kabul etmezse hariciyeye Hüsrev Sami Bey'i tayin edecektim. Hüsrev Sami Bey dahiliye nazırı da olabilirdi. Mümtaz, ben, diğer bazı arkadaşlar meclise girecek, fakat bakanlık koltuğuna oturmayacaktık. Nafia nazırlığı için Yenişehirli Haydar Bey uygun bir isimdi. Merkez kumandanlığına Nevzat Bey'i getirecektik. İşte böyle arkadaşların birleşmesiyle yapılacak bir kabine, memlekete büyük hizmetler yapacaktı. Fakat olmadı, Bab-ı Aliyi basamadım, bu da suya düştü, beni de buraya getirdiler!...

—Bir kabinede yalnız bu kadar nezaret yoktur. Mesela, adliye, maarif, bahriye nezareti de var. Onlara kimler gelecekti?

—Memleketi kurtarmak ve sulh yaparak bu savaştan çıkmak isteyen bir çok arkadaş var. O nezaretlere de en uygun isimleri getirecektik.

Peki Yakup Cemil'in Mustafa Kemalle ilgili anlattıklarının iç yüzü neydi peki? İsterseniz konuyu Gazi'nin ağzından dinleyelim:

MUSTAFA KEMAL ve YAKUP CEMİL

"Yakup Cemil'in şahsından bahsetmek istemem. Yalnız Yakup Cemil' de Mustafa Kemal'e karşı heyecanlı bir temayül(eğilim) uyanmıştı. Bu bedbaht(bahtsız) kendi ufak tecrübesiyle ve kendisini bin türlü vakalara sevk edenlerin ef'al(eylemler) ve harekatını görerek hükmetmişti ki, Mustafa Kemal iş başına geçmelidir. İşte Yakup Cemil'in sehpaya gitmesine biraz da bu sebep olmuştur. Bu çocuk bir gün Bursa'da ihtilal arkadaşlarıyla, bir mülakat yapıyor, diyor ki:

Büyük sandığımız adamlar çok küçükmüş. Vatanın selameti için bunları öldürmek lazımdır. Bunu ben yapacağım.

Daha mutedil(ılımlı) inkılapçılar kendisine soruyorlar:

—Öldürmek kolay fakat vaziyeti kim kurtaracak? Yakup Cemil:

—Mustafa Kemal!... ismini telaffuz ediyor(söylüyor).

Bu zavallı, malum adamların kendine itiyat ettirdikleri sanatın onlar aleyhinde de uygulanmasında bir sakınca olmadığını zannederek vaziyeti kabul ediyor. İstanbul'a

geliyor eksik önlemlerle teşebbüs alıyor (girişiyor), yakın zannettiği arkadaşları faciadan ürküyorlar haber veriyorlar. Neticesi şudur ki Yakup Cemil tutulmuş ve asılmıştır.

Bana bu hikayeyi söyleyen onunla hemfikir ve hemhal olup kendini asılmaktan kurtaran ve beni Silvan karargahında bulan Doktor Hilmi Bey'dir. (hatırat neşrolunduğunda Malatya mebusu) Doktor Hilmi bey Diyarbakır'a gelerek telgrafla Silvan'daki karargahtan bana mühim malumat vereceğini vaat ve celbini (çağırılmasını) rica etti. O günlerde Diyarbakır'da bulunan yaverim Cevat Bey doktoru benim yanıma getirmek emrini aldı. Doktor geldi bütün hikayeyi anlattı. İstanbul'da kalamazdım, kalamadım çünkü beni de asacaklardı dedi.

Ben vaziyeti umumiyeyi mütalaa ederek (değerlendirerek) adam astırmanın çok fena olduğunu düşündüm. Adam asmamaları için fiili bir ihtarda bulunmak istedim. Bu ihtarı gayrı resmi bana iltica eden doktoru muhafaza ettiğimi en büyük makama bildirmekle yaptım.

Yalnız şunu söyleyeyim ki, Yakup Cemil'in hareketini hüsn-i telakki etmemiştim(doğru bulmamıştım). Hatta o sırada fırkalarımdan birine tayin olunan bir kumandanla konuşurken kendisine İstanbul daki faciadan bahsederek:

—Yakup Cemil asılmış... Sebebi de Mustafa Kemal harbiye nazırı ve başkumandan vekili olmadıkça kurtuluş yoktur demiş. Sana bir şey söyleyeyim, bu adam faraza muvaffak olsaydı ve ben işitseydim ki Yakup Cemil İstanbul'da Mustafa Kemal harbiye nazırı ve başkumandan vekili olsun diye isyan etmiş ve muvaffak olmuş, benim bunu kabule tenezzül edeceğimi tasavvur edebilir misin? Evet vaziyeti derhal kabul ederdim; fakat İstanbul'a gidip Yakup

Cemil'i cezalandırmak suretiyle... Eğer ben o ve emsalimin tavsiyesiyle mevkii iktidara gelecek bir adamsam, adam değilim!"(*Falih Rıfkı Atay, Atatürkün Bana Anlattıkları, Bateş Atatürk Dizisi, İstanbul 1998, sh16-17*)

"KİMSE BANA YAKUP CEMİL VATAN HAİNİ DEDİRTEMEZ"

Mahkeme Yakup Cemil'i dinledikten sonra diğer isimleri ve tanıkları çağırdı. Önce Sait Halim Paşa konuştu:

—Yakup Cemil Bey birkaç defa beni ziyarete geldiyse de bu konuya dair kendisinden herhangi bir şey duymadım.

Ardından Büyük Efendi çağrıldı. Büyük Efendi bire bin katarak olayları anlatırken, Enver Paşa ise Yakup Cemil'in zamansız hareketlerinden kendisini Sapancalı Hakkı'nın haberdar ettiğini, Yakup Cemil'i bu yüzden İstanbul dışına göndermeyi uygun bulduğunu söyledi. Harbiye Nezareti Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa da **"sulh-ı münferit"** meselesine değinmeden Yakup Cemil'in terfi meselesi üzerinde durdu.

Yukarıda ismi geçen devlet büyükleri –Talat Bey hariç– doğruları dile getirirken, mahkeme huzuruna gelen Doktor Nazım ise Yakup Cemil ve arkadaşlarını suçlamayı tercih ediyordu:

—Yakup Cemil ve arkadaşları Genel Merkez üyelerinin kişisel çıkar peşinde koştuğunu sanıyorsa yanılıyor, hepimiz yokluk içindeyiz. Bakınız ayağımdaki potinler bile yamalı.

Kara Kemal ise rolünü çok iyi oynuyordu. Talat Bey'den aldığı direktifler doğrultusunda Yakup Cemil'in dışında İzmitli Mümtaz, Sapancalı Hakkı ve Eskişehirli Hüsrev Sami hakkında önemli suçlamalarda bulundu.

Mahkeme heyeti soruşturmayı çok geniş tutmuştu. Doktor Bahaeddin Şakir, Memduh Şevket Esendal, Hacı Adil Bey, Mithat Şükrü(Bleda), Yenibahçeli Şükrü ve İsmail Canbolat da dinlenmişti. İsmail Canbolat'ın ifadesi oldukça ilginçtir.

—Ben Yakup Cemil'le bu konu hakkında hiç görüşmedim. Ama gördüğüm bir gerçek var ki, o da partinin kendi içindeki rekabetten bütün bunların doğduğudur. Biz parti içinde birbirimizi tanıyor, kimin ne olduğunu biliyorduk. Halk da bizi tanıyordu. Böyleyken iktidar mevkiine geçmek bizi böbürlenmeye, koltuk hırsıyla sarhoş olmaya kadar götürdü. Etrafımızı göremeyecek haldeydik. Mesela Talat Bey dün bir posta memuruydu, ama bunları çok çabuk unuttu. Ben de eski durumumu iyice unutmuştum. Bu da genel bir huzursuzluğa yol açtı. Bize muhalefet dışardan gelmedi, içimizden doğdu. Eğer ortada bir suç varsa bu bizim kendi hatamızdır.

Mahkeme böylece sürüp giderken Talat Bey ve ekibi boş durmuyor, her türlü ayak oyunlarına başvuruyordu. Onların gözünde en büyük engellerden biri Yakup Cemil'di, Yakup Cemil hayatta oldukça onlara rahat yüzü yoktu, Enver Paşa'nın karşısında hep kaybedeceklerdi. Bu duygu ile Sorgu Hakimi Vehbi Bey'i markaja almaya kalkıştılar. Vehbi Bey'den açıkça Yakup Cemil'in **"Hıyanet-i Vataniye"** suçu ile yargılanmasını istediler. Artık bu kadarı da fazla idi, Vehbi Bey'in dudaklarından şu sözler döküldü:

—Hayır, ben bu tahkikattan sonra Yakup Cemil'e vatan haini diyemem!...

ENVER PAŞA'NIN PAYLADIĞI TALAT PAŞA ÇOCUKLAR GİBİ AĞLIYOR

Mahkeme bu şekilde sürerken hızını alamayan Talat Bey Enver Paşa'yı ziyaret etti. Talat Bey, Kara Kemal'in gizli ziyaretinden habersizmiş gibi davranıyordu. Enver Paşa'yı görür görmez, önce ülke sorunlarından söz etti, sonra da ustaca bir manevra ile konuyu Yakup Cemil meselesine dayandırdı:

—Şu Yakup Cemil meselesi çok önemli hale geldi. Yakup Cemil olayı ustaca planlanmış, bizi mahvetmek için sahneye konulmuş usta bir oyun ve çok yönlü bir suikast hareketidir! Yakup Cemil'i hepimiz biliriz. Onun bu işte tek başına hareket edeceğine inanamıyorum. Benim yaptığım ve yaptırdığım soruşturmalardan anlıyorum ki, işin içinde daha bazı eski dostlarımız da var. Onlar hepimizi devirmek, bizi öldürdükten sonra Cemal Paşa'yı sadrazam yapmak istiyorlar. Geçmişte bununla ilgili, beni doğrulayan örnekler var.

Evet Paşam, öteden beri bizden olduklarını, bize dost bulunduklarını zannettiğimiz bu dostlar, neler çeviriyorlar!... Sizin anlayacağınız bu iş çok önemlidir!

Talat Bey, bu son sözlerle birçok ismi suçluyor, Enver Paşa ile dostlarının arasındaki bütün bağları koparmak istiyordu. Enver Paşa ise susmayı, derin derin düşünmeyi yeğlemişti. Talat Bey anlıyordu ki, Harbiye Nazırı artık birçok gerçeği biliyor, kendi sözleri havada kalıyordu. Çok kalmadı, nezareti terk etmek zorunda kaldı. Nitekim çok geçmeden iki arkadaş tekrar karşılaşacak, Enver Paşa arkadaşını açıkça suçlayacaktır:

—Suçladığınız Sapancalı Hakkı ve İzmitli Mümtaz, Yakup Cemil'i bir memuriyete tayin ettirerek onun taş-

kınlıklarına engel olmuşlardır. Durum bu merkezde iken Yakup Cemil başlangıçta ihtilal yapmak, hükümeti devirmek, beni vurmak gibi kanlı tasavvur ve girişimlerde bulunduğu halde bir müfreze kurmakla görevlendirilince bu sevdadan vazgeçmiş, müfrezesini kurmaya başlamış, bir an önce buradan ayrılıp cepheye gitmeye hazırlanmıştı. Yakup Cemil'in kumandanlığa tayini sureti ile senelerden beri kurduğu hayallerinin gerçekleşmesi üzerine büsbütün kapanan bu olay niçin tekrar kurcalandı?

Siz ve arkadaşlarınız, zamanında hemen müdahale etmeniz gerekirken olaya seyirci kaldınız, sonra da uydurma sebeplerle bana yakın olan isimleri saf dışı ettirmeye çabaladınız.

Enver Paşa, arkadaşının yüzüne karşı bu kadar ağır bir suçlamada bulunmamış, aralarındaki rekabeti bu kadar ortaya dökmemişti.

Talat Bey ise Harbiye Nazırı'nın bu sözlerine cevap vermemiş, kaçak dövüşmeyi tercih etmişti. Fakat mademki bütün maskeler düşmüş, Enver Paşa - şimdiye kadar aralarında hiç temas etmedikleri - ihtilaf ve rekabeti açıkça deşmekten çekinmemişti, o halde o da gerçek maksadını olduğu gibi söylemeli idi. Talat Bey dedi ki:

—Yakup, Hakkı, Mümtaz ve arkadaşları biliyorsunuz ki öteden beri bizlerle uğraşıyorlar. Aleyhimizde birleşmemeleri gerekir. Bu itibarla biz bu fırsattan yararlandık; aralarını bozmaya çalıştık! İşin doğrusu bu... Ama şunu da tekrar edeyim ki hükümeti düşürmek fikrini Yakup'a biz aşılamadık, onu kuran Hakkı'dır.

Talat Bey'in bu açık itirafı Enver Paşa'yı derinden derine düşündürmüştü: Dahiliye nazırı, ilk defa olarak bu mesele etrafında aldığı tavır ve hareketin iç yüzünü ifşa ediyor-

du. Demek ki tahminleri doğru çıkıyordu. Enver Paşa, Talat Bey'in bu sözleri karşısında o kadar şaşırmıştı:

—Talat Bey, dediğiniz doğru bir şey değildir. Gerçi aynı parti mensupları arasında ihtilaflar, rekabetler olur. Fakat birbirlerini mahvedecek derecede birbirlerinin aleyhine hareket etmezler. Bu yapılan şeyler yanlıştır.

Talat Bey, kendini haklı göstermek ve aynı zamanda Enver Paşa'yı kışkırtmak için şu cevabı verdi:

—Siz böyle söylüyorsunuz amma; bunlar, yalnız bizim değil, hepimizin aleyhine hareket ediyorlar... Mesela bundan iki ay önce, Mümtaz ve Hakkı size gelip kaymakam Ali Bey'in merkez kumandanlığına binbaşı İhsan Bey'in de divan-ı harp reisliğine tayinini rica etmişler, siz de bu ricayı kabul etmemiştiniz.

Enver Paşa hemen atıldı:

—Evet biliyorum, geçenlerde Kemal Bey Yakup ve Hakkı aleyhinde bana izahat verirken bundan bahsetmişti. Fakat bundan ne çıkar ki?...

Talat Bey cevap verdi:

—Öyle değil... Bunlar mesela Ali Bey gibi sizi öteden beri sevmeyen birini merkez kumandanlığına getirmek istemekle bütün inzibati kuvvetleri dolayısıyla ellerine almak istiyorlardı. Çünkü Ali Bey'in düşmanlığı size karşı epey eskidir. Siz harbiye nazırı olduğunuz zaman Ali Bey size gelmiş: «Levazım reisi İsmail Hakkı Paşa ile muhasebat müdürü Hacı Muhiddin Bey'i başınızdan uzaklaştırınız. Nezaretteki bütün suiistimal dedikoduları bunların yüzünden çıkıyor... Merhum Mahmut Şevket Paşa'nın düşürülmesine yol açan olay da İsmail Hakkı Paşa'nın levazım reisliğinde bulunmasından çıkmıştı. Siz bunların memu-

riyetlerine son vermezseniz burada başarılı olamazsınız!» demiş ve siz de Ali Bey'in bu teklifini reddetmiştiniz.

Ali Bey, İsmail Hakkı Paşa ile Hacı Muhiddin Bey'i feda etmediğiniz ve bunlarla çalışmakta ısrar ettiğiniz ve daha buna benzer olaylar yüzünden size kızmıştır. Ve bugün de size dost değildir. Mümtaz ve Hakkı'nın bu psikoloji içinde bulunan Ali Bey'i merkez kumandanlığına tavsiye etmelerindeki maksatları ortadadır. Fakat size ne dersek para etmiyor, siz hala bunlara inanıyorsunuz, Hakkı'yı, Mümtaz'ı, Hüsrev'i masum sanıyorsunuz!... Halbuki sizi temin ederim ki Yakup Cemil'i kandıran, hükümeti düşürme planının asıl sahibi Hakkı'dır. Hakkı, tertibatını yapmış, Yakup'u teşvik etmiş, Yakup da ortaya atılmıştır.

Enver Paşa, bu sözlere fazla bir önem vermeyerek dedi ki:

—Talat Bey, rica ederim konumlarımızı hemen tespit edelim, beraber çalışacaksak dürüst hareket edelim, birbirimizden gizli, kapaklı şeylere karışmayalım. Aksi takdirde haber veriniz, ben de ona göre hareket edeyim...

Enver Paşa, resmen Talat Bey'i tehdit ediyordu... Dahiliye nazırı, Enver Paşa'nın bu tavrı karşısında ortaya çıkabilecek manzarayı çok çabuk gördü, bu kendisi için kötü olacaktı. Kafası atan Enver Paşa'nın neler yapabileceğini en iyi bilenlerden biri de o idi. O komitacılığı ne kadar iyi biliyorsa alttan almayı da o kadar iyi biliyordu:

—Paşa, ben bastığım dalı hiç keser miyim? Sana karşı durum alır, bir kötülük yapabilir miyim? Niçin böyle düşünüyorsun? Yakup Cemil, senin kadar benim de düşmanımdır! Hepimizin hayatına kastetmiştir.

Talat Bey'in sesinde çok samimi ve hüzünlü bir eda vardı; gözleri yaşarmış, sesi heyecanından titremeye başlamıştı; ağlar

gibi bir halde bulunuyordu!... Dahiliye nazırı niçin ağlıyordu? Belki de, zaten aralarında baş gösteren geçimsizliğin yakın bir gelecekte İttihat ve Terakki'nin korkunç sonunu ortaya sereceğini düşünerek ağlıyordu?...

Talat Bey'in bu hali, Enver Paşa'nın kalbini burkmuş, Paşa eski arkadaşına karşı daha daha fazla söz söylemek istememişti, çünkü karşısındaki adam çok aciz ve acınacak durumdaydı.

YAKUP CEMİL'İN ENVER PAŞA'YA MEKTUBU

"Enver Paşa Hazretleri'ne,

Heyet-i Umumiyeniz yahut Talat Bey'le beraber ikiniz beni çağırsanız, kardeşçe tafsilat verebilsem, iyi olurdu zannederim. Bu işte her iki taraf kuşkulanmaktadır. Hata ya bende, yahut evliya-yı umur efendilerimizdedir. Sizi, kardeşlerimi ikna edebilirsem ellerinizi öperim ve uygun göreceğiniz memlekete giderek savaşın sonuna kadar otururum. Kardeş kavgasını netice itibariyle iyi bulmuyorum. Harbin daha ne kadar devam edeceği malum değildir. Hükümetin dışarıda ve içerde kredisi iyi midir, kötü müdür?... Burasının takdirini size bırakıyorum. İyi ise bozmayalım, kötü ise düzeltmeye çalışalım...

Belki anlatanlar abartılı anlatmışlardır, hem benden dolayı başkasına eziyet etmeyin. Zira başkalarının günahı yoktur. Bir de zannetmeyin ki Yakup Cemil'i böyle on dört nöbetçi arasına koymakla sağlam kazığa bağladınız, denemesi pek kolay. Başka şeyler yazmıyorum, çünkü tehdit anlamı çıkarırsınız. Kimseden korkmadığınızı bilirim, hatta hiçbir vukuattan da ürkmezsiniz. Ben de korkar mıyım? Bu sorunun cevabını vicdanlarınız versin.

Bayramdan itibaren (o yılki Ramazan Bayramı anlatılmak isteniyor) on sekiz günde hakkımda gösterdiğiniz teveccühe teşekkürler ederim. Ben her gün bu mahpusluğu bekliyordum. Gerçi şimdiye kadar mahpushanelerde yatmamış isem de, hükümetim kuvvetli gözüksün, diğerlerine de ibret olsun diye de memnunen yatıyorum. Ümitsiz ve üzgün değilim. Ölüme zaten bilirsiniz yanaşmasını bilirim. Elverir ki, siz kardeşimin kredisi yine böylece devam etsin.

Benden sonra hariçte bir tertibat yaparlarsa bunu benden bilmeyiniz. Yakup Cemil her şeyden önce vatanını, milletini sever, hatta sizlere en esaslı, en iyi çalışanlardan bildiği için itaat ve dua eder.

İhtiramat-ı faikamı takdim ile kesb-i şeref eylerim efendim."

Kardeşiniz:
Yakup Cemil

Yakup Cemil bu mektubunu idamından iki ay önce kaleme almıştı, ama ne yazık ki bu mektubuna hiçbir cevap alamadı. Belki de mektup Enver Paşa'ya ulaştırılamadı.

"İTTİHATÇILARIN REZALETİNİ KİMSE BİLMESİN"

Artık mahkemenin sonu yaklaşıyordu. Savcı Vehbi Bey sanıkların ve tanıkların ifadelerini aldıktan sonra hiçbir baskıya boyun eğmeden tam bir dürüstlük sınavı veriyordu. Vehbi Bey kararnameyi uzun uğraşlar sonunda hazırlamıştı. Kararnamede Yakup Cemil, Sapancalı Hakkı, Yüzbaşı Nevzat, Divan-ı Harp Yaveri Murat, Polis Müdürü Üsküplü İsmail Hakkı, Yenişehirli Haydar Bey, Yahya Kaptan ve maiyet, Satvet Lütfü hakkındaki kararlar mevcuttu.

Yakup Cemil her şeyi dobra dobra anlatıyordu. Bu arada sanıklardan bazıları birbirini suçlamaya kalkışıyor, gerektiğinde iftira bile atıyorlardı, kısacası herkes kendisini kurtarmanın derdindeydi. Gördükleri ve yaşadıklarına inanamıyordu Fırtına Adam. Sonunda bağırmaya başladı:

— Allah aşkına şu Satvet Lütfi'yi dışarıya çıkarın!... O, İttihat ve Terakki'den değildir. Bizim içine yuvarlandığımız bu durumu, İttihatçıların rezaletini görmesin!...

İlginç, ölüme giden bir adam, can kaygısını çoktan aşmış, partisini, teşkilatını ve dava arkadaşlarını düşünüyordu. Yine ilginçtir ki, Yakup Cemil olayı Osmanlı'yı aşmış, Avrupalı gazeteciler –özellikle Almanlar - mahkemeyi safha safha takip etmişlerdi.

KARAR: İDAM

Mahkeme o günün gece yarısına kadar devam etti. Karar açıklandığında saat gecenin birini gösteriyordu. Ortada bir suç vardı, bu suç hafif bir ceza ile geçiştirilemezdi. Yakup Cemil'in kararı oy çokluğu ile kabul edilmişti: **İDAM**... Merkez Kumandanı Albay Cevat Bey Yakup Cemil'i idamdan kurtarmak için çok çaba harcadıysa da başarılı olmamıştı. Çünkü işin içinde Büyük Efendi vardı. Ona göre Yakup Cemil'in bir dakika bile yaşamaması gerekiyordu. Zavallı Yakup Cemil'in arkasında Enver Paşa yoktu ki, birilerinin kurbanı olmasın. Fakat bu karar Yakup Cemil'in yüzüne okunmadı. Diğer sanıklar ise şu cezaları aldılar: Sapancalı Hakkı Kastamonu'ya, Hüsrev Sami Yozgat'a, Nevzat ve Murat Beyler Çorum'a, Yahya Kaptan ve ekibi de çeşitli yerlere sürgüne gönderildi. Ceza almayan tek sanık Satvet Lütfi oldu.

Yakup Cemil, hükümeti devirmeye teşebbüs, hıyanet-i vataniye suçlarından hüküm giyiyordu. Bu arada Enver

Paşa'nın da Almanya yolculuğu gündeme geldi. Almanya'ya hareket eden Enver Paşa gitmeden şunları söylüyordu:

—**Ben gelinceye kadar Yakup Cemil hakkındaki karar ne olursa olsun infaz edilmesin, benim yurda dönüşümden sonraya bırakılsın**!... Ama ona vekalet eden Talat Bey bu fırsatı kaçırmamış, infazın çabuklaştırılması için ne gerekiyorsa yapmıştı.

ÖLÜM GELDİ, HOŞ GELDİ!...

Yakup Cemil, hayatı boyunca ölümü tınlamamış, hep tehlikenin üstüne gitmiş, kendi deyimiyle "ölüme yanaşmasını bilen" bir cesaret adamıydı. Ama artık yolun sonu gelmek üzereydi.

10 Eylül'ü 11 Eylül'e bağlayan gecenin sabahına karşı idi. Kapının önünde süngülü nöbetçilerin sayısı çoğalmış gibiydi. Tam bu sırada hapishane müdürü İsmail Hakkı Bey içeri girdi ve:

—Yakup Cemil Bey yukardan çağrılıyorsunuz, dedi. Yakup Cemil her şeyi anlamıştı, eliyle boğazını sıkarak İsmail Hakkı Bey'e:

—**Hüküm böyle mi?** diye asılmayı kastetmiş, sonra sağ elinin şehadet parmağını oynatarak:

—**Yoksa böyle mi?** diye kurşuna dizilmeyi anlatmak istemişti. İsmail Hakkı Bey ketumdu, bir şey bilmediğini söylüyordu.

Abdestini alan genç adam koridorlardaki olağanüstü tertibatı görünce:

— **Bir insan için bu kadar insanı rahatsız etmeye değer miydi?** diye mırıldanmıştı. Cezaevi çavuşlarından Ömer

Çavuş'un eşliğinde arabaya binen Yakup Cemil, oldukça rahattı. Hatta Eyüp civarında arabayı durdurttu ve karpuz aldı, sonra da iştahla yedi.

Eyüp'ten Silahtarağa'ya, oradan da Kağıthane'ye geçen ve Kağıthane kasrının arkasında atış poligonunda duran araba Yakup Cemil'e neşesinden ve rahatlığından hiçbir şey kaybettirmemişe benziyordu. Ortada dikili duran direğe ve onun karşısında silah çatmış iki manga askeri görünce iyice keyiflenen sabık fedai çevresindekilere:

— **Çok şükür şerefimizle mütenasip bir ölüme mahkum edilmişiz,** dedikten sona iki rekat namaz kıldı. Kendisine dini telkinde bulunmak isteyen hoca efendiye müstehzi bir bakış fırlattı:

— **Hocam biz bu işi daha evvel yaptık, kendinizi boşu boşuna yormayın.**

Savcı yardımcısı Reşit Bey'in, vasiyetiyle ilgili sorusuna:

— **Param, malım yok ki vasiyetim olsun, çoluk çocuğuma da elbet İttihat ve Terakki bakar, bir aylık bağlar,** diye cevap verdi. Sonra da şaşılacak derecede metin ve cesur adımlarla direğe doğru yürüdü. Yüzünde en küçük bir korku emaresi bile yoktu. Gözlerini bağlamak isteyenlere:

— **Söz veriyorum, yerimden kımıldamam, gözlerimi bağlamayın, ölüme gözüm kapalı gitmek istemiyorum,** dediyse de dinletemedi.

ON DÖRT KURŞUN VE ÇIKMAYAN CAN...

Yakup Cemil'in kolları usulen de olsa direğe, gözleri mendille bağlıydı. Çok geçmedi tiz bir düdük sesi işitildi ve aynı anda on dört merminin sesi duyuldu. Yakup Cemil'di direkte vücudu delik deşik olan. Bir devre mührünü vuran

bir kahraman daha göçüyordu, hem de ebediyet yurduna. Bu herkesin korkulu rüyası adam tam yarım saat can çekişti, ölmedi. Yere sızan kanlarında ise İttihat ve Terakki yazıyordu.

Yakup Cemil 11 Eylül 1916'da 42 yaşında hak bildiği bir dava uğruna canını seve seve vermiştir. Bazılarına göre Yakup Cemil'in ölümüne bilinçli olarak seyirci kalan Enver Paşa ne yazık ki bindiği dalı kesmiş, sadece Yakup Cemil'i değil bütün fedakar dostlarının saf dışı edilmesine dur diyememiştir. Enver Paşa Talat Bey'in niyetini Almanya dönüşü öğrenebilmiştir. Ama iş işten geçmiş, Enver'e delicesine bağlı olan adamlarının hepsi Talat Bey'in ve Kara Kemal'in eliyle temizlenmiştir.

Olaylar bundan sonra baş döndürücü hızla gelişecek, devlet uçuruma doğru sürüklenecektir.

YAKUP CEMİL'İN ÖLÜMÜ HAKKINDA KARISI VE ÇOCUKLARI NELER ANLATTI?

Münir Süleyman 1934 yılında Yakup Cemil'in peşinde kalanlarla bir röportaj yapmıştır. Bu röportaj onun ailesinin akıbeti hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Röportajın önemli pasajlarına değinmeyi yararlı buluyoruz.

—İttihat ve Terakki'yi devirerek büyük savaştaki düşmanlarımızla, Almanlardan ayrı barış yapmaya girişmesi yüzünden tutuklanmasını, kurşuna dizilmesini ikinci karısı Nevber Hanım'dan öğrenmek istedik.

Aksaray'da küçük bir evde, küçük iki kızı ile birlikte oturan Nevber Hanım Yakup Cemil'in 6 Ağustos 1916'da tutuklanışını şöyle anlatır:

—Sami Efendi adlı bir adam vardı. Bu karışık ahlak seviyesi düşük ve şüpheli bir adamdı. Polise hizmet eder,

merkez kumandanlığı hesabına çalışırdı. Aynı zamanda Yakup'un zihnine girer, yüzüne güler ona dostluk gösterirdi. Bilmem bizim eve nasıl gelmiştir? İşte Yakup Cemil'in yaptığı her şeyi bu adam bildirirdi. Biz o zamanlar Erenköy Taşlıtarla'da oturuyorduk.

Bu tevkiften sonra evimizi üç kişi bastı, aradılar, taradılar, bir şey bulamadılar, fakat haftalarca evimizin etrafında polisler, hafiyeler eksik olmadı.

Böylece uzun ve ıstıraplı günler yaşadık. Komşularımız bile bu işe hayret ediyorlardı. Çünkü, Yakup'un hükümetin başında olanları oraya getirmeye çalışanların en büyüğü olduğunu biliyorlardı.

–Yakup Cemil Beyle tutukluyken hiç gidip görüşmediniz mi? Tutuklanma sebebi hakkında size bir şey söyledi mi?

–Yakup benim hem kocam, hem amcamın oğlu idi. Bunun için onu çok sayardım. Ona sormadan bir şey yapmazdım. Görüşmek için haber yolladım. O sıralarda da hamile idim. Olmaz hamiledir, müteessir olur diye razı olmamış.

–Yakup Cemil'in kurşuna dizildiğini nasıl haber aldınız?

Nevber Hanımın gözleri doldu:

–O zamanlar evimizde telefon vardı. Bir gün telefon çaldı, hemen koştum kim olduğunu sordum.

Arayan Merkez Kumandanı Albay Cevat Bey idi.

—Cevat Bey, "Metin olunuz hanımefendi, size acı bir haber veriyoruz. kocanız kalp krizinden öldü. Başınız sağ olsun."diyordu.

—Nasıl olur! Hiçbir şeyi yoktu. Ah hainler ona da mı kıydınız?

Bundan sonrasını bilmiyorum, düşüp bayılmışım.

MEDYADA YAKUP CEMİL

DEMİREL MEDYAYI KARIŞTIRDI, HERKES YAKUP CEMİL'İ ARIYOR

Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Özkök'e söylediği, "Türk basınında bazı köşe yazarları, Yakup Cemil haline geldiler," sözleri, yeni bir tartışma başlattı. Yakup Cemil'in sembolize ettiği tetikçi yazarların varlığı kabul edildi, ancak isim verilemedi.

28 Mart 2002 Perşembe 22. 55/ANKARA

DEMİREL MEDYAYI KARIŞTIRDI, HERKES YAKUP CEMİL'İ ARIYOR

Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Özkök'e söylediği, *"Türk basınında bazı köşe yazarları, Yakup Cemil haline geldiler"* sözleri, yeni bir tartışma başlattı. Yakup Cemil'in sembolize ettiği tetikçi yazarların varlığı kabul edildi ancak isim verilemedi.

Hürriyet Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök bir süre önce yazarların köşe'leriyle ilgili *"Bu köşeler babamızın malı mıdır?"* tartışması başlatmıştı. Özkök'ün bu soruya cevabı, *"Hayır köşeler babamızın malı değildir"* idi.

Özkök, dünkü yazısında bu konuyu yeniden gündeme getirdi. Çok sayıda okuyucunun bu konuda kendisini desteklediğini söyleyen Özkök, diğer taraftan da *"Ama meslektaşlarımdan fazla destek görmedim"* dedi.

Aslında Özkök'ün dünkü yazısı, bu tartışmayı bir adım ileri taşıyordu. Bu kez soru, Özkök'ün yazısının başlığındaydı:

"Köşe yazarları birer Yakup Cemil mi?"

Yani Türkçesi'yle *'Köşe yazarları birer tetikçi mi?'*

Soru Özkök'e, saptama Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e aitti. Çünkü Demirel, Özkök'e "Türk basınında bazı köşe yazarları, Yakup Cemil haline geldiler. Böyle durumlarda onun üzerine düzenli ordularla gitmek gerekir." demişti. Demişti ama soruyu Özkök soruyordu. Biz de köşe yazarlarına sorduk.

Bazıları Türk basınında Yakup Cemil'lerin varlığını kabul ederken, bazıları ise bu benzetmeye kesinlikle karşı çıktı. Ancak 'Yakup Cemil'ler var' diyenler, isim vermediler.

MAALESEF BASINDA VAR

Oktay Ekşi
(Hürriyet-Basın Konseyi Başkanı)

Maalesef Türk basınında Sayın Demirel'in söylediği anlamda Yakup Cemiller var. Bir şekilde bu sorunun çözülmesi lazım. Demokratik özgürlükçü, etik ilkelere saygılı olmak kaydıyla çözümler aranmalıdır. Basın Konseyi olarak biz kanaatimizi söyleriz. Basın Konseyi'nin verdiği kararları basınımız kendi işine gelmediği zaman yayınlamıyor. Yakup Cemil'den şikâyetçi olanlar, Basın Konseyi'nin kendi aleyhlerine verdiği kararları da yayınlama noktasında olmalılar. Ben Basın Konseyi başkanı olarak konumum itibarıyla, isim veremem.

Tufan Türenç
(Hürriyet)

ÜZÜCÜ AMA TETİKÇİLİK ARTTI

Türk basınında Yakup Cemiller yani tetikçiler var. Ben tetikçiliği hiç bir şekilde mazur göremem. Çünkü tetikçilik gazetecilik ilke ve kurallarıyla hiç bir şekilde bağdaşmaz. Ama üzülerek görüyoruz ki son zamanlarda bu tetikçilik olayları arttı. Tetikçiler, ne kendilerine faydalı olabilirler, ne de hizmet ettikleri insanlara. Uygun bir zamanda karşı tarafa geçip, oraya tetkikçilik yapabilirler. Tetikçileri kullananlar da tetikçilik yapanlar da yanlış yapmaktadır. Bir de şu tarafı var. Bazı siyasetçiler, işadamları, bürokratlar hoşlarına gitmeyen şekilde kendilerini eleştiren gazete yazarlarını tetikçilikle, Yakup Cemil'likle suçluyorlar. Onları öven, puan kazandıran yazılar yazdığınız zaman 'çok iyi' oluyorsunuz, eleştirdiğiniz zaman 'Yakup Cemil' oluyorsunuz. Bu iki tarafı keskin bıçak. Çok dikkat etmek lazım. Tetikçiliğe hayır ama eleştirinin özgürlüğünü 'tetikçilik' diye engellemeye de hayır. Ben bu konuda isim vermem. Tetikçilerin kim olduğunu herkes biliyor.

HEPİMİZ YAPMIŞIZDIR

Fatih Altaylı
(Hürriyet)

Doğrudur, Türk basınında Yakup Cemiller var. Sorup sual etmeden, işin gerçeğini öğrenmeden infaz, Türk basınında şimdi değil her zaman vardı. Hatta giderek azalıyor. Eskiden daha fazla vardı. Şimdi hem yasaların, hem de meslek içindeki etiğin gelişmesiyle, Basın Konseyi gibi kuruluşların da etkili olmaya başlamasıyla azalıyor. Tabii Yakup Cemil'in tam ne anlama geldiğini iyi tespit etmediğiniz zaman bu konuda yanlış yorumlar yapabilir, yanlış kişilere dönebilirsiniz. Ama gerçek Yakup Cemil'den **yola** çıkarsanız, Türk basınında vardır. Köşe yazarı düzeyinde de vardır, muhabir düzeyinde de vardır, yazı işleri yönetmeni, yayın yönetmeni düzeyinde de vardır. Her düzeyde vardır ama sayısı siyasettekinden daha azdır. Basın Konseyi Yakup Cemil'leri sık sık kınıyor. Yakup Cemil olmayı düşünmeden Yakup Cemil'leşenler de nasibini alıyor. Zaman zaman herkes, bazıları bilinçli bazıları bilinçsiz olarak bu hataya düşüyor. Hemen hemen herkes bunu yapmıştır. Ben de yapmışımdır, Ertuğrul Özkök de, Mehmet Yılmaz da, Zafer Mutlu da, Oktay Ekşi de. Mesleğimizin bir bölümünde bu hatayı yapmışızdır. Ancak kimileri ısrarlı bunu sürdürmektedirler. Onlardan arınmak lazım.

TETİKÇİ YOK EĞİLİM VAR

Güngör Mengi (Sabah)

Yakup Cemil'ler olduğunu, o **tarife** giren insanlar olduğunu düşünmüyorum. O eğilimler olabilir. Eleştiri hudutları dışında insanları suçlamak, hakaret etmek gibi bir özgürlük meslek kuralları açısından yasaktır. İftiraya uğrayıp, hakkını aramayanlar Yakup Cemil'lerin hortlamasından sorumludur.

Hasan Pulur (Milliyet)

DEMİREL'İN SİYASİ TETİKÇİLERİ

Demirel'in o benzetmesine kesinlikle katılmıyorum. Elmalarla armutlar toplanmaz. Yakup Cemil, çift tabancalı bir silahşordu. İdama götürürken bile tabancasını zorla aldılar. Demirel'in hoşlanmadığı yazarları Yakup Cemil'e benzetmesi hoş değil. Demirel '70 sente muhtaç ettim' lafı yüzünden sıkıntılar çekti. Şimdi de bir ölçüde haksızlık yapıyor, benzetmesi haksız. Tetikçi aranıyorsa, siyasi hayatta Demirel'in tetikçileri de aranır, sonra o tetikçilerin hangi saflarda kime tetik çektiği de unutulmaz. Sayın Demirel'in de etrafında gözü kapalı her dediğine 'evet' diyen, ona bakarak Meclis'te parmaklarını kaldıranlar tetikçi miydi? Onun ölçüsü bu ise, parti yakınlarına da tetikçi sıfatı kullanılabilir. Köşe yazarları içinde tetikçi olanlar var mı, yok mu tartışırız. Ama Yakup Cemil benzetmesiyle başlarsak bir yere varamayız. Tetikçi para ile tutulmuş katildir. Ben en karşı olduğum yazara bile bunu söyleyemem.

İSİM VEREMEM

Taha Akyol
(Milliyet)

Türk basınında Yakup Cemil'ler var. İsim veremem. Kim insanları önyargıyla, onların prestijlerini, şereflerini toplum içinde yok edecek şekilde suçluyorsa, eleştiriler ötesinde hakaret anlamına gelen kelimelerle niteliyorsa, mahkeme kararı olmadan, peşinen insanları suçlu ilan ediyor, şüpheli, sanık, mahkum arasındaki farkı gözetmiyorsa onlar Yakup Cemil'dir. Maalesef meslektaşlarımız arasında vardır. Yakup Cemil'lere maruz kalanların daha süratli bir şekilde yargıya başvurmaları gerekir.

BÖYLE KÖŞELER VAR

Okay Gönensin
(Sabah)

Yakup Cemil deyince ben 'kör tetikçi' anlamını çıkarıyorum, 'konusunu incelemeden, sadece tek yanlı ve ölçüsü kaçmış bir şiddette savunmayı' anlıyorum. Türk basınında Yakup Cemil'ler vardır. Her gün bazı köşelerin bu tanıma girdiğini de görüyoruz. İsimlerini tartışmıyorum, zaman zaman herkes olabilir. Okur ve basın kontrolü gerekir.

ANKARA Milliyet
(2004-12-09 22: 00: 00 Milliyet)

YAKUP CEMİLLER KİM?

CHP'li 16 eski milletvekili ortak bir bildiri yayımlayarak, Genel Başkan Deniz Baykal ve Genel Sekreter Önder Sav'ı 'parti içi demokrasiyi cüretkar şekilde yok etmek'le suçladı.

Aralarında eski Genel Sekreter Adnan Keskin, eski İzmir Milletvekili Sabri Ergül ve eski Antalya Milletvekili Bekir Kumbul'un da yer aldığı 16 isim, Şişli Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül'e yönelik disiplin süreci nedeniyle *'Baykal, başkanına oturduğu koltuğun ciddiyeti, nezaketi, düzeyi ve edep sınırlarıyla bağdaşmayan hakaretler yağdırmaktadır'* ifadesini kullandı.

Sav'ın bir televizyon programında, Sarıgül'ün mitingine katılan partilileri Madımak katliamına katılanlara benzetmesine de değinilen bildiride şöyle denildi:

'Genel Sekreter CHP'lileri, Sivas'ta aydınları ve laikleri çıra gibi yakan azgın gericilere ve katillere benzetebilme hezeyanını sergilemekten utanmamaktadır. Böyle birisi Kasım Gülek'in koltuğunda oturmaya layık değildir.'

Bildiride, CHP'li milletvekillerinin muhaliflere yönelik tepkileri de değerlendirildi. *'Parti içi demokrasi isteyen milletvekilleri Yakup Cemil artığı yağcıların ve tetikçilerin saldırısına uğramaktadır'* ifadesi de bildiride yer aldı.

İttihatçıların tetikçisi

Yakup Cemil, İttihat ve Terakki'nin *'tetikçisi'* olarak bilinir. Harbiye'yi bitirdikten sonra Rumeli'de ayaklanmalara karşı görev aldı. Trablusgarp ve İran'da operasyonlara katıldı. Babıali baskınını yapan grupta yer aldı. Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı vurdu. Enver Paşa'ya karşı suikast hazırladığı gerekçesiyle tutuklanarak idam edildi.

O KADAR UZAĞA GİTMEYE NE GEREK VAR?

Tamer Korkmaz

Yaşasın! Kara mizah dozu hayli yüksek, nur topu gibi bir tartışmamız daha doğdu: *'Basında Yakup Cemil var mı?'* tartışması!

Tartışma, adını İttihat ve Terakki'nin 'tetikçisi' Yakup Cemil'den alıyor: Yakup Cemil, 'tetikçi yazarlar'ı sembolize ediyor... Yakup Cemil metaforunun sahibi ise, eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ! Süleyman Bey, Ertuğrul Özkök'e üç gün önce, 'Türk basınında bazı köşe yazarları Yakup Cemil haline geldiler. Bunların üzerine düzenli ordularla gitmek gerekir' diye şikayette bulunuyordu. Her şeyden önce şunu söylemek zorundayım: 'Basında Yakup Cemil var mı?' sorusu, en az geleneksel 'Kontrgerilla var mı?' ya da 'Şike var mı?' soruları kadar yüksek dozda kara mizah içeriyor... Bu saatten sonra, yani yıllardır bunca hadise yaşandıktan sonra 'Basında tetikçi yazar var mı?' sorusuna verilecek en basit cevap, pekala 'Üstüne bastın, ayağını kaldır!' olabilir... Yine de ben, 'Yakup Cemil saptaması Süleyman Demirel'e, ama 'var mı?' sorusu bana ait' diyen Genel Yayın Yönetmeni'ne –ki, kendisi, bazı yazarların köşelerini insafsızca, saldırganca ve terbiye sınırlarını aşarak

→

kullandığı yolundaki görüşlere katılıyormuş, ne güzel bir gelişme!– 'fazla uzağa gitme, burnunun dibine bak, yeter' demeyi tercih ediyorum... Kuşkusuz, kendisi burnunun dibini görmekten aciz bir yönetmen değildir! Tam bu noktada, onun Genel Yayın 'Rejisörü' değil de 'senaristi' olduğunu ileri sürenler bile çıkabilecektir. 'Madem Yakup Cemil'lerden yakınıyorsun, o zaman neden kendi gazetende bunlara izin veriyorsun?' diye çok yaman bir soruyu fırına verecekler olacaktır, haliyle... Bu arada, Genel Yayın Yönetmeni'nin gazetesinde Teke Tek antetli 'yazar'ın 'Var mı?' sorusuna binaen 'Doğrudur, basında Yakup Cemil'ler vardır. Zaman zaman bizler de bu hataya düşmüşüzdür. Ben de yapmışımdır, Ertuğrul Özkök de... Ancak kimileri bunları alışkanlık haline getirmiştir. Onlardan arınmak lazım...' cevabını verdiğini özellikle vurgulamalıyım... Aynı gazetenin Yazı İşleri Müdürü Tufan Türenç de, soruya 'İsim veremem, ama tetikçilerin kimler olduğunu herkes biliyor!' şeklinde bir karşılık veriyor... Yeterince 'Şok Kara Mizah' oldu değil mi, sevgili seyirciler? Tartışmaya katılan yazarlardan Hasan Pulur ; Yakup Cemil benzetmesinden hoşlanmadığını söylüyor, bu benzetmenin ağır kaçtığını dile getirmeye çalışarak... Yakup Cemil uymuyorsa, 'o kadar uzağa gitmeye gerek yok, her zaman çağdaş bir metafor vardır' diyorum ben ve bu sütunun müdavimlerinin iyi bildiği Leon karakterini sevabına öneriyorum! Hasan Pulur, Jean Reno'nun başrolünü oynadığı Leon filmini bir seyretsin; sonra karar versin, tarihte bu kadar cuk oturan bir benzetme daha var

→

mı, diye! Gelelim, 'Yakup Cemil' benzetmesinin sahibi Süleyman Bey'e: Dokuzuncu Cumhurbaşkanı, Yakup Cemillerin varlığını yeni keşfetmiş görünüyor... Demirel ; Yakup Cemil ya da Leon, simgesi ne olursa olsun, tetikçiliğin basında kurumlaştığı zamanlarda hiç böylesine bir şikayette bulunmamıştı; ancak şimdilerde, gönderdiği açıklamanın bir Hürriyet yazarının sütununda 'kırpılarak' yayınlanması vesilesiyle feveran ediyor... Western filmlerinin unutulmaz aktörü Lee Van Cleef'e şaşırtıcı derecede benzeyen bu yazar, dün bir televizyonda, Demirel'in, Yakup Cemil örneği ile kendisini ima ettiğinden yakınıyordu. Ayrıca, Demirel'i geçmişte desteklediğinde, örneğin Çankaya'da iken görev süresinin uzatılması yönünde yazılar yazdığında, Süleyman Bey tarafından tebrik edildiğini (bir başka deyişle, o vakit Yakup Cemil imasına muhatap olmadığını) hatırlatıyordu... 'Yakup Cemil tartışması' çok çok faydalı bir muhabbet görüyorsunuz! Her ne kadar, oyumu Leon metaforundan yana kullansam da, takdir edersiniz ki, her ikisi aynı kapıya çıkar, netice değişmez... Hatta, bazılarınız, 'Leon' benzetmesinin kıymetini, şu 'Yakup Cemil' saptamasından sonra çok daha iyi takdir edecektir!

30. 03. 2002

YAKUP CEMİL TETİKÇİ OLSA AİLESİ SEFALET Mİ ÇEKERDİ?

Murat Bardakçı

"Baba" kalkıp "Bazı köşe yazarları Yakup Cemil haline geldiler" deyince "Keşke Yakup Cemil gibi birkaç köşe yazarına daha sahip olabilsek" diye düşündüm.

İttihat ve Terakki'nin bu en namlı fedaisi bir zamanlar gerçi korku dolu bir terör yaratıp çok canlar almış ama ne yaptıysa inandıkları uğruna yapmış; menfaat, birileri adına tetikçilik yahut hortumculuk gibi işlerin ne olduğunu hiçbir zaman bilmemişti. 1916'nın 11 Eylül'ünde idam edildi ama karısına ve çocuklarına vatani hizmet tertibinden aylık bağlandı. Sağ olsaydı, ismini bu şekilde kullananlara kim bilir neler ederdi... "Baba", hakkında çıkan bazı yazılara hiddetlenmiş olacak ki geçen hafta Ertuğrul Özkök'ü aradı, "Türk basınında bazı köşe yazarları Yakup Cemil haline geldiler" dedi, "Üzerlerine düzenli orduyla gitmek gerekir" buyurdu ve bir Yakup Cemil tartışmasıdır başladı. Yakup Cemil'in adı daha önce de birkaç defa gündeme gelmiş ve ismini telaffuz önceliği hep Baba'ya ait olmuştu. Mesela Susurluk skandalı ilk patladığı günlerde de "Yeni Yakup Cemiller yaratılmasın" diyen gene Baba idi. Ben, Yakup Cemil ile ilgili bu yeni tartışmaları takip ederken Baba'nın söyledikleri keşke doğru çıksa da, Yakup Cemil gibi birkaç köşe yazarına sahip olabilsek' diye düşündüm. Zira, İttihat ve Terakki'nin bu en namlı fedaisi bir

→

zamanlar gerçi korku dolu bir terör yaratıp çok canlar almış ama ne yaptıysa inandıkları uğruna yapmış; menfaat, birileri adına tetikçilik yahut hortumculuk gibi işlerin ne olduğunu hiçbir zaman bilmemişti. İLK KURŞUN SUBAYA İsmi şimdilerde yeniden gündeme gelen Yakup Cemil, İstanbullu Çerkez bir aileye mensuptu. 1903'te Harbokulu'nu bitirdi, Rumeli taraflarına tayin edildi ve dağlarda senelerce eşkıya kovaladı. Sertliği ve acımasızlığı daha o günlerde bile dillere destan olmuştu. Sonra, devrin modasına uyup İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi. 1908'de Meşrutiyet ilan edilince askerlikten istifa etti. Artık sadece cemiyet için çalışacaktı. Bir aralık Adana'ya gitti ve teşkilatlanma işiyle uğraştı. 1911'de İtalyanlar o zamanlar Türk toprağı olan Libya'yı işgal edince, Yakup Cemil gönüllü olarak Libya'ya gitti. Göğüs göğüse çarpışmalarda yıldızı daha da parladı. Ama Trablus'ta ortadan kaldırdıkları arasında sadece işgalci askerler değil, bir de zenci Türk subayı vardı: Teğmen Şükrü Efendi... Resmi savunmasında teğmeni "Nöbet tuttuğu sırada uyuduğunu gördüğü için kendisine hakim olamayarak vurduğunu" söylüyordu ama arkadaşlarına "Bir siyah adamın bana emir vermesini kabul edemezdim" diyecekti. BİR KURŞUN DA PAŞA'YA Hadise örtbas edildi ve Yakup Cemil sessiz sedasız İstanbul'a döndü. Derken İttihatçılar 1913'ün 23 Ocak günü o zamanın başbakanlığı olan Babıali'yi basıp hükümeti ele geçirdiler. Yakup Cemil, baskın sırasında hadisenin baş kahramanı olan Enver Bey'in, yani sonraların Enver Paşa'sının hemen yanı başında idi. Binaya girmelerinden hemen sonra Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı durup dururken şakağından vuruverdi. "Ne halt ettin? " diye soran Enver'e cevabı, "Bu adamlara laf anlatılmaz, onları böyle susturmak

→

lazımdır" dedi ve tabancasında kalan öteki kurşunları da yerde kanlar içinde can çekişen Nazım Paşa'nın yeniden boşalttı. Artık, İttihat ve Terakki'nin silahşoru olmuştu. Parti'nin ortadan kaldırılmasını ama sessizce yok edilmesini istediği kişilerin isimleri Yakup Cemil'e veriliyor, adamlarıyla beraber işi hemen hallediyordu. Fakat gittikçe gemi azıya aldı; emir ve kural dinlemez oldu. O sırada devlet dünya savaşına girmişti. Enver Paşa, taaa Rumeli'de eşkıya kovaladıkları günlerden beri silah arkadaşı olan Yakup Cemil'e ceza vermek istemedi ve onu Kafkas cephesine yolladı. O zamanların gizli servisi olan Teşkilat -ı Mahsusa'nın cephedeki gönüllü birliğine kumanda ediyordu ama gene rahat durmayınca önce Bitlis'e, oradan da Bağdad'a sürgün edildi. Sonra kalkıp İstanbul'a geldi ve gelir gelmez ortalığı birbirine kattı. ÖLDÜRÜP MAAŞ BAĞLADIK Savaşın kötü gittiğini fark etmiş, devletin tek kurtuluşunun karşı tarafla müstakil bir barış yapmakta olduğuna inanmıştı. Bunun için, Müttefikler'le kendi başına temasa geçmeyi denedi ama Enver Paşa iktidarda iken bu işin olamayacağını anladı ve bu defa hükümeti devirip Paşa'yı ortadan kaldırmanın yollarını aradı. Darbe hazırlıklarına başladı ama parti içindeki grupların birbirlerine karşı mücadele vasıtası oldu. Dahiliye Nazırı, yani İçişleri Bakanı olan Talat Paşa, kendi kliğini güçlendirmek için Yakup Cemil'i ortadan kaldırmak zorundaydı. Enver Paşa gerçi eski kader arkadaşına hala toz kondurmuyordu ve onu ikna etmek işi Talat Paşa'ya düştü. Bir kısmı gerçek, bir kısmı düzmece belgelerle Enver'i suikast girişimlerine inandırdı, Yakup Cemil'in tutuklattı ve askeri mahkemeye verdirdi. Mahkeme, Yakup Cemil'i Vatana İhanet Kanunu'nun 14. maddesinin 6. fıkrası gereğince idama

→

mahkum etti. Enver Paşa kararı gene de imzalama niyetinde değildi ama birkaç gün sonra Berlin'e gitmek zorunda kaldı ve ona vekalet eden Talat Paşa kararı hemen tasdik etti. Yakup Cemil, 1916'nın 11 Eylül sabahı güneş doğarken, Kağıthane'deki tepelerden birinde alelacele idam mangasının karşısına çıkartıldı. Son sözü "Yaşasın İttihat ve Terakki !" oldu, göğsüne tam 14 kurşun saplandı, yarım saat can çekişti ve devlet, "vatana ihanet" suçlamasıyla kurşuna dizilen Yakup Cemil'in ailesinden geride kalan dört kişiye "vatani hizmet" aylığı bağladı... Yakup Cemil, gücünü hiçbir zaman şahsi menfaat vasıtası yapmamıştı. Geçen hafta ismi etrafında bir tartışma başlayınca işte bu yüzden "Baba'nın söyledikleri keşke doğru çıksa da Yakup Cemil gibi birkaç köşe yazarına daha sahip olabilsek" diye düşündüm. GERÇEK TORUNLAR KİMLER? Ben, Yakup Cemil'in soyundan kimlerin geldiğini, çocuklarını ve torunlarını hep öğrenmek istemişimdir. Susurluk günlerinde gerçi malum sebepler yüzünden "Yakup Cemil benim dedemdi" diye ortaya çıkan birkaç kişi oldu ama hiçbiri torunu değildi ve gerçek torunlarını hakikaten merak ediyorum. Bir karpuz ve 14 kurşun yedi, yarım saatte öldü "... Uykusundan uyandırılan Yakup Cemil, hapishane müdürü İsmail Hakkı Bey'e parmağıyla tetik çeker gibi yaparak "Hakkıcığım, böyle mi? ", eliyle boğazını sıkarak ve iple asılmayı kastederek "Böyle mi? " diye sordu. - Vallahi ben bir şey bilmiyorum. Sizi yukarıdan istiyorlar. Hemen giyindi, Cepheye gider gibi odadan çıktı. Dış kapının önünde yüzlerce jandarma ve inzibat gördü. Bir bölük süngü takmış süvari, onu bekliyordu. - "Bu çocuklara zahmet ettirmişsiniz" dedi. "Bir kişi için bu ne külfet? Ben hükümete itaat eden adamım " Üç araba hazırdı. Birincisinin kapısını açtı ve bir hamlede sıçrayarak içine girdi. Bir gardiyan çavuşu

→

soluna oturdu. Diğer arabaya savcı muavini Reşit Bey'le hapishane müdürü bindiler. Arabaların etrafı süvari bölüğüyle muhafaza altına alınmıştı. Kafile, Eyüp'e doğru hareket etti. Sabah olmak üzere idi. Edirnekapısı dışında bir karpuz sergisinden karpuz istedi. Arzusu derhal yerine getirildi. Karpuzu büyük bir iştah ile kesip yedi. Kafile, sonra Silahtarağa köprüsünden geçti ve Kağıthane Köşkü'nün yanındaki sırtta duruldu. İnzibat subayı İhsan Bey atından indi. Bir sırık dikilmişti. Yakup Cemil hiç durmadan sigara içiyordu. Arabadan inince savcı muavini Reşit Bey idam hükmünü okumaya kalktı. Yakup Cemil, "Reşit Beyefendi, zahmet buyurmayın. Ben idam edilmemin sebebini biliyorum" dedi. "Biz, memleketi felaketten kurtarmak istedik. Bizi bu akıbete sürükleyenlerin yarın aynı felakete uğrayacaklarına kat'i kanaatim vardır". İmam telkinde bulunmak istedi, ona da "Hocam, zahmet buyurma. Ben Allah'a vazifemi yaptım. Vatana ve dinime bütün hayatımı vakfettim" dedi. Savcı muavini Reşit Bey sordu: - Vasiyetinizi yazabilir miyim? Ona güldü: - Malım yok ki vasiyet edeyim. Yalnız şu yüzüğümle saatimi birinci hanımıma verirsiniz. Benim çocuklarımı İttihat ve Terakki ve arkadaşlarım elbette aç bırakmazlar. Sonra, zabite döndü: - Zabit efendi, hükümetin emrini yerine getiriniz. Vazifenizi iyi yapınız. Yaşasın İttihat ve Terakki ! O sırada tiz bir düdük sesi duyuldu. 14 silah birden patladı fakat 14 kurşun bu İttihat ve Terakki fedaisini öldüremedi. Tam 30 dakika can çekişti. Yere sızan kanlarında adeta İttihat ve Terakki yazılı idi. Vatana ihanetten idama mahkum olan Yakup Cemil'in dört nüfuslu ailesine, vatani hizmet tertibinden beher nüfusa otuz üçer kuruş maaş bağlanmıştı' (İttihat ve Terakki'nin istihbarat örgütü olan "M. M. Grubu" Başkanı Hüsameddin Ertürk'ün "İki Devrin Perde Arkası " adlı hatıralarından). 2002-03-27 22: 00: 00 Hürriyet

2002-04-06 21: 00: 00 Hürriyet

KÖŞE YAZARLARI BİRER YAKUP CEMİL Mİ?

Ertuğrul ÖZKÖK

SORU bana ait. Ama saptama Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in. Dün sabah Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i aradım.

Bir gün önce bana geçtiği bir notla ilgili konuşacaktım. Yazarımız Emin Çölaşan, geçtiğimiz haftalarda Demirel'i eleştiren bir yazı yazmıştı. Demirel de buna bir cevap göndermişti. DREYFUS'UN CEVABI Ancak Demirel'in cevabı çok uzundu. Dolayısıyla Emin'in köşesine sığması mümkün değildi. Emin de cevabın bazı bölümlerini kısaltarak köşesinde yayınladı. Hatta bir kelime dahi eklemeden köşesinin tamamını Demirel'in cevabına ayırdı. Aynı gün, Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Demirel, Emin'e gönderdiği cevabın tam metnini bir kere daha bana gönderdi. Emin'in köşesinde yayınlanmayan bölümlerin üstünü sarı marker ile çizmiş. Belli ki bunların da yayınlanmasını istiyordu. İşte o nedenle kendisini arayıp şunu söylemek istedim: "Emin eleştirisini bir günlük yazısında yazdı. Sizin cevabınızın da o ölçüde olması normal değil midir? " Cevabı tam Demirel zekasını yansıtıyordu: "Dreyfus'a yapılan suçlama bir cümleydi, ama savunması yıllar sürdü. " O da doğru. Son zaman-

→

larda Doğan Yayın Konseyi'nde cevap ve düzeltme hakkını uzun uzun tartıştık. Bu konudaki kararlarımız önümüzdeki günlerde yayınlanacak. Ama hepimizin üzerinde durduğu husus şu oldu: Cevap hakkı kesinlikle kutsaldır. BABAMIZIN MALI Yalnız bu hakkın istismar edilmemesi gerekir. Bu sözlerim kesinlikle Demirel'le ilgili değil. Çünkü onur bu hakkını istismar ettiğini kesinlikle düşünmüyorum. Ama yapılan eleştirinin fiziki uzunluğu ile orantılı olmasını beklemek de gazetecinin hakkıdır. Sohbet sırasında konu köşe yazarlarına geldi. Cumhurbaşkanı Demirel, bir süre önce yazdığım "Bu köşeler babamızın malı mıdır" başlıklı yazımı hatırlatarak şunları söyledi: "Senin sıkıntını biliyorum. Türk basınında bazı köşe yazarları, Yakup Cemil haline geldiler. Böyle durumlarda onun üzerine düzenli ordularla gitmek gerekir. " Yakup Cemil, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "tetikçisiydi". Kimine göre kahraman, kimine göre ise yoldan çıkmış, başıbozuk bir maceraperestti. Demirel'in bu benzetmesi ne ölçüde doğrudur, ben tek başıma karar veremem. Ama kendisinin basın özgürlüğüne verdiği önemin ve kendisine yönelik eleştirilere nasıl hoşgörülü olduğunun şahidiyim. BELA OLAN YAZI O nedenle bu sözlerini yanlış yorumlamamak gerekir. Yakup Cemil olarak nitelediği yazarlara zorla sansür uygulanmasını kastettiğini sanmıyorum. "Düzenli ordudan" kastettiği şey herhalde, "kurallar" olmalı. Son zamanlarda çok sayıda insan bana "Bu köşeler babamızın malı mıdır" başlıklı yazımı hatırlatıyor. Hemen hepsi benden o ya-

→

zıda yazdığım kuralları "uygulatmamı" istiyorlar. Oysa ben "gönüllü bir davranıştan" söz ediyordum. Bu yazıyı yazarken, benim başıma epey bela açacağını biliyordum. O yazıya okuyuculardan epey destek geldi. Ama öteki köşe yazarlarının, en azından bir bölümünün çok hoşlandığını sanmıyorum. Yani meslektaşlarımdan fazla destek görmedim. Ama ben yazdığım o yazıda hala ısrarlıyım. Bu köşeler bizim babamızın malı değildir. GELİN TARTIŞALIM Kaldı ki insan babasının malını bile kuralsız, kanunsuz kullanamaz. Ben bazı yazarların köşelerini çok insafsızca, saldırgan ve edepsiz bir biçimde kullandığı görüşüne katılıyorum. Kimsenin kimse hakkında böyle yazılar yazmaya hakkı olmadığına inanıyorum. O nedenle meslektaşlarıma bir kere daha seslenmek istiyorum. Gelin bu Yakup Cemil meselesini biraz derinlemesine tartışalım. Çünkü yazılı basında bizim açtığımız kötü yol, bazı Internet sitelerinde bataklığa dönüştü.

KANLI BASKINA GÖNÜL'ÜN YORUMU

2006-05-28 14: 59: 02 Haber7

Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, Danıştay'a yapılan hain saldırıyla ilgili ilginç değerlendirmelerde bulundu. Gönül, saldırıyı Babıali baskınına benzetti ve ekledi:

Yazı boyutunu büyütmek için Radikal Gazetesi'ne konuşan Gönül, saldırıyı Babıali baskınına benzetti. Savunma Bakanı, 'Danıştay'ın basılması bence çok büyük bir olay. Tarihimizde, kamu makamlarına karşı yapılmış, Binbaşı Enver'in, Yakup Cemil ile birlikte gerçekleştirdiği ve kendi komutanını vurduğu Babıali baskınından bu tarafa yaşanmamış büyüklükte bir olaydır' dedi. Saldırıyı, 'Türkiye'deki kültürel olarak yaratılmış krizlerin zirveye taşınması için bir gayret' olarak tanımlayan Gönül, 'Katilin yakalanması, tertibi önemli ölçüde başarısız kıldı. Arkasında kimin olduğu, polisin ortaya çıkaracağı bir konu' diye konuştu. Saldırının daha önce başörtüsüyle ilgili tartışmalı bir karar almış olan 2. Daireye yapılmış olmasına göndermede bulunan Gönül, 'Sıradan bir daireye hücum edilmiyor. Danıştay'ın vaktiyle belli bir karar almış da-

→

iresine hücum ediliyor. O karar, alındığı tarihte kamuoyuna, tahrik edici şekilde yansıtılmış. O nedenle, yapılan bu hücuma gösterilen reaksiyon da ona göre oldu. O doğal karşılanabilir. Ama bu reaksiyonu fırsat bilerek camiye siyaset sokulması yanlış oldu. Nitekim merhumun eşi ve iki çocuğu, siyasi tezahürattan rahatsız olup töreni erken terk ettiler.' ifadelerini kullandı. Radikal'den Murat Yetkin'e konuşan Gönül, vefat eden Danıştay üyesi Mustafa Yücel Özbilgin'le de çok eski arkadaş olduklarını söyledi. Babıali baskını nedir? Babıali baskını, 23 Ocak 1913'te, Balkan Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanacağının anlaşıldığı günlerde Bulgar orduları Edirne ve Çatalca önlerindeyken yapıldı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın önde gelen ismi Binbaşı Enver, yanında çalıştığı Başkumandan vekili Nazım Paşa'nın makamını, yanında fırkanın silahşorlarından Yakup Cemil ve adamları olduğu halde bastı. Baskında Nazım Paşa öldürüldü. Daha sonra Sadrazam Kamil Paşa'nın makamına giden baskıncılar, sadrazamı silah zoruyla istifaya zorladılar. Bu olay İttihat ve Terakki'nin yönetime el koymasına giden yolu açtı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na Almanya safında girişi ve nihayet dağılmasına giden gelişmeler zinciri de böyle başlamış oldu.

HALKIN GÖZÜNDE YAKUP CEMİL

İttihat ve terakki üyelerinden Birinci Dünya Savaşı ve meşrutiyet döneminde önemli subaylarından biri. Babıali baskınında harbiye nazırı paşayı öldüren kişi...

Demirel'in tetikçilik ekseninde Çölaşan'la benzerlik kurduğu kişi.

(reincarnative lizard, 30. 03. 2002 19: 48)

Soner Yalçın'ın *"Teşkilat'ın İki Silahşoru"* kitabında hayatının bir bölümü anlatılan meşrutiyet döneminin önemli isimlerinden biri. idam edilmeden önce içtiği sigaraları, cemal Süreyya'nın şiirlerine konu olan kişi:

"Yakup cemil'in kurşuna dizilmeden önce üst üste içtiği ömründeki ilk üç sigara..."

(cornflakegirl, 20. 02. 2003 15: 23 ~ 15: 25)

İdamının efsaneleri çoktur... 14 kursun yedikten sonra ölmesi epey uzun sürmüş, kalbi atmaya devam etmiştir... hatta akan kandan vatan sağ olsun yazısı çıktığı söylentisi bütün İstanbul'u sarmış zamanında...

(trquaz, 04. 03. 2004 17: 03)

Dede Yakup cemil, torun Yakup cemil olmak üzere iki tanedir... torunun gerçek adi Yakup cemil değildir fakat teşkilatı mahsusa içinde kod adi olarak dedesinin ismini kullanmaktadır...

(run my wife, 26. 07. 2004 22: 16)

Tarihimizdeki en önemli hiperaktiflerden biridir. Babıali baskınında ittihat yanlısı nazım paşa'yı kendisine "pezevenk" dediği için alnının çatısından vurmuş, Enver beyi paralize etmiştir. ittihat ve terakki cemiyeti ihtilalin kansız olmasını planlarken ihtilale 1-0 yenik başlamış, ittihatçı bir paşa daha olay başlarken ölmüştür.

Doğu cephesinde birliğiyle Rusların çapraz ateşe aldığı, boşaltılmış Ardahan'a girer ve kendini Ardahan fatihi olarak anar. olayın 10 dakika sonrasında Rus topçusu sahneye çıkar ve birliği kalmayan Yakup Erzurum'a çekilir. Örsan Öymen'in anlattığı kadarıyla da kendisini Erzurum fatihi olarak görmemesi kendi çapında alçakgönüllülük olacaktır.

Aslında silahşor Yakup'un da kendine has sorunları bulunmaktadır. kendisi yedek subay kökenli olduğu için kaymakam olamamakta, istediği ölçüde bir birlik yönetememektedir. kendisini kahramanlıklarından ötürü terfi ettireceği inancıyla Enver paşa'nın karşısına çıkar. ama değil tümen, bölük bile yönetemeyeceği meydandadır. tüm cephelerde yemediği herze, girmediği şekil kalmamıştır. Enver tarafından: "sen yedek subaysın! içtihat böyle" diyerek geri çevrilir. Enver paşa bunları söylerken yarbaylıktan mirliva'lığa bir anda sıçradığını unutmuş gibidir. Yakup selam verip kırgın bir şekilde paşanın yanından ayrılır.

Sonra kendisine bir haller olur. ombudsmanlığa soyunur. ta 1916'da savaşın en civcivli dönemlerinde, "savaşma barış" şeklinde türküler söyleyerekten ittihat terakki'ye karşı ihtilale hazırlanır. dahası bunu saklama gereği de duymaz. Enver bunu İran kolordusunun komutanlığını vereceğini söylediği gün ise barışın ne kadar gereksiz bir şey olduğundan dem vurmaya başlamıştır bile. lakin bir hata yapmıştır: Enver paşa'nın meşhur alerjisini hiç hesaba katmamıştır.

Sapancalı hakkı ile tasarladıkları ittihatçıların devrilmesine dair ihtilal planında, sadrazamlıkta Mustafa kemal'in adı geçmektedir. bu Enver'i delirtmeye yeter. ona Selanik'teki günlerden beri alerjilidir. kanamalıdır. hele ki Çanakkale'den başka bir zaferin olmadığına ilişkin kararlar okununca Enver paşanın kaşı gözü oynamaya başlar. Yakup cemil'in infazını emreder. sonradan sakinleşse de Talat bey bu fırsatı kaçırmaz. Enver Almanya'ya gider gitmez Yakup cemili kurşuna dizer.

en chaotic neutral ittihatçı böylece ölür. vatana hıyanet'ten kurşuna dizilen ve ölürken üç cigara içip bir de karpuz yiyen Yakup cemil'in çocuklarına da ayda 33'er kuruş aylık bağlanır.

(anglachel, 19. 11. 2004 15: 08)

"Bu herife laf mı anlatılır?" gibisinden bir açıklamayla Nazım paşa'yı öldürmüştür ki diğer arkadaşları resmen bakakalmıştır kendisine. çünkü nazım paşa kendilerinden yaş ve rütbe olarak cok yüksektir. arkadaşları nazım paşa'ya silah çekmekten cekınırken, kendisi gözünü kırpmadan ateş etmiştir. aynı zamanda Çerkez kökenlidir.

(devourthedamned, 07. 07. 2005 20: 18)

Kemal Tahir 'in büyük mal adlı eserinde çorum ilinin ileri gelenlerinden kavat abuzer oğlu sülük bey'e "devlet öldürün diyemediği için sürün demektedir. Osmanlıda sürgün halinde sürülenin eti malı namusu sürenindir Osmanlı kemiğini ararsa arar. netekim çorumda geçitler tükenmemiştir. " mealinde bir söz söyleyerek gaz veren ittihatçı binbaşı. yine aynı kitaba göre rütbesi binbaşı olmasına karşın sadece Enver'e hesap verir. hapishaneden adam toplayarak komitacılık yaptığı da ifade edilir.

(hans pfaal, 29. 07. 2005 11: 41 ~ 11: 42)

Son derece gözü kara ve vatan sevgisiyle dolu olan Yakup cemil her zaman hareket ve kafasındaki düşüncelerin peşinde koşmaktan çekinmemişti. ittihat ve terakki'nin ileri gelenleri olan Enver paşa ve Talat bey tarafından kısa sure sonra hükmedilmesi imkansız olarak tanımlandığı için sürekli İstanbul'dan uzak tutulması gereken bir insan damgası yemiştir. bu sebeple sürekli uzak cephe ve mevkilere atanarak oradan oraya sürüklenip durmuştur. Atamalarına itiraz edebilen, kafasında göre hareket edebilen ve aldığı emirlere uyup uymaması o anki ruh haline bağlı olan Yakup cemil'in Ayvalık savunmasında adini duyurmuş olan otoriter ve karakter sahibi ali Çetinkaya'nın bile emrinde arıza çıkarabilir üyelerinden. birinci dünya savaşı ve meşrutiyet döneminde önemli subaylarından biri. Babıali baskınında harbiye nazırı Nazım Paşa'yı öldüren kişi.

(cornflakegirl, 30. 03. 2002 14: 01)

İttihat ve terakki'nin komitacı kolunun ilk temsilcisinden biridir.

(bkz: doktor nazım)

(celebi, 22. 08. 2003 18: 00)

Dede Yakup Cemil, torun Yakup Cemil olmak üzere iki tanedir... torunun gerçek adi Yakup cemil değildir fakat teşkilatı mahsusa içinde kod adi olarak dedesinin ismini kullanmaktadır...

(run my wife, 26. 07. 2004 22: 16)

Tarihimizdeki en önemli hiperaktiflerden biridir. Babıali baskınında ittihat yanlısı nazım paşa'yı kendisine "pezevenk" dediği için alnının çatısından vurmuş, Enver beyi paralize etmiştir. ittihat ve terakki cemiyeti ihtilalin kansız olmasını planlarken ihtilale 1-0 yenik başlamış, ittihatçı bir paşa daha olay başlarken ölmüştür.

Yakup cemil umumi harpte (belki de İstanbul'dan uzaklaştırmak için) çeşitli cephelere gönderildi. doğu cephesinde birliğiyle Rusların çapraz ateşe aldığı, boşaltılmış Ardahan'a girer ve kendini Ardahan fatihi olarak anar. olayın 10 dakika sonrasında Rus topçusu sahneye çıkar ve birliği kalmayan Yakup Erzurum'a çekilir. Öymen'in anlattığı kadarıyla da kendisini Erzurum fatihi olarak görmemesi kendi çapında alçakgönüllülük olacaktır.

Yine yamulmuyorsam kut-ul Amare de siperde beklemesi icap etmektedir ve buna yarım saat ancak dayandıktan sonra sıkılıp, iyi tahkimatlı İngiliz siperlerine karşı hücuma kalkmıştır. görünen odur ki bu olaydan sonra bölükleri boş yere öteki tarafa yollayan Yakup cemil'den şikayetçi olmayan hiçbir Osmanlı paşası kalmamıştır. kahramanlığıyla övünen "birinci sınıf" ittihatçı Yakup cemil de, Enver paşa'nın övgülerine mazhar olmak için İstanbul'a gider

(jean baptiste jules bernadotte, 16. 12. 2004 19: 26)

Motivasyonu vatanseverlik olan psikopat.

(solak, 29. 01. 2005 01: 29)

"Bu herife laf mı anlatılır?" gibisinden bir açıklamayla Nazım paşa'yı öldürmüştür ki diğer arkadaşları resmen bakakalmıştır kendisine. çünkü nazım paşa kendilerinden yaş ve rütbe olarak cok yüksektir. arkadaşları nazım paşa'ya silah çekmekten cekınırken, kendisi gözünü kırpmadan ateş etmiştir. aynı zamanda Çerkez kökenlidir.

(devourthedamned, 07. 07. 2005 20: 18)

Kemal Tahir 'in büyük mal adlı eserinde çorum ilinin ileri gelenlerinden kavat abuzer oğlu sülük bey'e "devlet öldürün diyemediği için sürün demektedir. Osmanlıda sürgün halinde sürülenin eti malı namusu sürenindir Osmanlı kemiğini ararsa arar. netekim çorumda geçitler tükenmemiştir. " mealinde bir söz söyleyerek gaz veren ittihatçı binbaşı. yine aynı kitaba göre rütbesi binbaşı olmasına karşın sadece Enver'e hesap verir. hapishaneden adam toplayarak komitacılık yaptığı da ifade edilir.

(hans pfaal, 29. 07. 2005 11: 41 ~ 11: 42)

Yakup cemil'in bilinen bir diğer olayı da Çanakkale fatihi Mustafa kemal'in ülkede gördüğü itibar üzerine onun sahip olduğu mevki kadar olmasa da ona yaklaşabilme sevdasıydı. Mustafa kemal ile aralarında herhangi bir sorun olmamasına kar$in o da bir yerler fethetmek, bir yerlerin fethedicisi olmak istiyordu. nitekim bu fırsat eline geçti de. topal Osman ağa ile giriştikleri Batum'u düşmandan kurtarma operasyonunu bir adim farkla önde kapattı ve Batum fatihi olarak anılma lüksü-

ne sahip oldu. aslında insanlar onu Batum fatihi olarak görmese bile o artık kendisine Batum fatihi gözüyle bakmaktaydı.

(hyperion, 29. 10. 2005 20: 22)

(bkz: eski yeşil)

(zavrak, 19. 02. 2006 13: 35)

Memur bir babayla ev hanimi bir annenin harp okulundan mezun çocuğu. Vurdu kırdıya meraki yüzünden kısa surede orduda sivrilmiş ve balkan cephesine gönderilmiş. Burada İttihatçılarla tanışıp aralarına katılmış ve vatani kurtarmak için emperyalist güçlere karşı olan savaşta cepheden cepheye gitmiş bir garip bir görev adamı. Kendisinin düşünüp planladığı eylemler genelde uçuncu sınıf bir aksiyon filmi tadında olsa da, donemin strateji uzmanı olan komuta kadrosu tarafından, namlu olarak kullanıldığı gayri nizami harp kurallarında faydalı olmuştur.

İşin garip tarafı yüzlerce insani öldüren kimine göre, gözü dönmüş katil, kimine göre savaşın isimsiz kahramanlarından biri, kimine göre de "turkiyaaaa seninle gurur duyuyor "kişisi olan Yakup cemil'in vatanında yıllar sonra, emperyalist ülkelerden birinin vatandaşı bir kadın iktidar olmuş ve Yakup cemil'in yaptıklarının yanında devede kulak olan isleri yapmış ve bu islerden essek yüküyle para kaldırmış adamlar için "devlet için kursun atan da yiyen de şereflidir "demiştir. bir kısım ülke insani gözünde bu kişiler kahraman ilan edilmiş ve uğuruna diziler yapılmış, kitaplar yazılmış ve ne yazık ki garip bir kültür oluşmuştur.

Oysa Yakup cemil idam edildiğinde ailesine bırakacak bir mirası yoktu. karisi cocuklarını geçindirmek için sigara ağızlığı satarak zorlu yıllar geçirmiştir. evet hayat cok garip.

KAYNAKÇA

1- Ahmad, Faroz, İttihat ve Terakki, Kaynak Yayınları, 1986
2- Akşin, Sina, Jön Türkler, İttihat ve Terakki, İmge Kitabevi, 1988
3- Altınay, Ahmet Refik, Kafkas Yollarında (Hatıralar ve Tehasürler)- Ermeni Mezalimi, Fikir Yayınları, 1992
4- Amca, Hasan, Doğmayan Hürriyet: Bir Devrin İç Yüzü (1908-1918), İstanbul, 1989
5- Amca, Hasan, Nizamiye Kapısı ve Yarıda Kalan İhtilal, İstanbul, 1991
6- Anadol, Cemal, 100 Soruda Ermeni Meselesi, Kuva-yı Milliye Yayınları, 2000,
7- Apak, Rahmi, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, TTK Yayınevi, Ankara, 1988
8- Arai, Masami, Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği, İletişim Yayınları, 1992, Çeviren: Tansel Demirel
9- Artuç, İbrahim, Balkan Savaşı, Kastaş Yayınları, 1998
10- Atay, Falih Rıfkı, Atatürkün Bana Anlattıkları, Bateş Atatürk Dizisi, İstanbul 1998
11- Atay, Falih Rıfkı, Çankaya, Dünya Yayınları, 1983, 1. Cilt
12- Atsız, Hüseyin Nihal, Türk Ülküsü, Baysan Basın ve Yayın Sanayiyi A. Ş. , 1992
13- Avcıoğlu, Doğan, Türkiye'nin Düzeni, Cem Yayınevi, 1974
14- Aydemir, Şevket Süreyya, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Remzi Kitabevi, 1993
15- Aykaç, Fazıl Ahmet, Kırpıntı, Arba Yayınevi, 1991
16- Bolayır, Enver, Talat Paşa'nın Hatıraları, İstanbul 1946

17- Borak, Sadi, İktidar Koltuğundan İdam Sehpasına, İstanbul Kitabevi Yayınları, 1962
18- Carneige, Dale, Söz Söyleme ve İş Başarma Sanatı, Hayat Yayınları, 1998
19- Cebesoy, Ali Fuat, Sınıf Arkadaşım Atatürk, Temel Yayınları, 2000
20- Cemal Paşa, Hatıralar, Çağdaş Yayınları, 1977, Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal
21- Cemil, Arif, Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, 1997
22- Criss, Bilge, İşgal Altında İstanbul, İletişim Yayınları, 2000
23- Çavdar, Tevfik, İttihat ve Terakki, İletişim Yayınları, 1991
24- Danışmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul, 1955, 4. Cilt
25- Dinamo, İzzeddin Hasan, Kutsal İsyan, May Yayınları, 1973, 2. Cilt
26- Erden, Ali Fuat, Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları, İtanbul, 1954
27- Erkan, Hamza Osman, Bir Avuç Kahraman, İstanbul, 1946
28- Ertürk, Hüsamettin, İki Devrin Perde Arkası, Sebil Yayınları, 1996
29- Esatlı, Mustafa Ragıp, İttihat ve Terakki, Hürriyet Yayınları, 1975
30- Gövsa, İbrahim Alaeddin Türk Meşhurları Ansiklopedisi, İstanbul, 1946
31- Gümüş, Sıddık, İngiliz Casusunun İtirafları, Hakikat Yayınevi, 2003
32- Günday, Ahmet Faik Hurşit, Hayat ve Hatıralarım, Çelikcilt Matbaası, İstanbul, 1960
33- Hanioğlu, Şükrü, Cemal Paşa (1872- 1922), TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, 1993
34- Hiçyılmaz, Ergun, Baş verenler, Başkaldıranlar, Altın Kitaplar, 1993
35- Hiçyılmaz, Ergun, Teşkilat-ı Mahsusa, Kamer Yayınları, 1996

36- İttihat ve Terakki'nin Son Yılları, Nehir Yayınları, 1992, Sadeleştiren: E. Yağcıoğlu
37- Jackh, Dr. Ernest, Yükselen Hilal, Uğur Kitabevi, 1946, Çeviren: P. Kuturman
38- Karabekir, Kazım, Enver Paşa ve İttihat Terakki, Tekin Yayınları, 1990
39- Karakoyunlu Yılmaz, Üç Aliler Divanı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001
40- Kaymakam Şerif Bey, Sarıkamış, Hazırlayan: Murat Çulcu, Arba Yayınları, 1998
41- Koçaş, Sadi, Tarih Boyunca Ermeniler ve Selçuklulardan Beri Türk-Ermeni İlişkileri, Truva Yayınevi, 1970
42- Kuşçubaşı, Eşref, Hayber'de Türk Cengi, Arba Yayınları, Yayına Hazırlayanlar: Hasan Basri Danışman, Dr. Philip H. Stoddard
43- Kutay, Cemal, Yazılmamış Tarihimiz, Aksoy Yayıncılık, 1999
44- Kutay, Cemal, Belgard'ı Kurtaran Türk, İstanbul, 1978
45- Leskovikli, Mehmet Rauf, İttihat ve Terakki Ne İdi? , Arba Yayınları, 1991
46- Meclis-i Mebusan ve Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey'in Anıları, Arba Yayınları, 1988
47- Mehmet Emin, Harb-i Umumide Osmanlı Cepheleri Vakayii, İstanbul, 1914
48- Mumcu, Uğur, Gazi Paşa'ya Suikast, Tekin Yayınevi, 1996
49- Müftüoğlu, Mustafa, Yakın Tarihimizde Siyasi Cinayetler, Yağmur Yayınları, 1991, üçüncü cilt
50- Necefzade, Yakup Kenan, 1908-1918 Sultan Abdülhamit ve İttihat ü Terrakki, İtimat Yayınevi, 1967
51- Nikolay, W. Walther, Birinci Dünya Harbinde Alman Gizli Servisi, Kamer Yayınevi, İstanbul, 1998, Çeviren: Emrullah Tekin
52- Orkun, Hüseyin Namık, Türkçülüğün Tarihi, Berkalp Kitabevi, 1944
53- Parlak, Türkmen, İşgalden Kurtuluşa Yunan Ege'ye Nasıl Geldi, İzmir

54- Rasonyi, Laszlo, Tarihte Türklük, Türk Kültürünü Araştırma Entitüsü, 1971
55- Sabis, Ali Ihsan, Harb Hatıralarım, İstanbul, 1943, 2. Cilt
56- Sevinç, Necdet, Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü, Kamer Yayınları, 1999
57- Sorgun, Taylan, Bekirağa Bölüğü ve Mütareke Dönemi, Kum Saati Yayınları, 2003
58- Sorgun, Taylan, İttihat ve Terakki, Kum Saati Yayınları, 2003
59- Sorgun, Taylan, İttihat ve Terrakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş, Kamer Yayınları, 1997
60- Stoddard, Philip H. , Teşkilat-ı Mahsusa, Arma Yayınları, 2003, Çeviren: Tansel Demirel
61- Tansu, Semih Nafiz, İttihat ve Terakki İçinde Dönenler, İnkılap Kitapevi, 1960
62- Tunaya, Tarık Zafer, İttihat Terakki, Bir Çağın Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, İletişim Yayınları, 2000
63- Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler(1859-1952), Arba Yayınları, 1992
64- Ulunay, Refii Cevat, Sayılı Fırtınalar,
64- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Resneli Niyazi'nin Hatıratı, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003
65- Zürcher, Erik Jan, Milli Mücadelede İttihatçılık, İletişim Yayınları, 1984

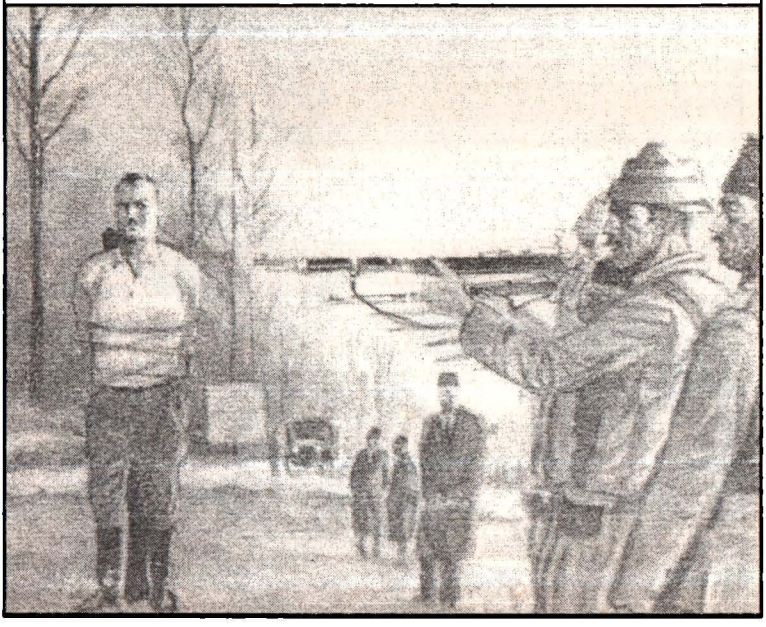
ANSİKLOPEDİ VE DERGİLER

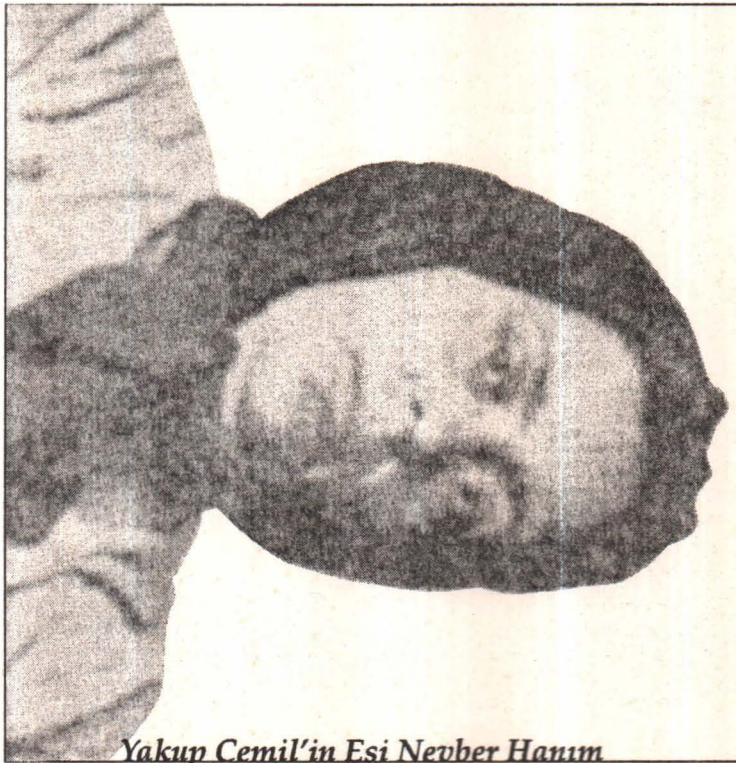
1- Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi, Görsel Yayınlar, 3 cilt
2- Hayat Tarih Mecmuası, Şubat 1966
3- Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 8-11, Eylül, Ekim, Kasım, Aralık 1969
4- Resimli Tarih Mecmuası, Ocak 1950
5- Resimli Tarih Mecmuası, Ocak 1952
6- Tarih ve Toplum Dergisi,
7- Türk Dünyası Tarih Dergisi
8- Türk Yurdu Dergisi

Yakup Cemil

Yakup Cemil'in idamını simgeleyen, dönemin bir kara kalem çalışması

Yakup Cemil'in Eşi Nevber Hanım

Cepheden Sehpaya
YAKUP CEMİL
FEDÂİ

Yakup Cemil'in kolları usulen de olsa direğe bağlıydı. Gözleri ise mendille örtülmüştü. Çok geçmedi tiz bir düdük sesi ve aynı anda on dört merminin gürültüsü işitildi. Yakup Cemil'di direkte delik deşik olan bedenin sahibi. Bir devre mührünü vuran bir kahraman daha göçüyordu ebediyet yurduna. Bu herkesin korkulu rüyası olan adam, tam yarım saat can çekişti, kolay ölmedi. Yere sızan kanında ise; İttahat ve Terakki yazıyordu.

Bu eserde hayatını devletine, vatanına ve milletine adayan, acımasızlığı, korkusuzluğu ve silahşorluğu ile çevresine korku salan, dünyada silahı alınamadan tutuklanan belki de tek adam olan bir fedâinin, bir Türk Rowan'ının, aldığı her görevin hakkını veren bir Teşkilat-ı Mahsusa üyesinin hayatını, nefesinizi tutup okuyacaksınız.

KİTAP
SKB 0952892 VLG

ISBN 975884592-6
9 789758 845927